

NÉPESSÉG, KÖZEGÉSZSÉG

A visszacsatolt erdélyi és keletmagyarországi terület.

Les territoires transylvain et oriental rattachés à la Hongrie.

(Előzetes adatok. — *Données provisoires.*)

Résumé. Grâce aux efforts persévérants du gouvernement hongrois, la sentence arbitrale rendue à Vienne par l'Allemagne et l'Italie, le 30 août 1940, a fait revenir à la Sainte Couronne Hongroise une partie du territoire qui, ayant appartenu pendant mille ans à la Hongrie, lui a été injustement enlevé par le traité de Trianon. Les chiffres concernant cet accroissement territorial si important et réjouissant seront résumés dans le prochain numéro de la Revue. Ci-dessous, nous n'indiquons que les principales données relatives au territoire et à la population en question.

Le territoire qui, séparé de notre pays il y a vingt ans, vient de revenir, comprend une partie de la Hongrie orientale et de la Transylvanie, et a une superficie de 43.016 km². Du fait de cet agrandissement, le territoire de la Hongrie s'est élevé à 160.162 km², ce qui représente près de la moitié de la Hongrie d'avant la guerre mondiale (325.411 km²).

La partie qui vient de nous être restituée avait en 1910 2,185.647 habitants, de sorte que la population de la Hongrie, calculée d'après les chiffres de 1910, s'est élevée à 11,166.550, soit à 53·0% de ce qu'elle était à la veille de la dernière guerre. Cette partie restituée avait, selon les chiffres de 1930, 2,388.909 habitants. La Hongrie d'aujourd'hui, comprenant celle de Trianon et les agrandissements territoriaux de l'automne de 1938, du printemps de 1939 et de la fin de l'été de 1940, avait, également en 1930, une population de 12,704.592 âmes, laquelle a dû monter depuis à 13 millions $\frac{1}{4}$ ou à 13 millions $\frac{1}{2}$. Le territoire qui vient de revenir à la Hongrie a, selon les données brutes, 55·5 habitants par km²; ce chiffre, bien que paraissant faible, indique une population assez dense, car la région est couverte, pour la plupart, de montagnes. Par contre, notre territoire actuel, y compris l'agrandissement qui vient d'avoir lieu, a, d'après les chiffres de 1930, 79·3 habitants par km².

La région détachée de la Hongrie au profit de la Roumanie ayant une population mêlée au point de vue ethnique, les arbitres de Vienne, attendu que cette région ne pouvait être séparée en parties ethniquement distinctes, ont tranché la question en rattachant à la Hongrie une zone géographiquement cohérente, laissant à la Roumanie une zone également cohérente à cet égard. De sorte que de la population hongroise de notre territoire annexé après la guerre mondiale à la Roumanie, environ les trois cinquièmes reviennent en vertu de la sentence de Vienne à la Hongrie. Ajoutons que, d'après le recensement de 1910, la partie restituée à notre pays comptait, en dehors de 1,123.300 Hongrois, représentant 51·4% des habitants de là-bas, 921.801 Roumains (42·2%) et 89.071 Allemands (4·1%). Également en 1910, il y avait là 823.296 catholiques grecs (37·7%), 501.884 calvinistes (23·0%), 422.585 catholiques romains (19·3%), 214.829 gréco-orientaux (9·8%), 134.033 israélites (6·1%), 46.112 luthériens (2·1%) et 41.249 unitaires (1·9%). Parmi les catégories professionnelles, c'est celle de la production du sol (y compris la sylviculture) qui y prédominait en 1910, comprenant 1,521.457 personnes, soit 69·6% de la population.

A trianoni abroncs először — nem egészen két évvel ezelőtt — északon lazult meg, hogy azután alig néhány hónappal utóbb ez az új határgyűrű szintén kettépattanjon északkeleti sarkában. Most 1940 augusztus 30-án a Trianonban reánkarakott bilincs hazánk legtermészetellenesebb határának keleti szakaszán is széttört. Német- és Olaszország bécsi döntőbíráskodása nyomán a magyar kormányzat küzdelmes törekvéseit igen nagy horderejű eredmény koronázta. A történelmi Erdélynek a Székelyföld délkeleti — legtávolabbi — sarkáig lenyúló felső része, valamint a trianoni és kárpátaljai területeket a tulajdonképeni Erdély e darabjával összekötő keletmagyarországi földszáv húsz súlyos esztendő után ismét visszatért a magyar Szent Koronához.

Szemlénk a csonkaterület e megnagyobodásáról népességi, gazdasági és kulturális szemszögből legközelebb fog részletes képet adni. Az oly örvendetes terület- és lélekszámnövekedés mértékét ez alkalommal csupán előzetesen vázolhatjuk. Ez az első adatismertetés inkább csak megközelítő értékű. Egyrészt, mert a demarkációs és végleges határvonal helyi kijelölése árnyalatnyilván még módosíthatja a döntőbírák által meghúzott választóvonalat; de másrészt azért is, mivel néhány település (község-rész) hovatartozását a Belvedere-palotában átadott térképről nehéz hibátlanul leolvasni; községrészekig hatoló adatok egyelőre nem is állanak rendelkezésünkre. Ezek a körülmények azonban az ezúttal amúgy is túlnyomóan az 1910. évi — és csak másodsorban az újabb — főadatokra szorítkozó összeállítások tájékoztató értékét nem érinthetik.

Megközelítő számításaink szerint a második bécsi döntés az 1910. évi népszámlálási közlemény alapján végzett számítás szerint 43.016 (illetőleg a világháború végéig helyesbített kataszteri kimutatások adatai szerint 43.104) km-rel növelte meg Csonka-Magyarország területét; vagyis csaknem kétszerannyival, mint amekkora az 1938. őszén és 1939. tavaszán visszaszerezett részek együttes területe volt. A most hazatérő ősi föld nagyságára jellemző egyébként, hogy a visszanyert erdélyi és keletmagyarországi terület a Trianonban

megcsonkított Magyarország területének csaknem fele (több, mint 45%-a), míg a világháború előtti Magyarbirodalom területének 13·2, a Horvát-Szlavonország nélkül számított tulajdonképeni Magyarország területének pedig 15·2%-ára rúg. A legújabb területszerzemény következtében a világháború utáni Magyarország kiterjedése a trianoni 93.073 km²-rel szemben immár 160.162 km²; a két bécsi döntés és a kárpát-aljai akció nyomán a trianoni rész 72·2%-ával lett nagyobb. A 325.411 négyzetkilométer kiterjedésű békebeli Magyarbirodalom területéből a trianoni ú. n. békemű mindössze 28·6%-ot hagyott magyar fennhatóság alatt; ez az arány a felvidéki sáv, a Kárpátalja és az erdélyi s keletmagyarországi rész visszanyerése után 49·2%-ra, vagyis csaknem pontosan a békebeli terület nagyság felére emelkedett.¹⁾

Keleti határaink történelmi jelentőségű megváltozása tekintélyes: több mint 2¹/₄, sőt kb. 2¹/₂ milliós lélekszámtöbblettel járt. A visszakerülő erdélyi és erdélyszéli darabon élő népesség 1880., 1910. és 1930. évi számát, valamint a népsűrűség e három időpontban való módosulását a két magyar és a legújabb román népszámlálás alapján a következő összeállításban mutatjuk be:

É v	A népesség száma	A népsűrűség (1 km ² -re)
1880 ¹⁾	1,588.995	36·9
1910 ¹⁾	2,185.647	50·8
1930 ²⁾	2,888.909	55·5

¹⁾ Magyar népszámlálás. — ²⁾ Román népszámlálás.

A tényleges népgyarapodás világháború előtti üteme a most Magyarországnak visszaítélt területeken teljesen kielégítő volt; annál lassúbb maradt a fejlődés 1910 és 1930 közt. Mint ismeretes, az új uralom éve alatt a lélekszám a Romániának odaadott — a trianoni résznél nagyobb területű — földdarabon csak igen szerény mértékben emelkedett s ez a magyar hazához ismét visszatérő részre is jellemző (a népességfejlődés üteme csak 1930 után gyorsult meg valamelyest). Erdély népességének számáról 1930 óta újabb pontos adatunk nincs; az 1939. év közepére román forrásokban megyénkénti részletezésben közölt ú. n. kiszámított lélekszám alapján az Er-

¹⁾ A tulajdonképeni Magyarország (a Horvát-Szlavonországok nélküli anyaország) 282.870 km²-nyi területének a trianoni országdarab csak 32·9, az 1940 augusztus 30. utáni Magyarország ellenben már 56·6%-a.

dély és Keletmagyarország visszacsatolt részén élő lakosok száma meghaladta a két és félmilliót, sőt mintegy 2·6 millióra becsülhető,¹⁾ mely szám azonban a városokba betelepített óromániai elemek (pl. tisztviselők, katonák) esetleges visszatérése következtében valamelyest megcsappanhat.²⁾ A lélekszám kimutatott emelkedése következtében a népsűrűségi arány 1880 és 1930 közt ugyan figyelemreméltóan megnagyobbodott, azonban még 1930-ban is meglehetősen alacsony volt (1 km²-re 55·5 fő). Igaz, hogy túlnyomóan hegyes tájakon — Észak-Erdély visszacsatolt része is ilyen — már ez az arányszám is meglehetősen sűrűnlakottságot fejezhet ki.

A Magyarországhoz visszacsatolt keletmagyarországi és erdélyi rész 1910-es alapon számítva a Magyarbirodalom népességének 10·5%-át, a tulajdonképeni Magyarország lakosságának pedig 12·0%-át hozta vissza a centrális fekvésű megcsonkított országdarabhoz. A Magyarbirodalomnak 1910-ben 20,886.487 főnyi lakosságából a trianoni területen 1910-ben mindössze 7,615.117 fő, azaz 36·5% élt; a magyarlakta felvidéki sávval, a Kárpátaljával és a most visszanyert keletmagyarországi és erdélyi részekkel együtt több mint 160.000 km²-re növekedett mai Magyarország lakosainak száma 11,166.550-re, az említett (1910. évi) arány pedig 53·0%-ra³⁾ nőtt; vagyis békebeli lakosságunknak több mint fele élt 1910 körül a mai államterületen. Az 1930-ban 8,688.319 főnyi trianoni magyarországi lakossággal szemben pedig az északon és keleten megnagyobbodott Magyarország 1930. évi népességének száma már 12,704.592 millió fő volt, mely szám napjainkig jóval a 13¹/₄ millió fölé növekedhetett, sőt elérhette a 13¹/₂ milliót; úgyhogy a békés revízió három állomása után a megnagyobbodott országterület népsűrűségi aránya 1930-ban négyzetkilométerenként 79·3 volt, ezidőszerint pedig mintegy 83—84 lelket érhet el.

Az 1940 augusztus 30-i döntés értelmé-

¹⁾ Csak nagyon is megközelítő értékű számítás szerint a lélekszám 1939 közepén 2,606.000 fő lehetett s ez a szám még azóta is emelkedhetett.

²⁾ A magyar menekültek hazatérése viszont ezt a vándormozgást legalábbis jórésztben kiegyenlítheti (Erdély északi és déli része között is várható élénkebb vándormozgás).

³⁾ A tulajdonképeni Magyarország 1910-ben 18,264.533 főnyi lakosságából a trianoni területen 41·7, a jelenlegi Magyarországon ellenben már több mint háromötöde: 61·2% élt.

A KELETI TERÜLETTEL MEGNAGYOBODOTT MAGYARORSZÁG

LA HONGRIE AUGMENTÉE DU TERRITOIRE ORIENTAL

- A régi Magyarbirodalom határa.
Limite de l'Etat hongrois d'avant la guerre mondiale
- Országhatár. — Limite de pays
- Az 1940. aug. 30-i bécsi döntéssel megszűnt trianoni határ.
Limite selon le traité de Trianon, abolie par la Sentence de Vienne du 30 août 1940
- Megyehatár. — Limite de comitat
- Vasútvonal. — Voie ferrée

A visszacsatolt keleti terület.
Territoire oriental rattaché à la Hongrie

ben a világháború előtti Magyarbirodalom 4 tj. városa, 15 rt. városa és 1.776 községe, összesen tehát 1.795 közigazgatási egysége olvad most be a magyar közigazgatásba. A városok és községek együttes száma ezidő szerint az egész mai csonka területen meg-

közelíti a hat és félezret. Trianon óta a román közigazgatási beosztás értelmében 3 békebeli községünk érte el a városi rangot. *Mindezeknek a városoknak 1869—1930. évi lélekszámmozgalmairól* külön összeállítás ad képet.

A város neve	P o l g á r i				Ö s s z e s		
	n é p e s s é g a z						
	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	²⁾ 1920.	1930.
é v b e n							
Kolozsvár tjt.	26.638	30.363	35.855	49.295	60.808	83.542	100.844
Nagyvárad tjt.	28.698	31.324	38.557	50.177	64.169	68.081	82.687
Szatmárnémeti tjt.	18.353	19.708	20.736	26.881	34.892	³⁾ 58.251	51.495
Marosvásárhely tjt.	13.018	13.192	14.575	19.522	25.517	30.988	38.517
Máramarossziget rtv.	8.833	10.852	14.758	17.445	21.370	23.691	27.270
Nagykároly rtv.	12.754	12.523	13.475	15.382	16.078	15.294	16.042
Nagyszalonta város ¹⁾	11.150	10.403	12.650	14.097	15.921	15.488	15.297
Dés rtv.	5.832	6.191	7.728	9.888	11.452	12.500	15.110
Beszterce rtv.	7.212	8.063	9.109	12.081	13.236	12.364	14.128
Nagybánya rtv.	9.082	8.632	9.838	11.183	12.877	12.780	13.904
Sepsiszentgyörgy rtv.	5.142	5.268	5.665	7.131	8.665	11.189	10.818
Gyergyószentmiklós rtv.	5.645	5.503	6.104	7.028	8.905	8.820	10.355
Szászrégen rtv.	5.507	5.652	6.057	6.552	7.310	8.074	9.290
Székelyudvarhely rtv.	5.173	5.948	6.414	8.045	10.244	10.192	8.518
Zilah rtv.	5.787	5.961	6.474	7.639	8.062	9.369	8.340
Szilágysomlyó rtv.	4.786	4.189	4.548	5.658	6.885	6.926	7.448
Szamosújvár rtv.	5.188	5.317	5.793	6.363	6.857	6.561	6.608
Bánffyhunyad város ¹⁾	3.283	3.152	3.666	4.482	5.194	4.890	5.401
Kézdivásárhely rtv.	4.546	5.183	4.700	5.638	6.079	4.800	5.107
Csikszereda rtv.	1.247	1.597	1.789	2.858	3.701	²⁾ 2.675	4.807
Felsőbánya rtv.	6.001	5.758	4.816	4.584	4.422	4.008	4.127
Naszód város ¹⁾	2.447	2.453	2.697	3.129	3.495	3.093	3.512

¹⁾ A román közigazgatási beosztás szerint lett város. — ²⁾ Népösszeirási adatok. — ³⁾ A lélekszám ingadozását az ideiglenes közigazgatási változások okozzák.

1938. őszén az első bécsi döntés a Felvidéken élő magyarság túlnyomórészét: csaknem az egész magyar nyelvvidéket visszaadta Magyarországnak; a második bécsi döntés a Székelyföld visszakapcsolása érdekében a húsz évvel ezelőtt Romániának juttatott résznek földrajzilag a megnagyobbodott Magyarországgal nemcsak keleten, hanem északon is összefüggő *felső kétötödét* hiánytalanul ítélte vissza a magyar államnak. Erdély kevert etnikai viszonyai miatt azonban magyar véreinknek csak mintegy kétharmada élt ezen a területen és egyesülhet az 1938/39. évi országdarabon lakó testvéreivel. A felszabaduló erdélyi részen jelentős lélekszámú román elem is él. Az elmondottak jellemzésére az 1910. évi népszámlálásnak a visszacsatolt részre vonatkozóan kiszámított *anyanyelvi adatait* idézzük.

1930-ig a magyarság a román statisztika kimutatásai szerint és részben nagy tömegek kiutasítása következtében a román lakossággal szemben tért vesztett; az 1930. évi román népszámlálás anyanyelvi adatai szerint a magyarok száma 1,005.987 (42.1%), a románoké 1,162.458 (48.6), a

németeké 60.053 (2.5%). A magyaroké népelemében azonban az igen nagyszámú erdélyi menekültek várható visszatérése és az

Anyanyelv	A visszacsatolt erdélyi és keletmagyarországi terület	
	1910 - b e n	
	szám szerint	%-ban
Magyar	1,123.300	51.4
Német	89.071	4.1
Szlovák (tót)	12.809	0.6
Román	921.801	42.2
Rutén	16.284	0.7
Egyéb	22.382	1.0
Összesen	2,185.647	100.0

1930. utáni természetes szaporodás következtében visszanyerhette, ill. visszanyerheti békebeli lélekszámerejét. A most ismételt megnagyobbodott Magyarország 1938/39. között 13.3—13.4 millióra tehető lakosságából nyers becslés szerint mintegy 10¹/₂—10³/₄ millió — vagyis közel 80%, ill. annál valamivel több — magyar anyanyelvű.

Az ismét a magyar állam alkotórészévé

¹⁾ 1910-ben a jiddis anyanyelvűek is németeknek mutattattak ki. (A keleti vármegyékben a német anyanyelvű izraeliták 1910. évi száma meghaladta a százezret.)

lett területen lakó népesség 1910. és 1930. évi vallási megoszlását mai magyarországi keretben bemutató adatok szerint hazánk olyan résszel lett teljesebb, amelyen a görög katolikus lakosság viszonylagos többségben él; a békebeli adatok szerint még a reformátusok száma is meghaladta itt a római katolikusokét:

Vallás	1910-ben		1930-ban	
	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban
1. A visszacsatolt erdélyi és keletmagyarországi terület				
Római katolikus	422.585	19·3	419.799	17·6
Görög "	823.296	37·7	931.967	39·0
Református . .	501.884	23·0	505.703	21·2
Evangelikus . .	46.112	2·1	42.600	1·8
Görög keleti . .	214.829	9·8	281.695	11·8
Unitárius . . .	41.249	1·9	40.029	1·6
Izraelita . . .	134.033	6·1	148.188	6·2
Egyéb és ismeretlen	1.659	0·1	18.928	0·8
Összesen .	2,185.647	100·0	2,388.909	100·0
2. Megnagyobbodott Magyarország.				
Római katolikus	5,772.406	51·7	6,741.619	53·1
Görög "	1,421.043	12·7	1,545.596	12·2
Református . .	2,338.823	20·9	2,521.094	19·8
Evangelikus . .	565.041	5·1	614.962	4·8
Görög keleti . .	277.257	2·5	432.568	3·4
Unitárius . . .	46.476	0·4	46.295	0·3
Izraelita . . .	735.580	6·6	742.727	5·9
Egyéb és ismeretlen	9.924	0·1	59.731	0·5
Összesen .	11,166.550	100·0	12,704.592	100·0

A visszanyert terület gazdasági viszonyainak jellemzésére most csak az 1910. évi népszámlálás foglalkozási adatait sorakoztatjuk fel a döntés következtében megnagyobbodott mai Magyarország megfelelő adatait nyújtó háttérrel:

Foglalkozási főcsoport	A visszacsatolt erdélyi és keletmagyarországi terület		A megnagyobbodott Csonka-Magyarország	
	• 1910-ben			
	szám szerint	%-ban	szám szerint	%-ban
Östermelés	1,521.457	69·6	6,684.802	59·9
Bányászat és kohászat	18.704	0·9	113.126	1·0
Ipar	285.415	13·0	2,007.123	18·0
Kereskedelem és hitel	69.653	3·2	470.504	4·2
Közlekedés	49.657	2·3	404.075	3·6
Bányászat, ipar és forg. együtt	423.429	19·4	2,994.828	26·8
Közszolgálat és szabadfoglalkozások .	76.445	3·5	423.379	3·8
Véderő	16.249	0·7	93.496	0·8
Napszámos k. m. n.	43.695	2·0	261.075	2·3
Házicseléd	43.591	2·0	286.748	2·6
Egyéb és ismeretlen foglalkozású .	60.781	2·8	422.222	3·8
Összesen . .	2,185.647	100·0	11,166.550	100·0

Erdély és Keletmagyarország hazakerült részén az östermelő népesség aránya — a mezőgazdaság mellett még a jelentős erdészetet is¹⁾ az östermeléshez véve — 1910-ben kimagasló volt. Az agrárfoglalkozásokon kívül azonban jelentősége van a bányászatnak és az iparnak is. Minthogy az ezer év óta magyar földnek számító keletmagyarországi és erdélyi rész gazdasági erőforrása a Szemle legközelebb fog — a népességi adatok részletes közlésével egyidejűen — kiterjeszkedni, itt csupán az igen jelentős sóbányászatra és az arany, ezüst, réz stb. és szén, bár részben csak kisebb jelentőségű lelőhelyeire utalunk. Igaz, hogy a húsz évvel ezelőtt Romániához szakadt rész délnyugati darabjának dús gabonatermesztő Kánaánját s a legnagyobb szén- és érctelepeket és más ásványi kincseket a bécsi döntés nem juttathatta vissza Magyarországhoz. A nekünk ítelt — ásványi kincsekben szegényebb — rész keleti szegélyén azonban a mezőgazdaság is igen jelentős és nemcsak erdőkben gazdag, de szinte dús kál az idegenforgalmi vonzóerejű egyéb természeti kincsekben (fürdőkben, forrásokban) és szépségekben. E mellett az új államterületrendezés az eddig a lapályon kanyargó országhatárt a Keleti Kárpátokig toltta ki; úgyhogy most már a Magyarbirodalom e legtermészetesebb határának mintegy 700 kilométeres darabján újból magyar lobogót lenget a szél, az ősi határnak a magyar települések láncával — Nagyváraddal, Szatmárnémetivel, kincses Kolozsvárral és számos kisebb-nagyobb várossal és községgel — az Alföldhöz fűzött legtávolabbi szögletében pedig ismét a magyar államért, a magyar nemzet új ezerévéért dolgozik, küzködik és virraszt egyik legeredetibb és legértékesebb néptörzsünk, a székelység. A középhatalommá lett Magyarország jövőjének ez is igen fontos biztosítéka.

Thirring Lajos dr.

¹⁾ Az erdészet fontosságának jellemzésére megemlíthetjük, hogy az egész visszakapcsolt rész 7·5 millió kat. holdnyi területéből az egyes művelési ágak nagyság szerint a következőképen részesedtek: erdő 2·73 millió k. h. (36·6%), szántó 2·32 millió k. h. (30·9%), rét 1·08 millió k. h. (14·4%), legelő 0·94 millió k. h. (12·5%), kert 0·12 millió k. h. (1·6%), szőlő 0·03 millió k. h. (0·4%); nádas és földadó alá nem eső terület nagysága 0·3 millió k. h. (3·6%).

A gümőkórhalandóság újabb alakulása.

Nouvelles données sur la mortalité par tuberculose.

Résumé. En Hongrie, grâce à la lutte contre la tuberculose, la mortalité causée par cette maladie est tombée en 1939 à 1·32‰, chiffre inférieur à tous ceux qu'on avait enregistrés chez nous. Cette proportion, se rapportant au territoire agrandi par la Sentence de Vienne, ne comprend pas la Subcarpathie réincorporée naguère. Sur le territoire d'avant la Sentence de Vienne, c'est-à-dire sur celui d'après le traité de Trianon, la mortalité tuberculeuse était en 1938 de 1·42‰, chiffre également inférieur à celui de chacune des années précédentes.

En Subcarpathie, d'une population généralement peu avancée et dont les conditions sociales sont défavorables, la mortalité tuberculeuse, représentant, d'après la dernière statistique tchèque, 2·06‰, est à peu près égale à ce qu'elle était dans la Hongrie de Trianon il y a 10 ou 12 ans.

On constate, par des calculs standard faits sur la répartition par âge des habitants, rapportée aux recensements antérieurs, qu'en Hongrie cette répartition n'avait pas de rôle dans la diminution de la mortalité tuberculeuse. Et la baisse du nombre des agents non médecins chargés de constater les décès y influait peu; car, bien que les cas de tuberculose pulmonaire relevés par eux fussent de près de 2% supérieurs à ceux constatés par les médecins, cela était compensé par le fait qu'ils ne se rendaient guère compte de la tuberculose des autres organes. Si la mortalité par tuberculose a diminué chez nous, cela tenait surtout au progrès de la civilisation sanitaire et en particulier à l'augmentation du personnel médical; tandis qu'en 1920, au lendemain de la dernière guerre, la Hongrie avait pour 100.000 habitants 58 médecins, elle en avait pour le même nombre d'habitants 117 en 1938.

Par rapport à l'étranger, la baisse de notre mortalité tuberculeuse est également considérable. A présent, en Hongrie cette mortalité est inférieure à celle du Portugal, de la Roumanie, de plusieurs autres pays balkaniques, de la Finlande, de l'Estonie. Cela tient également aux progrès que l'hygiène a faits chez nous; par exemple, la proportion des médecins, calculée pour 100.000 habitants, augmentait tellement en Hongrie qu'aujourd'hui elle dépasse celle de chacun des autres Etats.

En Europe, on le sait, la mortalité tuberculeuse est la plus faible au Danemark. Sous ce rapport, ce ne sont plus la Belgique et l'Angleterre qui viennent après le Danemark, mais les Pays-Bas (avant 1927, le second rang était occupé par la Belgique et de 1927 à 1935, par l'Angleterre). Hors d'Europe, cette mortalité est la plus basse dans l'Union Sud-Africaine, dans la Nouvelle-Zélande et en Australie.

En Hongrie, la mortalité tuberculeuse des villes — en ne comptant pas les non-résidents y morts dans les hôpitaux et dans les autres établissements

sanitaires — tombe de plus en plus au-dessous de la moyenne du pays. A Budapest, par exemple, elle était en 1937 de 1·26‰ seulement, contre 1·49‰ pour la Hongrie entière. Toutefois, pour nos villes la mortalité tuberculeuse réelle dépasse un peu cette proportion, car il y a des citadins qui meurent dans des stations climatiques, sanatoriums, etc. situés en dehors des villes.

Dans la Hongrie de Trianon, la mortalité tuberculeuse de la population masculine était ces derniers temps (en 1937—38) de 1·54‰, dépassant sensiblement celle de la population féminine (1·37‰). Ces chiffres diffèrent plus que ceux des années précédentes; en 1930, par exemple, cette mortalité était de 2·00‰ parmi la population masculine, ne dépassant que légèrement celle de la population féminine (1·97‰). C'est surtout dans les groupes d'âge de plus de 30 ans que la mortalité tuberculeuse est plus grande chez les hommes que chez les femmes; cela ressort nettement si on regarde la courbe de cette mortalité, dessinée avec l'indication du sexe et de l'âge. — En ne considérant que l'âge, la mortalité tuberculeuse atteint chez nous son maximum parmi les personnes de 25 à 29 ans (2·28‰). Ce sont aussi les gens ayant 20 à 30 ans qui sont proportionnellement les plus nombreux parmi ceux qu'on soigne dans les sanatoriums. En 1937—38, parmi les tuberculeux morts à Budapest, c'est entre ceux de 20 à 24 ans qu'il y avait le plus de non-Budapestois: 40·7%. Ce chiffre dépassait fort la moyenne des non-résidents tuberculeux y décédés et appartenant à d'autres groupes d'âge (25·2%).

Dans la population de plus de 15 ans, la mortalité tuberculeuse, indiquée suivant le sexe et l'état matrimonial, atteint, selon également les données de 1937—38, relatives à toute la Hongrie, son maximum (4·42‰) entre les hommes divorcés (dans la population de cet âge, la mortalité par tuberculose est en moyenne de 1·73‰ pour la Hongrie entière). — Parmi les personnes mortes de tuberculose, la proportion des célibataires dépasse, chez les deux sexes, celle des gens mariés. Car ceux qui vivent en mariage, menant souvent une vie plus tranquille que les personnes seules, ont, en général, au point de vue de la santé, une situation meilleure que les célibataires. — Selon les chiffres concernant la religion, la mortalité tuberculeuse est dans notre pays la plus forte parmi les uniates et les gréco-orientaux, généralement peu avancés en civilisation (1·77 et 1·76). D'après les chiffres relatifs à la nationalité ethnique, elle est la plus défavorable entre les Roumains (1·72), et atteint son minimum chez les Juifs (0·84) et les Slovaques (0·72). — Pour examiner les rapports de la mortalité tuberculeuse et de la position sociale, nos chiffres indiquant les arrondissements de Budapest offrent un tableau intéressant. — Au point de vue de la

profession, nous n'aurons sur cette mortalité de nouveaux chiffres de détail qu'après le prochain recensement, prévu pour le 31 décembre 1940.

*

A gümőkórhalandóság újabb alakulása e nagy népbetegség pusztításainak egyre nagyobb arányú csökkenését mutatja ellene való társadalmi és orvosi küzdelmünk gyümölcseképen. Hazánkban a múlt évben a tuberkulózis miatt elhaltak száma és a népességhez viszonyított aránya olyan alacsony színvonalon volt, amilyent a vonatkozó történeti idősor eddig még sohasem ért el. A bécsi döntés által visszacsatolt területtel megnagyobbodott országban, de Kárpátalja nélkül, 1939-ben gümőkórban (a légzőszervi és a sebészi tuberkulózist együtt számítva) ugyanis már mindössze csak 13.379 egyén halt meg, ami ezer lélekre csak 1.32. Ez a tuberkulózismortalitás országos történeti idősorának pedig minimuma. Az 1938. évi, még csak a trianoni területre vo-

natkozó, megfelelő arány 1.42 is kisebb volt azonban minden előző adatnál, s immár négy esztendeje mutatkozik mindig az a jelenség, hogy a tuberkulózismortalitás országos időszakának nemcsak irányvonala mutat évtizedek óta állandó javulást, hanem hogy a vonatkozó idősorban mindig éppen legutolsó gümőkórhalandósági arány a legalacsonyabb. Kárpátalja alacsony átlagos népműveltségű s kedvezőtlen szociális viszonyok között élő népének tuberkulózismortalitása ezen arányoknál ma is magasabb; a legutolsó cseh statisztika szerint: 2.06‰. Hazánk trianoni területének gümőkórhalandósága több mint egy évtizeddel, 10—12 évvel ezelőtt állott azon a színvonalon, amelyen a kárpátaljai ma áll. Azt, hogy a tuberkulózismortalitás magyarországi regressziója évszázadunkban minő képet mutat, részletesen az 1. táblázat és az I. grafikon szemlélteti.

Itt látható, hogy a történeti Magyaror-

1. Az országos gümőkórhalandóság 1912—1939.

Mortalité par tuberculose en Hongrie de 1912 à 1939.

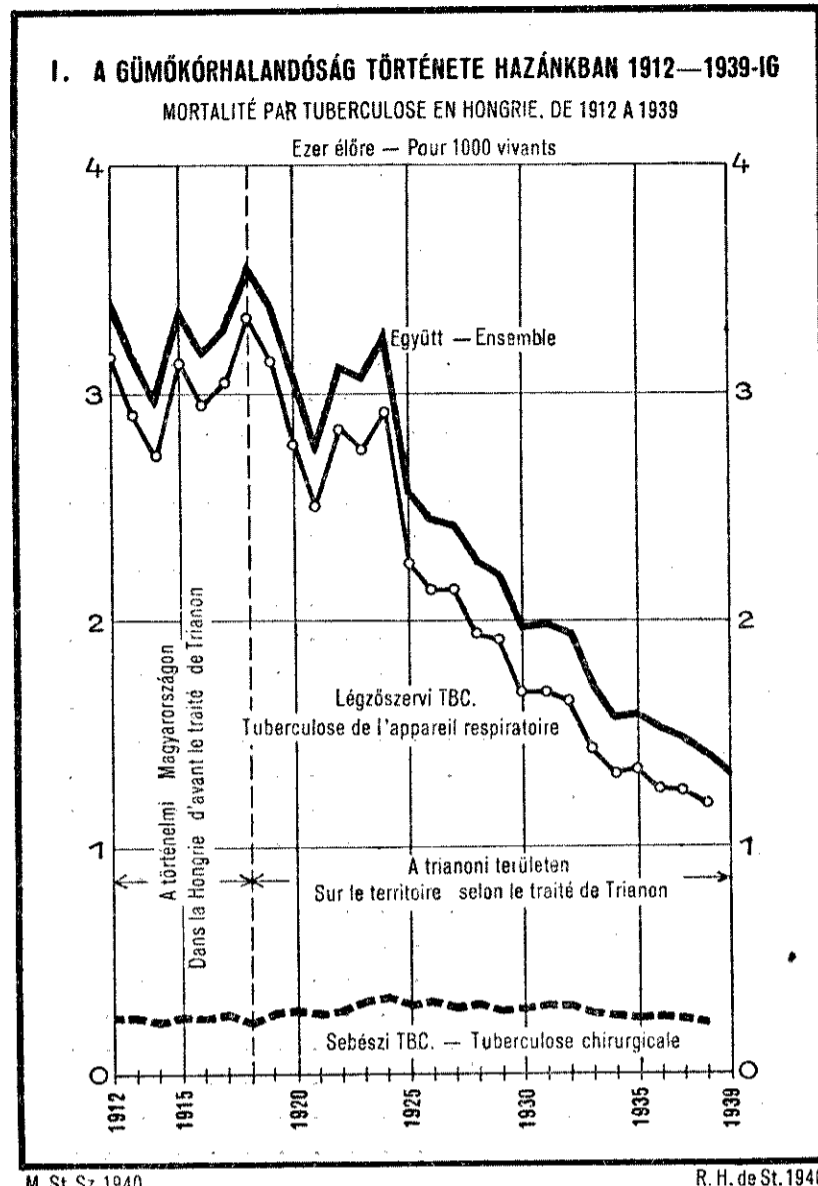
É v Années	Terület Territoire	Gümőkórban elhalt összesen Ensemble des décès par tuberculose		Ebből a — Dont par tuberculose		
		szám szerint nombres absolus	ezer élöre — pour 1000 vivants	légzőszervi de l'app. respirat.	sebészi nécessit. une interv. chirurgicale	
				tuberkulózis halálesetei		az összes gümőkóros halottak %-ában — pourcentage par rapport à l'ensemble des décès par tuberc.
1912	Történelmi avant le traité de Trianon	62.799	3.40	3.16	0.24	7.0
1913		58.627	3.14	2.90	0.24	7.8
1914		55.359	2.94	2.72	0.22	7.6
1915		63.269	3.36	3.12	0.24	7.2
1916		59.633	3.18	2.95	0.23	7.3
1917		61.044	3.28	3.04	0.24	7.2
1918		65.433	3.55	3.33	0.22	6.2
1919		Trianoni — d'après le traité de Trianon	27.694	3.39	3.13	0.26
1920	25.082		3.05	2.78	0.27	8.7
1921	22.120		2.76	2.50	0.26	9.4
1922	24.973		3.12	2.84	0.28	9.0
1923	25.215		3.08	2.76	0.32	10.2
1924	26.724		3.25	2.92	0.33	10.0
1925	21.223		2.56	2.26	0.30	11.7
1926	20.345		2.43	2.12	0.31	12.7
1927	20.313		2.41	2.12	0.29	12.0
1928	19.138		2.25	1.95	0.30	13.3
1929	18.839		2.20	1.92	0.28	12.7
1930	17.221		1.98	1.69	0.29	14.9
1931	17.364		1.99	1.69	0.30	15.0
1932	16.965		1.94	1.64	0.30	15.3
1933	14.959		1.70	1.43	0.27	15.8
1934	14.013		1.58	1.32	0.26	16.3
1935	14.194		1.59	1.34	0.25	16.0
1936	13.646		1.52	1.27	0.25	16.3
1937	13.441		1.49	1.25	0.24	15.9
1938	12.846		1.42	1.20	0.22	15.7
1939	à présent ¹⁾	13.379	1.32	.	.	.

¹⁾ A bécsi döntés által visszacsatolt felvidéki területtel együtt, de Kárpátalja nélkül. — Y compris la zone nord réincorporée du fait de la Sentence de Vienne; non compris la Subcarpathie.

szágon immár több mint $\frac{1}{4}$ százada magas tuberkulózismortalitás mutatkozott, s látszik az is, hogy a háborús s a háborút közvetlen követő — egyébként orvoshiányt, gyógyszerzsükséget és szociális nyomort is mutató — évek után a trianoni terület gümőkórhalandósága 1925-től kezdve vesztározottan szelídebb fordulatot. Innen kezdve azután napjainkig szinte évről-évre mutatózó állandó javulás jelentkezik. A Szemlékben egészen 1930-ig ismertetett¹⁾ visszafejlődéshez ugyanazon trendvonal mentén csatlakozik az azóta eltelt évtizedekre vonatkozó — most ismertetett — újabb arányok számsora. Jól mutatja a grafikon, hogy — akár a teljes gümőkórhalandóságot vizsgáljuk, akár pedig csak az egyéb szerveket (csont, ízületek, mirigyek, bőr, stb.) támadó, ú. n. sebészi tuberkulózis nélkül számított légzőszervi tuberkulózis által okozott halandóságot — a klimatikus és szociális viszonyok miatt nagyjelentőségű népbetegségek áldozatainak száma és aránya hazánkban rohamos csökkenésben van.

Az I. grafikon szemléltetően mutatja azt a jelenséget is, hogy a sebészi gümőkór által okozott halandóság újabb alakulása is regresszív, hogy végre a tüdön kívül az egyéb szervek tuberkulózisos bántalmait terén is számottevő, számszerűen az országos statisztikában is kimutatható javulás mutatkozik. Ez annál figyelemreméltóbb, mert a sebészi tuberkulózishaláleseteknek az összes, gümőkór miatt elhaltaknak jelzett halottak körében mutatózó százalékos aránya, — amely százalékokat az 1. táblázatban foglalva szintén közöltünk — nem csökken. Éppen ezen százalékos arány immár évek, sőt évtizedek óta egyre tartó erősödése volt az oka azon több tuberkulózisstatisztikában olvasható megállapításnak, hogy „a nem a tüdőt támadó egyéb gümőkór halálesetei újabban egyre jobban kiéleződnek“. Ennek a százaléknak erősödése a tuberkulózishalálozás csökkenő számai sorában azonban csak azt jelenti, hogy a sebészi tuberkulózis gyakorisága — a népességhez viszonyított ezer lélekre eső arány — újabban kevésbé csökken, mint a légzőszerveké. Azonban újabban, mintegy másfél évtizede, már gyérülnek a sebészi tuberkulózishalálesetek is; ezt jól mutatja a grafikon. 1924-ben mutatózózott gyakoriságuk (0.33‰) 1938-ig egykori értékének kétharmadára (0.22‰) esett vissza.

¹⁾ L. Magy. Stat. Szemle 1931. évi 757. és 758. l.

A gümőkórhalandóság magyarországi történelmi időszakának felette következetes visszafejlődését látva, persze felmerülhet az a gondolat is, hogy nincs-e ebben szerepe a népesség korösszetételében folyó átalakulásnak, avagy a halottkémlések újabban egyre pontosabbá válásának, pl. a nem orvoshalottkémlések háttérbeszorulásának. A népességben azonban a születési arány csökkenése révén a legfiatalabb korosztályok gyérülése s az öregek arányának erősödése lényeges: a gümőkór azonban nem ezeknek, hanem főleg a produktív kornak betegsége. Igaz, hogy a népességben a produktív korúak erősödése is jelentkezik (pl. 1930-ban 62.8% esik a 15—59 évesekre, az 1920. évi 60.4%-kal szemben), de épp a produktív kor elején egyes korcsoportok gyérülése látszik s így az ellentétes változások eredője. Standard számításokkal — régebbi népszámlálások korösszetételére való átértékelésekkel — ki is mutatható,¹⁾ hogy a gümőkórhalandóság javulásában a népesség kormegoszlásának szerepe nincs. E jelenlegben a nem orvoshalottkémlések háttérbeszorulásának szerepe is csekély, mert bár ezek halálói jelentéseiben kb. 2%-

¹⁾ L. erről Magy. Stat. Szemle 1931. évi 759. l.

2. A gümőkórhalandóság nemzetközi összehasonlítása 1911—1937.

Mortalité par tuberculose en divers pays, de 1911 à 1937.

Ország — Pays	Elhaltak gümőkórban ezer lélekre számítva — <i>Décès par tuberculose, pour 1000 habitants</i>							
	1911—13 átlag moyenn.	1919	1920	1921	1934	1935	1936	1-37
Európa — Europe								
Anglia — Angleterre	1.40	1.28	1.13	1.13	0.76	0.72	0.69	0.70
Volt Ausztria — Autriche	.	3.56	2.82	2.24	1.11	1.09	1.01	1.00
Belgium — Belgique	1.22	1.49	1.16	1.11	0.73	0.75	0.72	0.71
Volt Cseh-Szlovákia — Tchéco-Slovaquie	—	—	2.59	2.07	1.38	1.35	1.29	1.24
Dánia — Danemark	—	—	1.06	0.96	0.55	0.51	0.47	0.44
Észtország — Estonie	—	—	—	—	1.64	1.65	1.72	1.61
Észak-Írország — Irlande du Nord	.	2.24	2.01	1.78	1.12	1.05	1.03	0.98
Finnország — Finlande	—	—	—	2.25	1.91	.	2.10	1.90
Franciaország — France	2.14	2.04	1.85	1.86	.	1.23	1.18	.
Görögország — Grèce	.	.	.	1.41	1.45	1.36	1.28	.
Ir szabad állam — Etat libre d'Irlande	2.11	1.88	1.65	1.56	1.17	1.24	1.17	1.23
Izland — Islande	1.58	1.78	2.10	1.92	1.45	.	1.35	1.32
Litvánia — Lituanie	—	—	—	—	1.02	1.01	0.93	0.89
Magyarország — Hongrie	¹⁾ 3.47	3.52	3.16	2.75	1.58	1.53	1.52	²⁾ 1.49
Németalföld — Pays-Bas	1.48	1.75	1.47	1.27	0.55	.	0.50	0.48
Németország — Allemagne	1.52	2.11	1.54	1.36	.	0.73	0.71	.
Norvégia — Norvège	2.18	1.93	2.10	1.98	1.13	1.06	1.02	.
Olaszország — Italie	1.57	1.72	1.60	1.42	0.93	0.89	0.87	0.86
Portugália — Portugal	.	.	.	.	1.66	1.62	1.61	1.52
Románia — Roumanie	.	.	.	.	.	.	1.76	1.79
Skócia — Ecosse	1.73	1.31	1.24	1.18	0.75	0.74	0.74	0.74
Spanyolország — Espagne	1.52	1.78	1.76	1.56	1.11	1.08	.	.
Svájc — Suisse	2.07	1.99	1.80	1.65	1.01	0.97	0.95	0.87
Svédország — Suède	1.91	1.64	1.63	1.56	1.02	0.96	0.93	.
Más világrészek — Autres parties du monde								
Amerikai Egyesült Államok — Etats-Unis	1.52	1.26	1.14	0.99	0.57	—	0.57	0.54
Ausztrália — Australie	0.80	0.76	0.67	0.68	0.44	0.43	0.42	0.40
Chile — Chili	2.60	2.65	2.49	2.40	2.53	2.51	2.62	2.66
Délafrikai Unió — Union Sud-Africaine	.	.	.	0.58	0.40	0.40	0.30	0.33
Japán — Japon	2.15	2.40	2.24	2.13	1.93	1.91	2.07	.
Kanada — Canada	.	.	.	0.75	0.59	0.60	0.61	0.60
Új-Zéland — Nouv.-Zélande	0.73	0.67	0.71	0.65	0.42	0.39	0.46	0.39
Uruguay	1.40	1.60	1.58	1.44	1.29	.	1.11	1.12

¹⁾ A történeli területen. — *Territoire d'avant le traité de paix.* — ²⁾ 1938-ban: 1.42, 1939-ben 1.32 — *En 1938, 1.42; en 1939, 1.32.*

kal több tüdőgümőkór szerepel, mint az orvos halottkémeikében, ezt az eltérést kompenzálja az a körülmény, hogy a nem orvos halottkéme a nem a tüdőt támadó tuberkulózist nem tudják felismerni. A tuberkulózis-mortalitás története egészségügyi kultúránk fejlődésének jellemző számsoraival, főleg pedig az orvosokkal való ellátottság javulásával állítható magasfokú korrelációba. Az általunk kiszámított, erre vonatkozó korrelációs koefficiens = 0.8650 ± 0.0221^1); ami a — 0.5 felett állván nagyfokú ellentétesség jele. Igen lényegesnek minősíthetjük tehát a két számsor alakulása — az országos orvosellátottság emelkedése és a gümőkórhalandóság csök-

kenése — között lévő fokozatos átalakulás kapcsolatát. Az országos tuberkulózis-mortalitás regressziója tehát elsősorban ezen egészségügyi és kulturális körülmények fejlődésének következménye. Tényleg igen figyelemreméltó változás, hogy Magyarországon 1938-ban százezer lélekre már 117 orvos esik, míg a nagy világegés után, 1920-ban csak: 58. Orvosellátottságunk ezen újabb aránya már kedvezőbb bármely más ország megfelelő arányszámánál.

A magyarországi gümőkórhalandóság visszafejlődése nemzetközi viszonylatban is igen jelentős eredmény. Hiszen évszázadunk elején rendszerint éppen hazánkban mutatkozott e kór által okozott elhalálozások arányának maximuma. A mi szélsőséges szárazföldi klímánk alatt, poros Alföldün-

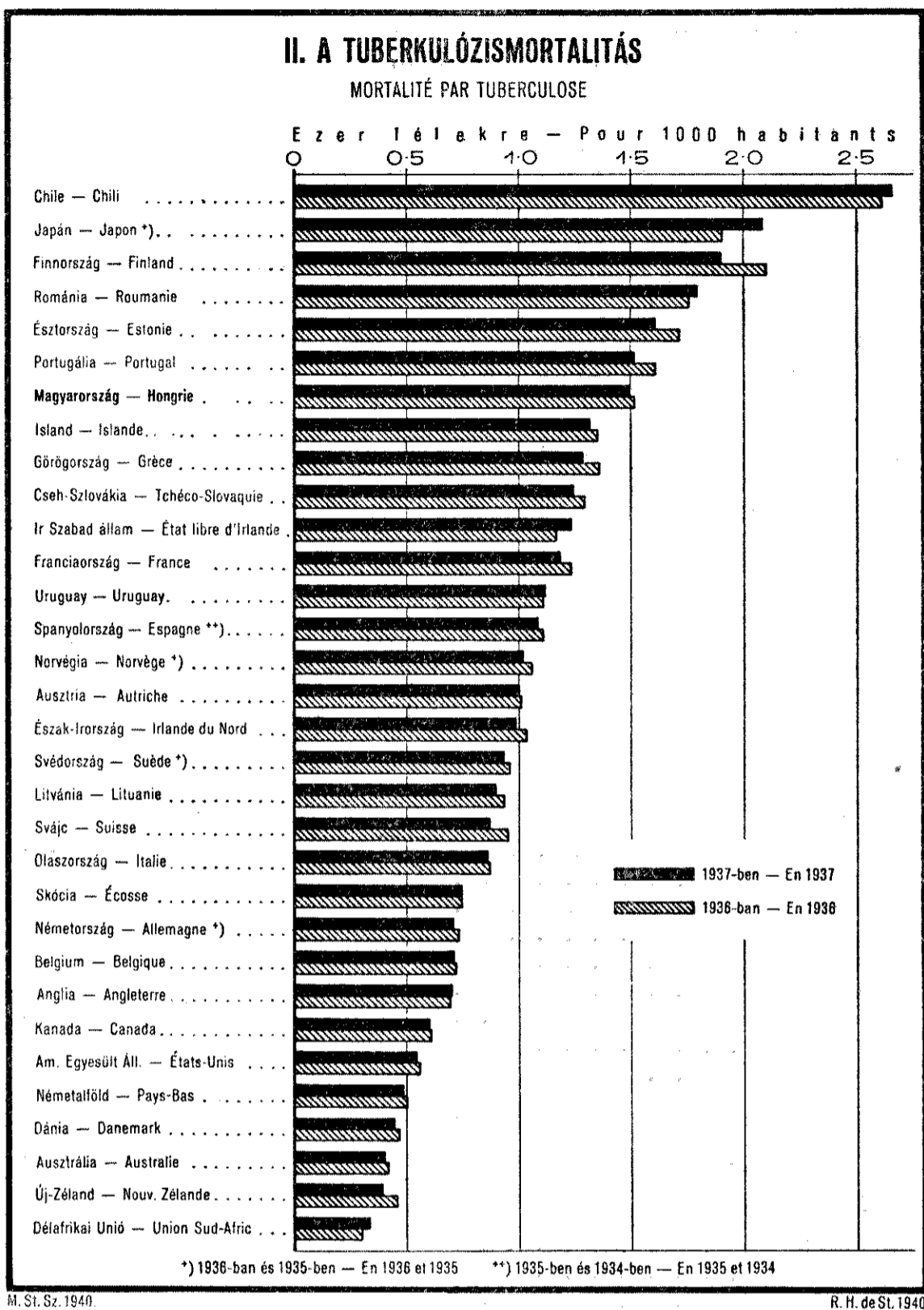
¹⁾ L. erről részletesebben Magy. Stat. Szemle 1931. évi 760. I. is.

kön a gümőkór mindig melegágyat talált: rossz építkezés, nedves, vályogos házak, helyenként a nép kedvezőtlen szociális viszonyai is elősegítették terjedését. A tuberkulózismortalitásnak visszafejlődését nemzetközi viszonylatban mutatja a 2. táblázat, az pedig, hogy a legutolsó országos eredmények egybevetése minő eredménnyel zárul, grafikusán a II. rajzból tűnik szemléltetően elénk.

Látható, hogy amíg évszázadunk elején — sőt még 1911—13-ban is 3·47‰-kel — hazánké volt a tuberkulózismortalitás szomorú maximuma,¹⁾ addig ma, a mai magyarországi eredményt (1·32‰) már számos állam kedvezőtlenebb arányszáma előzi meg. Ez annál inkább figyelemreméltó, s annál inkább bizonyítja hazánk egészségügyi kultúrájának a többi országokénál intenzívebb fejlődését, mert az a földrajzi szélesség (46°—48°), amelyen hazánk fekszik, s az a szárazföldi klíma, amely az Alföld poros, homokos térségein honos, kedvez a gümőkórnak, s megnehezíti az ellene való küzdelmet. Azt már igazoltuk,²⁾ hogy az u. e. északi szélesség mellett fekvő francia departementokban (pl. Côtes du Nord 2·93‰, Loire Inférieure 2·94‰, Seine et Oise 2·86‰) sokkal nagyobb gümőkórhalandóság áll fenn, mint hazánkban. Európában a magyar adatnál kedvezőtlenebb ma Portugália (1·52), Románia (1·79) és valószínűleg több más Balkán állam gümőkórhalandósága is. Kedvezőtlenebbek a magyarnál a fin-

¹⁾ A történeti terület gümőkórstatisztikáját, az akkori magas tbc-mortalitás okait részletesen ismertette *Laky D.*: „A magyar szent korona országainak 1901—15. évi gümőkórhalandósága (Bp. 1925.) Magy. Stat. Közl. Új sorozat 62. kötet. Ennek folytatása u. a. szerzőtől: Csonka Magyarország tuberkulózishalandósága az 1920—23. években (Bp. 1927.).

²⁾ L. Magy. Stat. Szemle 1934. évi 263. lap.

nek (1·90) és az észtek (1·61) államainak vonatkozó arányszámai is. Az Európán kívüli országok közül súlyos klimatikus és kulturális hátrányai révén Chile tuberkulózismortalitásának rendkívüli magassága (2·66) tűnik szembe, ahol tudvalevőleg széles néprétegek (szegény bevándorolt bányamunkások, mezőgazdasági napszámosok stb.) szociális helyzete igen kedvezőtlen.

A gümőkórhalandóság alakulásának másik szélsőségét (a minimumot) illetőleg ismeretes, hogy Európában a XX. század második évtizede óta az évről-évre rendszerint Dániáé. Ezen ország vonatkozó legújabb aránya most is a legalacsonyabb; 1937-ben már csak 0·44‰. Amikor Szemlénkben¹⁾ a

¹⁾ L. Magy. Stat. Szemle 1934. évi 270. lap.

tuberkulózismortalitás nemzetközi összehasonlításával legutóbb foglalkoztunk, rámutattunk arra, hogy a XIX. század végén s a XX. század elején az európai államok közül Olaszország, s a dél-európai államok, éghajlati előnyeik révén, még alacsonyabb gümőkórhalandósággal tűntek ki, mint az északnyugateurópai magas átlagos népműveltségű országok. Olaszország 1896—1900. évi tbc.-mortalitása pl. 1·80‰ volt, akkor kedvezőbb, mint bármely más európai államé. Akkor

Németország adata még 1·95, Dániáé (a világháború előtt csak a városoké) 2·16‰. Az 1901—05. évi olasz tuberkulózis-mortalitás még 1·66‰ és hasonlóképpen ekkor is még alacsonyabb, mint az akkori Európa bármely más államának gümőkórhalandósága; akkor Dánia 1·93, Németalföld pedig 1·87-es arányt mutattak. A műveltség, a fejlett közegészségügy, a gümőkór ellen megszervezett küzdelem vált azután újabban fontosabbá még az éghajlati előnyöknél is; míg régeb-

3. A gümőkórhalandóság törvényhatóságonként, 1939-ben.

Mortalité par tuberculose en 1939, par comitats et villes autonomes.

Országgrész, törvényhatóság <i>Régions, comitats et villes autonomes</i>	Elhaltak gümőkórban <i>Décès par tuberculose</i>		Országgrész, törvényhatóság <i>Régions, comitats et villes autonomes</i>	Elhaltak gümőkórban <i>Décès par tuberculose</i>	
	szám szerint <i>nom-bres abs.</i>	1000 lélekre <i>pour 1000 habitants</i>		szám szerint <i>nom-bres abs.</i>	1000 lélekre <i>pour 1000 habitants</i>
I. Kisalföld — <i>Petite Plaine</i>			IV. Tiszántúl — <i>Au delà de la Tisza</i>		
Bars és Hont k. e. e. vm. *)	183	1·25	Békés vm.	448	1·32
Esztergom vm.	145	1·42	Bereg és Ugocsa k. e. e. vm.	244	1·50
Győr és Moson k. e. e. vm.	158	1·00	Bihar vm.	271	1·47
Győr tjt. **)	86	1·68	Csanád, Arad és Torontál k. e. e. m.-ek	216	1·24
Komárom vm.	272	1·04	Csongrád vm.	179	1·21
Komárom tjt.	56	2·12	Hódmezővásárhely tjt.	58	0·98
Nyitra és Pozsony k. e. e. vm.	228	1·18	Szeged tjt.	226	1·60
Sopron vm.	128	0·90	Hajdu vm.	259	1·41
Sopron tjt.	30	0·83	Debrecen tjt.	273	2·12
Összesen — <i>Totaux</i>	1.286	1·15	Jász-Nagykún-Szolnok vm.	419	0·98
II. Dunántúli dombosvidék <i>Transdanubie, région de collines</i>			Szabolcs vm.	574	1·33
Baranya vm.	282	1·12	Szatmár vm.	146	1·06
Pécs tjt.	111	1·50	Összesen — <i>Totaux</i>	3.313	1·31
Fejér vm.	225	0·97	V. Északi dombosvidék <i>Nord, région de collines</i>		
Székesfehérvár tjt.	58	1·37	Abaúj-Torna vm.	160	0·98
Somogy vm.	400	1·02	Kassa tjt.	103	1·77
Tolna vm.	316	1·20	Borsod vm.	363	1·21
Vas vm.	325	1·20	Miskolc tjt.	112	1·66
Veszprém vm.	288	1·15	Gömör és Kishont vm.	158	1·48
Zala vm.	459	1·24	Heves vm.	462	1·42
Összesen — <i>Totaux</i>	2.464	1·15	Nógrád vm.	324	1·26
III. Duna-Tisza köze <i>Entre le Danube et la Tisza</i>			Ung vm.	48	0·95
Bács-Bodrog vm.	146	1·26	Ungvár tjt.	57	2·40
Baja tjt.	58	1·82	Zemplén vm.	250	1·26
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.	2.218	1·47	Összesen — <i>Totaux</i>	2.037	1·31
Budapest székesfőváros - <i>la capitale</i>	1.690	1·58	Mindössze ¹⁾ — <i>Total</i>		
Kecskemét tjt.	167	1·99	général ¹⁾		
Összesen — <i>Totaux</i>	4.279	1·52	13.379 1·32		

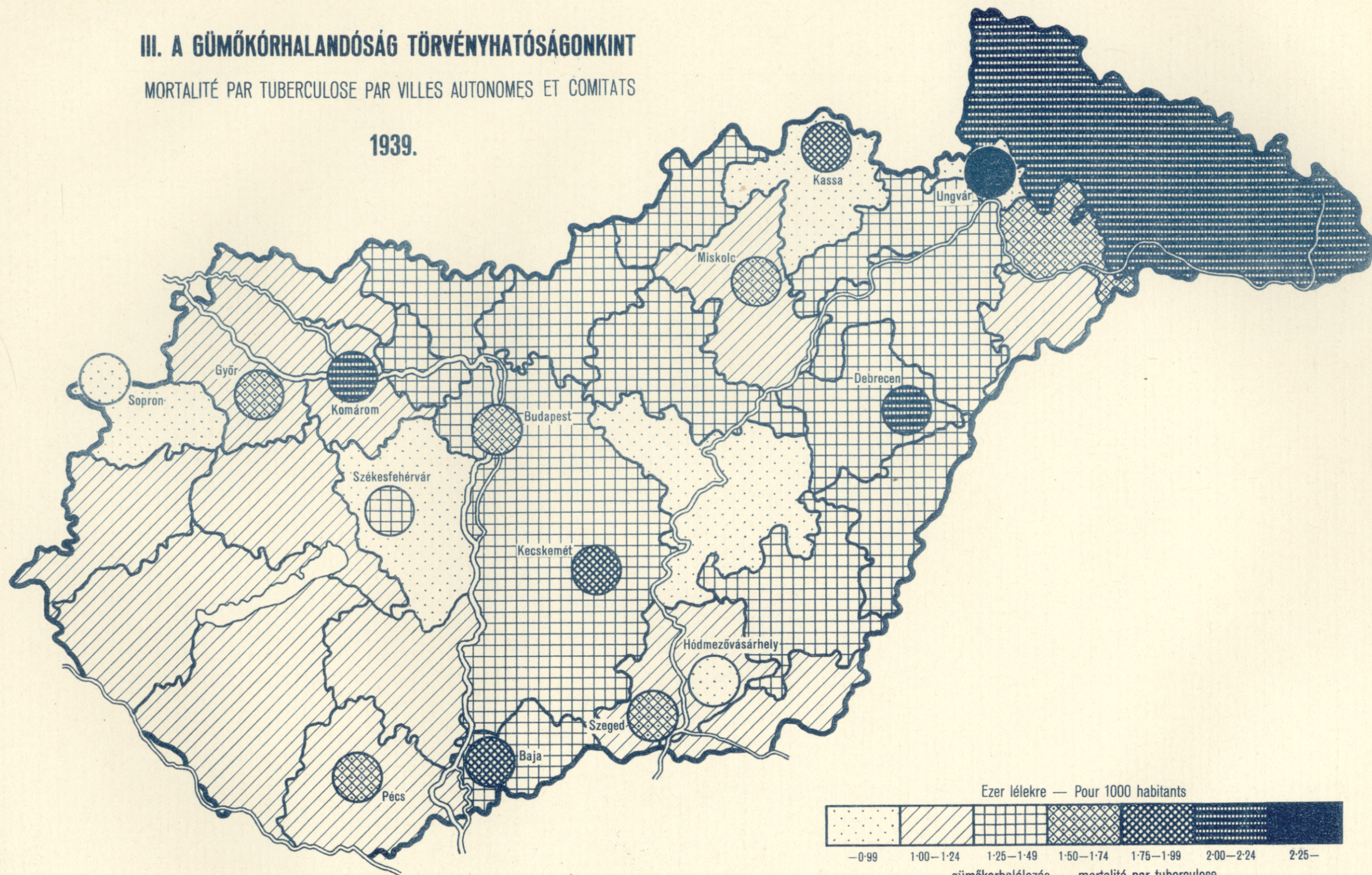
¹⁾ A bécsi döntés által visszacsatolt területtel együtt, de Kárpátalja nélkül. Kárpátalján a vonatkozó legutolsó cseh statisztika (1935) szerint a gümőkórhalandóság aránya 1934-ben 2·06‰. — *Y compris le territoire réincorporé en vertu de la Sentence de Vienne, et non compris la Subcarpathie. En Subcarpathie, d'après la dernière statistique tchèque (1935), la mortalité par tuberculose était de 2·06‰ en 1934.*

*) Vm. = comitat. **) Tjt. = ville autonome.

III. A GÜMŐKÓRHALANDÓSÁG TÖRVÉNYHATÓSÁGONKINT

MORTALITÉ PAR TUBERCULOSE PAR VILLES AUTONOMES ET COMITATS

1939.

Ezer lélekre — Pour 1000 habitants

gümőkórhalálozás — mortalité par tuberculose

ben a klíma, s ennek tényezői közül a földrajzi szélesség, a tengerszín feletti magasság, a levegő por- és nedvességtartalma volt még a vonatkozó országos halandósági statisztika viszonzyszámainak alakulására is döntő jelentőségű.

A dániai minimum után sorakozó többi igen kedvező európai országos gümőkórhalandósági adatokat figyelve meg — lásd ugyancsak a 2. táblázatot — azt látjuk, hogy a dán minimum után 1927 óta már nem a belgiumi viszonzszám és 1935 óta nem az angolországi tuberkulózismortalitás aránya sorakozik, hanem a németalföldi. Olyik évben — pl. 1932-ben v. 1934-ben — a hollandiai arány kevéssel még a dániaiánál is jobb. A többi világrészeket is tekintetbe véve (az egész Föld összes országai közül) továbbra is a Délafrikai Unio (0·33), Új-Zéland (0·39) és Ausztrália (0·40) gümőkórhalandósági arányai mutatkoznak a legkedvezőbbeknek.

Azt, hogy a gümőkórhalandóság hazánk egyes országrészeiben és a törvényhatóságokban miképpen alakult, a 3. számú táblázatba foglalva mutatjuk be. Ezt szemlélteti az idecsatolt térkép is.

Országrészeink közül a Duna-Tisza köze — a mi poros Alföldünk — tuberkulózismortalitása a legkedvezőtlenebb (1·52). Méginkább emelkedett azután egyes keleti és északkeleti vármegyék vonatkozó aránya, főleg pedig az e tekintetben kedvezőtlen Kárpátalja szomszédságában lévő megyékéi. A maximum az ország összes vármegyéi közül Bereg és Ugocsa vm.-ék ideiglenesen egyesített területén (1·50‰) mutatkozik. Meg kell azonban említenünk, hogy még a magas tbc.-mortalitású vármegyék rossz helyzete sem általános. Ezekben is rendszerint csak egyes községek halandósága kimagaslóan nagy és rontja az egész megye helyzetét. Erre már *Korányi*¹⁾ is hivatkozott a Magyar Statisztikai Társaságban tartott felolvasása alkalmával és hivatkozott *Fáy, Fenyvessy, Romberg és Kentzler* vonatkozó kutatásainak eredményeire. Ez természetes is, hiszen a tbc. fertőző betegség, a Koch-bacillus okozza. A kavernás, nyílt esetek terjesztik e ragály mótelyét maguk körül. Statisztikusnak és orvosnak össze kellene éppen azért fognia az ily helyek felkutatása és asszanálása végett. Egészen hasonlóan ahhoz, ahogy a váltóláz ügyén segí-

tünk a fertőző mocsarak felkutatásával, lecsapolásával és kiszáritásával.

A Dunántúl tuberkulózismortalitása viszont a legkedvezőbb (1·15), ott mutatkozik a minimum Sopron városában (0·83), ill. az egész vármegyében (0·90). A törvényhatósági jogú városok közül a maximum Ungvárott jelentkezik (2·40), de Debrecen adata (2·12) is kedvezőtlen. A kórházak, s az egyéb gyógyintézetek hatása persze a városi arányt emelő, az utóbbiban (Debrecen) főleg az egyetemé. A városok gümőkórhalandósági arányai a városi kórházakban elhalt városi lakos idegenek révén válnak a vármegyékénél magasabbá. Ezért tűnnek fel a városok a csatolt térképen is, mint kedvezőtlen gümőkórhalandóságú sötét foltok. Különösen a Dunántúlon látszik ez jellegzetesen, amelynek világosra színezett összes vármegyéi egybehangzóan bizonyítják, hogy itt a tuberkulózis sokkal kevésbé pusztít, mint az ország egyéb részeiben. A tj. városok nyers arányait összevonva és együttesen állítva szembe a vidékivel, azt látjuk, hogy 1939-ben az ezer lélekre eső gümőkórhalandóság

A tj. városokban	1·62
A vármegyékben	1·25
Az egész országban	1·32

Ha azonban a városi kórházakban és egyéb gyógyintézetekben tbc. miatt elhalt nem városi lakos idegenek nélkül számítjuk ki hazánk városi lakosságának gümőkórhalandóságát, úgy azt látjuk, hogy az egyes tj. városok így korrigált arányszámai egyre inkább az országos arány alá esnek. Székesfővárosunk 1937. évi gümőkórhalandósága idegenek nélkül pl. csak 1·26‰, az ekkori országos 1·49‰-kel szemben. Persze arra is gondolnunk kell, hogy a városokon kívül fekvő hazai és külföldi klimatikus helyek, szanatóriumok stb. — Budapest mellett pl. a nagyforgalmú budakeszi gyógyintézet — a városi lakos gümőkórosok egy részét is felszívják. Sőt éppen ezeket inkább, mert a vidéki népnél rendszerint kedvezőbb szociális viszonyok között élő, gyakran éppen jómódú városi lakosság tudja e helyeket (Davost, Assuánt etc.) inkább felkeresni. E körülmény miatt azonban persze csökken a városokban elhalt városi lakos tbc.-sek száma, mert a gümőkórosok egy része ilyenképpen, ily okból, a városokon kívül hal meg; hiszen a külföldre vagy más szanatóriumba eltávozott városi lakosok egy része nem gyógyul meg, hanem ott hal meg. Ez okból tehát a városi nép igazi tuberkulózis-

¹⁾ Br. *Korányi S.*: „A háborús évek tuberkulózisstatisztikájának tanulságai.“ *Magy. Stat. Szemle* 1931. évi 262. és köv. l.

4. A gümőkórhalandóság kor- és nem szerint Magyarország trianoni területén az 1937/38. évek átlagában.

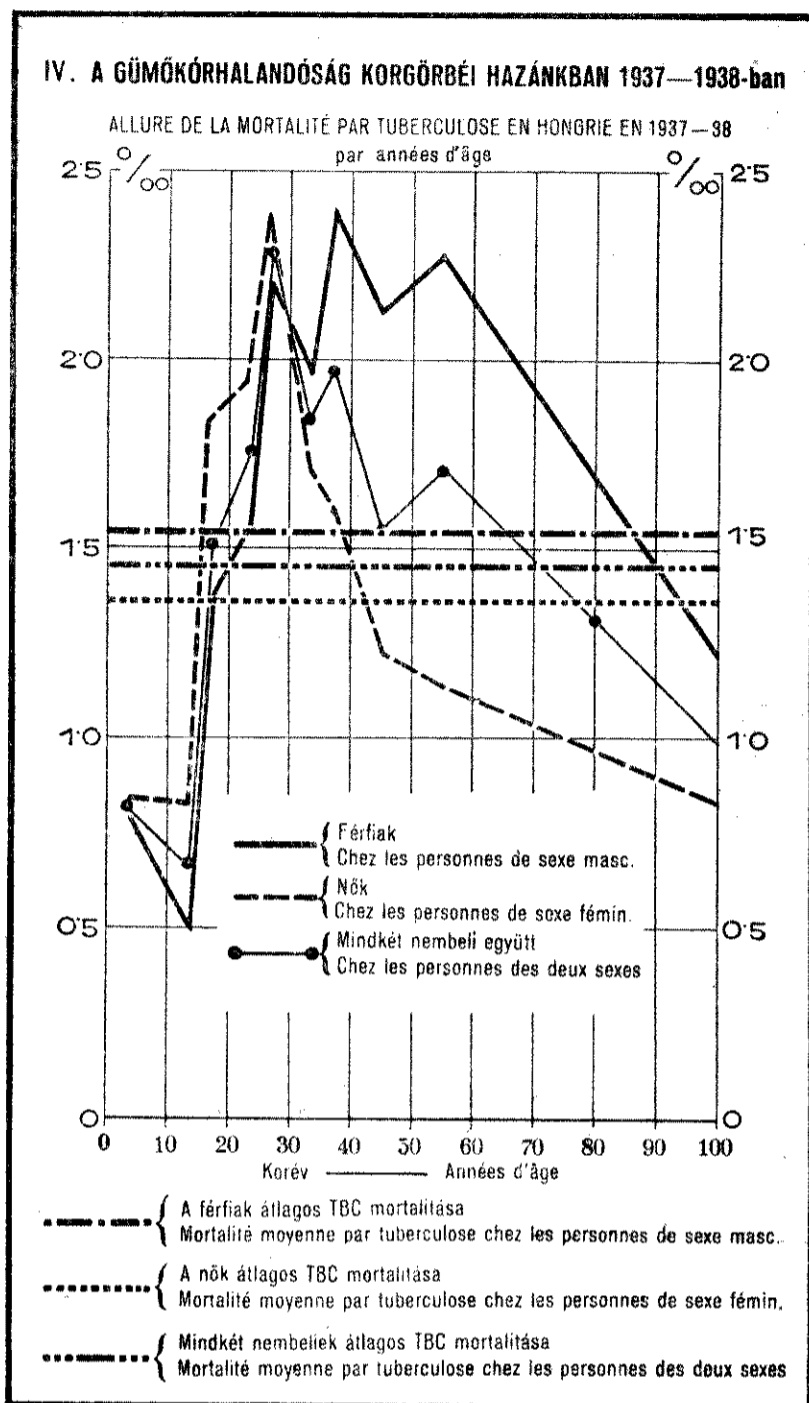
Mortalité par tuberculose dans la Hongrie de Trianon ; en moyenne, en 1937—38, suivant l'âge et le sexe.

Korcsoport Groupes d'âge	Gümőkórban elhalt — Décès par tuberculose					
	férfi sexe masc.	nő sexe fémin.	együtt en- semble	férfi sexe masc.	nő sexe fémin.	együtt en- semble
	szám szerint nombres abs.			ezer élöre-propont. pour 1000 vivants		
7 éven aluli — moins de 7 ans	533·0	514·5	1.047·5	0·79	0·83	0·81
7—14 éves — ans	309·5	483·0	792·5	0·51	0·82	0·67
15—19 éves — ans	505·5	799·5	1.305·0	1·37	1·83	1·51
20—24 éves — ans	683·5	857·0	1.540·5	1·57	1·94	1·76
25—29 éves — ans	851·5	927·0	1.778·5	2·20	2·36	2·28
30—34 éves — ans	688·5	646·0	1.334·5	1·96	1·71	1·84
35—39 éves — ans	657·5	511·0	1.168·5	2·40	1·60	1·97
40—49 éves — ans	1.024·0	674·5	1.698·5	2·13	1·22	1·55
50—59 éves — ans	863·5	459·0	1.322·5	2·28	1·13	1·70
60 éven felüli — plus de 60 ans Ismeretlen koru — âge in- connu	696·5	458·5	1.155·0	1·69	0·97	1·31
Összesen — Total	6.813·5	6.330·0	13.143·5	1·54	1·37	1·46

mortalitása, avagy éppen székesfővárosunk lakosságának valódi gümőkórhalandósága némiképp mégis magasabb, mint az idegenek nélkül számított — s fentebb így korrigált — vonatkozó városi arány.

A gümőkórhalandóság újabb alakulását a demográfia egyéb szempontjai szerint részletezve is érdekes megvizsgálni. Nem szerint való részletezésben Magyarország trianoni területének 1937—38. évi tuberkulózismortalitása a férfiak e tekintetben ismert kedvezőtlenebb helyzetét inkább domborítja ki (1·54‰, a nők 1·37‰-ével szemben), mint a vonatkozó régebbi, pl. 1930. évi országos eredmények (akkor 2·00‰ állott 1·97‰-kel szemben). A nem szerint is részletezett újabb korgörbék a férfiak hátrányát főleg a 30 éven felüli korcsoportokban tárják felénk. Ezt mutatja a 4. táblázat, s ezt szemlélteti a IV. grafikon is.

Látható, hogy az élet harmadik évtizedében a szülések s a havi tisztulás gyengítő hatása ezen időszakban éppen ellenkezőleg a nőket hozza a férfiaknál kedvezőtlenebb helyzetbe. Különösen megnyilvánul ez kedvezőtlen szociális viszonyok között élő munkásnőknél, vagy a vidéken, ahol a mezőgazdasági foglalkozásúaknál a nők a munkából s a kenyérkeresetből sokkal inkább kiveszik a részüket, mint a városokban.

A két nemet egybefoglaló korgörbe — (l. ugyancsak a 4. táblázatot s a IV. grafikon) — maximuma a 25—29 éveseknél mutatkozik; az 1937—38. évi országos adatok átlaga szerint az ezen időszakbeli gümőkórhalandóság 2·28‰, az ugyanolyan korú élőkhez viszonyítva. Mégis lényegesen enyhült a maximum is és az elhalálozás időpontjának maximuma is eltolódott, hiszen régebben az a huszas életévek elején, a 20—24 évesek csoportjában, mutatkozott: itt 1930-ban pl. még 3·20‰ volt.

Érdekes a kórházaknak, szanatóriumoknak s általában városoknak az idegen halottak arányára vonatkozó korstatisztikája is. Ugyanis rendszerint a huszas életévekben vezet maximumra! Budapesten pl. a gyógyintézetekben elhalt nem budapesti lakos idegenek korcsoportok szerint való részletezésben (1936—37) a következő arányokat mutatják az u. a. korcsoportbeli összes halottak között:

A 20 éven aluliak körében	27.4
A 20—24 évesek között	40.7 (max.)
A 25—29 " "	32.0
A 30—39 " "	28.2
A 40—49 " "	19.1
Az 50—59 " "	18.9
A 60 éven felül	10.4
Összesen	25.2

E számokban a súlyos betegeknek az élet után kapaszkodó kétségbeesése nyilvánul; teljesen összhangban a korstatisztikának azzal a tanulságával, hogy a tbc.-mortalitás a huszas években a maximum.

Az új gümőkórhalandósági korgörbe alakja egészében véve és kiegyenlítve képezve ú. n. zsandárkalapszerű törvényszerűséget mutat. A 25—29 éves korúaknál jelentkező említett maximum után ugyanis sajátos, utóbb inflexiót is mutató görbülettel esik úgy a fiatalabb, mint az öregebb korosztályok felé. E görbének az élet két végpontja — a csecsemők és az aggastyánok — felé tartó szárai azonban nem közelednek a koordinata rendszer x tengelyéhez érintőleg, hanem legvégső részükben ismét felhajlanak.

Annak kimutatása céljából, hogy a legfiatalabb gyermekkorban mutatkozó emelkedés a csecsemőkorban maximum, — mert a tbc-therápia az 1 éven aluliaknál mutat fel legkevesebb eredményt, néhány újabb évre kiszámítjuk az 1 éven aluli korban elhalt csecsemőknek az ugyanazon évi élveszületésre eső viszonyszámát. Elhaltak a trianoni területen tuberkulózis miatt 1 éven alul:

Év	Szám szerint	Ezer élveszületésre
1930	559	2.54
1931	483	2.33
1932	492	2.39
1933	376	1.94
1934	344	1.77
1935	335	1.77
1936	291	1.59
1937	299	1.64
1938	244	1.34

Látható, hogy az egyes évekről javulást mutató tbc.-csecsemőhalandósági arányok tényleg sokkal magasabbak, mint a kortáblának a legfiatalabb gyermekekre vonatkozó adatai.

A csecsemőkori tuberkulózis, a betegség által megtámadott szerv szerint részletezve is, egészen más képet mutat, mint a felnőtteké; de elűt attól a gyermekkori tbc. vonatkozó megoszlása is. A gümőkóros halottaknak a tuberkulózis kiinduláspontját mu-

lató, s a betegség által megtámadott szerv szerint való részletezését, Magyarország trianoni területének 1937—38. évi halálteki statisztikája nyomán, az 5. táblázat tárja elénk.

Látható, hogy az 1 éven aluli tbc-s halottaknál az agyvelőburkok és a központi idegrendszer gümőkórja — túlnyomóan meningitis tuberculosa — sokkal nagyobb arányt tesz ki, 37.7%-ot, mint a 7 éven felülieknél, ahol ez az arány csak 4.9%. Némikép a bél- és a hashártyagümőkór is jelentősebb arányú a csecsemőkorban, mint a felnőtteknél. A nem a tüdőt támadó egyéb gümőkór halottainak magas aránya azonban — mint azt ugyancsak az 5. táblázat szemlélteti — még inkább mutatkozik az 1—6 éves gyermekhalottak körében, ahol az agyhártyalobos esetek az ilykorú és okú halottak felénél is többet (55.6%-ot) tesznek ki, s ahol a tüdő-tbc-s halálesetek az összesnek csak 1/3 részére (33.7%) esnek vissza. Az 5. táblázat különböző évjáratái egészen egybehangzó hasonló eredményre vezetnek.

A tbc-mortalitás görbájének az öregek felé eső végadatáról érdekes megfigyelni, hogy az igen lényeges javulást mutat régebbi idők megfelelő adataival szemben. A 60 éven felüliek ezer előre eső tbc-mortalitása ugyanis a következő volt:

1901—1905	6.6
1911—1915	4.9
1920—1923	3.9
1924—1925	2.9
1930	1.8
1937—1938	1.3

A későbbi öregkorban további részletezés hiányozván, a legújabb adatokról csak sejtjük, hogy a 80 éven felüli tbc-mortalitás is még magasabb lehet, amikor az elmúlás törvénye mindinkább erőt vesz az elkoztatott, előregedett szervezeteken. Bár késő öregkorban éppen a gümőkór egyre gyéribben szerepel a halálteki statisztikában, s különösen a nem orvos-halottkének háttérbe szorulásával az újabb évfolyamokban, mégis gyakrabban a rákhalottaknál jelentkezik az öregkorban, kísérő betegségként.

A tuberkulózismortalitást családi állapot szerint való részletezésben is csak korcsoportonként elemezve lehet vizsgálni vagy azokra az életkorszakokra szorítkozva, amelyek házasságra képesek. A különböző családi állapotúak kormegoszlása ugyanis eltérő lévén, ez, s nem a családi állapot lesz az arányra lényegesebb

5. A gümőkóros halottak a betegség által
Décès par tuberculose,

A IV. revízió átesett nemzetközi haláloki nomenklátúra Selon la nomenclature internat., révisée 4 fois, des causes de décès:		E l h a l t a k —							
		1 9 3 7							
		szám szerint nombres abs.				‰			
sorszámai numéros d'ordre	gümőkóros betegségi rovatai: rubriques, concernant la tuberculose, de la nomenclature	1 éven aluli au-dessous de 1 an	1—6 éves de 1 an à 6 ans	7 éven felüli au-dessus de 7 ans	összesen au total	1 éven aluli au-dessous de 1 an	1—6 éves de 1 an à 6 ans	7 éven felüli au-dessus de 7 ans	összesen au total
23.	A légzőszervek gümőkórja — <i>de l'appareil respi- ratoire</i>	166	286	10.845	11.297	55·5	34·9	88·1	84·0
24.	Az agyvelőburkok és a központi idegrendszer gümőkórja — <i>des méninges et du système nerveux centr.</i>	107	442	566	1.115	35·8	53·8	4·6	8·3
25.	Bél- és hashártyagümőkór — <i>intestinale et périton.</i>								
26.	Csigolyagümőkór — <i>d. vertèbr.</i>	12	46	286	344	4·0	5·6	2·3	2·6
27.	A csontok és az ízületek gümőkórja — <i>des os et des articulations</i>	1	10	68	79	0·3	1·2	0·5	0·6
28.	A bőr és a bőralatti kötőszövet gümőkórja — <i>de la peau et du tissu sous-cut.</i>	2	9	262	273	0·7	1·1	2·1	2·0
29.	Görvélykór v. a nyirokrendszer gümőkórja — <i>scrofuleuse ou du système lymphatique</i>	—	—	8	8	—	—	0·1	0·1
30.	A húgyivarszervek gümőkórja — <i>de l'appareil urinaire et génit.</i>	4	2	16	22	1·3	0·2	0·1	0·2
31.	Egyéb szervek gümőkórja — <i>d'autres organes</i>	—	2	124	126	—	0·2	1·0	0·9
32.	Általános gümőkór — <i>générale</i>	—	—	9	9	—	—	0·1	0·1
	a) heveny — <i>aiguë</i>	2	5	33	40	0·7	0·6	0·3	0·3
	b) idült — <i>chronique</i>	—	1	1	2	—	0·1	0·0	0·0
	c) k. m. n. — <i>s. a. i.</i>	5	19	102	126	1·7	2·3	0·8	0·9
Gümőkór összesen; — Tuberculosés, total . .		299	822	12.320	13.441	100·0	100·0	100·0	100·0

hatással. A 15 éven felüliek országos gümőkórhalandóságát családi állapot és nem szerint is részletezve, a trianoni terület 1937—38. évi adatai alapján, a 6. táblázatban mutatjuk be.

Az ilyen életkorszakbeliek családi állapot és nem szerint is részletezett adatai közül az elvált férfiaknál mutatkozó: 4·32‰ a maximum. Az ily korúak országos átlagos tuberculomortalitása 1·73‰ (csak a férfiaké 1·90‰) lévén, ez kb. két és félszer múlja felül a valamennyi családi állapotra vonatkozó arányszámot. Jellegzetes most is a házasoknak a nem házasokénál (mindkét nemnél) alacsonyabb aránya is, a házi tűzhely kényelmének, s a házas kedvezőbb egészségügyi viszonyainak következményeképpen. Sok beteget éppen betegsége tart vissza a nősüléstől, s így már a házasságkötéskor kiválasztódás történik.

Hónapok szerint való részletezésben a gümőkórhalandóság a legújabb adatokban is kidomborítja ismert márciusi maximumát. A Budapesten elhalt gümőkórosok

1936—37. évi adatai e tekintetben a következő statisztikával szolgálnak:

	Szám szerint összesen	Naponként átlag
I.	497	5·34
II.	450	5·29
III.	609	6·55
IV.	515	5·72
V.	520	5·59
VI.	455	5·06
VII.	406	4·37
VIII.	354	3·81
IX.	323	3·59
X.	355	3·82
XI.	384	4·27
XII.	428	4·60
Összesen	5.296	4·83

Látható a márciusi maximum; ekkor Budapesten naponta 6·55 halott szám-lálható, az őszi minimum 3·59-os adatával szemben. E márciusi maximum jellegzetes a gümőkórra, mert ekkor a tél folyamán kimerült szervezet igen kevés ellenállással bír, már pedig a gümőkór-therápiájában a szervezet erősítése, roborálása a legfontosabb. Ezért nevezik sokan csupán szociális

megtámadott szerv szerint részletezve.
suivant l'organe atteint.

D é c è s

1938								1937—38 átlag — en moyenne							
szám szerint nombres abs.				%				szám szerint nombres abs.				%			
1 éven aluli au-dessous de 1 an	1—6 éves de 1 an à 6 ans	7 éven felüli au-dessus de 7 ans	összesen au total	1 éven aluli au-dessous de 1 an	1—6 éves de 1 an à 6 ans	7 éven felüli au-dessus de 7 ans	összesen au total	1 éven aluli au-dessous de 1 an	1—6 éves de 1 an à 6 ans	7 éven felüli au-dessus de 7 ans	összesen au total	1 éven aluli au-dessous de 1 an	1—6 éves de 1 an à 6 ans	7 éven felüli au-dessus de 7 ans	összesen au total
133	236	10.459	10.828	54.6	32.3	88.0	84.5	149.5	261.0	10.652.0	11.062.5	55.0	33.7	88.1	84.3
97	422	612	1.131	39.7	57.8	5.3	8.8	102.0	432.0	589.0	1.123.0	37.7	55.6	4.9	8.6
5	38	254	297	2.1	5.2	2.1	2.3	8.5	42.0	270.0	320.5	3.1	5.4	2.2	2.3
1	5	71	77	0.4	0.7	0.6	0.6	1.0	7.5	69.5	78.0	0.4	1.0	0.6	0.6
—	7	217	224	—	1.0	1.8	1.7	1.0	8.0	239.5	248.5	0.4	1.0	2.0	1.9
—	—	14	14	—	—	0.1	0.1	—	—	11.0	11.0	—	—	0.1	0.1
3	6	22	31	1.2	0.8	0.2	0.2	3.5	4.0	19.0	26.5	1.2	0.5	0.2	0.2
—	2	125	127	—	0.3	1.1	1.0	—	2.0	124.5	126.5	—	0.3	1.0	0.9
—	—	4	4	—	—	0.0	0.0	—	—	6.5	6.5	—	—	0.0	0.0
2	3	22	27	0.8	0.4	0.2	0.2	2.0	4.0	27.5	33.5	0.7	0.5	0.2	0.3
—	—	3	3	—	—	0.0	0.0	—	0.5	2.0	2.5	—	0.1	0.0	0.0
3	11	69	83	1.2	1.5	0.6	0.6	4.0	15.0	85.5	104.5	1.5	1.9	0.7	0.8
244	730	11.872	12.846	100.0	100.0	100.0	100.0	271.5	776.0	12.096.0	13.143.5	100.0	100.0	100.0	100.0

betegségnek, szociális kérdésnek, mert hiszen terjedését a nyomorral járó rossz táplálkozás segíti leginkább elő. Tudjuk, hogy az összhalandóság is ekkor maximum. *Parassin* szerint ennek nem a meteorológiai tényezők, nem a szervezetnek a téli fokozott hőtermelés után való kimerülése az okai,

hanem elsősorban az, hogy a hosszú tél kedvezőtlen hatására a betegek allergiája erősen csökken. *Melly*¹⁾ a budapesti statisztika

¹⁾ L. *Melly J.*: Budapest tuberkulózishalandósága (Bpest, 1929.) Statisztikai Közlemények 57. köt., 2. sz.

6. A tizenöt éven felüliek gümőkórhalandósága Magyarország trianoni területén családi állapot és nem szerint az 1937/1938. évek átlagában.

Mortalité par tuberculose dans la population de plus de 15 ans dans la Hongrie de Trianon, en moyenne, en 1937—38, suivant l'état matrimonial et le sexe.

Családi állapot <i>Etat matrimonial</i>	Elhalt gümőkórban 15 évnél idősebb <i>Décès par tuberculose au — dessus de 15 ans</i>					
	férfi <i>dans la population masc.</i>		nő <i>dans la population féminine</i>		együtt <i>dans la population totale</i>	
	szám szerint <i>nombres abs.</i>	ezer élöre <i>pour 1000 vivants</i>	szám szerint <i>nombres abs.</i>	ezer élöre <i>pour 1000 vivants</i>	szám szerint <i>nombres abs.</i>	ezer élöre <i>pour 1000 vivants</i>
Nőtlen, hajadon — <i>Célibataires</i>	2.164.5	1.86	1.889.0	2.12	4.053.5	2.06
Házass — <i>Mariés (és)</i>	3.394.5	1.76	2.814.0	1.44	6.208.5	1.60
Özvegy — <i>Veufs, veuves</i>	327.5	2.55	569.5	1.14	897.0	1.43
Törvényesen elvált — <i>Divorcés (és)</i>	83.0	4.32	60.0	1.50	143.0	2.42
Ismeretlen családi áll. — <i>Etat matrimon. non déclaré</i>	1.5	—	—	—	1.5	—
Összesen — Total	5.971.0	1.90	5.332.5	1.57	11.303.5	1.73

7. A gümőkórhalandóság vallás és anyanyelv szerint Magyarország trianoni területén az 1937/38. évek átlagában.

Mortalité par tuberculose dans la Hongrie de Trianon; en moyenne, en 1937—38, suivant la religion et la langue maternelle.

Vallás — Religion	Elhaltak gümőkórban Décès par tuberculose		Anyanyelv Langue maternelle	Elhaltak gümőkórban Décès par tuberculose	
	szám szerint nombres abs.	ezer élöre pour 1000 vivants		szám szerint nombres abs.	ezer élöre pour 1000 vivants
Róm. kat. — Cathol. rom. . .	8.834·0	1·51	Magyar — Hongroise	12.384·0	1·49
Gör. kat. — Uniate.	368·0	1·77	Német — Allemande	537·0	1·08
Református — Calviniste . .	2.662·5	1·41	Tót — Slovaque	78·0	0·72
Evang. — Luthérienne	747·5	1·36	Oláh — Roumaine	31·0	1·72
Gör. keleti — Gréco-orient. .	79·5	1·76	Rutén — Ruthène	—	—
Unitárius — Unitaire	9·0	—	Horvát — Croate	39·5	1·46
Izraelita — Israélite	411·5	0·89	Szerb — Serbe	12·5	1·38
Egyéb és ism. — Autres religions, y compr. celles qui n'étaient pas déclarées . .	31·5	1·74	Egyéb és ism. — Autres langues m., y compr. celles qui n'étaient pas déclarées . .	61·5	1·13
Összesen — Total .	13.143·5	1·46	Összesen — Total .	13.143·5	1·46

tika vonatkozó maximumához megjegyzi, hogy előidézésében a fővárosban „a téli munkahiány és a tavaszi periódikus időszaki élelmiszerdrágaság is alaposan gyanúsítható momentumok“.

Az országos gümőkórhalandóságnak hitfelekezet, ill. vallás és anyanyelv szerint való részletezését a trianoni terület 1937—38. évi adatai alapján a 7. táblázatba foglalva mutatjuk be.

Az országos gümőkórhalandóság vallás szerint való részletezésben az alacsonyabb átlagos népműveltségű gör. katolikusoknál (1·77) és gör. keletiekénél (1·76) mutat ismét a legkedvezőtlenebb eredményeket. Az anyanyelv, illetve nemzetiség szerint részletezett statisztika tanulsága ennek megfelelően az oláhok gümőkórhalandóságát (1·72) mutatja maximumnak, hiszen ők a görög felekezetek hívei, főleg görög keletiek. Nálunk a vallási és a nemzetiségi statisztika tanulságai tudvalevőleg gyakran párhuzamosan haladnak. Az egyéni érdekeik helyes védelméről jól ismert, széles körben iskolázott, túlnyomóan kereskedelmi, hitelügyi vagy ipari foglalkozású izraeliták tbc-mortalitása (0·89) csak fele a görög felekezetekéinek: ez országos minimum. Nemzetiség szerint a tótok aránya (0·72) a legkedvezőbb, de a németiségé is az országos átlag alatt van; a magyarságé, mint az ország népének $\frac{9}{10}$ részét kitevő államalkotó elemé, az országos átlaggal mindig közel egyező.

A tuberkulózismortalitás szociális helyzet szerint való vizsgálatához érdekes ada-

tokkal szolgál Budapest kerületei szerint való részletezésben. Ezt annál helyénvalóbb jelen beszámolónk kapcsán ismertetni, a vizsgált nagy népbetegség újabb szociális helyzetbeli különbségeire vonatkozólag, mert az e célból rendszerint közölni szokásos foglalkozás szerint való részletezésre újabb adataink majd csak az 1940. évi dec. 31-én esedékes népszámlálás megtörténte és foglalkozás-statisztikai feldolgozása után lesznek. A gümőkórhalottakat az elhaltak, avagy egykori eltartójuk foglalkozása szerint ugyanis megfelelőképen 1940—41-ről fogjuk elkészíteni, a népszámlálást környező időszakokról a pontos egybevetés céljaira. Székesfővárosunk lakosságának gümőkórhalandósága közigazgatási kerületek szerint részletezve, a be nem osztható, ismeretlen, s a nem budapesti lakos idegen halottak külön kiemelésével, az 1936—37. évi statisztika szerint, a 8. táblázatba foglalt képet mutatja.

Látható, hogy a szegény, s túlnyomóan munkások által lakott III. kerület, Óbuda és Újlak aránya (1·52‰) a maximum. Itt, ahol a földes padlójú, bútorozatlan, téglagyári munkáslakásokban földhözragadt, sokgyermekes, szegény családok élnek. Érdekes megfigyelni, hogy a vérbaj körükben ritka, de gyakori a gümőkór. A második helyen, a XIV. kerület, Angyalföld, azután a X., Kőbánya áll; de ismeretes, hogy Pesten e kerületekben s Kispesten és Pestszenterzsébeten is gyakori a szifilisz is, nem úgy, mint Óbudán, ahol viszonylag jobb családi életet

8. Budapest gümőkórhalandósága kerületek szerint az 1936/37. évek átlagában.
Mortalité par tuberculose à Budapest, par arrondissements, en moyenne, en 1936—37.

Közigazgatási kerület városrész <i>Arrondissements et parties de la ville</i>	Gümőkórban elhalt szám szerint — Décès par tuberculose, en nombres abs.	Budapest népessége az 1935. évi székessfő- városi népszámlálás szerint — Population de Budapest, d'après le recensement exécuté par la municipalité en 1935	Gümőkórhalandóság ezer élöre — Mortalité par tuberculose pour 1.000 vivants	Közigazgatási kerület városrész <i>Arrondissements et parties de la ville</i>	Gümőkórban elhalt szám szerint — Décès par tuberculose, en nombres abs.	Budapest népessége az 1935. évi székessfő- városi népszámlálás szerint — Population de Budapest, d'après le recensement exécuté par la municipalité en 1935	Gümőkórhalandóság ezer élöre — Mortalité par tuberculose pour 1.000 vivants
I.— I ^{er}	58·0	70.342	0·83	Budapesti lakosok összesen — <i>Habitants de Budapest</i>	1.266·5		³⁾ 1·19
II.— II ^e	56·0	57.486	0·98	Ismeretlen kerület- beliek, be nem oszt- hatók — <i>Personnes dont on ne sait pas à quel arrondissement elles appartenaient</i> .	67·5		0·07
III.— III ^e	94·0	62.587	1·52	Idegen, nem budapesti lakosok ¹⁾ — <i>Non- Budapestois</i> ¹⁾	¹⁾ 419·5		0·39
XI.— XI ^e	59·0	58.637	1·01	Budapest mindössze <i>Budapest, totaux</i>	1.753·5	²⁾ 1.060.431	⁴⁾ 1·65
Jobbpart - <i>Rive droite</i>	267·0	249.052	1·07	Budapest idegenek nélkül — <i>Budapest sans les non-Budapestois</i>	1.334·0		⁵⁾ 1·26
IV.— IV ^e	21·5	25.673	0·84	Budapest idegenek s be nem oszthatók nél- kül — <i>Budapest sans les non-Budapestois, ni les personnes dont on ne sait pas à quel arrondissement elles appartenaient</i>	1.266·5		³⁾ 1·19
V.— V ^e	83·5	84.480	0·99				
VI.— VI ^e	224·0	170.490	1·32				
VII.— VII ^e	160·0	137.103	1·17				
VIII.— VIII ^e	189·0	144.569	1·31				
IX.— IX ^e	118·0	99.835	1·19				
X.— X ^e	93·5	70.349	1·33				
XIV.— XIV ^e	110·0	78.880	1·40				
Balpart — <i>Rive gauche</i>	999·5	811.379	1·23				

¹⁾ Budapesten kórházakban és egyéb gyógyintézetekben gümőkór miatt elhalt nem budapesti lakosok száma. — ²⁾ Az 1935. évi népszámlálás végszáma, minden itt egybefoglalt adat viszonyításának alapja. —

³⁾ Az 1937. évvégi népességhez (1,072.485) viszonyítva 1·18. — ⁴⁾ Az 1937. évvégi népességhez: 1·64. —

⁵⁾ Az 1937. évvégi népességhez: 1·25‰.

¹⁾ *Nombre des non-Budapestois morts de la tuberculose dans les hôpitaux et autres établissements de santé de Budapest.* — ²⁾ *Toutes les proportions ont pour base le total fourni par le recensement de 1935.* —

³⁾ *Par rapport à la population de la fin de 1937 (1,072.485 habitants), 1·18.* — ⁴⁾ *Par rapport à la population de la fin de 1937, 1·64.* — ⁵⁾ *Par rapport à la population de la fin de 1937, 1·25‰.*

élő és inkább a gümőkórtól, s ettől rendkívüli arányban szenvedő munkásréteg él. Az első helyen — a legalacsonyabb gümőkórhalandóságot mutatva — a budai gazdag előkelő kerület áll, az I. (0·83), de közvetlen utána sorakozik most a Belváros (0·84) vonatkozó aránya is. Más években e két mini-

mum tekintetében nagyobb különbség is mutatkozik. Az I. kerület kedvező vagyonsági viszonyainak hatásához ugyanis előnyös természeti fekvése, a kertes, erdős helyeken fekvő villanegyedei is hozzájárulnak.

Szél Tivadar dr.

SZOCIÁLIS VISZONYOK

Az 1914/18-as világháború magyar hadirokkantjainak és egyéb károsultjainak seregszemléje.

Les invalides et autres victimes de Hongrie de la guerre mondiale de 1914—18.

Időszerű statisztikai tanulságok.

Enseignements d'actualité fournis par la statistique.

Résumé. En Hongrie, on n'a qu'à partir de 1929 des chiffres exacts sur les pensionnés de guerre. Pour la fin de la guerre mondiale (automne de 1918), on ne peut établir que par évaluation le nombre des invalides, veuves, orphelins de guerre et des autres personnes secourues du fait de la guerre. Selon une estimation faite par nous, d'après des chiffres antérieurs à 1929, le nombre des pensionnés de guerre était à la fin de 1918 d'environ un demi-million. Depuis, il a baissé en moyenne de vingt mille par an; et en 1932, dont nous parlons en détail dans l'article ci-dessous, on comptait 222.453 personnes recevant du fait de la guerre un secours régulier, parmi lesquelles il y avait 65.807 invalides, 96.185 enfants d'invalides, 43.391 veuves de guerre et 10.843 orphelins de guerre. La diminution a été due non seulement à un grand nombre de décès et d'indemnisations à titre définitif, etc., mais aussi au fait que, les hommes du peuple ne se conformant guère aux brefs délais, beaucoup de personnes ont été rayées des registres. Ajoutons que dans la seconde moitié des années 1920, on a employé, pour faire baisser le nombre des intéressés, une méthode peu scrupuleuse, consistant à supprimer bien des pensions, en donnant à leurs bénéficiaires une somme à titre de règlement définitif.

L'article ci-dessous a pour principal objet les résultats d'une enquête approfondie faite en automne de 1931 sur les invalides de guerre. Ceux-ci étaient alors 65.161, dont 41% à 25% d'invalidité; 43%, à 50% d'invalidité; 13%, à 75% d'invalidité; 3%, à 100% d'invalidité. 4% en appartenaient à la catégorie des officiers; 13% à celle des sous-officiers; plus de 83%, à celle des hommes de troupe.

63% en sont devenus invalides pour blessure; 37% pour maladie interne. Des premiers, 14% ont été blessés à la tête; 28%, aux extrémités.

Parmi les invalides, en ne parlant que des cas les plus importants, 1½% ont perdu une main ou un bras; 4%, un pied; 2½% ont été blessés au crâne; 6% avaient une fracture d'os mal guérie; 2½% ont été fort blessés aux parties molles du corps; 3½% avaient une jambe raccourcie; 8%

souffraient de tuberculose pulmonaire ou de laryngite tuberculeuse; 3½% avaient une maladie du cœur; 2½%, une névrose traumatique; 10½%, une paralysie des nerfs périphériques; 0.47% étaient complètement aveugles; 3.86% ne voyaient que d'un oeil.

Au point de vue de la profession, les invalides se répartissaient ainsi: propriétaires (ou fermiers) fonciers possédant (ou ayant pris à bail) moins de 12 arpents cadastraux, 31.15%; propriétaires (ou fermiers) fonciers possédant (ou ayant pris à bail) 12 à 50 arp. cad., 3.70%; domestiques agricoles, 3.74%; ouvriers agricoles, 16.03%; artisans, industriels, marchands indépendants, etc., 13.09%; journaliers, 3.37%; fonctionnaires aux services civils ou ecclésiastiques, 2.66%; membres du personnel auxiliaire des mêmes services, 2.68%; sans profession, 3.91%. — Du fait de la réforme agraire de 1920—21, de nombreux invalides eurent une propriété dite naine, ce qui a diminué parmi les cultivateurs l'exode rural, si nuisible à l'intérêt public. Mais des invalides appartenant aux autres catégories professionnelles, beaucoup ont émigré, de la campagne, dans les villes. Après le traité de Trianon, bien des invalides ont cherché à entrer dans les carrières de fonctionnaires publics, pourtant encombrées. En comparant l'espèce d'invalidité et la profession, on voit que le pourcentage des cultivateurs est plus grand parmi les combattants devenus invalides pour blessure que parmi ceux qui le sont devenus pour maladie interne. Et c'est entre ces derniers que les invalides de profession urbaine, y compris ceux des classes instruites, sont proportionnellement les plus nombreux. Après la prochaine guerre, la rééducation professionnelle des invalides devra se faire avec plus de précaution, en tenant mieux compte de la capacité d'absorption de chaque métier; rappelons-nous que lors du marasme économique des années 1920, une partie des invalides ayant reçu une rééducation pareille ne firent qu'augmenter le nombre des chômeurs afflués dans nos villes. Et après la guerre mondiale, trop d'invalides, même capables de produire, devinrent garçons de bureau, gardiens de salle ou de parc, etc. — Dans les années

1920, on donna assez généreusement, mais sans aucun plan d'ensemble, à des pensionnés de guerre des bureaux de tabac et d'autres avantages pareils (autorisation de tenir un débit de boissons, etc.).

D'après l'enquête, de nombreux invalides eurent, malgré leurs maux physiques, des enfants: chez eux, il y a, sur 2 invalides, 3 enfants de moins de 16 ans. Certains invalides — surtout parmi ceux qui avaient été blessés — ont 8, 9 et même 10 enfants.

Ajoutons encore que les invalides, et particulièrement ceux dont l'infirmité est grave, changent bien souvent d'habitation. En 1931 par exemple, parmi les plus grands invalides (à 100%), la proportion de ceux qui ont changé de logement a été de plus de 40%.

*

A háborúban sebeket kap a győző is, a legyőzött is, de minden háborúnak igazában az a nemzet a nyertese, amelyik az elszenvedett veszteséget a leggyorsabban és a legteljesebben kiheveri. A sebeknek ez a behegesztése, a hiányoknak ez a pótlása nemcsak attól függ, hogy a nemzetnek mekkora érintetlen, nyers tartaléka maradt meg emberanyagban és vagyoni javakban, hanem attól is, sőt elsősorban attól, hogyan tud gazdálkodni a következő békekorszakba átmentett értékeivel. Ilyen gazdálkodás a háborús károsultak, közhasználatú néven: a hadigondozottak hatalmas tömegeinek — a nemzet egyetemes érdekeire nézve is hasznos — talpraállítása. Nagy szervező munka kell, hogy bevezesse ezt még a háborús állapot beállta előtt. Jóvátehetetlen kár, hogy az 1914—18. évi világháború előtt minálunk senkisémm gondolt erre! Hátrányát a háború után abból láttuk, hogy a gondozásban részesült hadikárosultak túlnyomó többségét minden számbavételnél azok tették, akik a veszteségüket az utolsó két esztendő alatt (1917—18) szenvedték el. Ezekkel nem is volt baj később. De ha kutattuk, hogy hová lett a többsége az első két év sebesültjeinek, az akkor elesettek özvegyeinek, árváinak, azt tapasztaltuk, hogy — tervszerű szociális gondoskodás hiányában — jelentős hányaduk bizony elkallódott, vagy idő előtt elszéledve, az emberi élet legmélyebb szintjére süllyedt, szaporította a lázongó elégedetlenek számát.

Ezekről az elkallódottakról természetesen nincsenek számszerű adataink. De ha

felkészülten akarunk az ismeretlen jövőbe nézni, akkor tennivalóinkhoz még mindig elegendő tanulsággal szolgál a húsz év alatt nyilvántartott rokkantak, hadiözvegyek és hadiárvák életviszonyainak, a polgári életben történt elhelyezkedésüknek, hadigondozott-voltuk különleges szociális hatásainak vizsgálata a statisztika tükrében. Ez a tanulmányozás olykor a világháború alatt és a későbbi években tett különféle helyes vagy helytelen intézkedések és szabályozások üdvös vagy ártalmas következményeire is világot vet. Éppen ideje hát, hogy közöljük adatainkat s levonjuk azokból következtetéseinket. Hiszen, amíg például a világháborús vérveszteségünk rokon tárgykörű kérdésének számottevő irodalma van, addig a háború életben maradt áldozatainak: a hadigondozottaknak statisztikájával máig szakszerűen senkisémm foglalkozott. Pedig, amint látni fogjuk, ebből a statisztikából még a vérveszteségünkre is le lehet vonni bizonyos következtetéseket.

Előre kell bocsátanunk, hogy a hadigondozottak jelenlegi, 1940. évi állományával ebben a cikkben egyéb okok mellett azért sem foglalkozunk, mert a háború vége óta eltelt közel 22 év túlhosszú idő ahhoz, hogy a mai számadatokból hasznos tanulságokat meríthetnénk a háborúnak e társadalmi réteg eleven húsába vágó hatá-saira. A legsúlyosabb fogyatkozású hadi-rokkantak ma már nincsenek életben. A hadiárvák, hadigyámoltak felserdültek s akár a hadiözvegyek, ők is elkeveredtek a mindennapi életben. A járadékellátás szempontjából továbbra is nyilvántartott hadigondozottakra ez a „hadigondozott“ szó a maga igazi szociális tartalma szerint már nem is talál. Majdnem azt mondhatnók, hogy ezek a mai „hadigondozottak“ *elvileg* éppen azért kapnak életük végéig rendszeresen pénzellátást szurrogátum gyanánt, mert elhelyezkedési és megélhetési problémáikat nem sikerült a hadigondozás valódi szociális eszközeivel és módszereivel megoldani.

Nem foglalkozhatunk a háborút közvetlenül követő évekkel sem, mert abból az időből megbízható adataink nincsenek. Az 1920. évi népszámlálás kiterjedt ugyan a hadigondozottak különleges adatainak összeírására, ezeknek részletes feldolgozására azonban nem került sor. Mindössze néhány nyers számadat maradt meg, amelyeket a

következőkben párhuzamba állítunk a hadigondozottak későbbi, pontosabb adataival. Ily pontos adatok csak 1929 óta állnak a rendelkezésünkre, amikor a hadigondozottak nyilvántartását és illetményeik folyósítását a törvényhatóságoktól a M. kir. Központi Illetményhivatal vette át. A központosítás a statisztikai anyaggyűjtés szempontjából előnyös újtásnak bizonyult, habár az illetményhivatal nyilvántartása csak az ellátottak számára, járandóságai összegére, a gyermekek számára, továbbá a lakásváltoztatásra, halálózásra és a hadiözvegyek esetleges férjhezmenetelére terjed ki. Szociális szempontból való tanulmányozásra egyedül azt a statisztikai anyagot lehet komolyan számottevőnek tekinteni, amelyet a *hadirokkantokról az 1931. év őszén*, a volt népjóléti és munkaügyi minisztérium megrendelésére a M. kir. Központi Statisztikai Hivatal gyűjtötte össze. Ez az összeírás a trianoni Csonka-Magyarországon akkor járadékellátásban részesült 65.161 hadirokkantnak nemcsak ellátási csoport (tiszt, altiszt, közlegény) és járadékosztály (az akkori megjelölés szerint: 25, 50, 75 és 100%-os) szerint való megkülönböztetésére terjedt ki, hanem a polgári foglalkozásukra, gyermekeik számára, a rokkanttá válás óta végzett tanulmányaikra, a kapott kedvezményeikre és ami fő: a fogyatkozásaikra, illetőleg a rokkantságukkal összefüggő betegségeikre is. E dolgozat gerince éppen ezeknek az összeírási eredményeknek a részletes vizsgálata.

I.

Hadigondozottaink lélekszámának változása általában.

1917-ben az Országos Hadigondozó Hivatal, melynek akkor *Teleki Pál* gróf volt az elnöke, munkába vette az egész ország hadigondozottainak az elszenvedett veszteségeikre és minden személyi adatukra kiterjedő részletes nyilvántartását. Ha ezt a hatalmas kartoték-tömeget a hozzátartozó könyvekkel és iratokkal együtt 1918 decemberében és 1919 januárjában a hivatalba betolakodott „forradalmi” csöcselék nem perzseli fel és nem hordja szét, ma könnyen és a legpontosabban meg tudnók állapítani, hogy az összeomláskor hány hadirokkant (illetve hadisérült vagy hadibeteg), hány hadiözvegy, hány hadigyámolt (a hadirokkant gyermeke), hány szülőtlen vagy fél-

hadiárva volt Nagy-Magyarországon s mindezek akkor milyen életviszonyok között éltek, minő gondozásban részesültek? Sajnos, mindez megsemmisült s a forradalmi pusztítás és trianoni feldaraboltatásunk nyomában annyi más baj, gond szakadt a nyakunkba, hogy évek teltek el, amíg a hadigondozottak nyilvántartásában az utókor számára is tanulságos áttekintést nyújtó rendet lehetett teremteni. Csak 1924 július 1. óta ismerjük a számadatokat. Ezekről is — mint említettük — csak 1929 július 1. óta állíthatjuk, hogy pontosak. A korábbi időkről legfeljebb a vármegyei levéltárak számvevőségi iratai beszélhetnének. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy 1929 óta sem tünteti fel a nyilvántartás azokat a hadikárosultakat, akik rendszeres pénzellátást (járadékot) nem kapnak, akár azért, mert végkielégítésben részesültek, akár mert igazolírataikat elvesztették vagy bizonyos előírt jelentkezéseket elmulasztottak. Erről később is szólnunk. Alábbiakban 1924 július 1-től évenként, illetőleg 1929-ben — alább részletezendő okból — félévenként mutatjuk be az egyes hadigondozott-csoportok összlétszámát egészen 1932 július 1-ig, vagyis a hadigondozási ügykörnek a megszünt népjóléti és munkaügyi minisztériumból a honvédelmi minisztérium hatáskörébe átkerüléséig. Az átkerülés után ugyanis letárgyalódott, majd 1933 július 1-én hatálybalépett az új hadigondozási törvény (1933 : VII. t.-c.) s ez — bár a hadigondozás rendszerén mitsem változtatott — azzal, hogy lezárta az új jelentkezéseket, nagy hatással volt a létszámviszonyok további alakulására. Az új törvény hatálybalépéséig az a világviszonylatban is példátlanul különös jogi helyzet állott fenn, hogy a háború *utáni* életkörülmények is jogalapul szolgálhattak hadigondozotti jogigény keletkezéséhez. Például *hadiárva* lehetett a háború után tizenöt évvel született gyermek is, tekintet nélkül arra, hogy szülei esetleg csak évekkal a háború után kötötték a házasságot. Ez a magyarázata, hogy az alábbi táblázat szerint a hadiárvák létszáma az 1924—1932-ig eltelt nyolc év alatt aránylag csak lassú apadást mutat, a hadigyámoltaknak, vagyis a hadirokkantak 16 éven aluli gyermekeinek létszáma pedig ugyanennyi idő alatt alig változik.

Ha az itt közölt adatokból mindennek előtt a hadigondozottaknak az utolsó rovatban feltüntetett összlétszámát vesszük szemügyre, azt találjuk, hogy ez évenként

1. Hadigondozottak létszáma.

Nombre des personnes secourues à titre de la guerre.

Időpont Date	Hadirokkant Invalides de guerre	Hadigyámolt Enfants d'in- valides au-dessous de 16 ans	Hadiözvegy Veuves de guerre	Fél-hadiárva Orphelins de guerre ayant leur mère	Szülőtlen hadiárva Orphelins de guerre n'ayant plus leur mère	Hadigondo- zottak együtt Ensemble des personnes secourues à titre de la guerre
1924. VII. 1.—1er juillet	68.197	100.272	73.324	101.224	31.983	380.724
1925. VII. 1.—1er „	70.008	107.241	61.238	76.913	33.576	354.819
1926. VII. 1.—1er „	66.899	103.452	58.282	63.067	32.279	329.649
1927. VII. 1.—1er „	66.135	101.363	55.842	53.211	29.490	311.453
1928. VII. 31 ¹⁾ -31 „ ¹⁾	69.867	107.874	60.444	62.652	33.172	²⁾ 339.723
1929. VII. 1.—1er „	67.627	96.960	48.786	30.883	19.851	269.312
1929. XII. 31.—31 déc.	67.562	100.825	hiányzik	24.746	17.120	262.182
1930. VII. 1.—1er juillet	67.938	100.575	47.569	26.484	17.648	265.397
1931. VII. 1.—1er „	66.555	97.264	44.570	11.330	6.901	231.436
1932. VII. 1.—1er „	65.807	96.185	43.391	7.128	3.715	222.453
1935. I. 31.—31 janv.	64.617	83.647	42.949	4.654	507	199.907

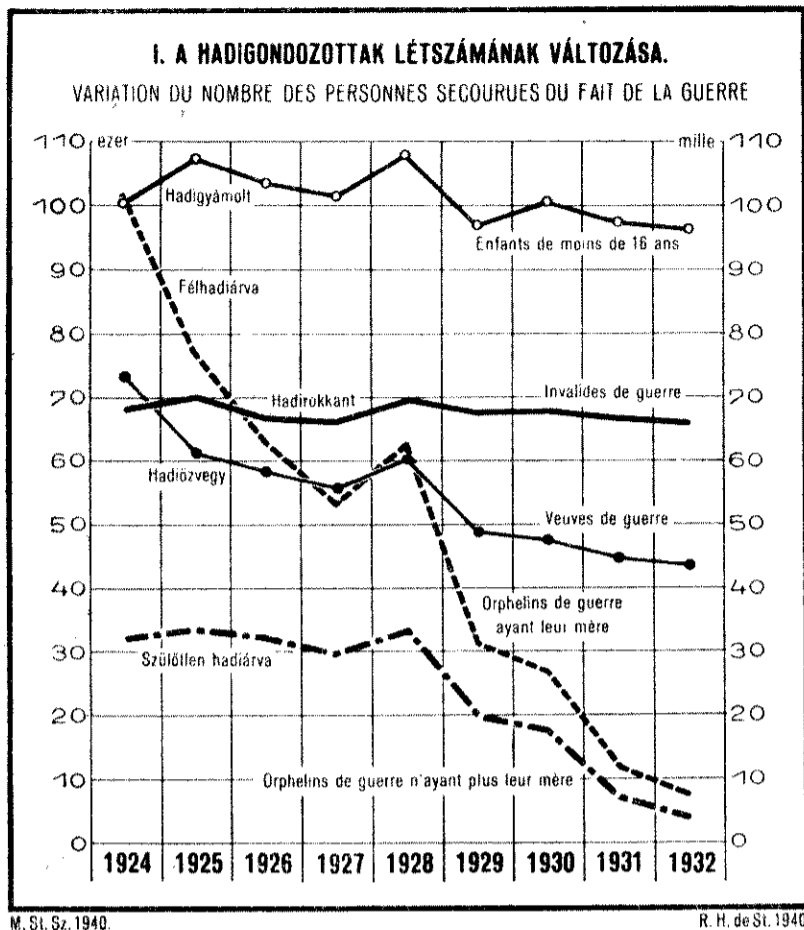
¹⁾ Hadiözvegyek és hadiárva adatai 1928. július 1-ről valók. — Pour les veuves et orphelins de guerre, chiffres du 1er juillet 1928.

²⁾ 1928-ból a hiányzó júliusi adatok helyett közöljük a decemberieket. — Les chiffres manquant pour juillet 1928, nous donnons ceux de décembre de la même année.

átlagosan húszezerrel apadt, vagyis 1924-től a korábbi évekre visszakövetkeztetve, feltehetjük, hogy 1923 július 1-én 400.000, 1922-ben 420.000, 1921-ben 440.000, 1920-ban 460.000, 1919-ben 480.000, 1918-ban pedig félmillió körül lehetett a trianoni csonkaország területén lakó hadigondozottak lélekszáma. Figyelembe véve, hogy ezt az apadást nemcsak a természetes elhalálozás okozta, hanem a hadirokkantnak a normálisnál sokkal nagyobb elhalálozási %-án felül a hadiözvegyek egy részének férjhezmenetele, továbbá a hadiárva és a hadigyámoltak 16-ik életévének betöltése is, amikor mindezek a hadigondozottak kiestek a nyilvántartottak sorából, az apadást meglehetősen lassúnak mondhatjuk. A lassúságnak a magyarázata — mint fentebb már említettük — az új igények tömeges keletkezése volt. Nemcsak a háború után született hadiárva és hadigyámoltak ellensúlyozták azonban az apadás iramát, hanem az új hadirokkant- és hadiözvegyi igénymegállapítások is. Hiába állapítottak meg a rendeletek egy évi határidőt a jogalap keletkezésétől (amin rokkantknál a katonai szolgálatból való elbocsátás napját, hadiözvegyeknél a férj halálának a napját kell érteni) az ellátási igény érvényesítésére, az elkésett jelentkezők száma állandóan annyira tömeges volt, hogy az egy évi határidőt 15 esztendőn át úgyszólván évről-évre meg kellett hosszab-

bitani. Az elkésett jelentkezőknek ez a nagy tömegekben történt utólagos elfogadása okozta azután, hogy — amint a táblázatból látjuk — a hadirokkantak létszáma 1926 óta tíz éven át megmaradt az eredeti színvonalon, szintúgy a gyermekeiké is. Komoly apadást inkább csak a hadiözvegyeknél és a hadiárva knál találunk. De mindjárt hozzá kell tennünk, hogy ez utóbbiaknál sem annyira a halálozás, a férjhezmenés és a korhatárelérés ellensúlyozta nagyobb mértékben az újabb jelentkezések kényszerű elfogadásával előálló szaporodást, hanem egy eddig nem említett tényező: a végkielégítés. Hadigondozásunk történetének teljessége kívánja, hogy kitérőleg szóljunk a huszas éveknek erről a valóban „trianoni“ ízű, szerencsétlen apasztó módszeréről.

Közismert azokban a szomorú években országunk nyomasztó gazdasági helyzete. A tisztviselők is nyomorúságos fizetésekért dolgoztak, szörnyű nyugdíj-teher nehezedett az államháztartásra s pénzügyi kormányzatunk mindenütt takarékoskodni próbált, a hadigondozottaknál is. Népünk terminus-közönyét ismerve, ma helytelenítenünk kell, hogy a rendeletek mindjárt a háborút követő években oly rendkívül rövid határidőt — egy évet! — szabtak a jelentkezésre, holott a világtól elzárt alföldi tanyavilágban néhol tíz esztendő is eltelt, míg a háború bénái, csonkítottjai, tudó-

betegei megtudták, hogy pénzt kaphatnak, ha jelentkeznek. Az „elkészt“ jelentkezőkkel szemben azután hónapról-hónapra változott a hivatalos körök álláspontja. Volt enyhébb áramlat, amikor minden elkésztést kivételes méltánylást érdemlőnek nyilvánítottak, de volt szigorúbb is, amikor ridegen elutasították a jelentkezőket. Így jártak azok a hadirokkantak is, akik fogyatkozásuk súlyosbodása címén újabb felülvizsgálatukat kérték, hogy magasabb járadékosztályba jussanak. A huszas évek végé felé, amikor ezeknek a kintrekedteknek, vagy magasabb ellátásért folyamodóknak a száma már sok ezerre ment, az igazságtalanság annyira kirívóvá vált, hogy a szabályok legszigorúbb értelmezői sem zárkózhattak többé el az általános jelentkezők és felülvizsgálatok engedélyezésétől, bár azok, akik az ügyet egyoldalúan az államháztartás szemszögéből nézték, hangoztatták a „veszélyt“, hogy a sok ezer új hadigondozott ellátása fel fogja borítani a költségvetés egyensúlyát. Ekkor született meg az ötlet, hogy a hadiözvegyeket és a 25%-os rokkantakat a háromévi ellátásnak megfelelő végkielégítési összeg felvételére kell biztatni, mert ezen a réven a hadigondozottak száma tetemesen apadni fog. Vagyis, amit egy-két év alatt végkielégítésekre kifizetnek, az, a létszámapadás folytán, évek múlva többszörösen megtérül. A biztatás nem volt hatástalan. Pedig arról volt szó, hogy egy hadiözvegy mindössze 180 pengőt kap a havi 5 pengő

járadéka helyett, melyet élete végéig kapott volna, egy 25%-os hadirokkant pedig (itt csak a jelentkezők zömét tevő közlegényi ellátásúakról beszélünk) mindössze 36 pengőt a havi 1 pengő járadéka helyett. Megjegyzendő, hogy a 25%-os rokkantak közül több ezernek volt a fogyatkozása olyan súlyos, amint arra alább, a rokkantak fogyatkozásainak vizsgálatánál rámutatunk, hogy tulajdonképpen 50%-osnak (III. járadékosztályúak) lett volna minősítendő, ami akkor havi 16 pengő ellátást jelentett, vagyis éppen tizenhatszorosát a 25%-os havi 1 pengőjének. Sok szerencsétlen a felülvizsgálat kérelmezése helyett, pillanatnyi zavarában, könnyelműen mégis a rögtön kifizetett 36 pengő végkielégítést választotta s ezzel örökre kiesett az ellátottak sorából. Ezekkel szemben az új jelentkezők bejutottak az ellátott hadirokkantak sorába, a korábban ellátottak jelentős hányada pedig — a fogyatkozás súlyosbodása folytán — magasabb osztályba került, vagyis a 25%-osok egy részéből 50%-osok, az 50%-osok egy részéből 75%-osok és a 75%-osok egy részéből 100%-osok lettek. A változás az 1929. év első felében meglepő volt:

	1928 december 31-ikén 69.867 hadirokkant között volt	1929 július 1-én 67.627 hadirokkant között volt
25 0/0-os :	36.708 = 52.50 0/0	27.066 = 40.01 0/0
50 0/0-os :	23.711 = 33.98 0/0	30.010 = 44.35 0/0
75 0/0-os :	7.243 = 10.37 0/0	8.236 = 12.20 0/0
100 0/0-os :	2.205 = 3.15 0/0	2.315 = 3.44 0/0
Összesen :	69.867 = 100.00 0/0	67.627 = 100.00 0/0

v a g y i s
az apadás a szaporodás

25 0/0-os :	9.642 (26 0/0)	—
50 0/0-os :	—	6.299 (26.6 0/0)
75 0/0-os :	—	993 (13.7 0/0)
100 0/0-os :	—	110 (5 0/0)

Összesen : 9.642 7.402 (22.3 0/0)

Ha ezúttal figyelmen kívül hagyjuk az elhalálozásokat, amelyekről abból a félév-ből számadataink amúgy sincsenek, viszont tekintetbe vesszük, hogy az egész félév folyamán tartottak az igénymegállapítások, amelyeknek a során igen sok rokkant került át egy-két fokozottal magasabb ellátási osztályba, a fenti összeállításból első látszatra azt következtethetnők, hogy a 25%-os hadirokkantak létszámának feltűnő apadását jelentős hányaduknak magasabb osztályokba jutása idézte elő. A

25%-os hadirokkantak apadása azonban 2240 fővel haladja meg a másik három osztály szaporodásának együttes számát (7.402), legalább 2.240 ember tehát feltétlenül végkielégítés folytán esett ki a nyilvántartásból. Valójában ennél sokkal nagyobb lehetett a végkielégítettek száma. Jól emlékszünk az új jelentkezők hatalmas tömegére, amely jórészt a 25%-osok sorában helyezkedett el nemcsak ebben a félévben, de az előző és a későbbi években is, különösen 1928 tavaszától az 1931. év kezdetéig.

Bármilyen csekélyek voltak a végkielégítési összegek, mégis napirendre térhetnénk a huszas évek e különös apasztó módszere felett, ha a hadigondozás azokban az időkben a szónak legnemesebb értelmére szerint valódi „szociális gondoskodás” lett volna a háború kárvalottairól, vagyis az elmaradt pénzellátás helyett bőségesen nyújtotta volna a végkielégítetteknek a másnemű támogatásokat: a munkaalakalmakat, továbbképzéseket, az ipari, mezőgazdasági felszerelési, berendezési segélyeket, a hasznothajtó jogosítványokat, stb., úgy, ahogyan ez az 1916—1918. években történt. Minderről azért sem lehetett szó, mert a végkielégítettek kiestek a nyilvántartásból s így lehetetlenné vált még a tervekészítés is rendszeres szociális támogatásukhoz. Hadigondozásunk azonban legkevésbé éppen a huszas években formálhatott jogot erre az elnevezésre. Közönséges pénzellátási ügykör volt, amelyen belül egészen kivételes eset számba ment, ha egy-egy élelmesebb hadigondozottat, földhözjuttatással, vagy egyéb természetbeni támogatással sikerült a társadalomnak újból hasznos, elégedett, munkás tagjává tenni.¹⁾ A végkielégítettek túlnyomó többsége valósággal eltűnt az intéző körök szeme elől. Jellemző erre, hogy amidőn 1934-ben a honvédelmi minisztérium — a későbbi esetleges támogatásuk szempontjából — jelentkezésre kötelezte őket, a hozzávetőleges becslésünk szerint még életben levő 3.500—4.000 végkielégített rokkant közül mindössze 2078-an adtak életjelt (1873 a közlegényi, 156 az altiszti és 49 a tiszti ellátási csoportból).

¹⁾ L. erre nézve szerzőnek „Hadigondozásunk” c. dolgozatát (Magyar Szemle, 1935. júl. sz.), továbbá az 1939. évi közg. továbbképző tanf. keretében „Hadigondozás, hadigondozottak és tűzharcosok érdekvédelme” címen tartott s „A mai magyar szociálpolitika” című kötetben kiadott előadását.

Ezzel az 1934. évi összeírással kapcsolatban tehetünk említést röviden a *hadíözvegyek* létszámának változásairól is, bár ebben a tekintetben az adatok fogyatékosága miatt csak nagyon hozzávetőleges következtetéseket vonhatunk le. Amint a táblázatból (571. l.) láttuk, az ellátásban részesült hadíözvegyek összlétszáma 1924 július 1-én 73.324 volt, 1929 július 1-én pedig már csak 48.786, vagyis az apadás öt év alatt 24.538, évenként közel ötezer fő. Az 1929-től 1935-ig eltelt hat év alatt a létszám 48.786-ról csak 42.949-re apadt (5.837-tel), vagyis ezekben az években évenként ezernél is kisebb a csökkenés. Ezt a természetes elhalálozás és a férjhezmenetelek számításbavétele mellett normálisnak tartathatjuk, ha figyelembe vesszük, hogy például az 1932 július 1-től 1933 július 1-ig eltelt egy év alatt az akkor (1932 júl. 1.) kimutatott 43.391 hadíözvegy közül 441 (1.02%) halt meg és 266 (0.61%) ment újból férjhez (m. kir. közp. illetményhiv. adatai). Tudva azt, hogy a huszas évek második fele a tömeges végkielégítések korszaka volt, bátran kimondhatjuk, hogy az 1924-től 1929-ig kimutatott 24.538 főnyi apadásból legalább húszezernél végkielégítésről volt szó. Állításunkat nem az 1934. évi összeírással igazoljuk, mert hiszen ez — a már említett elkallódással, illetve a jelentkezési közönnyel magyarázhatóan — mindössze 9.573 végkielégített hadíözvegyet mutat ki (8.653-at a közlegényi, 885-öt az altiszti és 35-öt a tiszti ellátási csoportból), hanem az özvegyasszonyok országos számarányában mutatkozó kilengésből következtetjük. A háború előtt tartott népszámlálásoknak eredménye szerint az ország egész népességéből az összes nőknek 9%-a özvegy. Így például 1910-ben a Magyarbirodalomban (Horvát-Szlavonországgal együtt) 10,541.154 nő közül 948.767. Ugyanez volt az arányszám az országnak későbbi, úgynevezett trianoni terület részén is. Ezen a trianoni területen az 1920-ban összeírt 4,109.239 nő közül már 440.509, azaz 10.7% volt özvegy, az 1930-ban összeírt 4,438.209 nő közül pedig 476.361, azaz szintén 10.7%. Ha az özvegyeknek e két népszámlálás alkalmával kimutatott számaiból levonjuk a két alkalommal összeírt összes nők 9%-át, vagyis az 1920-as összlétszámából 369.822-öt, az 1930-asból 399.439-et, nagyjából az akkori *hadíözvegyek* teljes létszámáról tájékozódhatunk, mert a normális (békebeli) létszámot a háború utáni

években csak azok a nők növelték, akiknek a férje a háború következtében halt meg. Eszerint 1920-ban 70.687, 1930-ban pedig 76.922 lehetett a hadiözvegyek teljes száma. Ezt valószínűsíti az 1924 júliusi fent közölt létszám is (73.324). Hogy tíz év alatt a szám növekedett, annak részben az a magyarázata, hogy a háború sebesültjeinek, betegeinek jelentős hányada csak évekkal a háború után halt meg, de mindenesetre még mindig jóval a normális elhalálozási életkor elérése előtt, hátramaradt házastársaik tehát szintén a hadiözvegyek számát szaporítják. Ugyanezzel a számemelkedéssel szemben az ellátásban levő, vagyis nyilvántartott hadiözvegyek létszámában nemcsak a végkielégítések miatt mutatkozott apadás, hanem amiatt is, mert a háború utáni években, habár a háború következtében meghalt katonák házastársainak hadiözvegyi igényét az eléggé körülményes hatósági eljárás során sok esetben nem állapították meg. Részint azért nem, mert az elhalálozás háborús okát ennyi év múlva már nem lehetett hitelt érdemlően megállapítani, részint pedig azért, mert az akkori (s ma is érvényben levő) szabályozás szerint az ellátásban részesülő hadiözvegyek sorába csak a vagyoni és kereseti viszonyainál fogva rászorult nőket lehetett felvenni (hadiözvegyek vagyoni cenzusa).

II.

A hadirokkantak, rokkantságuk minősége szerint.

Hadirokkant-statisztikánknak — mint említettük — a járadékellátásban részesülő hadirokkantak 1931. év őszén történt részletes összeírása az alapja. A világháború befejezésétől már akkor is tizenhárom év telt el, éppen elegendő idő ahhoz, hogy a továbbra is tartósan gondozást igénylő rokkantak létszámviszonyai felől tájékozódni lehessen. 1931-ig ugyanis a teljesen életképtelenné vált legsúlyosabb fogyatkozásúak már többnyire meghaltak, a háborúból könnyebb sérüléssel, vagy betegséggel hazatértek meggyógyultak s így az ellátottak sorából kiestek, a többi megmaradottnak a rokkantsága (fogyatkozása) pedig az orvosi kórisme (diagnosis) tekintetében általában kialakult, illetőleg állandósult. Az említett évben tehát kormányzatunknak már meglehetősen biztos képe lehetett a még körülbelül két-három évtizeden át

életbenmaradó hadirokkantak hadigondozásával járó költségvetési terhek valószínű nagyságáról.

Az 1931 novemberében egyénekenkénti kérdőívekkel végzett összeírás pontosságát eléggé mutatja, hogy 65.161 hadirokkantról történt adatfelvétel, vagyis csak 1.394 emberrel kevesebből, mint ahány ellátásban levő hadirokkantat a M. kir. Központi Illetményhivatal öt hónappal azelőtt (1931 júl. 1.) kimutatott (66.555). Később még foglalkozni fogunk a hadirokkantak életkorával, halandóságával. Erre nézve ezúttal csak annyit kell megjegyeznünk, hogy az összeírt 65.161 hadirokkant is — miként a világháborúban résztvett nemhivatásos állományú katonák általában — mind az 1870—1900 között eltelt harminc év alatt született, vagyis az összeírás idején 31-től 61 éves életkorú volt. Az 1930-iki népszámlálás szerint az ebbe a harminc korosztályba tartozó férfilakosság létszáma 1930 december 31-én 1,397.243 volt, aminek a 65.161 hadirokkant 4,7%-a. Vagyis az összeírás idején a csonkaországban élő 31—60 éves férfiak közül majdnem minden huszonegyedik hadirokkant volt.

A rokkantság minőségére vonatkozó adataink vizsgálatánál tudnunk kell, hogy az összeírás idején a hadirokkantak az akkor érvényben volt törvényerejű 2.700/1922. M. E. sz. rendelet alapján a fogyatkozás súlyossága szerint a 25, 50, 75 és 100%-osnak nevezett négy járadékosztály egyikébe, továbbá az úgynevezett legénységi (helyesebben: közlegényi), altiszti és tiszti ellátási csoportok egyikébe tartoztak.¹⁾ Ez a közlegényi, altiszti, illetve tiszti csoportelnevezés azonban tulajdonképpen nem az elért katonai rendfokozat, hanem a műveltség alapján tesz különbséget, mint ahogyan a hadigondozás mértéke sem a katonai szolgálatban elért eredményekhez, hanem e szolgálat folytán a polgári életben elszenvedett veszteséghez igazodik. Így a „tiszti“ ellátási csoportba nemcsak a volt tartalékos tisztek tartoznak, hanem az érettségit tett karpaszományosok (egyéves önkéntesek) is, az „altiszti“ cso-

¹⁾ Ezen a két év múlva hatálybalépett 1933:VII. t.-c. is csak annyiban változtatott, hogy a „25—50—75—100%-os hadirokkant“ elnevezést — helyesen — „IV., III., II. és I. járadékosztályú“-ra változtatta. A járadékösszegekben mutatkozó progresszivitás ellenben (attól eltekintve, hogy a 25%-osok havi 1 pengőjét megkétszerezte) érintetlenül hagyta.

portba pedig nemcsak a volt altisztek, hanem — rendfokozatukra tekintet nélkül — az önálló mezőgazdák, iparosok, kereskedők és a szakképzettséghez kötött foglalkozásúak is. Ez azon az elméleti feltevésen alapult, hogy az ilyeneknek a foglalkozásuk sikeres gyakorlásához magasabb általános műveltségre van szükségük, ennek a birtokában pedig az életük anyagi színvonala is magasabb. Mindenesetre ezek a magasabb műveltségűek, hacsak nem mindjárt a szolgálatuk kezdetén rokkantak meg, később rendszerint elnyerték a megfelelő magasabb katonai rendfokozatot. Így

hát az altiszti és a tiszti ellátási csoportba tartozók létszámából megközelítően az altiszteknek és a tiszteknek a közlegényekhez viszonyított számarányára is következtetést lehet vonni. Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy számításainkon kívül esnek a volt *hivatásos* (továbbszolgáló) altisztek és a volt *hivatásos* tisztek, akik, mint *katonai nyugdíjasok*, „hadigondozás“-ra sem tartanak igényt a szónak szociális gondoskodást kifejező valódi értelmé szerint.

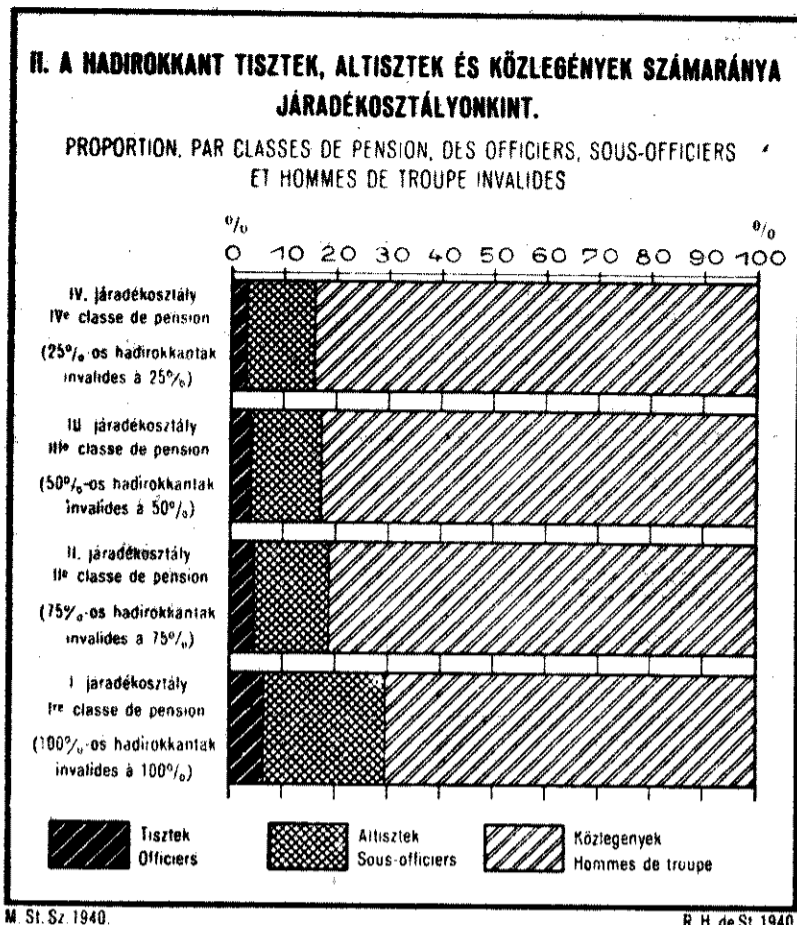
Az 1931. évben összeírt 65.161 hadirokkant között volt:

	A tiszti			Az altiszti			A közlegényi			A három ellátási csoportban együtt		
	ellátási csoportban									sz. sz.	% (A)	% (B)
	sz. sz.	% (A)	% (B)	sz. sz.	% (A)	% (B)	sz. sz.	% (A)	% (B)			
25%-os	758	2.74	33.07	3.570	13.36	39.42	22.391	83.90	41.61	26.719	100.00	41.00
50%-os	1.067	3.77	45.55	3.817	13.53	42.14	23.343	83.70	43.38	28.227	100.00	43.32
75%-os	331	4.06	14.45	1.195	14.66	13.20	6.624	81.28	12.31	8.150	100.00	12.51
100%-os	136	6.58	5.93	475	23.00	5.24	1.454	70.42	2.70	2.065	100.00	3.17
Összesen	2.292	3.51	100.00	9.057	13.91	100.00	53.812	82.58	100.00	65.161	—	100.00

E táblázatban mindenekelőtt az a figyelemreméltó, hogy a hadirokkantoknak túlnyomó többsége: több, mint négyötöde a 25 és az 50%-os, vagyis a két alacsonyabb ellátási osztályba esik, 100%-os, vagyis az újabb elnevezés szerint I. járadékosztályú ellátást pedig mindössze 2.065 ember kap, vagyis az összes hadirokkantoknak 3.17%-a. Ennek az az oka, hogy az összeírás idején — 1931-ben — a háború e leg súlyosabb fogyatkozású áldozatainak nagy része már nem volt életben, a súlyos tüdőgümőkórosok, gerinc-, vagy fejsérültek, idegbénultak többsége a háborút alig néhány évvel élte túl.

A másik, sokkal meglepőbb jelenség — amit az alábbi adataink is igazolni fognak — az, hogy az altiszti, különösen pedig a tiszti ellátási csoportbeliekre nézve a járadékosztályba-sorolás nagyobb bőkezűséggel történt, mint a közlegényi sorú rokkantaknál. Ezeknek az átlagon *felüli* %-át hagyták meg a leggyengébb 25%-os (havi 1 pengős) ellátásban és az átlagon *aluli* %-át, mindössze 2.70%-át (az átlag 3.17%) juttatták a havi 80 pengőt jelentő legmagasabb közlegényi ellátáshoz. Annál feltűnőbb ez, mert más államok járadék-kategóriáihoz képest nálunk amúgyis túlnagy az egyes csoportok járadéka között a különbség: például a 100%-os (I. járadékosztályú) közlegényi hadirokkant havi 80 pengőjével szemben az altiszti csoportbeli már havi 120 pengő, a tiszti csoportbeli pedig havi 240

pengő járadékot kap. Ezt a nagyobb jóakaratot a tiszti csoportbeliek osztályozásánál könnyen észlelhetjük akkor is, ha azt nézzük, hány százaléka „25%“-os a tiszteknek, altiszteknek, közlegényeknek (vagyis az „A“ rovat alatti %-számokat vízszintes irányában hasonlítjuk össze) és akkor is, ha azt nézzük, mekkora a 25%-osok, az 50%-osok, a 75%-osok és a 100%-osok hányada külön-külön a tiszteknél, az altiszteknél és a közlegényeknél (vagyis a „B“ rovat alatti %-számokat függőlegesen vetjük egybe). A nagyobb kedvezés a tisztekkel és a mérsékeltebb kedvezés az altisztekkel szemben — a közlegények osztályozásához képest — szinte törvényszerű fokozatossággal jelentkezik ennél az egybevetésnél. Mindössze a 100%-os altisztek létszámánál (475 fő) tapasztalunk szembetűnő kiugrást, amennyiben ez 23%-a az összes 100%-os hadirokkantak létszámának. Ennek azonban már egyéb magyarázata van. A 20-as évek elején — amint arról még alább is szólni fogunk — a társadalomnak a hadivakok irányában nyilvánult fokozottabb részvéte jeléül az összes hadivakká vált volt közlegényeket, kegyelmi tényként, utólagosan, altisztekké léptették elő. Ennek következtében a közlegényi 100%-osok csoportja mintegy 150 fővel apadt, az altiszti 100%-osok csoportja pedig ugyanennyivel szaporodott. Megjegyzendő, hogy még az 1931. évi összeírásunkkor is 130 mindkét szemére vak rokkant volt a köz-

legényi ellátási csoportban, jeléül annak, hogy *ennyien* az altiszti tömeges előléptetésekor elmulasztották a jelentkezést, vagy teljesen csak később vakultak meg.

Mielőtt a hadirokkantság egyes nemeivel, vagyis az egyes testi, vagy szellemi fogyatkozások előfordulási hányadával részletesen foglalkoznánk, nem lesz érdektelen felemlítenünk az 1920. évi országos népszámlálásnak a háborús veszteségekre vonatkozó néhány adatát. Az úgynevezett „Házi gyűjtőívekkel“ végrehajtott felvétel eredménye szerint ekkor a trianoni csonkaországához összesen 117.144 ember vallotta magát hadirokkantnak, ezek közül 4.402 (3.76%) tiszt. A bevallás sok esetben természetesen önkényes volt, helyesebben ú. n. „ön-diagnózison“ alapult, mert hiszen a hatósági igénymegállapítás rendszere csak később alakult ki. De feltehetjük, hogy az illetők nagy részének volt valami olyan betegsége, fogyatkozása, baja, amelyet nem alaptalanul vélt a háborús katonai szolgálat okszerű következményének. A gyűjtőívnek a háborús sebesülésre és a rokkantságra vonatkozó kérdéseire 367.673 sebesült férfi közül 77.831 válaszolta azt, hogy *háborús sebesülés folytán vált hadirokkanttá*, ami mindenesetre elég komoly alap arra, hogy a hadirokkantság feltételezhető legyen. A 117.144 hadirokkantnak a 77.831 sebesült rokkant 66.44%-a (ezek között tiszt volt 2.751 = 3.53%), az a 39.313 ember pedig, aki az egész népességből *belső betegség folytán vallotta magát hadirokkantnak*,

33.56%-a (ezek között tiszt volt 1.651 = 4.02%).¹⁾ Ha ezeket az adatokat egybevetjük az 1931. évi összeírás eredményeivel:

	1920-ban				1931-ben			
	volt hadirokkant		ebből tiszt		volt hadirokkant		ebből tiszt	
	Sz. sz.	%	Sz. sz.	%	Sz. sz.	%	Sz. sz.	%
sebesülésből kifolyólag	77.813	66.44	2.751	3.53	41.161	63.17	1.238	3.01
belsőbetegségből kifolyólag	39.313	33.56	1.651	4.02	24.000	36.83	1.054	4.30
Összesen .	117.144	100.00	4.402	3.76	65.161	100.00	2.292	3.51

csak annyiban találunk eltérést a sebesült és a belbeteg hadirokkantok e két időpontbeli aránya között, hogy 1931-ben kb. 3%-kal több volt a belbetegek arányszáma, mint 11 évvel azelőtt. Ez mindenesetre meglepő volna, hiszen a belső betegség folytán megrokkantak halálózása általában nagyobb, mint azoké a külső sérülteké, akik a sebesülés folytán megcsontultak, vagy megbénultak. 1920-ban azonban még rendkívül sok súlyos sebesült is életben volt, aki a sebesülésébe rövid idő múlva belehalt. Figyelembe kell azonkívül vennünk 1920-ban a sebesülések, belbetegségek bevallásának imént említett önkényességét. Egyébként még az orvosi vizsgálaton alapuló 1931. évi összeírásnál sem könnyű éles határvonalat vonni a sebesülésből és a belső betegségből kifolyólag keletkezett rokkantságok között. Hiszen például valamelyik testrész hiánya műtét következménye is lehet, a vakságot pedig nemcsak szemsérülés okozhatja, hanem látóidegsorvadás is. Ilyen, többnyire vérbajos eredetű teljes vakságot az összeírás 170 esetben tüntet fel, de kérdés, vajjon a többi mindkét szemére világtalan hadirokkantunk (számszerint 305 ember) mind harctéri sebesülés folytán vakult-e meg? Végül azt is figyelembe kell vennünk a két időpont adatainak összehasonlításánál, hogy 1931-ben a „tishti“ ellátási csoportba tartoztak — mint korábban említettük — magasabb műveltségük jogcímén az úgynevezett volt egyéves önkéntesek, azaz karpaszományosok is.

Katonai szempontból hasznos tanulsággal jár annak a vizsgálata, hogy a nyilvánvalóan harctéri sebesülésből, esetleg harctéri fagyásból származó hadirokkantsági esetek hogyan oszlanak meg a megsebesült

¹⁾ A M. kir. Közp. Statisztikai Hivatal kiadásában megjelenő „Magyar statisztikai zsebkönyv“ 1938. évi kötetének 27. lapján közölt adatok.

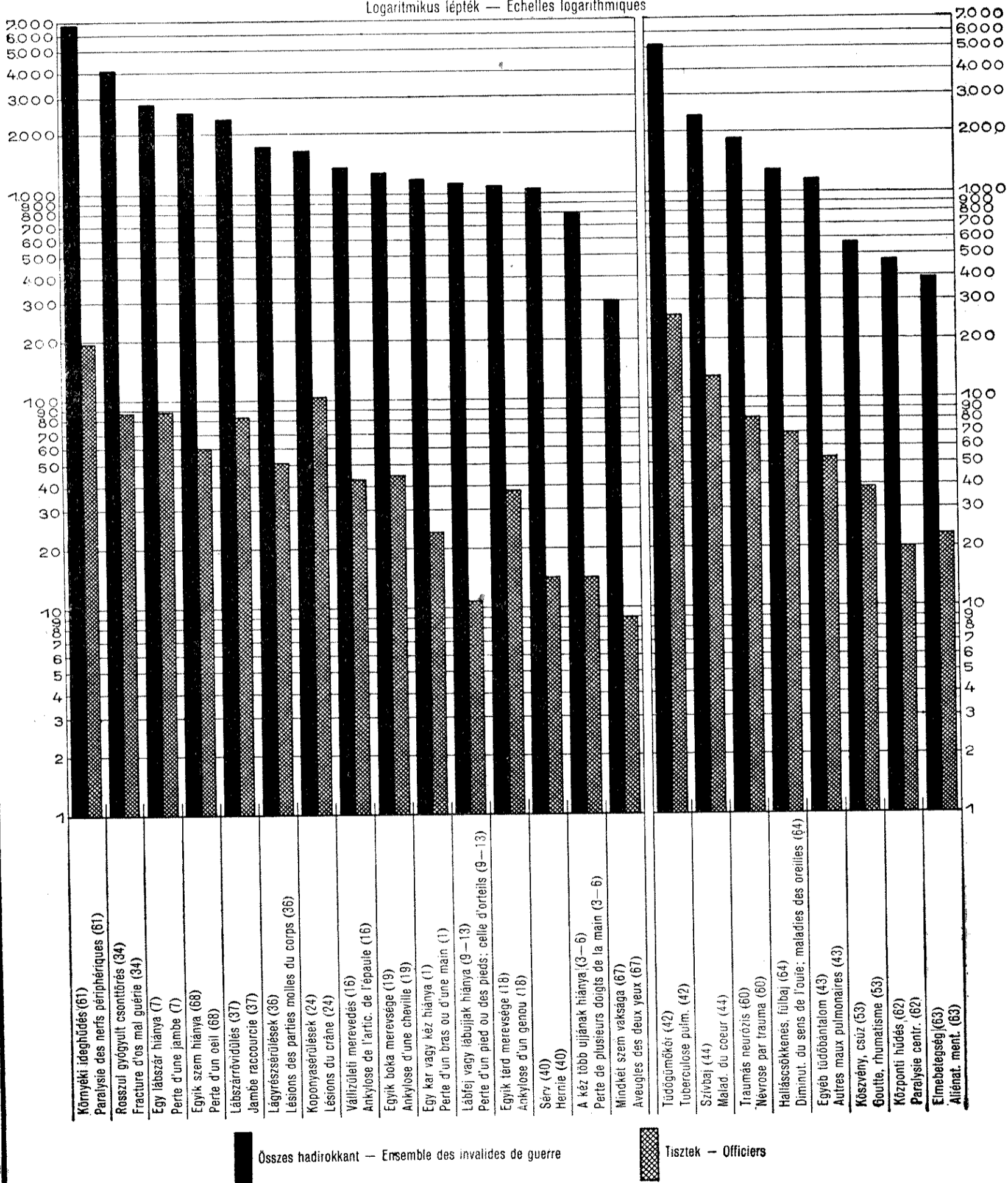
III. A HADIROKANTAK SZÁMARÁNYA FOGYATKOZÁSI CSOPORTOK SZERINT.

PROPORTION DES INVALIDES DE GUERRE, PAR CLASSES D'INFIRMITÉS.

**A) RENDSZERINT SEBESÜLÉS (SÉRÜLÉS)
VAGY FAGYÁS KÖVETKEZTÉBEN KELETKEZETT ROKKANTSÁGOK**
INVALIDITÉS CAUSÉES ORDINAIREMENT PAR DES BLESSURES (LÉSIONS)
OU PAR CONGÉLATION

**B) TÖBBNYIRE BELSŐ MEGBETEGEDÉSŐL
VAGY ALKATI HAJLAMBÓL SZÁRMAZÓ ROKKANTSÁGOK**
INVALIDITÉS DUES POUR LA PLUPART A DES MALADIES INTERNES
OU A UNE CERTAINE PRÉDISPOSITION

Logaritmus lépték — Echelles logarithmiques

testrészt. Verebélyi Tibor professzornak még az 1914—18. évi világháború második évében közölt adatai szerint¹⁾ a XIX. század európai háborúiban a lövéses sérülések úgy oszlottak meg, hogy száz lövés közül 30 esett a fejre, 34 a törzsre és 18—18 a végtagokra. Ezekben a régebbi háborúkban természetesen még nem volt lövészárkok, sem rohamsisak. Verebélyi szerint éppen azért különös ez a megoszlási arány, mert, ha a test egész felszínét 100 négyzetegységnek vesszük, akkor a testből csak 8 egység esik a fejre és a nyakra, 16 a törzsre, 32 a felső és 44 az alsó végtagokra. Ezzel szemben a valóságban a fej és a törzs veszélyeztetettsége jóval nagyobb volt, mint amekkorára a felületi arány alapján gondolni lehetne. Lássuk már most, hogyan állunk az 1931-ben összeírt hadirokkantak közül azokkal, akik nyilvánvalóan e testrészeik valamelyikén sebesültek meg (közéjük számítva azokat is, akiknek kezük-lábuk lefagyott)? Ilyen hadirokkantat összesen mintegy 30.419-et találunk, amely szám az összeírt hadirokkantaknak (65.161) 46,68%-a. Ezek közül:

I. fejsérült (2.517 különféle koponya-, alsó- és felső-állcsontsérült, vagy szájsérült, 274 torzulást okozó arcsérült, 1.348 fülsérült, esetleg sérülés folytán megsiketült vagy megnémült és 5.158 egyik, vagy mindkét szemére vak, valamint egyéb szem-bajos, akiknek baja természetesen nem minden esetben sérülés következménye) összesen: 9.297 (az összes rokkantaknak 14,27%-a).

II. törzs-sérült (1.760 váll- vagy csípőmerevedéses és kb. 800 kiterjedt lágyrészsérüléses, ez utóbbiaknak [összes számuk 1.755] t. i. hozzávetőleg legfeljebb a felét vehetjük számításba, miután az orvosi utasítás combok, felsőkar, stb. lágyrészsérüléseit is ide számítja; a tüdő-, szív-, gyomor-, bél-, vese, stb. belsőbántalmakat viszont teljesen számításon kívül kell itt hagynunk, mert hozzávetőleg sem tisztázható, hány %-uk a következménye sebesülésnek), összesen 2.560 (3,93%).

III. végtagján sérült (6.184 kezén, karján vagy lábán csonkított, 3.252 boka-, könyök-, térdmerevség, 6.782 rosszul gyógyult csonttörés az alsó- vagy felsővégtagon, vagy combnyakon, 2.334 lábszárrövidülés) összesen: 18.552 (27,70%).

Ha a törzs-sérültek számát — mint említettük — nem is lehet reálisnak tekinteni,

¹⁾ „A hadisebészet néhány aktuális kérdése“ („Orvosképzés“ 1915. évf. 4—6. szám).

kétségtelen, hogy a végtagsérülteknek a régi háborúk hasonló sérülteit megközelítő nagy arányszámát egyrészt a világháború első harmadában folyt fedezéknélküli harcok, vérpazarló bravuros rohamok, másrészt a kárpáti téli harcok papirosbakancsai (rengeteg fagyási eset, melyekről alább még szó lesz) szolgáltatják. Azt viszont, hogy a fejsérültek létszáma a korábbi háborúkénak a felét sem teszi, már a háború második felében használatba vett rohamsisaknak tulajdoníthatjuk.

Rátérünk most az egyes fogyatkozási nemek számának és a hadirokkantak összlétszámához viszonyított hányadának ismertetésére. Ennek a során a kirívó jelenségekre az egyes fogyatkozási nemeknél hívjuk fel a figyelmet és tesszük meg észrevételeinket. A továbbiakban a *tiszti*, az *altiszti* és a *közlegényi* csoportba tartozókat a számjegyek előtt „T:“, „A:“, „K:“ jelzéssel, azt pedig, hogy a közölt számaránynak az összes hadirokkantaknál mekkora számarány felel meg, „Ö:“ jelzéssel tüntetjük fel. E tekintetben utalunk egyébként az 575. oldalon közölt táblázatra, mely az összes (65.161) hadirokkantak megoszlását ellátási csoportok és járadékosztályok szerint abszolút számokban is, %-ok szerint is feltünteti. Meg kell még említenünk, hogy hadirokkantjaink összeírásánál a fogyatkozási nemenkénti osztályozás úgy történt, hogy az igénymegállapításoknál használt *orvosi utasítás* 269 kórisméjét (a fogyatkozásoknak 269 nemét) 78 csoportba osztottuk, e csoportoknak sorszámokat adtunk, a statisztikai anyag feldolgozásánál közreműködő orvosok pedig e sorszámok egyikének a rájegyzésével mind a 65.161 lapon feltüntették, hogy az illető hadirokkantra nézve ott részletesen leírt diagnózis a 78 csoport közül melyikbe tartozik. Külön jelezték, ha az illetőnek a szám szerint megjelölt főfogyatkozásán felül még egyéb belső betegsége, sérülése vagy bénasága, elme- vagy ideg betegsége, avagy fertőzésen vagy öröklött hajlamon alapuló egyéb betegsége is van. Ezekről a *mellék-fogyatkozások*ról ilyenformán kórismék szerinti részletes statisztikánk nincs ugyan, de általánosságban történt feltüntetésük mégis módot ad arra, hogy a rokkantak bizonyos hányadának a fő-fogyatkozás szerinti járadékosztálynál *magasabb* osztályba történt sorolását megmagyarázzuk. Így például az egyik láb hiánya rendszerint az 50%-os (III.) járadékosztályba sorolásra nyújt alapot; hogy az 1.216 féllábú rokkant közül 99 mégis a 100%-os (I.) járadékosz-

tályba jutott, annak okát megtaláljuk mindjárt abban, hogy az illetőknek egyik lábuk elvesztésén felül egyéb betegsége, illetőleg fogyatkozása is volt. Alábbiakban az egyes kórisme-csoportok sorszámát azért is feltüntetjük, hogy később, egyszerűen e sorszámokra hivatkozással, elkerülhessük az egyes csoportokba tartozó összes fogyatkozási nemek (betegségek, stb.) elismétlését.

1. *Egyik felső végtag (kar, alkar, vagy kéz) hiánya* volt összesen 1216, vagyis az összes hadirokkantoknak (amit a következőkben „Ö:”-vel jelölünk) 1·87% a. Ebből a tiszt csoportba (következőkben „T:”) tartozott 24 = 1·97%, az altiszt csoportba (következőkben „A:”) 180 = 14·80%, a közlegény csoportba (következőkben „K:”) pedig 1012 = 83·23%. A félkarúak, illetve félkezűek között tehát a tiszték számaránya feltűnően alacsonyabb, mint az összes hadirokkantak között az 575. oldalon közölt táblázaton kimutatott 3·51%-os számarányuk. Az altiszték és a közlegények száma ellenben valamivel még felül is múlja az átlagos számarányukat, amennyiben 14·80% altiszt van 13·91% helyett és 83·23% közlegény van 82·58% helyett. — Az igénymegállapító bizottságok orvostagjai részére 1928-ban kiadott 47.951/VI. N. M. M. számú orvosi utasítás szerint akármelyik kar teljes, vagy részleges hiányát 75%-os rokkantságnak lehetett értékelni, a jobb kéz hiányát szintén 75%-osnak, a balkéz hiányát ellenben 50%-osnak. Az előírt járadékosztálynál magasabb osztályba sorolásra azonban okot adhatott a rokkantnak egyéb hadieredetű betegsége, vagy fogyatkozása is. Ezzel magyarázhatjuk, hogy az 1216 hadirokkant közül csak 124-en (10·19%) kerültek az 50%-os járadékosztályba (ezek között T: 1, A: 21, K: 102), ellenben 985-en (80·99%) a 75%-osba (T: 21, A: 138, K: 826), sőt 99-en (8·14%), a 100%-osba (T: 2, A: 20, K: 77) jutottak. Az összeírás a 75%-osok közül 91-nél, a 100%-osok közül pedig 64-nél ki is mutatja az *egyéb* törődöttséget (belső betegséget, sérülést, vagy bénaságot). Rejtély, hogyan kerülhetett nyolc ember (0·68%, egy altiszt és hét közlegény) a 25%-os járadékosztályba?
2. *Mindkét felső végtag (mindkét kar, mindkét kéz), vagy mindkét kézen az összes ujjak hiánya* volt 42 (Ö: 0·06%; T: 1, A: 3, K: 38). Az orvosi utasítás szerint e fogyatkozás, miután a legtöbb polgári életpályán teljes keresőképtelenséget jelent, a 100%-os járadékosztályba való sorolásra nyújt alapot. Ennek ellenére csak 3 altiszt és 21 közlegény kapott ilyen osztályo-

zást, 1 tiszt és 12 közlegény ellenben a 75%-os, 4 közlegény az 50%-os, sőt 1 közlegény — ami csak elírás lehet — a 25%-os ellátásba jutott. Valószínű, hogy ez utóbbiaknál túlnyomóan nem kéz-, vagy karhiányról, hanem a kezujjak nagyobb számának hiányáról volt szó. Ez ugyan, még megfelelő kézprotézis alkalmazásával is, szintén súlyos fogyatkozás, de egyes életpályákon a kenyérkeresetet sem zárja ki (kapusok, szolgák, örök). A kezujjak hiánya igen gyakran lefagyás következménye, amint arról az alábbiakban még lesz szó.

3. 4. 5. 6. *Kézujjak hiánya, és pedig: négy ujj hiánya a jobbkézen* volt 52 (Ö: 0·08%), *négy ujj hiánya a balkézen* 60 (Ö: 0·09%), *jobb hüvelykujj hiánya* 134 (Ö: 0·21%), *bal hüvelykujj, vagy jobb mutatóujj hiánya* 551 (Ö: 0·85%), *ujjhiányok együtt:* 797 (Ö: 1·22%); T: 15 = 1·88%, A: 107 = 13·43%, K: 675 = 84·69%. A tiszték arányszáma itt éppen olyan alacsony, mint a félkarúaknál.
7. *Egyik alsó végtag (comb, vagy alszár) hiánya* volt összesen 2709 (Ö: 4·16%; T: 89 = 3·29%, A: 372 = 13·73%, K: 2248 = 82·98%). Az orvosi utasítás szerint egyik alszár hiánya, vagy egyik alsó végtag hiánya művégtag viselésére alkalmas combcsonttal az 50%-os, egyik alsó végtag hiánya csont nélkül, vagy művégtag viselésére alkalmatlan túlrövid combcsonttal a 75%-os járadékosztályba sorolásra nyújtott alapot. E meglehetősen rideg megkülönböztetés szerint — amely teljesen figyelmen kívül hagyta a szociális körülményeket és a rokkant foglalkozásának a természetét — a féllábú hadirokkantoknak csaknem a fele: 1344 ember (49·51%; T: 46, A: 187, K: 1111) az 50%-os járadékosztályba került és csak 1206 (44·41%; T: 37, A: 157, K: 1012) jutott be a 75%-osok közé, 139 azonban (5·17%; T: 6, A: 26, K: 107), valószínűleg egyéb fogyatkozásaira tekintettel 100%-os ellátást kapott. Húsz ember itt is mostoha elbánásban részesült (0·91%; A: 2, K: 18), amennyiben 25%-os járadékosztályú lett, amit azonban elírásnak is tulajdoníthatunk.
8. *Mindkét alsó végtag (comb, vagy alszár) hiánya* volt 175 (Ö: 0·27%; T: 4, A: 24, K: 147). Az orvosi utasításnak megfelelően e 175 mindkét alsó végtagját veszített ember túlnyomó többsége: 137 fő a 100%-os ellátást kapta (T: 4, A: 17, K: 116); 35-en azonban (A: 6, K: 29) a 75%-os, ketten az 50%-os (A: 1, K: 1) járadékosztályba kerültek, egy közlegény osztályozása pedig — nyilván tollhibából — 25%-os.
9. *Egyik lábfej hiánya* volt 257 (Ö: 0·39%; T: 2, A: 15, K: 240).

10. Mindkét lábfej hiánya volt 127 (Ö: 0·19%; T: 2, A: 7, K: 118).
11. Egyik láb összes ujjainak, vagy mindkét láb öregujjának hiánya volt 539 (Ö: 0·83%; T: 2, A: 31, K: 506).
12. Mindkét láb összes ujjainak hiánya volt 215 (Ö: 0·33%; T: 4, A: 12, K: 199).
13. Egyik láb öregujjának hiánya volt 107 (Ö: 0·16%; T: 1, A: 9, K: 97).
- 9—13. Érdemes összegezve is vizsgálat alá vennünk a lábfej- és a lábujjhiányokat, amelyek tudvalevően leggyakrabban a végtagok lefagyása következtében keletkezett fogyatkozások. Együttes számuk 1245, vagyis a hadirokkanatok összlétszámának 1·90%-a. Ebből a tiszti csoportba mindössze 11 ember tartozik, vagyis csak 0·88%, az altisztibe is csak 74, vagyis 5·94%, a közlegényibe ellenben 1160, vagyis 93·18%. Olyan feltűnő számbeli eltolódás ez, hogy igazolva látjuk azt a híresztelést, amely szerint rosszabb ruházatuk, sokszor szabadban, nyitott fedezékben, éjszakázásuk miatt főleg bakáink voltak kitéve a fagyás veszélyének. Összeírásunk azonban arról már nem adhat számot, hány olyan közkatonánk van az 1145 között, aki az 1915. évi emlékezetes kárpáti téli harcokban vált életbenmaradó áldozata a hírhedt papirosbakkancsszállításnak.
14. Merevedés és elferdülés a csigolyaoszlopon (pl. ferde nyak), mely a mély izomrétegekben sérülés-okozta hegesedés, ízületi elváltozás vagy törés folytán keletkezett, volt összesen 219 (Ö: 3·33%; ebből T: 7, 32, K: 180).
15. Sérülésből származó csigolyagyulladás összesen 48 (Ö: 0·07%). Megjegyzendő, hogy ezeknek a rokkantaknak eredetileg igen nagy létszáma az 1931-iki összeírásig nagy részük korai elhalálózása folytán gyérült meg ennyire.
16. Vállizületi merevedés, melynél a kar részint közelítő állásban van, részint a vízszintes helyzetig emelhető, volt összesen 1403 (Ö: 2·15%; ebből T: 43=3·06%, A: 190=13·54%, K: 1170=83·40%, vagyis a tisztek számaránya itt valamivel kisebb az átlagosnál).
17. Csípőizületi merevség volt összesen 367 (Ö: 0·56%; ebből T: 11, A: 47, K: 309). Itt következnenek a könyökizületi, a kéztőizületi, valamint a hüvelykujj- vagy mutatóujjmerevedési esetek. Sajnos, az összeírás előkészítése alkalmával ezek kezelési tévedésből kimaradtak az osztályozó orvosok számára készült jegyzékből s így az ilyen fogyatkozású rokkantakat az orvosok kénytelenek voltak a 78. sorszám alatt az „egyéb fogyatkozások“ közé sorolni.
18. Egyik térd teljes merevedése volt összesen 1117 esetben (Ö: 1·71%; T: 38=3·4%, A: 129, K: 950). Mindkét térd merevsége (hajlított, vagy nyújtott állásban) éppen úgy az „egyéb fogyatkozások“ közé került kezelési hibából, mint az előző 17. sorszám alatt említett könyök-, kéztő- stb. merevedések.
19. Egyik boka teljes merevsége, vagy térdizületi merevedés részleges működési zavarral volt összesen 1329 (Ö: 2·04%; ebből T: 45=3·38%; A: 155, K: 1129).
20. Bokamerevség torzulással volt 273 (Ö: 0·42%; ebből T: 8, A: 26, K: 239).
21. Löttyögő izület (a vállban, a könyökben, a kéztőben, a csípőben, vagy a térdben), melynek oka legtöbbször sebesülés (izülettronszolódás, vagy genyedés) volt összesen 112 (Ö: 0·17%; ebből T: 5, A: 17, K: 90).
22. Al-izület a felkarcsonton, az alkarcsonton, a combcsonton, vagy az alszársconton volt összesen 421 (Ö: 0·65%; ebből T: 8, A: 59, K: 354).
24. Koponyasérülés, kisebb vagy nagyobb csonthiánnyal, szövődménnyel, vagy anélkül, volt összesen 1692 (Ö: 2·59%; ebből T: 105=6·20%; A: 268=15·25%, K: 1319=78·55%). Meglepően nagy ennél a sebesülésből származó fogyatkozásnál a tisztek arányszáma, csaknem kétszerese az átlagosnak és nagyobb valamivel az átlagosnál az altisztek arányszáma is. Ezt legfeljebb azzal a feltevéssel magyarázhatjuk meg, hogy a gondosabb orvosi vizsgálatban részesült tisztelnél a legkisebb koponyasérülést is számbavették (tapasztalás szerint néha egészen csekély sérülés okozta bőrheget is, mely alatt maga a csontsérülés majdnem következmények nélkül gyógyult), a legénységi sebesülteknél pedig az ilyen eseteket figyelmen kívül hagyták. Alig van más fogyatkozás, amelynek súlyosságát a vizsgáló orvos annyira szabadon, sokszor annyira a szubjektív benyomásaira alapított következtetései alapján mérlegelheti, mint éppen ezeknél a koponyasérüléseknél, amelyek pedig talán a munkaképesség csökkenésére, sőt az élet megrövidülésére is a legnagyobb hatással vannak. A legsúlyosabb ilyen sérültek már alig is érhatték meg az 1931. évi összeírás idejét. Annál méltóbb a figyelemre, hogyan oszlott meg ez a több, mint másfélszer ember járadékosztály és ellátási csoportok szerint. Meglepette tapasztaljuk, hogy ezeknek a rokkantaknak az osztályozásánál mily nagy mértékben érvényesült a jóindulat a tisztek irányában, a közlegények hátrányára. A 105 tiszt közül 12 (11·43%) jutott I. járadékosztályú (100%-os) pénzellátáshoz, a 268 altisztből csak 20 (7·46%), az 1319 közlegényből pedig már mindössze 55 (4·17%), holott, mint láttuk, az

- összes hadirokkantak (65.161) közötti előfordulási számarányt tekintve, az I. járadékosztályba bejutott (100%-os) 87 koponyasérült között 3·51%, vagyis legfeljebb 3 lehetne tiszt, 13·91%, vagyis legfeljebb 12 lehetne altiszt és 82·58%, vagyis legalább 72 ember kellene, hogy a közlegényi csoportba tartozó legyen. A II. (75%-os) járadékosztályba jutott 286 koponyasérült között 24 tiszt volt (a tisztek 22·85%-a) az arányszámuknak megfelelő 10 helyett, 38 altiszt (az altisztek 14·18%-a) 40 helyett, 224 közlegény (a közlegények 16·98%-a) 236 helyett. A III. (50%-os) járadékosztályba jutott 913 koponyasérült között 49 tiszt volt (a tisztek 46·66%-a) 32 helyett, 134 altiszt (az altisztek 50%-a) 129 helyett, 730 közlegény (a közlegények 55·34%-a) 752 helyett. Végül a IV. (25%-os) járadékosztályba jutott 406 koponyasérült között 20 tiszt volt (a tisztek 19·04%-a) 14 helyett, 76 altiszt (az altisztek 28·36%-a) 56 helyett és 310 közlegény (a közlegények 23·52%-a) az arányszámuknak megfelelő 240 helyett. Ez a legutóbbi adat: hogy a volt közlegény-koponyasérültek közül ilyen sokat soroltak a havi 1 pengő járadékot kapó IV. járadékosztályba, szemlélteti talán legjobban fenti megállapításunkat. Egyébként a koponyasérültek csoportja a felsoroltakkal még nem merül ki teljesen. Ide sorolhatók még az úgynevezett agykéreg-eskórosok (Jackson-epilepsziások) is, akikről alább, a epilepsiánál, az 59. sorszám alatt lesz szó.
25. *Felső-állcsonttronsolás* (egy-, vagy kétoldalú) volt 95 (Ö: 0·14%; ebből T: 4, A: 16, K: 75).
26. *Alsó-állcsont részleges, vagy teljes hiánya, alsó-állcsont rosszul gyógyult törése, továbbá kisebb-nagyobb beszélő-, vagy rágóképeség-csökkenést okozó ál-izület az állcsonton* volt összesen 376 (Ö: 0·57%; ebből T: 16 = 4·2%, A: 59 = 15·7%, K: 301; vagyis a tisztek és altisztek arányszáma ezeknél a fogyatkozásoknál meghaladja az átlagot).
27. *Szájzár, részleges* (30 mm-től 0-ig), vagy teljes (csontos), volt 97 (Ö: 0·14%; ebből T: 3, A: 19, K: 75).
28. *Szájpadláshiány* (részleges, vagy kiterjedt) volt 17 (Ö: 0·02%; A: 2, K: 15).
29. *Foghiány, részleges* (legfeljebb 2—2 ép fog az alsó és felső állkapocsban) vagy teljes, továbbá súlyosabb fokú *foghúsmegbetegedés* volt 240 (Ö: 0·36%; T: 9, A: 53, K: 178).
30. *Csont-, vagy ízületi gümőkór* (pld. csípő-, térd-, boka-, váll-, könyök-, kéztőizületi gümőkór és gümős csontsipolyok, amelyeknek hadieredetét sebészi gümőkór esetében többnyire a kóros helyen, vagy annak közelében történt harctéri sebesülés igazolása alapján lehetett megállapítani) volt 257 (Ö: 0·39%; T: 3, A: 25, K: 229).
31. *Kiterjedt mirigygümőkór, vagy gümős mirigyek gennyedő sipolyokkal a nyakon, hónaljban stb.* volt 99 (Ö: 0·15%; T: 1, A: 7, K: 91).
32. *Csigolyagümőkór* (gümős csigolyagyulladás és szövődményei) volt 44 (Ö: 0·07%; T: 2, A: 4, K: 38).
33. *Torzító elváltozásokat okozó arc-sérülések lövés, ütés, szúrás, égés folytán* (melyek a rokkant munkaképességét rendszerint nem befolyásolták, ellenben, mint a rokkantak foglalkozására vonatkozó közléseinkből látni fogjuk, lényegesen megnehezítették az illetőknek bármely polgári életpályán való elhelyezkedését a torzult arcvonások visszataszító voltánál fogva) volt 155 (Ö: 0·24%; T: 5, A: 28, K: 122).
34. *Roszul gyógyult csonttörés az alsó, vagy a felső végtagon, avagy a combnyakon* volt összesen 4085 (Ö: 6·27%; T: 88 = 2·11%, A: 500 = 12·24%, K: 3497 = 85·65%). Ha figyelembe vesszük, hogy ezeknek az eseteknek az előidézője, vagy legalább a súlyosbítója többnyire az orvosi beavatkozás késése, elhanyagolása, vagy felületessége volt, nem kell bővebben magyaráznunk, hogy a közlegények számaránya itt az átlagot (82·58%) 3%-kal meghaladja, a tisztek és az altisztek arányszáma pedig, akik rendszerint gondosabb ápolásban részesültek, az átlagnál jóval alacsonyabb. Mindenesetre szembetűnő, milyen nagy a rosszul gyógyult csonttörések száma. Ismerve hadisebészetünk igen magas színvonalát, ezt legfeljebb azzal magyarázhatjuk, hogy a világháború legvéresebb harcaiban, főleg a nagyon szétterülő, sok helyt erdős, mocsaras orosz harctereken, sokszor késett az első orvosi segítség, valóságos kálvária volt a sebesültek a messze levő segélyhelyre eljutnia.
35. *Szívlövés, vagy szívbukkolatban lövedék* volt 8 (Ö: 0·01%; A: 1, K: 7).
36. *Kiterjedt lágyrész-sérülések, vagy hiányok* a vállon, a felsőkaron, az ülőrészekén, a csípőn, vagy az alsó végtagokon volt összesen 1755 (Ö: 2·69%; T: 52 = 2·96%, A: 247 = 14·08%, K: 1456 = 82·96%). A tisztek számaránya tehát — külső sérülés okozta bajról lévén szó — itt is alacsonyabb az átlagos 3·51%-nál, sőt valamivel még a sebesült összes rokkantak tisztai átlagánál (3·01%) is. A lágyrész-sérülések foka és kiterjedése azonban igen különböző lehet s túlnyomó többségüket az igénymegállapító bizottság nem is értékelte sokra. Az 1755 ember közül 1619 altiszt, vagy közlegény került a 25, vagy az 50%-osok járadékosztályába (92·24%), ezek közül is 828 közlegény (47·18%) és 128 altiszt (7·29%) a 25%-osok közé, 555 köz-

legény (31·62%) és 108 altiszt (6·15%) pedig az 50%-osok közé. Figyelemreméltó az is, hogy az 1755 lágyrészsérüléssel rokkant közül 234-nek (13·33%) volt még egyéb fogyatkozása is (58-nak belső betegsége, 171-nek egyéb sérülése, vagy bénasága, 4-nek elme-, vagy ideg-betegsége és 1-nek fertőzésen, vagy öröklött hajlamon alapuló betegsége).

37. *Lábszárrövidülés* (rendszerint lövési sérülés, vagy csonttörés következtében, legalább 3 centiméternyi) volt összesen 2334 (Ö: 3·58%; T: 85 = 3·64%, A: 298 = 12·76%, K: 1951 = 83·60%). E fogyatkozásnál azzal az egyelőre megmagyarázhatatlan jelenséggel állunk szemben, hogy lábszárrövidüléssel *altiszt* ellátási csoportbeli hadirokkant sokkal kevesebb van, mint az ily csoportbeli rokkantak átlaga (13·91% helyett csak 12·76%), rovásukra azonban nemcsak a közlegények, hanem a tisztek arányszáma is meghaladja az átlagot (82·58% helyett 83·60% és 3·51% helyett 3·64%). Ez a tiszteknél annál feltűnőbb, mivel túlnyomóan sebesülésből származó fogyatkozásról van szó. Hogy a lábszárrövidülések milyen mérvűek voltak, erre nézve az igénymegállapításokhoz kiadott és az összeírás idején még érvényben volt régi orvosi utasításnak (47.951/1928. VI. N. M. M.) két előírása tesz lehetővé bizonyos számításokat. Az egyik, hogy a három centiméteresnél csekélyebb rövidülés rokkantság megállapítására nem volt elegendő alap, mert megfelelő magasabb cipősarokkal a járási nehézséget ki lehetett küszöbölni, a másik előírás pedig úgy szólt, hogy 3—5 centiméteres rövidülés 25%-os, 5 centimétert meghaladó rövidülés pedig 50%-os hadirokkantság (ellátás) megállapítását tette lehetővé. Ha már most itt figyelmen kívül hagyjuk, hogy a 2334 lábszárrövidüléssel ember közül 406-nak egyéb fogyatkozása is volt (az 50%-osok közül 270-nek), akkor abból, hogy a 2334 ember közül 870 volt 25%-os (37·27%) és 1262 (54·08%) volt 50%-os járadékosztályú, következtethetjük, hogy a 3—5 centiméteres rövidülések száma is körülbelül 870 lehetett, illetve — feltételezve, hogy az 50%-osok közül 270 csak azért került az 50%-os és nem az alacsonyabb, 25%-os járadékosztályba, mert mint említettük, a rövidülésen felül egyéb fogyatkozása is volt — ezernél valamivel több, a többi közel másfélezer rokkant lábszárrövidülése pedig 5 centiméternél nagyobb lehetett. Nem célnak itt annak a kifejtése, milyen nagy igazságtalanságra vezethetnek az orvosi utasításoknak az ilyen rideg, bürokratikus előírásai. Csak például említjük, hogy ülőfoglalkozású

rokkantnál (cipész, irnok stb.) a, mondjuk, 5 cm-es lábrövidülés sokkal kisebb hátrányt jelent, mint ugyanaz a baj egy földműves-napszámosnál. Az igénymegállapításnál tehát az orvosi vizsgálat csak kiindulási alap lehet, maga a járadékosztályba-sorolás ellenben már inkább szociális probléma és annak a tisztázása alapján kell, hogy történjék, hogy az adott fogyatkozás az illető rokkant foglalkozásának keresetszerű üzésében mekkora hátrányt jelent.

38. *Sérüléssel eredetű lúdtalp kétoldalon*, volt 21 (Ö: 0·03%; A: 3, K: 18).

39. *Kiterjedt viszeres (gyűjtőér-) tágulat* mindkét alsó végtagon (rendszerint hajlam alapján keletkezett, de a háborús fáradalmak fokozták) volt 298 (Ö: 0·46%; T: 10, A: 49, K: 239).

40. *Hasfali-, lágyék-, vagy comb-sérv sérvkötővel vissza nem tartható sérv* volt összesen 1058 (Ö: 1·57%; T: 15 = 1·51%, A: 130 = 12·64%, K: 883 = 85·85%). A tisztek és az altisztek számaránya az összes rokkantaknál kimutatott számarányukhoz (3·52%, 13·90%) képest feltűnően alacsony.

41. *Sérülés utáni gyomorsipoly, gyomorfalösszenövés, vékonybél-sipoly, természetellenes végbélnyílás vagy végbél-előreesés, továbbá sérülés utáni bélsártarthatatlanság, gyomorcsomoklás vagy sérülés utáni művi gyomor-bél-összekötés, valamint sérülés utáni májbajok és sérülés utáni léphiány* volt összesen 80 (Ö: 0·12%; T: 9, A: 11, K: 60).

42. **Tüdő- vagy gége-gümőkór** volt összesen 5166 (Ö: 7·93%; T: 262 = 5·07%; A: 858 = 16·80%; K: 4046 = 78·13%). Felsorolásunkban elértünk a kifejezetten belső betegségekhez. Nyomban észlelhetjük ezt a számadatokból is, amennyiben egyszerre feltűnően megnő az altisztek, különösen pedig a tisztek számaránya az összes rokkantaknál kimutatott számarányukhoz képest (13·90% helyett 16·80% és 3·52% helyett 5·07%). Ez az eltolódás igen számottevően érezteti a hatását a tiszteknél és az altiszteknél az összes 65.161 hadirokkantaknál kimutatott számarányára.

A tüdő- és gége-gümőkórosok ugyanis az összes hadirokkantaknak több, mint egytizenkettedét (7·93%) teszik, más fogyatkozási nemekhez képest pedig a környéki ideghűdésesek után (61.) a legnépesebb kategóriát alkotják. Csak a rosszul gyógyult csonttörésesek (34. sorszám) létszáma (4.085 ember) közelíti meg a létszámukat, az ezek után következő legnépesebb csoportban — a féllábúakéban — már csak 2.709 ember van. A tüdőbetegségeknél igen

tág tér nyílik a súlyosság orvosi értékelésére. Mindjárt jelentkezik is ennek a már többször említett következménye: a tiszt ellátási csoportba tartozók sokkal könnyebben, illetve számosabban jutnak a kedvezőbb pénzellátást biztosító járadékcsoportokba, mint az altisztiek s ezek könnyebben és számosabban, mint a közlegények.

Az 5166 tüdő-, vagy gégegümőkóros hadirokkant között volt 1931-ben:									
a tiszt az altiszt a közlegényi						a három ellátási csoportban együtt			
sz. sz.		%		sz. sz.		%		sz. sz.	
25 %-os	114	43·51	433	50·46	2034	50·27	2581	49·97	
50 %-os	105	40·08	322	37·53	1611	39·82	2038	39·45	
75 %-os	30	11·45	81	9·44	321	7·94	432	8·36	
100 %-os	13	4·96	22	2·57	80	1·97	115	2·22	
Összesen:	262	5·07	858	16·80	4046	78·13	5166	100·00	

Ha ezeket az adatokat egybevetjük az 571. oldalon levő táblázatunkon közölt adatokkal, mindenek előtt az ötlük a szemünkbe, hogy aránylag mindhárom ellátási csoportban kevesebben vannak a legmagasabb, 100 és 75 %-os járadékosztályban és igen sokan a legalacsonyabb, 25 %-os osztályban. Nem szabad azonban felednünk, hogy már az összeírásakor is közel másfél évtizeddel voltunk a háború után. Ennyi idő alatt az amúgy is nagy halálozási %-ot mutató tüdőbetegek közül a súlyosabb állapotúak majdnem mind meghaltak. A 25 és az 50 %-os osztályúak között sem lehettek azonban egészen könnyű esetek. Hiszen alig képzelhető el, hogy például a harctéri eredetű könnyebb tüdőcsúcshurut ugyanebben a könnyű fokban állandósult volna 13—15 évig. A tapasztalás szerint az ilyen könnyebb tüdőbetegek ennyi idő alatt vagy súlyos gümőkórosakká váltak s ez esetben tulajdonképp magas járadékosztályba kellett volna kerülniök, vagy pedig — relative — meggyógyultak, akkor pedig megszűntek hadirokkantak lenni. Hogy a valóságban mégis 5.166 tüdő- és gégegümőkóros hadirokkantunk volt még 1931-ben, sőt — mint alább látni fogjuk — még további 1.583 (összesen tehát 6.749) másféle gümőkórosunk és tüdőbetegünk is, e nagy számokból kétségtelen a következtetés, hogy a háború alatt és annak befejezésekor *félelmesen nagy* lehetett a tüdőbeteg és gümőkóros beteg katonáink száma, akiknek azonban a nagy része hamarosan el is pusztult. Hiszen tudjuk, hogy a harctértől távoleső hősi temetők sírjainak jelentékeny hányadában is olyan katonáink porladnak, akik gyengébb

fizikumuk miatt már a kiképzés alatt megbetegedtek, a harctéri fáradalmak alatt pedig hamar letörtek. Arról az emberanyag-ról, amelyet a háború alatt az idősebb korosztályokból besoroztak, már a sorozáskor lehetett volna tudni, hogy komoly katonai értéket nem képvisel. A jelszó azonban az erők végső megfeszítése volt akkor is, amikor a győzelemben már nem lehetett bízni. Az eredményes sorozási statisztika fontosabbnak látszott sok túlbuzgó sorozóorvos szemében, mint az a kérdés, vajjon a harctéren hasznát lehet-e venni a csenevész besorozottaknak, vagy pedig már a gyakorlótérről a hadikórházakba, esetleg a haditemetőkbe fog vezetni az útjuk. Tüdögümőkórral természetesen nagyon sok, azelőtt ép, erőteljes fiatal katonánk is fertőződött a harctéri fáradalmak okozta testi legyengülés következtében. De a tüdőbeteg és gümőkóros hadirokkantjaink ijesztő nagy száma minden esetre figyelmeztetés, hogy a jövőben a katonaaanyaggal való gazdálkodásnál e nagyon elterjedt *népbetegséggel* is eleve számolni kellene. Ha ebből a szempontból figyelmen kívül is hagyjuk a 30, 31 és 32 sorszámok alatt már eddig tárgyalt, jórészt sebesülésből eredő csigolya-, mirigy- és csont-, vagy izületi gümőkóros eseteket, minden esetre anyagul szolgálhat a tanulságok levonásához a hadirokkantoknak a következő 43. sorszám alatt tárgyalt „egyéb tüdőbántalomban“ szenvedő következő csoportja. Hiszen, ismerve a nyilvántartó lapok pontatlanságát és a kór-megjelölés felületességét, feltehetjük, hogy ebbe a csoportba sok olyan is bejutott, akit nyugodtan lehetett volna a tüdőgümőkórosok közé osztályozni.

43. *Egyéb tüdőbántalom, továbbá idült hörghurut, légszomj (asthma bronchiale), hörgtágulat és tüdőtágulat*, volt összesen 1183 (Ö: 1·81%; T: 53 = 4·48%, A: 179 = 15·13%, K: 951 = 80·39%). A tüdőgümőkórosokra tett megjegyzéseink részben ezekre is állanak.
44. *Szívbjaj és a vérerek betegségei* (ideges szívdobogás, szívtágulat, szívbillentyű-elégtelenség, szívbillentyű-szájadékszűkület, heveny, idült és visszatérő szívbelhártyagyulladás, szívizom-megbetegedés (cyanosis), szívrohamok (stenocardia), volt összesen 2364 (Ö: 3·63%; T: 135 = 5·71, A: 368 = 15·56%, K: 1861 = 78·73%). Az e sorszám alatt összefoglalt betegségek többsége kifejezetten úgynevezett belsőbetegség. Ennek felel meg az ellátási csoportok számaránya is. Az altisztké tetemesen

felülmúlja átlagos számarányukat (13·90%), a tiszteké azonban egyenesen példátlan (3·52% helyett 5·71%), jóval felülmúlja még a tüdőgümőkóros tisztek számarányát (5·07%) is. Ha azután megvizsgáljuk a három csoportba tartozóknak járadékosztályokba sorolását, — mint az eddigiek alapján már várni lehet — azt találjuk, hogy minél magasabb járadékosztályról van szó, annál nagyobb a tisztek számaránya.

	Tiszt		Altiszt		Közlegény		Együtt	
	sz. sz.	%	sz. sz.	%	sz. sz.	%	sz. sz.	%
25%-os	44	4·32	170	16·68	805	79·00	1019	43·10
50%-os	77	6·57	173	14·78	920	78·65	1170	49·19
75%-os	10	7·01	21	18·18	108	74·81	139	5·88
100%-os	4	10·10	4	10·10	28	79·80	36	1·83
Összesen	135	5·71	368	15·56	1861	78·73	2364	100·00

45. *Útőérelmeszesedés* (időelőtti, a hadifáradalmak következtében), volt 252 (Ö: 0·39%; T: 12, A: 39, K: 201).

46. *Főütőér-tágulat* (aorta aneurysma) *vagy vér-edénytágulat* (aneurysma), (az előbbi többnyire vérbajos fertőzésen alapuló betegség, melyet a hadirokkantaknál a hadifáradalmak — feltevés szerint — súlyosbíthattak, az aneurysma azonban, Verebély professzor szerint, sebesülés következménye is lehet. 1916-ból való közlése szerint 12.000 sebesült között 85 aneurysmát észlelt, ami 0·71%-nak felel meg¹⁾ volt összesen 27 (Ö: 0·04%; T: 4, A: 7, K: 16). Ily kis létszámnál természetesen nem lehet messzemenő következtetéseket vonni a számarányból, de minden esetre figyelemreméltó, hogy a tisztek a teljes létszámnak 13·25%-át, vagyis átlagszámarányuknak több mint négyszeresét teszik.

47. *Mellhártyaösszenövés, továbbá elváltozás a mellkason lövési, szúrási, zúzódási heggek kapcsán, vagy gennymell után*, volt összesen 333 (Ö: 0·51%; T: 36 = 10·81%, A: 45 = 13·51%, K: 252 = 75·68%). A tisztek rendkívül nagy számarányát ily kislétszámú fogyatkozási csoportnál a véletlennek tulajdoníthatjuk.

48. *Nyitott gennymell* volt 44 (Ö: 0·07%; T: 2, A: 4, K: 38).

49. *Gyomorfekély, vagy idült súlyos bélhurut* volt 83 (Ö: 0·13%; T: 9, A: 15, K: 59).

50. *Májbaj trópusi betegségek után* volt 10 (Ö: 0·01%; T: 1, A: 2, K: 7).

51. *Hajlamon alapuló, de a harctéri fáradalmak által kiváltott cukorbetegség* volt 5 (K: 5).

52. *Hajlamon alapuló, de a harctéri fáradalmak által kiváltott Basedow-kór* volt 38 (Ö: 0·06%; T: 7, A: 8, K: 23).

53. *Köszvény, izomcsúz, vagy ízületi csúz* volt 571 (Ö: 0·88%; T: 38 = 6·66%, A: 85 = 14·88%, K: 448 = 78·46%). E bajok eredete a hadirokkantaknál többnyire hülésre vezethető viszsza, de fertőző betegség, mandulagyulladás következménye is lehet.

54. *Malária* volt 138, ami elég sok 13 évvel a háború befejezése után, ha tudjuk, hogy katonáink ezzel a bajjal nagyobb tömegben legfeljebb Albániában ismerkedhettek meg (Ö: 0·21%; T: 9, A: 22, K: 107).

55. *Vérképmegbetegedés*, és pedig: súlyos vérszegénység, vészes vérszegénység (anaemia perniciosa), fehérvérűség (leuchaemia), ál-fehérvérűség (pseudo-leuchaemia), volt összesen 37 (Ö: 0·06%; T: —, A: 6, K: 31). Nehéz volna megállapítani, hogy ezzel a rendszerint gyors elhalálózást jelentő diagnózissal hogyan szerepelhetett a hadirokkantak között 37 ember. Alig hihető ugyanis, hogy a háború alatt keletkezett ilyen bajjal 1931-ben még életben lehetett volna valaki. A 37 ember közül hétnél az összeírás egyéb betegségeket is kimutat; az ilyeneknél legalább fel lehet tenni, hogy ezek miatt kerültek a rokkantak közé.

56. *Encephalitis, myelitis, paralysis spinalis spastica, vagy sclerosis multiplex* volt 112 (Ö: 0·17%; T: 6, A: 25, K: 81). ezekről a középonti idegrendszeri megbetegedésekről csak az kétségtelen, hogy nem vérbajból származnak; egyébként eredetük ismeretlen lévén, katonáinknál általában elfogadták a bajt a hadirokkantság alapjául. Reájuk is áll, amit a vérképmegbetegedésekről az előző sorszám alatt mondtunk.

57. *Tabes dorsalis*, mely — vérbajos eredetű lévén — csak annyiban lehetett alapja a rokkantság megállapításának, amennyiben alaposan fel lehetett tenni, hogy a betegség kifejlődését a hadifáradalmak sietteték, illetve súlyosbítták, volt 206 (Ö: 0·32%; T: 16 = 7·77%; A: 56 = 27·18%; K: 134 = 65·05%). A tisztek és az altisztek számaránya tehát több, mint kétszerese az 571. lapon kimutatott átlag-számarányuknak. A vérbajos eredetű hátgerincsorvadásban szenvedő rokkantakat szabály szerint a valóságos keresőképességcsökkenés fokánál alacsonyabb járadékosztályba kell sorolni azon a címen, hogy a betegség csak részben írható a háború rovására. Hogy ennek ellenére 37 ember mégis 100%-os ellátást kapott (akik közül mindössze kettőnek volt egyéb betegsége is), ezt csak az osztályozás felületességével magyarázhatjuk, illetőleg talán inkább azzal, hogy az igénymegállapító bizottság nem tudott szabadulni annak az általános társadalmi szánalomnak a

¹⁾ Verebély Tibor dr: „A vérerek és a körzeti idegek háborús sérülései“, „Orvosképzés“ 1916. évf. 1—2. füzet.

hatása alól, amely e nyomorult betegség irányában megnyilvánult. Alább a 70. sorszámánál még látni fogjuk ezt a látóidegsorvadásos hadivakokkal kapcsolatban, akiknek szintén több mint 20%-a kapta a legmagasabb járadékellátást, továbbá a paralysis progressivánál, amelyre nézve adataink itt következnek:

58. *Paralysis progressiva* volt 52 (Ö: 0.08%; T: 6, A: 11, K: 35).

59. *Eskór (epilepsia)* volt 459 (Ö: 0.70%; T: 17 = 3.70%, A: 74 = 16.12%, K: 368 = 80.18%).

Ebbe a csoportba — amint a 24. sorszám alatt a koponyasérültekkel kapcsolatban már említettük — jórészt az úgynevezett Jackson-epilepsziások (agykéreg-eskórosok) tartoznak, akiknek baja koponyasérülés következtében keletkezett s így teljesen harctéri eredetűnek tekinthető. Számos olyan eskóros is került azonban közéjük, akikkel a baj velük született, illetve alkati hajlam alapján fejlődött ki. Ezeket legfeljebb ama feltevés alapján lehet mégis hadirokkantnak elismerni (a valóságos keresőképességsökkenésnél alacsonyabb járadékosztályba sorolás mellett), hogy a baj kifejlődését a harctéri izgalom és fáradalmak fokozhatták. Az eskórosok e két csoportja között nehéz éles határvonalat szabni, mert az agykéreg harctéri megsérülésének gyakran nincs külsőleg észlelhető nyoma. A korai elhalálozás azonban mindkettőre jellemző. Ezzel is magyarázhatjuk, hogy 1931-re a létszámuk 459-re apadt, holott, akik a háború alatt és közvetlenül utána hadigondozással foglalkoztak, jól emlékezhetnek, hogy a rokkantnak ezzel a szerencsétlen típusával igen gyakran volt dolguk. Napirenden volt a hivatalokban, hogy az eskórosok ügyeik intézése közben kaptak rohamot, nagy riadalmára a jelenlevőknek, akik a roham múltó természetét nem ismerték. (Ezt a tájékozatlanságot egyes színlelők gyümölcsözően tudták kihasználni.) Járadékosztályba sorolásuknál feltűnő jelenség nincs. Eskórosaink felénél több: 241 ember volt az 50%-os (T: 8, A: 40, K: 193) osztályban, a többiek közül pedig 54 a 100%-os (T: 3, A: 9, K: 42), 91 a 75%-os (T: 5, A: 14, K: 72) és 73 (T: 1, A: 11, K: 61) a 25%-osok osztályában. 85 rokkantnak volt a 241 közül egyéb betegsége is.

60. **Traumás neurózis** (sérüléssel idegbántalom, idegsokk) volt összesen 1805 (Ö: 2.77%; T: 82 = 4.56%, A: 292 = 16.14%, K: 1431 = 79.30%). Szintén nevezetes és népes csoportja a hadirokkantoknak!

A harctéri izgalom, idegroncsoló behatások (pld. gránátnyomás) következtében is

azonban főleg az alkatilag degeneráltaknál volt észlelhető. Egyik orvosi elmélet szerint főleg ama nemzetek fiai körében fordul elő gyakrabban, amelyeknek politikailag kevésbé volt érdeke, hogy az a küzdő fél, amelyiknek az oldalán harcolni volt kénytelen, győztesen kerüljön ki a háborúból. A politikai szempontnak ilyen lélektani érvényesülését azonban saját tapasztalataink nem igazolják. A traumás neurózis előfordulási számarányát az egyes népfajok harcias vagy harciatlan, más szóval: férfias vagy férfiatlan alaptermészete dönti el. Magyar parasztságunk például nagyszerűen megállta a helyét a Doberdón, sőt Verdunnél is és más népekhez, illetve más társadalmi rétegekhez viszonyítva, igen kis %-ban kapta meg ezt a betegséget. Pedig falusi bakaink túlnyomó többsége — ha megkérdeztük — nem tudott választ adni, hogy volt-e az 1914—18-as világháborúnak valami különleges magyar célja, avagy fűződött-e ahhoz valami fontos érdekünk, hogy mi, magyarok is belekeveredjünk a küzdelembe? Ellenben mi, akik a hadirokkantok sok ezrének az ügyeit intéztük valamikor, élénken emlékszünk arra, hogy a traumás neurózisosok (a „reszketős rokkantok”) között feltűnően sok volt például a zsidó, a cigány és a városi csenevészebb elem. Gyakran találkoztunk ügyintézés közben a traumás neurózis egyik sajátos változatával: a „járadékhisztériával”, amely kb. abban állott, hogy a kérésének elintézésére váró rokkant reszketése, szánandó nyöszörgése rögtön végetért, mihelyt megkapta a pénzt és annál inkább, minél bőkezűbb volt a juttatás. A traumás neurózisosoknál néha ki lehetett mutatni a vérba-jos fertőzöttséget is, de az esetek többségénél mégis csak a degeneráltságot kell a betegség alapokának tartanunk, melyhez természetesen hozzájárultak a hadiéletnek az illető egyéniségéhez legkevésbé sem találó fáradalmi és izgalmai. Igazolják ezt az itt közölt szám adatok is, amelyek szerint különösen a tiszték, de az altiszték számaránya is jelentősen meghaladja a közlegényi rokkantakhoz képest a rokkantak összességénél kimutatott számarányukat.

61. **Környéki ideghűdés** (facialis hűdés, vállizmok hűdése, plexus brachialis hűdése, radiális hűdés, mediánus hűdés, ulnaris hűdés, femorális hűdés, ischiadikus hűdés, peroneus, vagy tibiális hűdés), volt összesen 6883 (Ö: 10.56%; T: 195 = 2.83%, A: 809 = 11.76%, K: 5879

—85·41%). A hadirokkantsági fogyatkozások legnépesebb csoportjáról van itt szó — közel egyhatoda az összes rokkantnak! —, melynél a baj általában harctéri sebesülésre, illetve lövés-, szúrás-, zúzódás-okozta sérülésre vezethető vissza. Ennek megfelel a tisztek és az altisztek már ismert kisebb számaránya az átlagosnál (3·52% helyett csak 2·83% és 13·90% helyett csak 11·76%). Az ideghűdés okozta keresőképességcsökkenés az eset súlyossága szerint igen sokféle lehet. Ez magyarázza, hogy mind a négy járadékosztályba sok rokkant került és pedig megközelítően az összes rokkantaknál kimutatott számarány szerint. Így a 6883 ember közül 25%-os volt 3385 = 49·17% (az összes hadirokkantaknak 41%-a volt 25%-os), 50%-os volt 2496 = 36·23% (Ö: 43·32), 75%-os volt 910 = 13·23% (Ö: 12·51%) és 100%-os volt 92 = 1·37% (Ö: 3·17%). Viszont az egyes ellátási csoportokon belül különféleképpen alakul a más-más járadékosztályokba tartozók számaránya. A 195 tiszt között 100%-os volt 7 (3·59%), 75%-os 34 (17·44%), 50%-os 104 (53·33%) és 25%-os 50 (25·64%). A 809 altiszt között 100%-os volt 9 (1·11%), 75%-os 105 (12·98%), 50%-os 408 (50·43%) és 25%-os 287 (35·48%). Végül 5879 közlegény között 100%-os volt 76 (1·29%), 75%-os 771 (13·11%), 50%-os 1984 (33·76%) és 25%-os 3048 (51·84%). Említésre méltó még, hogy a környéki ideghűdésesek között aránylag nagy volt a száma azoknak, akiknek egyéb betegsége (163 ember), egyéb sérülése, vagy bénasága (669), idegbetegsége (17), továbbá fertőzésen, vagy öröklött hajlamon alapuló betegsége (2) is volt: összesen 851 ember.

Bár a hadirokkantak számára nyújtott kedvezményekkel később fogunk részletesen foglalkozni, meg kell emlékeznünk arról is, hogy a csonkított rokkantakon felül főleg ezek a *környéki ideghűdésesek* azok, akiket a fogyatkozás természetének megfelelő irányban jól lehetne átképezni új életpályára. Ha azután a tervszerű átképzéssel olyan jogi szabályozást kapcsolhatnánk össze (amint azt már volt alkalmunk javasolni), amely szerint az átképzés és iskoláztatás révén a keresőképességének jórészt újból a birtokába jutott hadirokkantak a pénzellátás szempontjából eggyel alacsonyabb osztályba (100%-os helyett 75%-os, 75%-os helyett 50%-os, stb.) lennének sorolhatók, az államkincstár az így elért megtakarítást a hadigondozottaknak létalapot biztosító hasznos támogatására fordíthatná

anélkül, hogy az érdekelt hadirokkantak kevésbé hasznos, vagy kevésbé elégedett tagjai lennének a társadalomnak. Sajnos, a szóbanlévő 6.883 környéki ideghűdéses hadirokkant közül mindössze 145-ről lehetett megállapítani, hogy rokkantiskolai oktatást kapott és 366-ról, hogy egyéb kedvezményben részesült (mégpedig 137 dohányárudai, 113 italmérési jogosítványt, 7 moziengedélyt, 90 ingatlant, 19 pedig rokkant-házi ellátást kapott, amely utóbbi azonban az illetőknek teljes kikapcsolódását jelenti a polgári életből és termelőmunkából). A nagyobb baj azonban — amint arra még rámutatunk — az, hogy ez a kedvezményhez juttatás semmi befolyással nincs az illetők járadékosztályba-sorolására, illetve a pénzellátásuk mértékének a megállapítására. Az igénymegállapító (hadigondozó) bizottság rendszerint nem is tud arról, hogy a rokkant kapott-e rokkantsága címén valamely kedvezményt, vagy sem?

62. *Központi hűdés* (görccszerű féloldali hűdés a központi idegrendszer sérülése következtében, hólyag-hűdés, végbél-hűdés, kauda sérülés stb.), volt 476 (Ö: 0·73%; T: 20 = 4·20%, A: 67 = 14·07%, K: 389 = 81·73). Itt az előbbieknél általában többnyire súlyosabb fogyatkozásokról van szó, amelyeket az orvosi utasítás szerint is 75, vagy 100%-osoknak kellett osztályozni. Ehhez képest 4 tiszt, 17 altiszt és 93 közlegény be is jutott a 100%-os, 7 tiszt, 19 altiszt és 118 közlegény pedig a 75%-os ellátásba. Az 50%-osok közé sorolt 8 tisztnek, 22 altisztnek, 122 közlegénynek és a 25%-osok közé sorolt 1 tisztnek, 9 altisztnek, 56 közlegénynek valószínűleg csak féloldali spasztikus hűdése volt, ami a járóképességet nem szünteti meg.
63. *Elmebetegség* (nem vérbajos eredetű) volt 395 (Ö: 0·61%; T: 23 = 5·89%, A: 60 = 15·19%, K: 312 = 78·92%). A tisztek magas arányszáma (3·52% helyett 5·89%), az eddig ismertetett fogyatkozási csoportok adatai után megfelel a várakozásunknak, miután kifejezetten ú. n. belsőbetegségekről van szó. A 395 ember közül 62-nek volt egyéb fogyatkozása is (17-nek sebesülése).
64. *Halláscsökkenés, fülbaj, vagy fülkagyló-eltávolítás* (fülkagylósérülés, vagy -hiány, idült gennyes középfülgyulladás, hallószervtől eredő szédülés, sükettség egyik, vagy mindkét fülön, nagyothallás egyik, vagy mindkét fülön) volt összesen 1319 (Ö: 2·02%; T: 70 = 5·31%, A: 204 = 15·47%, K: 1045 = 79·22%). Egyéb fogyatkozása is volt 178-nak (sebesülése 96-nak).

65. *Siketnémaság* (a hadieredet kevéssé valószínű) volt 29 (Ö: 0·04%; T: 2, A: 3, K: 24). Egyéb fogyatkozása is volt közülük háromnak. 100%-osnak volt osztályozva összesen három, ezek közül kettő olyan, akinek egyéb fogyatkozása is volt, ami kb. meg is magyarázza a hadieredetűnek teljesen nem tekinthető siketnémaság címén ilyen magas ellátás biztosítását.
66. *Allandó kanül-hordás* volt 5 (Ö: 0·01%; A: 1, K: 4) esetben.
67. **Mindkét szem vaksága, vagy hiánya** volt 305 (Ö: 0·47%; T: 9 = 2·95%, A: 166 = 53·43%, K: 130 = 42·62%). A hadivakok adatainak vizsgálatánál mindenek előtt utalnunk kell az 575. oldalon levő táblázathoz fűzött megjegyzéseinkre, amelyekben magyarázatát adtuk az *altiszti* ellátási csoportba tartozó vakok rendkívül nagy létszámának.

A világháború e szomorú áldozatai iránt megnyilvánult általános részvét eredményeként ugyanis a huszas évek elején valamennyi vak katonánkat utólag altisztekké léptették elő. Így állott elő az a helyzet, hogy amíg a tisztek arányszáma még a sebesülésből származó rokkantsági eseteknél mutatkozó 3%-on is alul marad, addig a közlegényeké az összlétszámnál kimutatott 13·90% helyett itt 53·43%-ra emelkedett. Ez azt jelenti, hogy az átlag-arányszám szerinti létszámuk éppen megnégyszereződött (42 helyett 166). A vak katonáknak ez a tömeges előléptetése jellemzően mutatja, mennyire vezetett ki engedet magát kormányzatunk a mindenkori laikus társadalmi tömeghangulat által. Az intézkedést semmi esetre sem lehet kifogásolni, de figyelembe kell vennünk, hogy társadalmunk tévedett akkor, amidőn a megvakultakat tekintette a háború *legsánandóbb* áldozatainak, *csak* ezeknek az érdekében adakozott, *csak* ezeket részesítette különösen meleg ünneplésben, stb. Senkisésem gondolt például a gerinclövésesekre, akik élőhalottak módjára, teljes mozdulatlanságra kárhoztatva tengődtek évekig, vagy a torzító arcsérülést elszenvedettek, akiktől, mint valami bélpoklosoktól, a legközelebbi hozzátartozóikat is távoltartotta az irtózás. Kétségtelenül vigasztalan volt vak katonáink sorsa is, de ezek, magas járadékaik, a hadivakok alapjából kapott jutalékaik és számos természetbeni kedvezmény mellett, rendes családi életet élhettek, járásuk-keelésük közben pedig jólesően érezhették mindenütt ember-társaik tiszteletét és jószívűségét. Halálzási statisztikájuk sem mutat nagyon riasztó képet.

A volt Országos Hadigondozó Hivatal által fenntartott Vak Katonák Intézetének az 1917. év végén közzétett jelentése szerint ebben az időben az intézet Nagy-Magyarországon (Horvát- és Szlavonországot nem számítva) 11 tiszti és 515 legénységi, vagy altiszti csoportba tartozó hadivakot, összesen tehát 526 embert tartott nyilván, akik közül 394 volt *teljesen* vak. Ebből az 526 emberből 113-at 1915-ben, 159-et 1916-ban és további 159-et 1917-ben (az év őszéig) vettek nyilvántartásba. Ebből arra következtethetünk, hogy az 1918. év szintén véres harcai (Piave) folytán a nyilvántartott hadivakok száma még legalább másfélszázzal szaporodhatott. Ismerve népünk húzódását mindenféle jelentkezéstől és nyilvántartástól, feltehetjük, hogy legalább 200 hadivakról, de lehetséges, hogy ennél is sokkal többről, nem tudott az intézet. Jelentős számban térhettek haza a hadifogságból is vakok a háború végén. Mindezt egybevetve valószínű, hogy Nagymagyarország összes hadivakjainak száma a háború végén megközelítette az ezret. Ezek között azonban, mint a jelentésből látjuk, nem teljesen vakok is voltak. Ha már most az egyharmadrésznyire csökkent Csonkamagyarországon 1931-ben, vagyis tizenhárom évvel a háború befejezése után még mindig 305 teljesen vakot és — mint az alábbi 69. sorszám alatt látni fogjuk — 596 olyan félszemére vakot találunk, akinek a másik szeme is gyenge volt, megállapíthatjuk, hogy hadivakjaink halálozási százaléka nem sokkal lehetett nagyobb az egészséges embertársaikénál. Az sem változtat ezen, ha figyelembe vesszük, hogy Nagymagyarországnak éppen a megmaradt magyartöbbségű trianoni népessége szenvedte el a legnagyobb vérvesztést, aminek következtében erre az egyharmadrésznyire területre aránylag több károsultnak kell esnie. — A teljes vakság, vagyis mindkét szem hiánya, vagy vaksága, az orvosi utasítás szerint 100%-os rokkantságot jelent. Ennek meg is felel összeírásunknak az az adata, mely szerint a 305 hadivak közül 264-en ily magas járadékellátást kaptak. Megmagyarázhatatlan, hogyan maradt a többi negyven ember alacsonyabb osztályban. Ezek közül a 75%-osnak minősített húsz rokkantrol még feltehetjük, hogy fogyatkozása a felülvizsgálat idején nem volt teljesen kialakulva, de már azt, hogy 19 ember 50%-osnak, egy pedig éppen 25%-osnak van feltüntetve, egyedül az összeíró lapok pontatlan kitöltésének, vagyis elírásnak tulajdoníthatjuk.

68. *Egyik szem vaksága, vagy hiánya, ha a másik szem ép, vagyis a látóélessége 6/6—6/8, volt*

összesen 2513 (Ö: 3·86%; T: 61 = 2·42%, A: 312 = 12·43%, K: 2140 = 85·15%). Érdekes jelenség, hogy e jórészt sebesülésből, vagy harctéri sérülésből származó fogyatkozásnál a tiszték és az altiszték arányszáma még a sebesülésből származó rokkantságoknál kimutatott számarányuknál is jelentősen alacsonyabb. Egy szem hiánya, vagy vaksága az orvosi utasítás szerint 50%-osnak osztályozandó rokkantság. Ezzel szemben a 2513 emberből itt csak 1940-en (77·29%) kerültek ebbe az osztályba (T: 42, A: 245, K: 1653), míg 295 félszemű (T: 3, A: 23, K: 269) a 25%-os, 251 (T: 12, A: 38, K: 201) a 75%-os, 27 pedig (T: 4, A: 6, K: 17) a 100%-os járadékosztályban volt. A 75%-osoknál azonban 140 embernél, a 100%-osoknál pedig 16 embernél a kimutatott egyéb betegségek, sérülések stb. magyarázzák magasabb osztályozásukat.

69. *Egyik szem vaksága, vagy hiánya, ha a másik szem látóképessége 6/12-től 6/24-re csökkent,* volt 596 (Ö: 0·91%; T: 19 = 3·15%, A: 103 = 17·85%, K: 474 = 79·00%). Az orvosi utasítás 75%-os előírásával szemben itt is igen vegyes ezeknek a majdnem teljesen vak embereknek az osztályozása: 100%-os volt 78 (T: 9, A: 28, K: 41), 75%-os 229 (T: 5, A: 44, K: 180), 50%-os 274 (T: 5, A: 29, K: 240) és 25%-os (ami szintén csak előírás lehet) volt 15 (A: 2, K: 13).

70. *Látóidegsorvadás* volt 170 (Ö: 0·26%; T: 5 = 2·94%, A: 35 = 20·59%, K: 130 = 76·47%). E túlnyomóan vérbajos eredetű fogyatkozás csak ama feltevés alapján fogadható el hadirokkantságul, hogy a baj kifejlődését a hadifáradalmak esetleg siettették, vagy fokozták. Ezen az alapon a hadirokkantat a keresőképességcsökkenés valóságos fokához képest eggyel alacsonyabb járadékosztályba kellett sorolni, vagyis az ilyen még teljes megvakulás esetén sem kerülhetett a 75%-osnál magasabb osztályba. Ezzel szemben a 170 ember közül 30 mégis 100%-os ellátást kapott (T: 1, A: 8, K: 21), valószínűleg vagy egyéb hadieredeti fogyatkozások miatt (amit 8-nál az összeírás ki is mutat), vagy a teljesen megvakultakkal szemben megnyilvánuló rendkívüli részvételnél fogva, amelynek a hatása alól az igénymegállapító bizottság sem tudott szabadulni. 75%-os 49 rokkant lett (T: 2, A: 14, K: 33), 50%-os 68 (T: 2, A: 9, K: 57), 25%-os pedig 23 (A: 4, K: 19). A közölt adatokból, különösen az altisztéknek az átlagszámarányukat meghaladó számából arra következtethetünk, hogy azok között a teljesen megvakult 100%-osok között, akiket a háború után közlegényekből altisztékké léptettek elő, volt né-

hány látóidegsorvadásos ember is. Az ilyen szerencsétlenek mindig harctéri meghüléssel, gránátnyomással stb magyarázták megvakulásukat (sokszor jóhiszeműen) s így a laikus aligha különböztethette meg őket a háború valódi vak katonáitól.

71. *Egyéb szembaj* (szarúhártyahomály, sérüléssel, hályog, lencseficam, lencsehiány, lencsehomály az egyik, vagy mindkét szemben, kétoldali szemizombénulás, torzító szemhéjsérülés, ha nyúlszem (lagophthalmus), vagy szemhéjbefordulás (entropium) által okozott szarúhártyabántalmak is vannak, trachoma, ér- és recehártyagyulladás, továbbá látóélességcsökkenés az egyik, vagy mindkét szemben 6/12—6/60 között), volt összesen 1574 (Ö: 2·41%; T: 44 = 2·79%, A: 207 = 13·15%, K: 1323 = 84·06%). A felsorolt szembetegségeket a hadirokkantak összeírólappjai az esetek túlnyomó részében nem részletezték, csak annyit tüntettek fel, hogy „szembaj”. Fel kell tételeznünk, hogy e gyűjtőnév alatt sok vérbajos eredetű betegség is meghúzódik (pld. többek között előrehaladott látóidegsorvadás, amelyet azonban utólag már nem lehet különválasztani). Járadékosztály szerint mindenestre igen vegyes csoporttal van dolgunk. 25%-os volt a szembajosok között 679 (T: 15, A: 78, K: 586), 50%-os 673 (T: 17, A: 89, K: 567), 75%-os 171 (T: 5, A: 26, K: 140), 100%-os 51 (T: 7, A: 14, K: 30). Egyéb betegsége, vagy sérülése volt összesen 173-nak.

72. *Vesegyulladás, vagy vesegümőkór* volt 256 (Ö: 0·40%; T: 8, A: 40, K: 208).

73. *Egyik vese hiánya* sebesülés, vagy műtét következtében volt 47 (Ö: 0·07%; T: 5, A: 9, K: 33).

74. *Húgyhólyag-fistula, húgyhólyag-gümőkór, vagy idült hólyaghurut* volt 17 (Ö: 0·02%; T: 1, A: 1, K: 15).

75. *A húgy- és ivarszerveknek egyéb betegsége, vagy hiánya* (vizeletvisszatartás, vagy -tarthatatlanság, húgycsősipoly, heregümőkór, here-, vagy vizsérsv, stb.) volt 72 (Ö: 0·11%; T: 1, A: 13, K: 58).

76. *Idült bőrbetegség, bőrgümőkór, égési sebek az egész testen, vagy a végtagokon* volt 56 (Ö: 0·09%; T: 1, A: 9, K: 46).

77. *Fagyás mindkét kézfejen, a fejen, vagy az alsó végtagokon* volt 33 (Ö: 0·05%; T: 1, A: —, K: 32). Végül:

78. *Egyéb betegség, vagy sérülés okozta fogyatkozás* volt összesen 13.376 (Ö: 20·53%; T: 413 = 3·08%, A: 1774 = 13·27%, K: 11.189 = 83·65%). Amint a 17. és 18. sorsz. fogyatkozásokkal kapcsolatban már említettük, az összeírás kezelési, másolási munkálatai közben sajnálatos hibák történtek, amelyek következtében

a hadirokkantoknak ez az utolsó, vegyes csoportja igen nagyra nőtt. Olyan fogyatkozások is beleolvadtak — mint például a könyökizületi, a kéztőizületi merevedések és a különféle ujjmerevedések —, amelyeknek számadatait tanulságos lett volna külön megvizsgálni. Mindenesetre ebbe a csoportba kerültek az egészen ritkán előforduló fogyatkozások és betegségek is, amelyeknek százalai együtt hatalmas tömeget alkotnak. Hogy az, ide jutott fogyatkozások többségét mégis inkább a sebülélsből származó bajok teszik, azt eddigi tapasztalataink alapján abból következtetjük, hogy a tisztek, valamint az altisztek arányszáma alacsonyabb az átlagosnál. A tisztek számaránya csak 3·08% az átlagos 3·52% helyett, az altiszteké pedig 13·27% az átlagos 13·90% helyett. Ilyen nagylétszámú vegyes csoportnál azt várhatnók, hogy a rokkantoknak a négy járadékosztály szerinti megoszlásánál ugyanazokat az arányszámokat találjuk, mint amelyeket az 575. oldalon összlétszámukra nézve kimutattunk. E helyett feltűnően szigorúbb mérték alkalmazását észlelhetjük: a 13.376 ember közül 7775, vagyis 58·13% a 25%-os hadirokkant az átlagos 41·00% helyett (ebből T: 209, A: 1075, K: 6491), 4797, vagyis 35·86% az 50%-os hadirokkant az átlagos 43·32% helyett (T: 168, A: 588, K: 4041), 711, vagyis 5·31% a 75%-os hadirokkant az átlagos 12·51% helyett (T: 28, A: 98, K: 585) és csak 93, vagyis 0·70% a 100%-os hadirokkant az átlagos 3·17% helyett. (T: 8, A: 13, K: 72). Ennek valószínűleg az az oka, hogy az ide sorolt fogyatkozások nagy többsége nem volt felvéve az orvosi utasításba, az igénymegállapító bizottság pedig, amelyet ilyenformán semmiféle előírás nem kötött, nyilván takarékossgból inkább hajlott az alacsonyabb járadékosztályba sorolás felé. Még a tisztekre vonatkozóan is csak annyiban látjuk *kevésbé* érvényesülni ezt a takarékossgot, hogy a 93 százszázalékos hadirokkant között 8 tiszti ellátási csoportba tartozó van, ami 8·60%-nak felel meg a 100%-osok összlétszámánál kimutatott 6·58% helyett, egyébként azonban a tisztek zöme is a legalacsonyabb osztályokba szorult.

III.

A hadirokkantak foglalkozása.

Ha „hadigondozáson“ olyértelmű szociális gondoskodást értünk a katonai szolgálat áldozatairól, hogy ez a gondoskodás végeredményében a háborús károsodások által megzavart társadalmi egyensúly helyreállí-

tását szolgálja, akkor a magyar hadigondozás 1932. évi átszervezéséig eltelt első másfél évtizedéből¹⁾ tulajdonképpen csak az 1917. és az 1918. évekről mondhatjuk el, hogy az ügyeket intéző kormány szervünk, akkoriban az Országos Hadigondozó Hivatal, melynek e két év alatt *Teleki Pál* gróf volt az elnöke, feladatának a magaslatán állott. A gyönyörű szociális tevékenységről nemcsak azok adhatnak számot, akik a hivatal támogatásában részesültek, hanem tájékoztatnak a nagy szakavatottsággal szerkesztett hivatali kiadványok is. Ilyen volt többek közt az Országos Hadigondozó Hivatalnak a „*Hadirokkantak pályaválasztása*“ (Útmutatások a pályaválasztási tanácsadók számára, 1917.) című kiadványa. Meggyőzően fejtette ki ez a füzet, hogy a pályaválasztásnál nemcsak a hadirokkantság sajátos természetéből folyó egyéni képességeket kell mérlegelni, hanem a rokkant családja minden tagjának képességeit, jövőjét, vagyoni erejét, életszínterét is. Arra kell ösztönözni a rokkantat, hogy lehetőleg ne hagyja ott a korábbi környezetét. A falusi ne menjen okvetlenül városba, s ha a korábbi foglalkozását a fogyatkozása miatt nem folytathatja tovább, a kapott rokkantiskolai oktatás és egyéb céltudatos támogatás segítségével lépjen olyan új életpályára, amelyik a régi foglalkozásával rokon, avagy annak egyik al-szakmája. Meg kell akadályozni, hogy a hadirokkant úgynevezett *kegyállásokra* (portás, ör, hivataliszolga) törekedjék s állami alkalmazástól várja a boldogulását.

Rokkantjaink előkészítésének az ismeretelt irányelvek szerint polgári életük újrakezdésére, háború idején, már a hadikórházból kikerülésükkor meg kell kezdődnie, hogy a lábbadozás és erőgyűjtés egy-két éve ne maradjon kihasználatlanul. A választott új foglalkozás sajátosságához kell igazodnia már az orvosi utógyógykezelésnek, mesterséges testrésszel (protézissel) való ellátásnak is. Hiszen más-más testrész, szerv működőképességének a helyreállítására, felfokozására van szükség ülő-, álló-, vagy tisztán szellemi foglalkozásúaknál. Ezzel már el is dőlt, hogy milyen szakmára, milyen irányú ismeretekre történjék a kiképzés a rokkantiskolákban, melyek az

¹⁾ Az ügykörnek a honvédelmi minisztérium hatáskörébe ekkor végrehajtott átutalása óta történetekkel ebben a dolgozatban nem foglalkozhatunk.

egyres foglalkozási ágak országos felszívóképességéhez mért arányban (mert erre is tekintettel kell lenni!) lehetnek mezőgazdasági, kertészeti, ipari, kereskedelmi stb. irányúak. Kellő szociális érzékű, hozzáértő vezetők, szakemberek évekig tartó irányítása mellett így a hadigondozásnak nemcsak az lehet az eredménye, hogy magyarok ezreit, tízezreit visszaadja a munkás életnek, a családnak, hanem az is, hogy műveltségi színvonalukat emeli, termelőképességüket fokozza, országos viszonylatban pedig elnéptelenedő hasznos foglalkozási ágakat tesz ismét népessé, szakszerűtlen termelési módok helyébe iktat — az iskolázottabb hadirokkantak hazaküldése által a világtól elmaradott falusi környezetbe — modern többtermelő módszereket s többtermelő kedvet. Arról, hogy a hadirokkantak túlnyomó többsége részesüljön egy-két évig tartó rokkantiskolai oktatásban, természetesen nem lehet szó több okból, amelyek ismertetésére itt nem térhetünk ki. A háború idejéből maradt egyetlen adatunk szerint 1917 szeptember 30-ig, az akkori Magyarország tizennégy rokkantiskolájából összesen 5.864 hadirokkantat bocsátottak el új életpályákra kiképezve.¹⁾ Ez a szám — hozzávetőleges becslésünk szerint — az összeomlásig legalább 9.000-re szaporodhatott, vagyis a csonkaország egyharmadrésznyi területére 1918. év végéig legalább 3.000 kiképzett rokkant eshetett. Ez a szám kb. 4.000-re növekszik, ha az előbbiekhöz hozzászámítjuk még azokat a hadirokkantakat, akik 1919—1922-ben végezték el a megmaradt rokkantiskoláink valamelyikét. Hogy az 1931. évi összeírásakor a 65.161 hadirokkant közül mindössze 1638-ról állapíthatjuk meg a rokkantiskolai kiképzést (2,51%), ezt azzal kell magyaráznunk, hogy rokkantjaink, nem ismervén az összeírás célját, nem merték bevallani a korábban kapott előnyöket. Attól tartottak, hogy azok fejében esetleg majd alacsonyabb járadékosztályba kerülhetnek. Bármilyen logikus és megokolt volt azonban ez az elővigyázat, hadigondozásunk szabályozása — sajnos — még ma sem engedi meg a járadékosztályokba-sorolásnál a szociális körülményeknek ilyen mértékben való figyelembevételét.

Mielőtt a hadirokkantak foglalkozás-

¹⁾ Petri Pál: „A magyar hadigondozás történetének vázlata“, 1917. 27. l.

szerinti megoszlására vonatkozó adatokat ismertetnők, érdemes megemlítenünk, hogy az 1638 hadirokkant közül, aki az összeírásakor rokkantiskolai kiképzést jelentett be, 1098 részesült ipari, 237 mezőgazdasági, 117 méhészeti, 155 középiskolai (polgári iskolai) és 31 egyéb oktatásban. Mindezek polgári életpályájának további alakulására a kapott kiképzés többnyire döntő befolyással lehetett, bár sok esetről tudunk, amikor az illetők a választott új életpályán is alkalmazhatlanoknak, néha tehetségteleneknek bizonyultak. A huszas évek gazdasági pangása idején főleg a kézműiparra kiképzett rokkantak közül kerültek sokan válságos helyzetbe s voltak kénytelenek otthagyni pályájukat, amelyre pedig a rokkanttá válásukkor hivatalos helyről is biztatást kaptak. De ki láthatta akkor, hogy pár évvel a háború után gazdasági összeomlással, néhol politikai zavarokkal is fenyegető munkanélküliség fog bekövetkezni? Ekkor rohanták meg rokkantjaink a hivatalosok, a parkőri fixfizetésű, közszempontból jórészt improduktív állásokat s ekkor hitette el a demagógia még a kérdéshez nem értő hivatalos tényezők némelyikével is, hogy a hadigondozásnak egyetlen gyakorlati eszköze a minél magasabb összegű rendszeres pénzellátás, az úgynevezett „járadék“, amely mellett a hadigondozottak dologtalanul henyhélhetik át az életüket. E sok zavaró mellékkörülmény ellenére igen hasznos tanulságokat meríthetünk az 1931. évi általános összeírásnak a hadirokkantak foglalkozását, életpályáját feltüntető alábbi számadataiból, különösen, ha ezeket egybevetjük az 1930. évi népszámlálásnak az 1870-től 1900-ig született, vagyis a háborúban résztvett férfilakosság megfelelő adataival.

Az egybevetést megnehezíti, hogy egyes foglalkozási ágakat az 1930. évi népszámlálásnál másként csoportosítottak, mint a hadirokkantak 1931. évi összeírásánál. Így a földbirtokosoknak az országos népszámlálásoknál általánossá vált hármas csoportosításától a rokkantaknál annyiban találunk eltérést, hogy az első csoportba a 0—10 holdasok helyett a 0—12 holdas földbirtokosok, illetve földbérlők vannak felvéve, a második csoportba pedig a 10—50 holdasok helyett a 12—50 holdasok. Ennek az az oka, hogy a hadirokkantsági igény megállapításánál a 12 kat. hold földtulajdon, illetve földbérlés volt az a határ, amelynél *nagyobb* föld magábanvéve is jogalapot adott az altiszti ellátási csoportba

sorolásra. Azon az elméleti feltevésen alapult ez, hogy a nagyobb földterületen való gazdálkodás csak a minimálisnál *magasabb* műveltség (gazdasági ismeretek stb.) mellett lehet sikeres, aki pedig ily magasabb műveltség birtokában van, arra nézve szükségképpen nagyobb anyagi hátrányt jelent minden testi vagy szellemi fogyatkozás. (Ma már nyugodtan megállapíthatjuk, hogy ez az elméleti föltevés nemcsak erőltetett volt, hanem bizony antiszociális is.) Eltérés van továbbá a kétféle összeírásnál abban, hogy a népszámlálás külön csoportosítja a részes földműveseket, külön a tehenészettel, juhászattal, baromfityénészéssel foglalkozókat és külön a kertészeket. A rokkantösszeírásnál mindezek számára nem volt külön rovat. Így, valószínű lévén, hogy mindezek az „egyéb őstermelő” kategóriába kerültek, az egybevetés sikere érdekében a felsorolt foglalkozásokat a népszámlálás adatainál mi is az „egyéb őstermelő” című rovatban feltüntetett számhoz hozzáadva tüntetjük fel. Eltérés van a két összeírás rendszere között annyiban is, hogy míg a népszámlálás a polgári és egyházi közszolgálatot a szabadfoglalkozásúakkal egybefoglalva osztja önállókra, tisztviselőkre és segédszemélyzetre, addig a rokkantösszeírásnál a polgári és egyházi közszolgálatot teljesítők körében külön feltünteti a tisztviselőket és a segédszemélyzetet, a szabadfoglalkozásúak között pedig külön az önállókat és az alkalmazottakat. Ezt az eltérést a következő lapon lévő táblázat adataihoz fűzött utólagos észrevételeink során kíséreljük meg áthidalni.

Meg kell még említenünk, hogy a népszámlálási összeírásnál szereplő „véderő” rovat a rokkantösszeírásnál természetesen hiányzik, minthogy a hadirokkantság magábanvéve kizárja a katonai szolgálat teljesítését. A rokkantösszeírásnál külön rovat alatt szereplő házalókat, piaci és utcai árusokat viszont a népszámlálás, mint feltétlen kiskereskedőket, az „ipar, kereskedelem, hitel, közlekedés, bányászat, kohászat” című rendkívül vegyes és nagylétszámú népcsoportba olvasztva tünteti fel. Végül előrebocsátjuk, hogy az országos népszámlálásnál az összeírás idején 31—61 éves életkorú férfilakosságból a keresőket és az eltartottakat szükségtelennek tartottuk külön feltüntetni, mivel ugyanez a megkülönböztetés a rokkantösszeírásnál hiányzik.

Az 592. oldalon közölt táblázat rovatait sorravéve, mindenekelőtt a földművesfoglalkozású hadirokkantak körében találunk

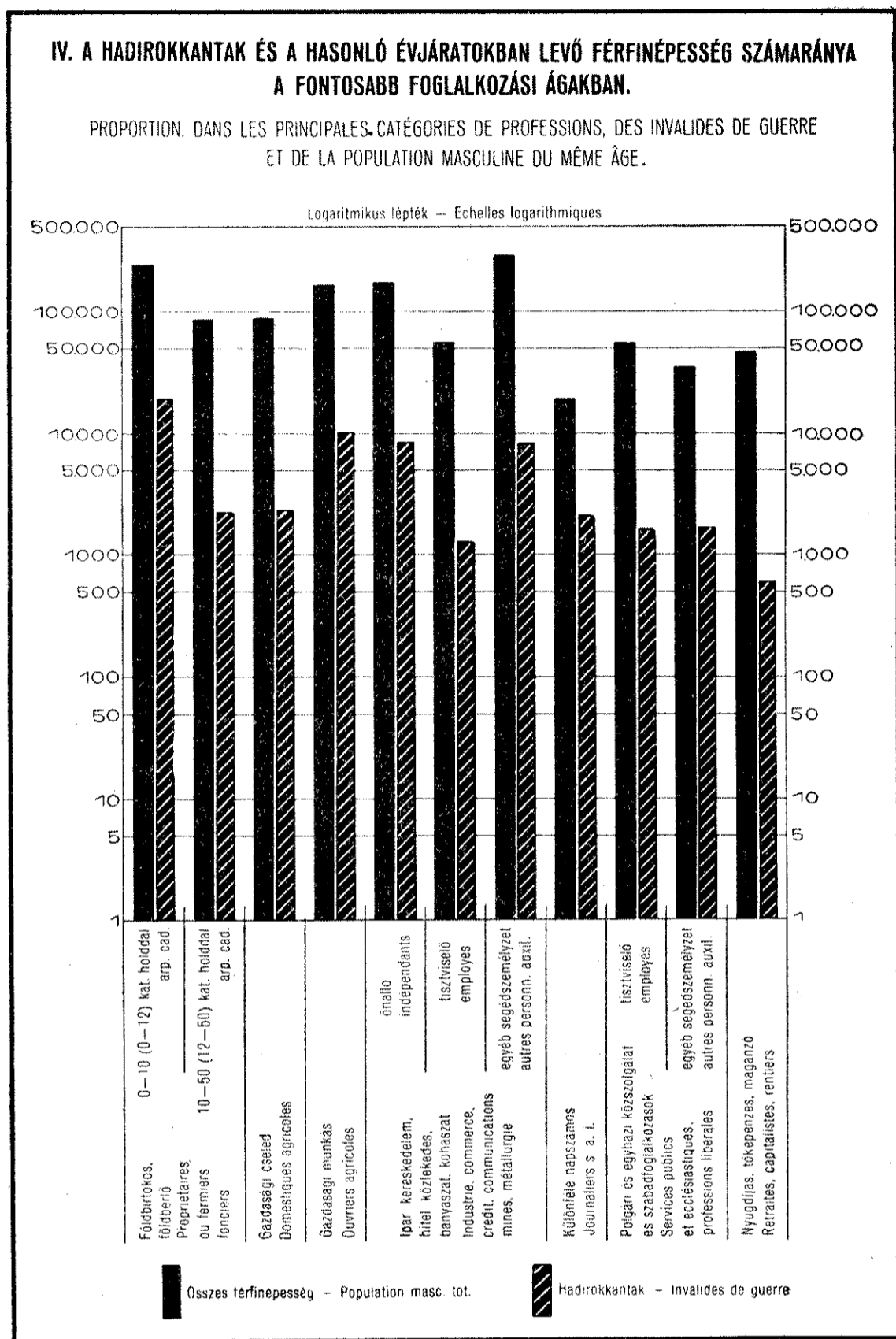
meglepő számarányeltolódásokat a hasonló életkorú országos férfilakosság népszámlálási adataihoz viszonyítva. A 0—10 holdas földbirtokosok 17·52%-os országos számarányához képest ugyanis a 0—12 holdas hadirokkantak az összes hadirokkantak között igen magas számarányban: 31·15%-ban szerepelnek, vagyis abszolút számokban: az országos számarány alapján várt 11.423 ember helyett 1931-ben 20.295 törpe- és kisbirtokos hadirokkantunk volt. Ez azt jelenti, hogy a Nagyatádi Szabó István nevéhez fűződő 1921. évi földbirtokreform során közel 9.000 (pontosan 8.872) földnélküli hadirokkant jutott — ha nem is számottevő földbirtokhoz, de legalább — házhelyhez. Mert, amint tapasztalásból tudjuk, az esetek túlnyomó többségében csak házhely-osztásról volt szó. Mutatja ezt az is, hogy a 10—12 katasztrális holdnál nagyobb földek tulajdonosai, illetve bérlői között a hadirokkantak számaránya messze alulmarad az országos népszámlálási arányszámhoz képest, amennyiben a 10—15 holdasok 6·29%-ával szemben a 12—50 holdas hadirokkantak csak 3·70%-kal, az 50 holdon felüli földeknél pedig 0·66%-kal szemben csak 0·18%-kal szerepelnek. Az, hogy a rokkantaknál nem 10, hanem 12 hold a csoportosítási határ, alig okozhat jelentős számítási zavart. De ha e tekintetben kétségeink volnának, táblázatunkban megkapjuk összeadva is a 0—50 holdasokat — így ugyanis a 10—12 hold közötti határkülönbség kiküszöbölődik — s megállapíthatjuk, hogy a hadirokkantak 23·81% helyett 34·85%-kal szerepelnek.

Tekintve, hogy a Nagyatádi Szabó-féle földbirtokrendezés során földet, házhelyet a hadirokkantak közül is leginkább a földműves-foglalkozású nincstelenek kaphattak, a 0—12 holdhoz jutott 8—9000 rokkantunk idekerülésének a gazdasági cselédeknél, a gazdasági munkásoknál, az egyéb őstermelőknél és a különféle ágbeli napszamosoknál kell éreztetnie létszámcsökkentő hatását. Ha az ezekre vonatkozó népszámlálási és rokkantösszeírási számadatokat egybevetjük, csakugyan mutatkozik is az eredmény a gazdasági cselédeknél, ahol az arányszám 6·30% helyett 3·74%-os és az egyéb őstermelőknél, ahol az arányszám 1·59% helyett 0·65%. Meglepő ellenben, hogy a hadirokkant gazdasági munkások arányszáma nem, hogy kisebb volna a népszámlálásnál, de tetemesen nagyobb: 11·92% helyett 16·03%. Szintúgy a különféle ágbeli napszamosok-

2. A hadirokkantak foglalkozási megoszlása, összehasonlítva a megfelelő korú kereső férfinépességével.
Répartition par professions des invalides de guerre, comparée avec la population masculine active de même âge.

Foglalkozási ág <i>Catégories de professions</i>	Popul. masculine active née		Invalides de guerre nés	
	Az 1871—1900 évek között született <i>entre 1871 et 1900</i>			
	kereső férfinépesség az 1930. évi népszámlálás szerint <i>selon le recensement de 1930</i>		hadirokkantak az 1931. évi összeírás szerint <i>selon une enquête de 1931</i>	
	szám szerint <i>nombres abs.</i>	%-ban <i>pourcentage</i>	szám szerint <i>nombres abs.</i>	%-ban <i>pourcentage</i>
Földbirtokos, illetőleg földbérlő — <i>Propriétaires ou fermiers fonciers possédant ou ayant pris à bail:</i>				
0—10 kat. holddal — <i>arp. cad.</i>	250.109	17.52	—	—
0—12 " " " "	—	—	20.295	31.15
10—50 " " " "	89.842	6.29	—	—
12—50 " " " "	—	—	2.311	3.70
0—50 " " " "	339.951	23.81	22.606	34.85
50 kat. holdon felül — <i>plus de 50 arp. cad.</i>	9.434	0.66	121	0.18
Segítő családtag — <i>Membres de famille aidant le chef de famille dans son travail</i>	59.324	4.15	354	0.54
Gazdasági tisztviselő — <i>Employés d'agriculture</i>	3.118	0.22	78	0.12
Gazdasági cseléd — <i>Domestiques agricoles</i>	90.113	6.30	2.440	3.74
Gazdasági munkás — <i>Ouvriers agricoles</i>	170.331	11.92	10.449	16.03
Egyéb őstermelő (ide számítva a részes földmivest, a tehenészt, juhászt, baromfitenyésztőt és a kertészt is) — <i>Autres hommes de la catégorie de la production du sol (y compris les métayers, les vachers, les bergers, les éleveurs de volaille et les jardiniers)</i>	22.840	1.59	424	0.65
Ipar, kereskedelem, hitel, közlekedés, bányászat, kohászat — <i>Industrie, commerce, crédit, communications, mines et métallurgie:</i>				
önálló — <i>indépendants</i>	175.453	12.28	8.531	13.09
tisztviselő — <i>employés</i>	58.303	4.08	1.299	1.99
egyéb segédszemélyzet — <i>autres person. auxil.</i>	294.547	20.62	8.049	12.35
Házaló, piaci és utcai árus (országos népességnél bennfoglaltatik az „ipar, kereskedelem, stb.” c. előző rovatban) — <i>Marchands colporteurs; marchands des marchés et des rues (les non-invalides sont compris dans la précédente catégorie, concernant „l'indust., le commerce, etc.”)</i>	—	—	642	0.98
Napszámos k. m. n. — <i>Journaliers s. a. i.</i>	20.091	1.41	2.198	3.37
Házicseléd — <i>Gens de maison</i>	4.502	0.32	—	—
Polgári és egyházi közszolgálat és szabadfoglalkozások — <i>Services publics et ecclésiastiques, professions libérales:</i>				
önálló — <i>indépendants</i>	11.530	0.81	—	—
tisztviselő — <i>employés</i>	54.841	3.84	—	—
segédszemélyzet — <i>membres du personnel auxiliaire</i>	30.758	2.15	—	—
Polgári és egyházi közszolgálat — <i>Services publics et ecclésiastiques:</i>				
tisztviselő — <i>employés</i>	—	—	1.735	2.66
egyéb segédszemélyzet — <i>autres person. auxil.</i>	—	—	1.752	2.68
Szabadfoglalkozások — <i>Professions libérales:</i>				
önálló — <i>indépendants</i>	—	—	413	0.63
alkalmazott — <i>employés</i>	—	—	50	0.07
Véderő — <i>Défense nationale:</i>				
tiszt — <i>officiers</i>	4.456	} 1.02	—	—
altiszt — <i>sous-officiers</i>	8.661		—	—
legénység — <i>hommes de troupe</i>	1.448		—	—
Nyugdíjas, tőkepénzes, magánzó stb. — <i>Retraités, capitalistes, rentiers, etc.</i>	48.534	3.40	—	—
Magánzó, tőkepénzes stb. — <i>Rentiers, capitalistes, etc.</i>	—	—	614	0.94
Egyéb foglalkozású — <i>Hommes ayant une autre profession</i>	13.178	0.92	981	1.50
Foglalkozás nélküli és ismeretl. foglalkozású — <i>Hommes sans profession et ceux dont la profession était inconnue</i>	7.205	0.50	—	—
Foglalkozás nélküli — <i>Sans travail:</i>				
a rokkantság súlyos volta miatt — <i>pour invalidité grave</i>	—	—	1.660	} 2.583
munkahiány miatt — <i>faute d'occasion de travail</i>	—	—	923	
Összesen — <i>Total</i>	1.428.618	100.00	65.161	100.00

nál is 1,41% helyett 3,73%. Ez utóbbiaknál a jelenséget még megmagyarázhatjuk az- zal, hogy ebben a csoport- ban nemcsak földművesek és földmunkások, kubikusok vannak, hanem utcaseprők, teherhordók és egyéb, jórészt városi munkások is, akik- nek a földhözjuttatása nem volt megokolt. A hadirok- kant gazdasági munkások feltűnően nagy létszámából ellenben kénytelenek va- gyunk arra következtetni, hogy ezt az értékes paraszt- rétegünket, amely magá- ban foglalja például az úgy- nevezett sommások óriási tömegeit is (Mezőkövesd), a földbirtokrendezésnél aránylag mostohábban ke- zelték. A nagy létszám min- denesetre azt is mutatja, hogy hadirokkant mező- gazdasági munkásaink — szűkösebb életviszonyaik ellenére — inkább megma- radtak a helyükön, korábbi munkakörükben, mint az egyéb földművesfoglalko- zásúak, akiknek a sorait nemcsak a földhözjuttatás ritkította meg, hanem hely- telen pályaváltoztatás foly- tán az elkerülhetetlenné vált városba-özönlés is. Tapasz- talásunk szerint az 1918. évi összeomlás után következő zűrzavaros hónapokban már nyoma sem volt az Országos Hadigondozó Hivatalban a hadirokkantak korábbi ok- szerű szociális irányításának. A forradalmi kormányok által alkalmazott új „tanács- adók“ egyszerű falusi földműveseket, volt gazdasági cselédeket is nagy számban utaltak a rokkantiskolák ingyenes cipész-, könyvkötő-, órási- par, sőt négyosztályos polgári iskolái tanfolyamaira. Ezek a tan- folyamok az ilyeneknél csak arra voltak jók, hogy elszakítsák falusi környezetük- től s városba-vándorlásra késztessek őket. Ott azután, mivel a választott nehéz ipari pályán az abba belenőttekhez képest nem voltak versenyképesek, nagyranövelt igé- nyeikkel Budapest proletárjainak, vagy a hivatalozgái állások és a munka nélkül is gyümölcsöző jogosítványok örök pályázói-

nak a sorait szaporították. Ez az egészség- telen folyamat éppen a fordítottja volt annak, amire a Hadigondozó Hivatal a ko- rábbi vezetőség alatt, az 1917—18. évek- ben törekedett. A két korszak munkájának ez az ellentétessége okozza, hogy statisztikai számításaink is igen vegyes eredmé- nyűek, más szóval: az eredményekből rit- kán következtethetünk akkori hadigondozá- sunk szociális tervszerűségére.

Tudva azt, hogy rokkantiskoláink szín- vonala — az igazgatást és a tanulás ered- ményét tekintve — elsőrendű volt, érde- mes megvizsgálnunk, hogy mennyiben érezte a hatását ez az intézményünk például az önálló kézműiparosok létszá- mának alakulására? Összeírásunk rend- szere — sajnos — nem tünteti fel külön

az önálló iparosokat, csak az „ipar, kereskedelem, hitel, közlekedés, bányászat, kohászat” című vegyes csoportba olvasztva, 8531 emberrel. Ez a szám 13·09%-a a rokkantak összlétszámának, a hasonló foglalkozásúaknak az országos népszámlálásnál kimutatott 12·28%-ával szemben. A vegyes csoport túlnyomó többségét önálló iparosok, önálló kereskedők és önálló fuvarozók (gépkocsisok stb.) alkotják, mert a „hitel, bányászat, kohászat” című foglalkozáscsoportok keretében „önállókról” aligha lehet nagyobb számban szó. Ha rokkantjaink semminemű oktatást, irányítást, támogatást nem kaptak volna, számárányuk egészen bizonyosan mélyen alul maradna az ugyanilyen foglalkozású, hasonló életkorú férfilakosság népszámlálási számárányának. Hiszen a különféle testi fogyatkozások leginkább éppen ezeken a pályákon okoznak nagyfokú munka- és keresőképességcsökkenést. Később még részletesen foglalkozunk a hadirokkantnak adott különféle kedvezményekkel, jogosítványokkal. Itt csak azt bocsátjuk előre, hogy 1931-ben a 65.161 hadirokkant közül dohányárudája volt (a bevallás szerint, amelytől természetesen bizonyos fokig eltérnek a hivatalos adatok) 1517 embernek, italmérése 897-nek, mozija 37-nek. Ez összesen 2451 ember, az összes rokkantnak 3·76%-a. Ide kell továbbá számítani legalább 200 hadirokkant soffőrt, aki rokkanttá válása óta államköltségen végezte el a gépjárművezető-tanfolyamot s kapott hozzá iparigazolványt. Ha mindezeknek a számát levonjuk az előbb említett 8531-ből, az önálló iparos- és kereskedő-hadirokkantak létszáma 6000 alá esik, ami már jelentősen alacsonyabb a 12·28% országos számáránynál. Ha már most tekintetbe vesszük, hogy — mint korábban említettük — 1098 hadirokkant vallott be rokkantiskolai ipari kiképzést (aminél a valóságban sokkal többen részesültek ilyen kedvezményben), akkor arra kell következtetnünk itt is, mint a mezőgazdasági foglalkozású rokkantak adatainál tettük, hogy sok hadirokkantnál bizony kárba veszett az egy évi teljes ingyenes ellátást is jelentő ipari iskoláztatás. A választott új szakmát ugyanis utóbb kénytelen volt otthagyni, részint a munkanélküliség, részint az alkalmatlanság (a helytelen irányítás) okozta keresetnélküliség miatt. A legsajnálatosabbak mindenképpen azok az esetek, amidőn olyan iparosról volt szó, aki korábbi falusi földműves-foglalkozását

otthagya, került az átképzés után a városba. Egyéni szempontból aránylag még az járt a legjobban, aki — ha már nem juthatott be a hivatalos szolgák és múzeumi teremőrök „sine cura”-jába — gyárimunkás lett. Ilyen azonban igen kevés akadt, mert az „Ipar, kereskedelem... stb.” elnevezésű csoport „egyéb segédszemélyzet” című alcsoportjában, ahol a gyárimunkásokat megtalálhatjuk, a hadirokkantak 12·35%-os számáránya mélyen alatta marad az ugyanilyen foglalkozású és korú országos férfilakosság 20·62%-os népszámlálási arányszámának. Említésre méltó itt, hogy az „Ipar, kereskedelem... stb.” csoportban a népszámlálásnál sokkal alacsonyabb a (gyári, kereskedelmi, pénzügyi, közlekedési stb.) tisztviselők arányszáma is: 4·08%-kal szemben mindössze 1·99%. Ennek is magyarázatát adja az, amit a következőkben a hadirokkant köztisztviselőkről mondunk.

A két összeírás rendszere között mutatkozó különbség miatt a közszolgálati és a szabadfoglalkozási szám adatok egyes tételeit (önállók, tisztviselők, segédszemélyzet) kénytelenek vagyunk összeolvasztva egybevetni. Így jutunk arra az eredményre, hogy a polgári és egyházi közszolgálat, valamint a szabadfoglalkozások csoportjában levő önállók, tisztviselők és segédszemélyzet 6·80%-os összesített népszámlálási arányszámával szemben a hadirokkantnak ugyanennél a csoportjánál 6·04%-ot találunk. A különbség nem túlságosan nagy, majdnem megmagyarázható a hadirokkantnak az átlagosnál korábbi elhalálásával. Az idősebb korosztálybeliek közül ugyanis sokan már hadbavonulásuk előtt is közszolgálatban voltak, illetve önálló kenyérkereső foglalkozást folytattak, azoknak a helyét pedig, akik a háborúban elesetek, vagy akik a rokkantságuk folytán haltak meg az összeírás előtt, már többnyire egészséges emberekkel töltötték be. Ha azonban mindkét összeírás összegéből levonjuk a segédszemélyzetet — ami a népszámlálási oldalon a közszolgálatosoknál és szabadfoglalkozásúaknál együttesen 2·15%-ot, a rokkant-összeírás oldalon pedig magában a polgári és egyházi közszolgálatosoknál 2·68%-ot tesz ki — arra az érdekes eredményre jutunk, hogy a polgári és egyházi közszolgálatban állók, továbbá a szabadfoglalkozású önállók és tisztviselők 4·65%-os együttes számárányával szemben a hadirokkantok oldalán csak 3·36%-os a számárány. Ezt első pillantásra

azzal magyarázhatnók, hogy — amint az előző fejezet számadataiból állandóan kitűnt — a magasabb iskolázottságú társadalmi rétegekből, ahova az e foglalkozási csoport nagyobb része tartozik (a tisztviselők többségének t. i. legalább érettségije van), aránylag sokkal kevesebben váltak rokkanttá, mint az altisztek, különösen pedig a közlegények közül. A feltevésre azonban, úgy látszik, rácsfol az a tény, hogy a polgári, vagy egyházi közszolgálatban levő 1735 hadirokkant tisztviselő közül csak 834, az önálló szabadfoglalkozású 413 hadirokkant közül csak 299, az alkalmazott szabadfoglalkozású 50 hadirokkant közül pedig csak 3 tartozott a tisztviselési csoportba. Ez t. i. azt jelenti, hogy a rokkanttá váláskor csak ennyinek volt legalább érettségi vizsgája, vagy tartalékos tisztviselési rendfokozata, a többi pedig, amennyiben utóbb ilyen iskolai képzéshez kötött tisztviselői állást kapott, ezt a képzést csak hadirokkanttá válása után szerezte meg. Ez viszont arra vall, hogy a hadirokkantak közül feltűnően sokan választották a tisztviselői pályát olyan időben (a trianoni 1920-as években!), amikor valóságos nemzeti szerencsétlenségünk volt a tisztviselőpályák túlszűfolttsága.

1917—18-ban, az országcsönkítés előtt a katasztrófát nem lehetett előre látni. Ezért menthető, hogy a Hadigondozó Hivatal a hadirokkantak részére kislétszámú külön, „gyorstalpaló”-nak gúnyolt, polgári iskolai tanfolyamokat nyitott, amelyeken a beutaltak négy elemi birtokában nagyobb nehézség nélkül egyetlen év alatt négy polgári isk. osztályt végeztek, s közben ingyenes intézeti ellátást is kaptak. Lehet képzelni, milyen kevés tudomány maradt a rokkantoknak életkoruknál fogva amúgy sem nagyon fogékony fejében. Legtöbbjük még a helyesírás alapelemeivel sem volt tisztában az elbocsátó vizsgán. Mindenesetre ennyi is jót tett a választott kézműipari pálya továbbfolytatásához, ami a tanfolyamnak eredetileg célja volt. A forradalmak zavaros hónapjaiban azonban túlságosan divatba jött ez a polgári iskolai tanfolyam. Boldog-boldogtalan csak ide kérte a felvételét; külön internátus is létesült a számukra, amelynek négy elemivel felvett bennlakói közül sokan nemcsak a polgári iskolát végezték el, hanem különbözeti vizsga letétele után a gimnázium, vagy a kereskedelmi iskola felső évfolyamait is. Az eredmény leginkább az igényeik féktelen megnövekedésében s az ál-

taluk előkelőnek vélt „úri” modor, kedvtelések, sőt félszegségek majmolásában (monoklis földműves) mutatkozott. Az ilyenek később, a rendezett viszonyok beálltával, a köztisztviselői pályákra igyekeztek. Itt természetesen ritkán felelték meg a követelményeknek, ellenben a rokkantságuk címén élvezett elsőbbségükkel kiszorították az alaposabb képzettségű pályázókat.

A közszolgálat, a „fix-fizetés” azok szemében is Eldorádónak látszott, akik megmaradtak szerényebb elemi iskolai végzettségükkel. Mint a társadalom előregedésének egyik tünete, az egészséges emberek nagy részéből is kezdett kivészni a vállalkozási kedv, a szabad pályák felé törekvés, hát még a hadirokkantakból, akiket nehezen lehetett meggyőzni arról, hogy a testi fogyatkozás bizonyos szakmákban alig csökkenti a munkaképességet. A hadigondozásról szóló 1933 : VII. t.-c. a súlyos rokkantak számára fenntartotta múzeumokban, kiállításokon, színházakban, parkokban az őri, ajtónálló, jegyszedői állásokat, mindezek azonban már a korábbi években sem elégítették ki az igényeket. Az az 1752 hadirokkant, akit táblázatunkon a „polgári és egyházi közszolgálat” rovat alatt segédszemélyzetként tüntetünk fel, túlnyomó többségben ilyen őri, ajtónálló stb. és főleg hivataloszolga. Ez magyarázza meg a 2,68%-os számarányt, a népszámlálási 2,15%-kal szemben. Utóbbinál azonban még azt is figyelembe kell vennünk, hogy a szabadfoglalkozásúak segédszemélyzete is benne foglaltatik.

A hadirokkantak összeírásánál a házalókat, továbbá a piaci és az utcai árusokat is külön figyelembe vették, számszerint 642 embert. Ez a szám az összes rokkantak létszámának 0,98%-a. Igen helyes ez a figyelembevétel, mert ezek a foglalkozások idők folyamán (a rokkanttörvény rendelkezésénél fogva is) a hadigondozottnak majdnem privilégiumává válnak. Sajnos, az országos népszámlálásnál e foglalkozási kör az „Ipar, kereskedelem... stb.” vegyes rovatba olvasztva szerepel s így a számarányok egybevetésére nincs lehetőség.

IV.

A különféle rokkantsági nemek hatása a hadirokkantak pályaválasztására, illetve pályájuk megváltoztatására.

Az előző fejezetben általánosságban vizsgáltuk, hogy hadirokkantjaink az egyes

polgári életpályákon milyen számarányban helyezkedtek el, illetve, miután az összeírás 13 évvel az 1914—18-as világháború befejezése után történt, mely polgári életpályákon tudtak ennyi idő múltán boldogulni. Láttuk, hogy az 1920-as földbirtokrendezés során szép számmal jutottak házhelyhez, vagy mezőgazdasági törpebirtokhoz a hadirokkantak, ezek közül is főleg a volt mezőgazdasági cselédek és egyéb őstermelők, míg a mezőgazdasági munkások (pl. a sommások) — nyilván az állandó lakóhelyükön kiosztásra kerülő földek hiánya miatt — mostohább elbánásban részesültek. Láttuk azt is, hogy nagyon sok hadirokkant terelődött kézműipari pályákra, igen sokan jutottak hivataliszolgái, teremőri és ehhez hasonló városi alkalmazásokhoz, továbbá utcai, piaci árusítási engedélyekhez és egyéb hasznothajtó jogosítványokhoz. A 12 holdnál nagyobb mezőgazdasági földbirtokok tulajdonosai, vagy bérlői sorában, továbbá a gyárimunkások és kereskedelmi alkalmazottak soraiban viszont feltűnőnek találtuk a hadirokkantak számarányának csekély voltát. Érdeemes már most tovább kutatnunk, melyek azok a fogyatkozási (testi, vagy szellemi rokkantsági) nemek, amelyeknek előfordulása különösképen befolyásolta ezeket a létszámbeli eltolódásokat?

A következőkben csak a jellegzetesebb, vagy a nagyobb számban előforduló rokkantsági esetekkel foglalkozunk. Ezeknek tüzetesebb orvosi meghatározását itt nem ismétljük el, hanem — a megfelelő sorszám feltüntetésével — egyszerűen utalunk a dolgozatunk II. fejezetére, ahol 1—78. sorszám alatt csoportosítva, minden egyes fogyatkozási (rokkantsági) nemmel részletesen foglalkoztunk. Az életpályák közül is, az egyes fogyatkozási nemeknél, csak azokat említjük meg, amelyeken a hadirokkantak létszáma kirívóan eltér az összlétszámunknál (a II. fejezetben és az 592. lapon levő táblázatban) kimutatott arányszámtól. Rövidség okából az egyes foglalkozási nemeket is csak leegyszerűsített közhasználatú nevükön nevezzük, például a 0—12 holdas földbirtokost vagy földbérlőt „0—12 holdas gazdának“, az „Ipar, kereskedelem, hitel, közlekedés, bányászat, kohászat“ című vegyes csoportban az önállókat „önálló iparos stb.“-nek, a polgári és egyházi közszolgálat című csoportban az önállókat „köztisztviselők“-nek, a segédszemélyzetet pedig, amelybe — mint láttuk — jórészt a hivataliszolgák tartoznak, „hivataliszolgák“-nak.

A II. fejezet 1. sorszáma alatt tárgyalt 1.216 félkarú vagy félkezű hadirokkant-csoportban legfeltűnőbb, hogy csak 296 (24·34%) a 0—12 holdas gazdák száma az összlétszámunknál (592. lap) ki-

mutatott 31·15%-nak megfelelő 379 ember helyett. Nem egyenlíti ki ezt a gazdasági cselédeknek mutatkozó többlet sem (76 = 6·25% a várt 45 = 3·74% helyett). Arra kell gondolnunk tehát, hogy a közintézmények és társadalmi alakulatok a rokkantak közül legszívesebben az ilyen félkarú rokkantakat alkalmazták örnek, szolgának, kapusnak s ez a nagyobb előszeretettel irányukban — aminek az a magyarázata, hogy súlyos, bár nem visszataszító és nagyobb számalmat sem keltő fogyatkozásról van szó — megapasztotta a félkarú földigénylők sorait. Csakugyan: 40 félkarú köztisztviselőt (3·29%) találunk az összlétszámunknál kimutatott 2·66%-nak egyébként megfelelő 32 helyett és 96 hivataliszolgát (7·89%) a 2·68%-nak egyébként megfelelő 32 helyett. Feltűnő a nagyobb számarány a házalóknál (utcai és piaci árusoknál stb.) is: 26 ember (2·13%) a várt 12 (0·98%) helyett, továbbá a rokkantság vagy munkahiány miatt foglalkozás-nélkülieknél: 96 ember (7·90%) a várt 47 (3·91%) helyett. Ez az utóbbi adat a jövő háborújának hadigondozása szempontjából azért meggondolkoztató, mert a tapasztalás szerint a félkarú hadirokkantakat valamilyen kenyérkereső foglalkozásra minden esetben ki lehet képezni (néhai Zichy Géza gróf, a nagy hírű félkarú zongoraművész nagy lelkesedéssel oktatta a háború alatt hasonló fogyatkozású rokkantársait a különféle munkanemek folytatására). Legfeljebb az 1931. évi nagymérvű munkahiány magyarázhatná meg nagy számarányukat, bár tudjuk, hogy az ilyen rokkantak minden pályázatnál elsőbbségben részesültek más pályázókkal szemben. Kisebbségi létszámot találunk a nehéz testi munkával járó foglalkozási ágakban is. Így csak 129 félkarú gazdasági munkás volt (10·61%) a várható 194 (16·03%) helyett és 120 gyári munkás (9·87%) a várható 150 (12·35%) helyett.

A 3., 4., 5. és 6. sorszám alatt tárgyalt 551 hadirokkant közül, akiknél a fogyatkozás a *kéz különféle ujjainak hiánya* volt, a következő foglalkozás szerinti megoszlást találjuk: 0—12 holdas gazda 275 (34·50% a várt 31·15% helyett), 12—50 holdas gazda 33 (4·14% a 3·70% helyett), gazdasági cseléd 50 (6·27% a 3·74% helyett), gazdasági munkás 139 (17·44% a 16·03% helyett), önálló iparos stb. 88 (11·04% a 13·09% helyett), ipari stb. tisztviselő 8 (1·00% az 1·99% helyett), ipari segédszemélyzet 91 (11·42% a 12·35% helyett), köztisztviselő 42 (5·27% a 2·66% helyett), hivataliszolga stb. 29 (3·64% a 2·68% helyett), stb. Feltűnő eltérést tehát az átlagtól a gazdasági cselédeknek, a köztisztviselőknél és a hivataliszolgáknál látunk. Földet mindenestre többen kaptak az átlagosnál, pedig a gazdasági cselédek létszáma jóval, a gazdasági munkásoké valamivel nagyobb a vártnál. Nincs kizárva, hogy a gyári munkások közül terelődött sok a földművelő pályára.

Féllábú hadirokkantunk — mint a 7. sorszám alatt láttuk — 2.709 volt. Feltűnő itt, hogy a 0—12 holdas gazdák száma mindössze 509 (22·11%) az átlag alapján várt 748 (31·15%) helyett. Szintúgy csekély a gazdasági cselédek száma: 52 (1·92%) a várt 101 (3·74%) helyett, és a gazdasági munkásoké: 251 (9·26%) a várt 434 (16·03%) helyett. Ha ezzel szembeállítjuk az önálló iparosok (stb.) feltűnően nagy létszámát: 712 embert (26·28%) a várt 354 (13·09%) helyett, arra kell következtetnünk, hogy e féllábúak közül, a helytelen szociális irányítás folytán, túlsok tódult a városokba, különösen a kézműipari pályákra, bár az is igaz, hogy a mezőgazdaságban aránylag csekély az ülfoglalkozások száma, az állót pedig a féllábú hadirokkant még múltabbal is nehezen bírja. Köztisztviselő is több volt az átlagosnál: 100 (3·71%) a várt 72 (2·66%) helyett (polgáriiskolai tanfolyam!), hivatalszolga ellenben kevesebb: 50 (1·83% a 2·68% helyett), amit az magyaráz meg, hogy sok állással, járkálással járó munkakörrel van szó. Házaló, utcai és piaci árus volt 47 (1·75%) 26 (0·98%) helyett. Ipari, kereskedelmi stb. segéd személyzet: 368 (13·58%) 334 (12·35%) helyett.

A 16. sorszám alatt 1.403 *vállmerekvségi* esetet láttunk. E fogyatkozás a karok mozgathatóságát jelentősen korlátozza. Ezzel magyarázható, hogy csak 148 önálló iparost stb. (10·55%) találunk 184 (13·09%) helyett, ellenben 462 0—12 holdas (32·92%), illetve 537 0—50 holdas (38·26%) gazdát 437 (31·15%), illetve 489 (34·85%) helyett. Feltűnően csekély a vállmerekvségben szenvedők között a foglalkozás nélküliek száma: 15 (1·07%; ebből 5 a rokkantság súlyossága miatt, 10 munkahiány miatt), az átlagszámok alapján várható 85 (3·91%) helyett. A többi életpályákon az átlagost eléggé megközelíti arányszámuk: 50 gazdasági cseléd (3·56%) volt a várt 52 (3·74%) helyett, 248 gazdasági munkás (17·67%) a várt 225 (16·03%) helyett, 27 ipari stb. tisztviselő (1·16%) 28 (1·99%) helyett, 83 köztisztviselő (5·91%) 37 (2·66%) helyett, 51 hivatalszolga stb. (3·63%) 37 (2·68%) helyett, 53 napszamos (3·78%) 47 (3·37%) helyett, stb.

Lényeges eltérést az átlagos számaránytól alig találunk a *csípőmerekvedéseknél* (17. sorszám) és az *egyik térd merevségében* (18. sorszám) szenvedőknél sem. Az előbbieket csoportjába tartozó 367 hadirokkant közül például a 0—50 holdas gazdák száma 124 (33·78%) volt 128 (34·85%) helyett, 11 gazdasági cseléd (2·99%) volt 14 (3·74%) helyett, 62 gazdasági munkás (16·88%) volt 59 (16·03%) helyett, 16 foglalkozás nélküli (4·36%) volt 14 (3·91%) helyett, a többi foglalkozási ágban pedig számottevő eltérés nem volt észlelhető; az utóbbinál (térdmerekvség) pedig egyedül a hivatalszolgáknál találunk 38 embert (3·40%) a várt 30 (2·68%) helyett. Ez is csak véletlen lehet, mert például a bokame-

revségnél 1.329 ember között csak 30 (2·26%) volt ezen a pályán, holott a két fogyatkozás körülbelül egyenlő értékű munkaképességsökkenést von maga után.

A *fejsérült* hadirokkantak vegyes csoportjának túlnyomó többségét a 24. sorszám alatt tárgyalt 1.692 *koponyasérült* tette, akiknek tömegéhez képest elenyészik a 95 *felső-állcsontsérült* (25. sorsz.), a 376 *alsó-állcsontsérült* (26. sorsz.), a 97 *szájzáros* (27. sorsz.), a 17 *szájpadláshiányos* (28. sorsz.), a 240 *foghiányos* (29. sorsz.) és a 155 *arctorzító sérüléssel* (33. sorsz.). Ha azonban mindezeknek a fejsérüléseknek — számszerint 2.672 embernek — a foglalkozását *együtt* vizsgáljuk, még kirívóbb %eredményeket kapunk, mint külön a koponyasérülteknél. Ebből az következik, hogy az e kisebb létszámú csoportokba tartozók pályaváltoztatása, illetve pályaválasztása még nagyobb kilengéseket mutat, mint aminőt az egészséges emberekéhez képest, a hadirokkantaknál az 592. lapon kimutattunk. Pedig, tudva azt, hogy a koponyasérültek nagyrésze agykéreg-sérült is, éppen ellenkező eredményt várhattunk volna. Hiszen az ilyen sérülés általában nagyobb fokú testi elerőtlenedést (bénulásokat, stb.) és munkaképességsökkenést okozhat, mint a különféle arc-, állcsont-, stb. sérülések. A fordított eredmény közelebbi vizsgálata olyan befolyásoló tényezőre világít rá, amelyre az arctorzító sérülések tárgyalásánál (26. sorszám) már rámutattunk: a rokkantakat a pályaválasztás normális utaitól nagyon gyakran nem annyira a fizikai munkaképességsökkenés téríti el, mint inkább az embertársaik irtózása a test-roncsolódások látványától. Némileg vigasztaló körülmény azonban, hogy a nagyobb irtózással együtt jár — ott, ahol segítsérről van szó — a nagyobb részvét is. Ez pedig néha gyümölcsözően jelentkezik az anyagi javak, kedvezmények, jogosítványok juttatásánál, főleg, ha az *személyes jelentkezés alapján történik*.

Az összes *fejsérültek* (2.672) között 0—12 holdas gazda 889 volt, vagyis 33·27% az átlagos 31·15% helyett, 0—50 holdas pedig 979, vagyis 36·64% az átlagos 34·85% helyett. Ez a többlet szépen jelentkezik a koponyasérülteknél (1.692), akik közül 562 (33·21%), illetve 618 (36·53%), az alsóállcsontsérülteknél (376), akik közül 132 (35·16%), illetve 146 (38·83%) jutott ebbe a csoportba, továbbá a felsőállcsontsérülteknél (95 közül 32, illetve 37), a szájzárosoknál (97 közül 37, illetve 43) és a szájpadláshiányosoknál (17 közül 8, illetve 10). A 155 arctorzító sérüléssel ellenben 155 ember közül csak 43 (27·74%), illetve 50 (32·26%) volt a gazdák száma, a 240 foghiányos közül pedig 75 (31·25%) a 0—12 holdasoké, 12—50 holdas gazda foghiányos egy sem volt, talán azért, mert ezeknek kedvezőbb anyagi helyzete lehetővé tette a teljes foghiányt pótoló költségesebb száj-protézis készíttetését. A

többi foglalkozási ágakat vizsgálva, az összes fejsérültek között még a gazdasági munkásoknál találunk átlagon felüli létszámot: 440 embert, ami 16·46% a várt 16·03% helyett, a köztisztviselőknél: 82 embert, ami 3·07% a várt 2·66% helyett és a napszámosoknál: 114 embert, ami 4·26% a várt 3·37% helyett. Az önálló iparosok száma már csak 304, ami 11·37% a várt 13·09% helyett, a hivatal-szolgáké pedig 51, ami 1·91% a várt 2·68% helyett. Érdekes, hogy a *hivatal-szolgák* csoportjába alsó állcsontsérülések és foghiányosok az átlagon felüli számban kerültek (12 alsóállcsontsérülések, ami 3·19%, és 10 foghiányos, ami 4·16% a várt 2·68% helyett) s csak a koponyasérülteknél és — érthetően — az arctorzító sérüléseknél kapunk kisebb számarányt: előbbieknél 1·42%-ot (24 embert), utóbbiaknál 1·93%-ot (3 ember) a várt 2·68% helyett. A *koponyasérültek* csoportjában az átlagot meghaladta a gazdasági munkások száma (aminek okaira rámutattunk e fogyatkozás tárgyalásánál): 273 ember, ami 16·14% a várt 16·03% helyett, a köztisztviselőké: 53 ember, azaz 3·13% a várt 2·66% helyett és a napszámosoké: 69 ember, azaz 4·08% a várt 3·37% helyett. Ellenben az átlagon aluli a szám a gazdasági cselédeknél (61 = 3·61% a 3·74% helyett), az önálló iparosoknál (201 = 11·88% a 13·09% helyett), az ipari stb. tisztviselőknél (27 = 1·59% az 1·99% helyett) és az ipari munkásoknál (205 = 12·11% a 12·35% helyett). — Az *alsó-állcsonttörések* között átlagon felüli a gazdasági cselédek (19 = 5·05% a 3·74% helyett), a köztisztviselők (11 = 2·92% a 2·66% helyett), a napszámosok (13 = 3·45% a 3·37% helyett) száma. Viszont átlagon aluli a gazdasági munkások (59 = 15·69% a 16·03% helyett), az önálló iparosoké, stb. (38 = 10·11% a 13·09% helyett), az ipari, stb. tisztviselőké (5 = 1·33% az 1·99% helyett) és az ipari, stb. munkásoké (41 = 10·90% a 12·35% helyett). A *foghiányosok* között átlagon felüli az ipari tisztviselők (5 = 2·08% az 1·99% helyett), az ipari, stb. munkások (36 = 15% a 12·35% helyett), a köztisztviselők (8 = 3·33% a 2·66% helyett) és a napszámosok (13 = 5% a 3·37% helyett) száma. Viszont átlagon aluli a gazdasági cselédek (7 = 2·92% a 3·74% helyett) és a gazdasági munkások (32 = 13·33% a 16·03% helyett) száma. Végül az *arctorzító sérülések* között átlagon felüli a gazdasági munkások száma (37 = 23·87% a 16·03% helyett!). Ez a legfeltűnőbb kilengés tisztán mutatja, hogy e torzult arcú rokkantakat csak igen nehezen engedték magasabbrendű munkakörbe jutni. Hasonlóan átlagfeletti a köztisztviselők (6 = 3·87% a 2·66% helyett, ami a köztisztviselők aránylag elenyésző számánál fogva inkább véletlennek tekinthető és nem erősíti előbbi állításunkat) és a napszámosok (11 = 7·10% a 3·37% helyett) száma. Viszont átlagon aluli a gazdasági cselédek (5 = 3·22% a 3·74% helyett), az önálló iparosok, stb. (14 = 9·67% a 13·09% helyett), az ipari tiszt-

viselők (1 = 0·64% az 1·99% helyett) és az ipari munkások (17 = 10·97% a 12·35 helyett) száma.

A 42. sorszám alatt tárgyalt 5.166 *tüdő- vagy gégegümőkórós hadirokkantunk* foglalkozási adatainak vizsgálatánál tekintetbe kell vennünk mindenek előtt az ilyen betegek gyorsabb elhalálózását, főleg a legnehezebb testi munkával járó mezőgazdasági foglalkozási ágakban.

Az 1931. évi összeírásig eltelt 13 esztendő leginkább ezeknek a sorait ritkította meg. Csak ezzel magyarázhatjuk azt az egyébként megdöbentő tényt, hogy ebben a csoportban 0—12 holdas gazdát mindössze 1180-at (22·84%) találunk az átlag-arányszám szerint várt 1609 (31·15%) helyett, 12—15 holdas gazdát csak 84-et (1·63%) a várt 191 (3·70%) helyett, gazdasági cselédet csak 94-et (1·82%) a várt 193 (3·74%) helyett, gazdasági munkást csak 765-öt (14·81%) a várt 928 (16·03%) helyett és napszámost csak 159-et (3·08%) a várt 174 (3·37%) helyett; *viszont*: 879 (17·02%) önálló iparost, stb.-t találunk a várt 676 (13·09%) helyett, 137 ipari, stb. tisztviselőt (2·65%) a várt 103 (1·99%) helyett, 872 ipari munkást (16·88%) a várt 638 (12·35%) helyett, 256 köztisztviselőt (4·95%) a várt 137 (2·66%) helyett, 55 önálló szabadfoglalkozásút (1·06%) a várt 33 (0·63%) helyett, 75 házalót, piaci, utcai árúst, stb. (1·45%) a várt 51 (0·98%) helyett és 227 foglalkozás nélkülit (4·39%) a várt 202 (3·91%) helyett.

Lehetséges, hogy a kirívó különbségnek kis részben az az általános tapasztalati tény is okozója, hogy a *tüdővész* az ország népességéből leginkább magyar falusi földműves népünket pusztítja. De a most közölt adataink mindenestre komoly figyelmeztetésül szolgálhatnak, hogy *tüdőbeteg hadirokkantjainkat* egy jövőendő háború után mindenestre a könnyebb testi munkával járó életpályák felé kell terelni. Talán szükségtelen mondanunk, hogy ennek nem kell okvetlenül városbetelepülést, sőt a mezőgazdaságtól való okvetlen elszakadást sem jelentenie. Hiszen temérdek e körbe tartozó könnyebb munkanem is van, mint például a méhészet, a virágkerítészet, a kosárfonás, a baromfitenyésztés, a selyemtenyésztés, csőszség, erdészség stb. Nem szorultunk arra sem, hogy a hivatal-szolgai állásokat az oda egyébként sem való *tüdőgümőkórosokkal* töltsük be. Ilyen törekvést különben összeírásunk sem mutat, amennyiben a *hivatal-szolgák* csoportjában csak 131 embert (2·53%) találunk a várt 138 (2·68%) helyett.

Előző következtetéseinket csak csekély részben vonhatjuk le az *egyéb gümőkóros hadirokkantak*

foglalkozási adataiból. Így eltérést látunk a *csontvagy üzleti gümőkórosoknál* (30. sorsz.) Itt 257 ember közül 0—12 holdas gazda 90 volt, ami 35·02%, az átlagos 31·15%-kal szemben, gazdasági cseléd 7 volt (2·72%) az átlagos 3·74%-kal szemben, gazdasági munkás pedig 46 (17·90%) az átlagos 16·03%-kal szemben. Rendkívül kirívó adatra bukkanunk az *általános mirigygümőkórosoknál* (31. sorszám, 99 ember), akik között 0—12 holdas gazda 47 volt, ami 52·22%-nak felel meg az átlagos 31·15%-kal szemben, gazdasági cseléd pedig 4 (4·44%), gazdasági munkás 19 (21·11%). Mindezek az eltérések azonban a csoportlétszám elenyésző csekélyisége miatt a véletlen művénél aligha tulajdoníthatók egyébnek.

A 36. sorszám alatt a *kiterjedt lágyrészsérüléssel* hadirokkantak — 1755 ember — adatait közöltük. Foglalkozásukat vizsgálva, igen érdekes ellentétet találjuk itt a tüdőgümőkórosoknál kimutatott eredményeknek, amit a fogyatkozásnak tisztán sérülésből származó természetével mindjárt meg is magyarázhatunk. Emellett talán azzal is, hogy magyar földművesnépünk minden más foglalkozást űző társadalmi rétegünknél nagyobb számarányban vérzett a legelső tűzvonalban, a kézitusák, az ember-emberelleni gyalogsági harcok színhelyén, ahol e lágyrészsérülések túlnyomó többsége keletkezett. A 0—12 holdas gazdák száma 601 (34·24%) a várt 546 (31·15%) helyett, (a 12—50 holdasoké csak 54 a várt 61 helyett), a gazdasági cselédé 89 (5·07%) a várt 66 (3·74%) helyett, a gazdasági munkásoké 297 (16·92%) a várt 281 (16·03%) helyett, az ipari, stb. munkásoké 225 (12·82%) a várt 216 (12·35%) helyett, a köztisztviselőké 52 (2·96%) a várt 47 (2·66%) helyett; *viszont*: önálló iparos, stb. csak 208 (11·85%) volt a várt 229 (13·09%) helyett, ipari, stb. tisztviselő 16 (0·09%) a várt 35 (1·99%) helyett, hivataloszolga 41 (1·19%) a várt 49 (2·68%) helyett és foglalkozás nélküli 23 (1·31%) a várt 69 (3·91%) helyett. A napszámosok létszáma éppen megfelel az átlagos arányszámnak (3·37%).

2334 *lábszárrövidüléssel* hadirokkant számadatait közöltük a 37. sorszám alatt. Miután sebesülés, vagy csonttörés folytán keletkező fogyatkozásról van szó, természetesnek tartjuk, hogy az imént tárgyalt fogyatkozás adataiból levont következtetéseink jórészt ide is illenek. 0—12 holdas gazdát a csoportban 755-öt találunk (32·35%) a várt 717 (31·15%) helyett, 12—50 holdast 99-et (4·24%) a várt 85 (3·70%) helyett, 102 gazdasági cselédet (4·37%) a várt 86 helyett, 379 gazdasági munkást (16·23%) a várt 374 (16·03%) helyett, 53 ipari, stb. tisztviselőt (2·19%) a várt 47 (1·99%) helyett, 303 ipari, stb. munkást (12·98%) a várt 288 (12·35%) helyett és 80 napszámost (3·43%) a várt 78 (3·37%) helyett; *viszont*: csak 282 önálló iparost (12·08%) a várt

305 (13·09%) helyett, 135 köztisztviselőt és önálló szabadfoglalkozásút (5·78%) a várt 79 (3·36%) helyett, 56 hivataloszolgát (2·40%) a várt 62 (2·68%) helyett.

A 40. sorszám alatt tárgyalt 1028 *sérves* hadirokkant foglalkozás szerint való megoszlásának kivételes érdekessége — aminek nem is találjuk a magyarázatát —, hogy a 0—12 holdas gazdák száma 415 (40·37%) a várt 320 (31·15%) helyett, a gazdasági munkásoké pedig 210 (20·43%) a várt 165 (16·03%) helyett. E nagy eltolódást a többi foglalkozási ágban mutató apadás számottevően ellensúlyozza: a 108 önálló iparos, stb. csak 10·51% az átlagos 13·09% helyett, a 7 ipari stb. tisztviselő csak 0·68% az 1·99% helyett, a 108 ipari, stb. munkás csak 10·51% a 12·35% helyett, a 33 polgári és szabadfoglalkozású tisztviselő csak 3·21% a 3·36% helyett, a 19 hivataloszolga, stb. csak 1·85% a 2·68% helyett és a 29 napszámos csak 2·82% a 3·37% helyett.

A 44. sorszám alatt tárgyalt 2364 *szívbeteg* hadirokkant csoportjában a foglalkozás szerinti megoszlás nagyjában ugyanazt az érdekességet mutatja, amit a tüdő- és gégegümőkórosoknál észleltünk, hogy t. i. a mezőgazdasági foglalkozásúak és a szintén nehéz testi munkát végző napszámosok arányszáma az átlaghoz képest feltűnően alacsony, a hivataloszolgáké szintén, ellenben minden más foglalkozási ágban az arányszám nagyobb a rendesnél. A korai elhalálozáson felül ebben az esetben talán az is oka lehet a jelenségnek, hogy ezek a rokkantak a testi megerőltetés nagyobb fizikai reakciói (szívdobogás, stb.) miatt már kezdetben más pályákra igyekeztek menekülni s ez jelentős hányaduknak sikerült is. A pályaváltoztatás azonban — az 1920-as évekből hadigondozásunk szociális tervszerűtlensége miatt — sajnos nem a közérdeknek megfelelő irányban (méhészet, virágkertészet, selyemtenyésztés, baromfitenyésztés, tejgazdaság stb.) történt, hanem a véletlen szeszélyére volt bízva, amelyet legfeljebb az általános városba-özönlési hajlam befolyásolt még kedvezőtlenebbül. De lássuk következtetéseinket számokban: a *szívbeteg* hadirokkantak között 0—12 holdas gazda volt 718 (30·37%) a várt 736 (31·15%) helyett, 12—50 holdas gazda 73 (3·08%) a várt 87 (3·70%) helyett, gazdasági cseléd 46 (1·94%) a várt 88 (3·74%) helyett, gazdasági munkás 376 (15·91%) a várt 379 (16·03%) helyett és napszámos 67 (2·83%) a várt 80 (3·37%) helyett; *viszont*: önálló iparos, stb. volt 348 (14·72%) a várt 309 (13·09%) helyett, ipari, stb. tisztviselő 62 (2·62%) a várt 47 (1·99%) helyett, ipari, stb. munkás 294 (12·43%) a várt 292 (12·35%) helyett, köztisztviselő és önálló polgári szabadfoglalkozású 174 (7·36%) a várt 79 (3·36%) helyett. Hogy a különben elég kényelmes, de sok lépcsőn jövés-menéssel járó hivataloszolgai pályán a szív-

bajosok nem igen váltak be, kitűnik abból, hogy csak 30-an (1·27%) voltak ebben a csoportban a várt 64 (2·68%) helyett. Hogy viszont valamely csendesebb, pld. ülőfoglalkozásra csaknem minden szívbjajos alkalmas, mutatja, hogy a 2364 ember közül mindössze 71 volt foglalkozás nélküli (3%) a várt 92 (3·91%) helyett.

Lássuk már most, hogyan oszlanak meg a foglalkozásuk szerint azok a hadirokkantak, akiknek fogyatkozása — az esetek túlnyomó részében — *vérbajos fertőzésen alapszik?* Leginkább ide lehet számítani az 57. sorszám alatt tárgyalt *tabes dorsalist* (hátgerinc sorvadás, ilyen volt 206 ember), az 58. sorszám alatt tárgyalt *paralysis progressivá-t* (52 ember) és a *látóidegsorvadást* (170 ember, kikről azonban a vakoknál még külön lesz szó). A létszám csekélységére tekintettel a három csoport adatait a következőkben összesítve közöljük, csupán az egyes foglalkozási ágaknál az előfordulási százalék mellett jelezzük abszolút számokban is a három csoportot zárójelek között, külön-külön. Az összesített számeredmény igen változatos képet ad s mindjárt előre bocsátjuk, hogy az összesen 428 ember között legfeltűnőbb (bár a betegség súlyosságát ismerve, magyarázatra nem szorul) a foglalkozás nélküliek nagy száma: 99 ember (23·13%, 45, 21, 33) a várt 17 (3·91%) helyett. Ezekén kívül az átlagosnál valamivel nagyobb a száma az önálló iparosoknak, stb.: 62 ember (14·49%, 39, 3, 20) a várt 56 (13·09%) helyett, az ipari, stb. tisztviselőknek: 14 ember (3·27%, 9, 0, 5) a várt 8 (1·99%) helyett, továbbá a köztisztviselőknek és önálló polgári szabadfoglalkozásúaknak: 28 ember (6·54%, 16, 3, 9) a várt 14 helyett és a hivatalosoknak: 14 ember (3·27%, 10, 1, 3) a várt 11 helyett. Viszont valamennyi többi foglalkozási ágánál nagy apadást látunk: 0—12 holdas gazda volt 86 (20·09%, 35, 9, 42) a várt 133 (31·15%) helyett, 12—50 holdas gazda volt 7 (1·64%, 4, 0, 3) a várt 16 helyett, gazdasági cseléd volt 7 (1·64%, 2, 0, 5) a várt 16 (3·74%) helyett, gazdasági munkás 36 (8·41%, 11, 1, 24) a várt 69 (16·03%) helyett, ipari, stb. munkás 43 (10·05%, 24, 7, 12) a várt 53 (12·35%) helyett, napszámos 14 (3·27%, 3, 2, 9) a várt 15 (3·37%) helyett. A három vérbajos alcsoport abszolút adataiból megállapíthatunk annyit, hogy a látóidegsorvadásosak (vakok) a másik két alcsoporthoz képest feltűnően kedvezőbb arány-számban fordulnak elő a 0—12 holdas gazdáknál. Ennek, mint a vakokra vonatkozó adatok tárgyalásánál láttuk, az a magyarázata, hogy itt túlnyomóan az 1920-as földbirtokrendezés során földhöz, házhelyhez juttatott kiscgazda-egzisztenciákról van szó, akik a földhözjutásukat a világtalanok irányában megnyilvánult nagyobb részvétnek köszönheték. Ennek az emberi érzésnek az érvényesülését pedig alig befolyásolta a fogyatkozás eredete (vér-

baj, vagy harctéri sérülés), amely a földhöz juttató hivatalos tényezők előtt rendszerint nem is volt ismeretes. Annak viszont, hogy a látóidegsorvadásosak arányszáma a másik két alcsoportéhoz képest a nehéz testi munkára utalt gazdasági cselédekénél, gazdasági munkásoknál és napszámosoknál is sokkal nagyobb, már a testi erőállapotban mutatkozó különbségben van a magyarázata. A hátgerinc sorvadással és az agylágyulással ugyanis rendszerint nagyfokú erőcsökkenés, mozgásképtelenség, illetve a rendszeres munkát kizáró szellemi tompulat jár, míg a látóidegsorvadásos — a világtalanságtól eltekintve — jó ideig még tud dolgozni olyan fizikai munkakörben, ahol a látásnak nincs szerepe.

59. sorszám alatt 459 *eskóros* (epilepsziás) hadirokkant adatait tárgyaltuk, jelezve, hogy ezeknek többsége úgynevezett Jackson-epilepsziás (agykéreg-eskóros) volt. E baj igen megnehezíti a rokkantnak bármely életpályán való állandósulását. Pedig az ilyenek rendszerint csak a hosszabb-rövidebb időközönként jelentkező eskóros rohamok alkalmával válnak munkaképtelenné. A roham végignézése azonban (munkaidőben) olyan irtózást vált ki a munkástársakban, hogy a beteget sokszor ezeknek a kívánságára kénytelen a munkaadó elbocsátani. De maguktól sem szívesen vesznek fel, vagy tartanak meg ilyen munkást, hisz nehezebb munkakörben maga a testi megerőltetés is kiválthatja, illetőleg sűrűbbé teheti a rohamok fellépését. Érdekes, hogy a gazdasági munkások arányszáma tetemesen meghaladja az átlagot: 91 ily foglalkozású eskórost (19·82%) találunk a várt 74 (16·03%) helyett. Hasonlóan igen nagy a száma a foglalkozás nélkülieknek is: 54 (11·76%) a várt 18 (3·91%) helyett. Házaló is 7 van (1·53%) a várt 4 (0·98%) helyett. Valamennyi többi foglalkozási ágánál azonban az átlagoson aluli létszámot találunk: 0—12 holdas gazda csak 112 (24·40%) van a várt 143 (31·15%) helyett, 12—50 holdas gazda 8 (1·70%) van 17 (3·70%) helyett, 12 gazdasági cseléd (2·61%) van 17 (3·74%) helyett, 59 önálló iparos, stb. (13·85%) van 60 (13·09%) helyett, 4 ipari, stb. tisztviselő (0·87%) van 9 (1·99%) helyett, 56 ipari, stb. munkás (12·20%) van 57 (12·35%) helyett, 8 köztisztviselő (1·74%) van 12 (2·66%) helyett, 9 hivatalos (1·96%) van 13 (2·68%) helyett, önálló polgári szabadfoglalkozású egy sincs (0%) a várt 3 (0·63%) helyett.

A traumás neurózisos hadirokkantaknak számbelileg is jelentős (1805 ember) csoportját a 60. sorszám alatt tárgyaltuk. A fogyatkozás különlegességét a foglalkozás szerinti megoszlás is eléggé jelzi. Általában a nehéz testi munkával járó foglalkozási ágakban az átlagosnál alacsonyabb a létszám. 0—12 holdas gazda 507 (28·09%) volt 562 (31·15%) helyett, 12—50 holdas gazda 55 (3·05%)

volt 67 (3·70%) helyett, gazdasági cseléd 51 (2·83%) volt 68 (3·74%) helyett, gazdasági munkás 260 (14·40%) volt 289 (16·03%) helyett, ipari, stb. munkás 191 (10·58%) volt 222 (12·35%) helyett, napszámos 59 (3·27%) volt 61 (3·37%) helyett. Alacsonyabb a létszáma a hivataloszolgnak is: 35 (1·94%) a várt 48 (2·68%) helyett. *Viszont* az átlagos létszámot messze felülmúlja a foglalkozás nélküliek száma: 139-en vannak (7·48%) a várt 70 (3·91%) helyett. Hogy ezek többsége csakugyan munkaképtelenség miatt nem üz semmiféle foglalkozást, abból is láthatjuk, hogy a 139 ember közül 100%-os hadirokkant 42, 75%-os pedig 41 van. Meghaladja a létszáma az átlagost az önálló iparosoké: 280 ember (15·51%) a várt 236 (13·09%) helyett, az ipari, stb. tisztviselőké: 46 ember (2·55%) a várt 36 (1·99%) helyett, a házalóké: 32 ember (1·77%) a várt 18 (0·98%) helyett, valamint a köztisztviselőké és önálló polgári szabadfoglalkozásúaké: 112 ember (6·21%) a várt 105 (6·04%) helyett. Néhány érdekes jelenséget kell itt még megemlítenünk. Így azt, hogy a 0—50 holdas gazdák között tiszti ellátási csoportba tartozó hadirokkant csak egy van, ellenben 60 köztisztviselő között már 26. Meglehetősen sokan kaptak a traumások közül hasznóhajtó jogosítványokat: például 49-en trafikot, 18-an italmérést, ketten mozit. E 69 ember az önálló iparos, kereskedő, stb. című csoportban található meg s ha számukat az ott kimutatott 280-ból levonjuk, megközelítően azt a számot kapjuk meg, amely ebben a foglalkozási csoportban az átlagos létszámnak megfelelne. (Megjegyzendő, hogy 19-en részesültek ipari rokkantiskolai kiképzésben a traumások közül, saját bevallásuk szerint.) A traumás neurózisosok reszketése, járásbizonytalansága, stb. a közönségben rendszerint igen nagy szárnalmat ébresztett. Ezzel is magyarázhatjuk, hogy például segélyeket, jogosítványokat — amelyeknek megpályázásakor többnyire a személyes jelentkezésre is szükség volt — az ilyen rokkantak aránylag nagyobb számban kaptak, földet, házhelyet ellenben — amelynek igénylése írásbeli kérelemmel történt — az átlagosnál kevesebben. Ugyanaz a jelenség, amelyre a fejsérültek s azok között az arctorzító sérülések foglalkozás szerinti megszólásának tárgyalásánál már rámutattunk.

A most tárgyalt fogyatkozásnál is nevezetesebb a környéki ideghüdéseseknek a 61. sorszám alatt tárgyalt, valamennyinél népesebb csoportja. A szóbanlevő 6883 hadirokkant létszámadatainak közlésével kapcsolatban már megállapítottuk, hogy — saját bevallásuk szerint — mindössze 145-en kaptak rokkantiskolai oktatást, 137-en trafikot, 113-an italmérési, 7-en moziengedélyt, 90-en rokkanttelepi ingatlant, 19-en pedig rokkant házi ellátást. Oly alacsony számok ezek, hogy a 6883 hadirokkant túlnyomó többségének pályaválasztására, illetve

pályaváltoztatására — bátran elmondhatjuk — semmiféle jótékony szociális gondoskodás nem volt befolyással. Pedig azt is láttuk, hogy a fogyatkozás többnyire sebesülésnek, illetve lövés, szúrás, zúzódás okozta sérülésnek, vagyis a legkomolyabb *harctéri küzdelemnek*, az ellenséggel szemben való helytállásnak a következménye, amelyben magyar földműves- és munkás-népünk világviszonylatban is olyan kiválóan bizonyult. Az ilyen fogyatkozású hadirokkantak közül sokkal többen érdemelték volna meg az egyéni támogatást, az ipari, vagy mezőgazdasági továbbképzést, a hasznóhajtó jogosítványhoz juttatást! Az 1920-iki földbirtokrendezés során kétségkívül többen kaphattak földet, mint ahány az átlagos létszámnak megfelelt volna, mert az összeírásnál 0—12 holdas gazdát 2388-at találtunk (34·69%) a várt 2144 (31·15%) helyett, 12—50 holdast pedig 297-et (4·32%) a várt 254 (3·70%) helyett. Ha azonban ennek a nagyobb számnak az lenne az oka, hogy a környéki ideghüdésesekkel a földosztásnál általában bőkezűbben bántak, akkor az átlagosnál *alacsonyabb* létszámot kellett volna találnunk azoknál az egyéb mezőgazdasági foglalkozási ágaknál, amelyekből elsősorban kellett szóba kerüljenek a földhöz juttatásra érdemesek. Ehelyett a valóságban 335 gazdasági cselédet (4·87%) találtunk az átlagszám alapján várt 257 (3·74%) helyett, 1.141 gazdasági munkást (16·58%) a várt 1103 (16·03%) helyett és 57 egyéb östermelőt (0·82%) a várt 45 (0·65%) helyett. Aligha lehet ebből másra következtetni, mint arra, hogy a mezőgazdasági foglalkozású katonák azok között, akik környéki ideghüdéssel váltak hadirokkantakká, olyan hatalmas számban voltak képviselve, hogy még akkor is aránytalanul sokan maradtak ki a földhöz juttatásból, ha abszolút számokban a kis- és törpebirtokosok többen voltak közöttük, mint ahányra más fogyatkozási nemekkel kapcsolatban végzett számításaink alapján számíthattunk. A mezőgazdasági foglalkozásúakon felül egyedül a hivataloszolgnak csoportjában találunk nagyobb létszámot az átlagosnál: 223 embert (3·24%) a várt 184 (2·68%) helyett. Itt azonban magyarázatul elég, ha arra utalunk, hogy ezek közül a „béna hadfiak“ közül, amennyiben a hüdés a járóképességüket nem korlátozta, aránylag igen sokan és könnyen kaphattak ilyen állami, törvényhatósági, stb. alkalmazást. Népünk szociális tekintetben helytelenül, vagy alig irányított elemeinek vonzódása e nyugdíjképes, nagytisztességgű „hivatalnokság“ felé közismert. — A házalók, utcai és ipari árusok száma: 68 ember; pontosan megfelel az átlagos 0·98% számaránynak. Ellenben eléggé számottevően alacsonyabb a létszám valamennyi egyéb életpályán. Figyelemreméltó, hogy a nehéz testi munkát igénylő gyári-munkási, napszámosi pályákon is, ellentétben a mezőgazdaságiakkal. Önálló iparos, stb. 776 (11·27%) volt a várt 902 (13·09%)

helyett, ipari, stb. tisztviselő 120 (1·74%) a várt 139 (1·99%) helyett, gyárimunkás, stb. 716 (10·40%) a várt 850 (12·35%) helyett, köztisztviselő 141 (2·06%) a várt 183 (2·66%) helyett, önálló polgári szabadfoglalkozású 33 (0·45%) a várt 43 (0·63%) helyett, napszámos 204 (2·96%) a várt 232 (3·37%) helyett és foglalkozás nélküli 172 (2·49%, ezek közül 43 az I., 55 a II. járadékosztályban) a várt 271 (3·91%) helyett.

Érdekes a 64. sorszám alatt tárgyalt *süket, vagy nagyothalló* hadirokkantak (1.319 ember) foglalkozás szerinti megoszlása. Földet például kevesebben kaphattak 1920-ban az átlagosnál, mert 0—12 holdas gazda csak 401 volt (30·40%) a várt 411 (31·15%) helyett s 12—50 holdas is csak 38 (2·88%) a várt 48 (3·70%) helyett. Nem alkalmazhatták őket nagyon szívesen gazdasági cselédnek sem, mert csak 44-en voltak (3·34%) a várt 49 (3·74%) helyett s különösen nem hivataloszolganak, mert mindössze 18-an voltak (1·36%, tehát az 1871—1900 között született férfilakosságnál kimutatott 1·51%-os országos számaránynál is kevesebben) a várt 36 (2·68%) helyett, végül alacsonyabb az arányszáma a foglalkozás nélkülieknek is: 35 (2·65%) a várt 52 (3·91%) helyett. Az ipari, stb. tisztviselők száma: 26, körülbelül megfelel az átlagos 1·97%-os számaránynak. *Viszont* 217 gazdasági munkás volt (16·45%) a várt 211 (16·03%) helyett, 176 önálló iparos, stb. (13·34%) a várt 173 (13·09%) helyett, 181 ipari, stb. munkás (13·72%) a várt 163 (12·35%) helyett, 48 köztisztviselő (3·63%) a várt 35 (2·66%) helyett, 14 önálló polgári szabadfoglalkozású (1·06%) a várt 8 (0·63%) helyett és 49 napszámos (3·71%) a várt 44 (3·37%) helyett. A halláscsökkenés tehát az átlagon felüli számban szorította le az ily fogyatkozású hadirokkantakat a nehéz testi munkával járó, de nem szegődményes foglalkozási ágakba, ahol munkaerejüket jól kifejezhetik és az átlagon felüli számban terelte őket a tisztviselői pályák felé, illetve kötötte e pályákhoz, melyeken ez a fogyatkozás — ellentétben azzal, amit a hivataloszolganál észleltünk — nem gátolta az érvényesülésüket. A rokkantiskolák e létszámok alakulását semmi esetre sem befolyásolták, mert az 1.319 rokkant közül középiskolai oktatást (ilyen iskolákban) senkisémm vallott be, ipari oktatást is csak 4, mezőgazdaságát meg mindössze egy.

Utóljára maradt, de nyilván a legnagyobb érdeklődésre tarthat számot a *hadivakok*, a *félszeműek* és az egyéb okból *csökkent látóképességűek* nevezetes csoportja. Létszámadataikat dolgozatunk II. fejezetében a 67., 68., 69., 70. és 71. sorszámok alatt részletesen ismertettük. Ugyanott mutattunk rá a társadalom és a közhatóságok különös részvételére a háború e szerencsétlen áldozatai irányában, amely részvét egyes esetekben — mint lát-

tuk — helytelen intézkedésekre, vagy a különféle támogatásoknak okszerűtlen halmazására is vezetett. Ezeket a megállapításainkat többé-kevésbé az itt közlendő statisztikai adatok is igazolják, nem annyira az öt fogyatkozási nem együttes létszámánál, amelyet első helyen közlünk, mint inkább az ötnél külön-külön. Az *együttes létszámnál* (amelybe tehát a mindkét szemükre teljesen vakok, a félszeműekre vakok, a látóidegsorvadásosak, a gyengült látóképességű félszeműek és az egyéb szembajosok tartoznak), vagyis 5.158 embernél (az összes hadirokkantaknak 7·91%-a), általában igen mostohán alakultnak látszik a vakok és szembajosok sorsa. Az összes rokkantaknál (65.161) kimutatott foglalkozási számarányokhoz képest csak a foglalkozás nélküliek számaránya nagyobb az átlagosnál: 308 ember (5·97%) a várt 202 (3·91%) helyett, továbbá az alacsonyrendű nehéz testi munkával foglalkozó gazdasági cselédekénél: 207 ember (4·01%) a várt 193 (3·74%) helyett, a gazdasági munkásoknál: 899 ember (17·43%) a várt 827 (16·03%) helyett és a napszámosoknál: 228 ember (4·42%) a várt 174 (3·37%) helyett. Minden más foglalkozási ágba *alacsonyabb* a létszám az átlagosnál: így csak 1.582 (30·67%) 0—12 holdas gazda van a várt 1607 helyett, 155 (3·01%) 12—50 holdas gazda a várt 191 helyett, 672 (13·03%) önálló iparos, stb. a várt 675 helyett, 71 (1·38%) ipari, stb. tisztviselő a várt 103 helyett, 596 gyári munkás (11·55%) a várt 658 helyett, 40 házaló (0·79%) a várt 51 helyett, 46 magánzó (0·89%) a várt 48 helyett, 82 köztisztviselő (1·59%) a várt 137 helyett, 105 hivataloszolg (2·04%) a várt 138 helyett és 27 önálló polgári szabadfoglalkozású (0·52%) a várt 32 helyett. Sokkal feltűnőbbek a kilengések az öt fogyatkozási nemnél külön-külön. Így mindenekfelett a teljesen világtalanoknál, vagyis a *mindkét szemükre teljesen vakoknál*, akiknek 305 főből álló létszámába itt nem sorolta be az összeírás a látóidegsorvadásosokat. A 305 teljesen vak között — érthetően! — a foglalkozás nélküliek száma 120 (39·34%) az átlagos arányszám alapján várt 12 helyett, 5 magánzó van (1·63%) a várt 3 helyett és 85 önálló iparos, stb. (27·87%) a várt 40 helyett. Ezt az utóbbi számot a kosárfonásra, seprű- és kefekötésre kiképzett hadivakok nagy száma magyarázza meg, akik többnyire igen rendszeresen boldogultak ebben a szakmában. Aránylag feltűnően kevesen kaptak földet a teljesen vakok. A 0—12 holdas gazdák száma csak 57 (18·69%) a várt 95 helyett. A 12—50 holdasok is csak 8-an voltak (2·62%) a várt 11 helyett. Hogy a többi foglalkozási ágba a létszámuk semmi vagy egészen elenyésző, azt a fogyatkozás természete magyarázza. Gazdasági cseléd csak 1 van (0·33%) a várt 11 helyett, gazdasági munkás csak 4 (1·31%) a várt 49 helyett, ipari tisztviselő csak 1 a várt 6 helyett, ipari segédszemélyzet (gyári

munkás, stb.) csak 13 (4·62%) a várt 38 helyett, tényleges köztisztviselő csak egy (véletlenül tudjuk, hogy ez a hadivakunk — megvakulása előtt borbély — kiválóan bevált telefonkapcsoló az egyik minisztériumban) a várt 7 helyett, ellenben hadivak napszámos, hivataloszolga, valamint polgári szabadfoglalkozásnál segédszemélyzet egy sines közöttük, a várt 10, 8, illetve 2 helyett. Önálló polgári szabadfoglalkozású kettő akadt (0·66%) amely szám véletlenül éppen megfelel az átlagos arányszámnak. Ugyanígy megfelel a 3 házaló is. Ezek nyilván éppen a vakságukra tekintettel kaptak házalási, illetve utcai vagy piaci árusítási engedélyt. Véleményünk szerint eléggé helytelenül! Tapasztalásból tudjuk, hogy az ilyen házalók, árusok bizony a vakságuk fitogtatását üzleti reklámnak tartják s így tevékenységük a koldulás határán van, amitől a hadirokkantjainkat minden eszközzel el kellene tiltani. Népszerű volt egy időben hadivakoknak zenére tanítása is. Utóbb nehezen lehetett meggátolni, hogy nyilvános helyeken, mulatókban ne tányérozással keressék meg a kenyerüket zenész-foglalkozásuk üzése közben. A látóidegsorvadásos hadirokkantak szintén eléggé kedvezőtlen arányszámban vannak képviselve a produktív foglalkozási ágakban, jeléül, hogy eléggé sokan közülük már teljesen megvakultak (amint a II. fejt. 70. sorszám alatt láttuk, a 170 ember közül 30 volt az I. és 49 a II. járadékosztályban, mindezeket jórészt már a teljesen világtalanok közé számíthatjuk). Lehettek azonban közöttük enyhébb esetek is. Erre vall, hogy 5 ipari, stb. tisztviselőt (2·91%) találunk közöttük a várt 3 helyett, 9 napszámost (5·21%) a várt 5 helyett és 1 házalót (2·35%) a várt 2 helyett. A foglalkozás nélküliek és a magánzók nagy száma: 33 (19·41%) a várt 7 helyett, illetve 3 (1·77%) a várt 1 helyett, inkább a fogyatkozás súlyosságára vall. Szintúgy az is, hogy pld. gyári munkás csak 12 van (7·06%) a várt 21 helyett. A többi foglalkozási ágban azonban alig valamivel van kisebb létszám az átlagosnál: 5 gazdasági cseléd van a várt 6 helyett, 24 gazdasági munkás a várt 27 helyett, 20 önálló iparos, stb. a várt 22 helyett, 3 köztisztviselő a várt 5 helyett, 3 hivataloszolga a várt 6 helyett. Jelentősebb eltérést csak a 0—12 holdas gazdáknál látunk, akik 42-en vannak (24·70%) a várt 53 helyett és a 12—50 holdasoknál, akik mindössze hárman vannak a várt 6 helyett. — A 2.513 félszemű, vagyis egyik szemére vak hadirokkant közül az átlagosnál többen kaptak 1920—21-ben földbirtokot. Ezt csak helyeselhetjük, tekintve, hogy e fogyatkozás a mezőgazdasági foglalkozás üzését jelentősen nem gátolja. 0—12 holdas gazda 831 van közöttük (33·07%) a várt 783 helyett. 12—50 holdas gazda viszont csak 82 van (3·26%) a várt 93 helyett. A földhözjuttatása a félszemű rokkantoknak azonban aligha történt bőkezűbben, mint az egyéb fogyat-

kozásúaknál, mert azokban a foglalkozási ágakban, amelyek a földigénylőket adták, még mindig az átlagon felüli maradt a félszeműek arányszáma: gazdasági cseléd 133 volt (5·29%) a várt 94 helyett, gazdasági munkás 467 (18·58%) a várt 403 helyett, napszámos 110 (4·38%) a várt 84 helyett. Az a helyzet tehát, hogy földművesfoglalkozású szem-sebesült aránytalanul több volt, mint más foglalkozásbeli. Így jutott közülük bővebben a földhözjutottak közé is; akik mellett azonban nagyon sokan maradtak meg a nehéz testi munkával járó nincstelenségben. Ez is igazolja azt a korábbi megállapításunkat, hogy az 1914—18-as világháborúban a legnagyobb véres veszteséget földnélküli földművesnépünk szenvedte el. A többi foglalkozási ágakban az átlagosnál alacsonyabb létszámot találunk: önálló iparos, stb. csak 281 volt (11·18%) a várt 329 helyett, ipari, stb. tisztviselő 38 (1·51%) a várt 50 helyett, házaló csak 14 (0·60%) a várt 25 helyett, köztisztviselő 42 (1·67%) a várt 66 helyett, hivataloszolga 56 (2·23%) a várt 67 helyett, önálló polgári szabadfoglalkozású 14 (0·60%) a várt 16 helyett. A 311 gyárimunkás és a 2 polgári szabadfoglalkozású segédmunkás száma kb. megfelel az átlagos arányszámnak. 596 olyan egyik szemére vak hadirokkantunk volt, akinek a másik szeme csökkent látóképességű. A számadatok azt mutatják, hogy ez a csökkenés igen különféle lehet. 0—12 holdas gazda 170 volt (28·52%) a várt 179 helyett, 12—50 holdas 23 (3·86%) a várt 22 helyett, gazdasági cseléd 15 (2·52%) a várt 22 helyett, gazdasági munkás 106 (17·79%) a várt 92 helyett, önálló iparos, stb. 85 (14·26%) a várt 75 helyett, ipari tisztviselő 6 (1·01%) a várt 11 helyett, gyári munkás 63 (10·56%) a várt 71 helyett, napszámos 27 (4·53%) a várt 19 helyett, foglalkozás nélküli 43 (7·23%) a várt 23 helyett, házaló 7 (1·17%) a várt 6 helyett, magánzó 7 a várt 5 helyett, köztisztviselő 9 (1·51%) a várt 14 helyett, a 14 hivataloszolga megfelel az átlagarányszámnak, ami e rokkantak igen gyenge látóképességét tekintve, eléggé feltűnő; a polgári szabadfoglalkozásúak száma szintén nem mutat lényeges eltérést. Az egyéb szembejában szenvedő 1.574 hadirokkant vegyes számarányban szerepel a foglalkozási ágakban, ami magában is mutatja a fogyatkozások, illetve szembetegségek különféleségét. Átlagon felüli a száma a gazdasági munkásoknak: 298 (18·93%) a várt 252 helyett, a gyári munkásoknak: 197 (12·52%) a várt 194 helyett, a napszámosoknak: 82 (5·21%) a várt 53 helyett és a foglalkozás nélkülieknek: 65 (4·13%) a várt 62 helyett. Viszont 0—12 holdas gazda csak 482 van (30·62%) a várt 490 helyett, 12—50 holdas 39 (2·47%) a várt 58 helyett, gazdasági cseléd 53 (3·36%) a várt 59 helyett, önálló iparos, stb. 201 (12·77%) a várt 206 helyett, ipari stb. tisztviselő 21 (1·33%) a várt 31 helyett, házaló 12 (0·76%) a

várt 16 helyett, magánzó 14 (0·88%) a várt 15 helyett, köztisztviselő 27 (1·72%) a várt 42 helyett, hivatalosolga 32 (2·03%) a várt 42 helyett és önálló polgári szabadfoglalkozású 6 (0·38%) a várt 11 helyett. — Egészbenvéve tehát azt látjuk, hogy a látóképeség fogyatkozásai közül csak a teljes vakság és az egyik szem vaksága a másik látóképeségének csökkenésével párosulva, zavarta meg igen nagy mértékben a hadirokkantnak a polgári életben való érvényesülését, míg a tárgyalt másik három fogyatkozási nem feltűnő kielégéseket alig okozott.

V.

A hadirokkantaknak juttatott hasznothajtó jogosítványok és egyéb előnyök.

Dolgozatunk III. fejezetének az elején részletesen foglalkoztunk már a hadirokkantak iskoláztatásával, illetve új életpályákra történt ingyenes átképzésével, amely a sorsuk további alakulását többnyire döntően befolyásolta. Akiknél bevált ez az iskoláztatás, azok a korábbinál valamivel magasabb életszínvonalra emelkedtek, vagy legalább az ilyeneknél kevés fáradságtöbblettel fenntartható maradt a korábbi életszínvonal úgy annyira, hogy megélhetési egyensúlyhelyzetük biztosítására csekélyebb állandó pénzellátással (rokkantjáraadékkal) is beérhették. Ezen alapszik az a gondolatunk — amelyet a hadigondozás reformja ügyében folytatott tárgyalásokon mindig hangoztatni szoktunk —, hogy az a hadirokkant, aki e minőségénél fogva számottevő tőkeértéket jelentő gazdasági előnyhöz jut, a testi, vagy szellemi fogyatkozásának egyébként megfelelő járadékosztálynál legalább egy osztállyal alacsonyabb fokozatba sorolható. Ilyen számottevő tőkeérték a rokkantiskolában szerzett képesítésen felül a hadirokkantnak — rokkantsága jogcímén — dohányárudai jogosítványhoz, italmérési engedélyhez, mozgóképüzemi joghoz, vagy egyéb hasznothajtó jogosítványhoz juttatása.

Mielőtt e tételünkből levonnók következtetéseinket, vegyük számba valamennyi létalapot nyújtó állami támogatást, amelyhez az 1931. év őszén összeírt 65.161 hadirokkant hozzájutott, nem feledkezve meg arról, hogy — amint már említettük — valószínűleg jelentős hányaddal több rokkantunk részesült ilyen előnyökben, de igen sok közülük elhallgatta azokat, mert

a bevallás hátrányos következményeitől tartott:

Az 1931-ben összeírt 65.161 hadirokkant közül:	szám sz.	%	az I. járadék osztályban volt		
			tiszt	al-tiszt	közleg.
Rokkantiskolában ipari kiképzésben részesült	1.098	1·68	—	63	63
Rokkantiskolában mezőgazdasági kiképzésben részesült	237	0·36	—	4	2
Rokkantiskolában méhészeti kiképzésben részesült . . .	117	0·18	—	2	1
Rokkantiskolában középiskolai oktatásban részesült .	155	0·23	—	2	9
Rokkantiskolában egyéb kiképzésben részesült . . .	31	0·04	—	4	3
Rokkantiskolai kiképzés összesen	1.638	2·51	—	75	78
1931-ben dohányáruda birtokosa volt	1.517	2·33	20	91	126
1931-ben italmérés birtokosa volt	897	1·37	2	11	23
1931-ben mozgóképüzem engedélye volt	37	0·05	3	1	1
Jogosítványos összesen .	2.451	3·76	25	103	150
Rokkanttelepen telepes volt .	958	1·47	2	9	26
Rokkantotthoni ellátásban volt	148	0·23	1	4	18
Állandó gyógyintézeti ellátásban volt	18	0·03	—	1	5
Egyéb ingyenes ellátásban volt	100	0·15	—	2	12
Egyéb kedvezmény összesen	1.224	1·88	3	16	61
Létalapot nyújtó támogatások együtt	4.413	6·77	28	194	289

Táblázatunkon azért tüntettük fel külön és részletesebben az I. járadékosztályú, vagyis a 100%-os kereső- és munkaképességcsökkenésű hadirokkantak adatait, hogy ezeknek a példáján mutassunk rá a hadigondozásunknak arra a már többször említett tökéletlenségére, amely abból folyik, hogy az állandó pénzellátás mértékét a hadigondozottak életviszonyaitól és anyagi helyzetétől függetlenül, tisztán az orvosiilag észlelt fogyatkozás fokához igazodva állapítja meg. Nézetünk szerint a járadék legfeljebb a természetben, illetve gyümölcsöztethető egyéb javakban nyújtott támogatás kikerekítésére szolgálhat. Aki bármely okból nem szorul nagyobbösszegű rendszeres pénzellátásra, annak nemcsak felesleges, de szociális szempontból egyenesen káros ily nagyobb ellátást adni. Korántsem az állam részére akarunk azonban az alacsonyabb osztályokba sorolás által hasznot biztosítani, hanem a tudva-

lévően igen rosszul ellátott legalacsonyabb pénzellátású kategóriák járadékának emeléséhez szeretnénk fedezetet biztosítani. Hiszen ma már, amikor egy esetleges háború károsultjai számára tisztességes anyagi ellátást biztosít a honvédelemről szóló 1939 :II. t.-c. alapján kiadott 11.200/1939. M. E. számú rendelet, őszintén megmondhatjuk, hogy az 1914/18-as világháború károsultjai közül a legalacsonyabb (egyben legnépesebb) kategóriák pénzellátása sajnálnivalóan csekély volt és — mivel a hadigondozásnak valóban szociális gondoskodást jelentő módszerei a huszas években feledésbe mentek — a háború okozta sebek behegesztésére magukbanvéve távolról sem voltak elegendők. A IV. járadékosztályú (25%-os) hadirokkantak havi 1—2 pengős járadékával szemben, viszont az I. járadékosztályban egy volt tiszt (vagy önkéntes) havi 240 P, egy volt altiszt havi 120 P, egy volt közlegény pedig havi 80 P járadékot kapott. Államunk akkori gyarló teherbíróképességéhez képest e valóban számottevő pénzellátás mellett felesleges fényűzés volt ezeknek a jórészt amúgyis minden munkára képtelenné vált I. járadékosztályú hadirokkantaknak még külön jövedelmező jogosítványokat, ingyenes iskoláztatást, stb. is adni. Vagy, ha már adtak nekik, akkor egy-egy járadékosztállyal alacsonyabb fokozatba kellett volna őket sorolni. Ez azt jelentette volna, hogy az ilyen hasznóhajtó tőkeérték ellensúlyozására a 100%-os tiszti rokkant a havi 240 P helyett csak havi 64 pengőt, az altiszti a havi 120 P helyett csak havi 48 pengőt, a közlegényi pedig a havi 80 P helyett havi 32 pengőt kapott volna készpénzben. Hasonlóan csökkent volna a járadéka egy-egy fokozattal a kedvezményhez juttatott alacsonyabb járadékosztályú hadirokkantaknak is. Ehelyett — mint a fenti táblázatból láttuk — csak az I. járadékosztályú hadirokkantak között is 511-en voltak a járadékaikon felül létalapot biztosító, nagy tőkeértékű jogosítvány, előny, vagy kedvezmény birtokában. Ha csak ezt az 511 embert egyfel alacsonyabb osztályba sorolták volna, a következő megtakarításokat lehetett volna elérni a rosszabbul ellátottak javára, anélkül, hogy ezek a rokkantak nélkülözésnek lettek volna kitéve: az 511 ember között tiszt volt 28, ezek fejenként havi 176 pengővel, altiszt volt 194,

ezek fejenként havi 72 pengővel és közlegény volt 289, ezek fejenként havi 48 pengővel kaptak volna kevesebbet. Ez a tisztteknél havi 4.928 P, az altisztteknél havi 13.968 P, a közlegényeknél havi 13.872 P, a három csoportnál együtt havi 32.768 P, vagyis évente 393.216 P megtakarítást jelentett volna. Igaz, nem mindenik kedvezmény jelentett reális anyagi előnyt a rokkantakra nézve. Így, mint a III. fejezet elején említettük, a rokkantiskolának számos rokkant kevés hasznát látta. De, ha ezt a kiképzést, továbbá a gyógyellátást, a rokkantotthoni ellátást (amellyel kapcsolatban a járadékellátás egyébként is szünetel), a rokkanttelepi ingatlanhoz jutást figyelmen kívül hagyjuk, akkor is igen jelentékeny megtakarítást mutathatnánk ki a hasznóhajtó jogosítványok birtokosaival kapcsolatban. Hiszen a táblázatból láttuk, hogy az I. járadékosztályú hadirokkantak között csak trafikos 237 volt (20 tiszt, 91 altiszt, 126 közlegény), italmérésengedélyes 36 (2+11+23), moziengedélyes pedig 5 (3+1+1). E 278 embernek alacsonyabb osztályozása magábanvéve havi 19.024 P, vagyis évente 228.288 P megtakarítást jelentett volna. Természetesen még nagyobb maradványok mutatkoztak volna, ha ezt a deklasszifikálást a jogosítványok birtokában levő alacsonyabb járadékosztályú 3.902 embernél is végrehajtották volna oly módon, hogy a II. járadékosztályból a rokkantak a III.-ba, a III.-ból a IV.-be kerültek volna, a IV. járadékosztályosok amúgyis teljesen jelentéktelen járadéka pedig teljesen megszűnt volna.

Függetlenül ettől a kérdéstől, érdekes az egyes fogyatkozási nemeknél külön is szemügyre venni a kedvezményekhez juttatás mértékét. Első helyen itt a mindkét szemükre *teljesen vak* hadirokkantakat kell említenünk, akiknek számadatait dolgozatunk II. fejezetében 67. sorszám alatt, szociális elhelyezkedésüket pedig a IV. fejezet végén ismertettük. Eszerint 1931-ben a 305 hadivakunk közül 264, a 170 látóidegsorvadásos közül pedig 34 volt az I. járadékosztályban. Ez utóbbiakról éppen a magas ellátásból következtethetjük, hogy szintén teljesen világtalanok voltak. A 264 sérüléssel vak közül — magas járadéka ellenére — ipari kiképzést kapott 49 altiszt és 8 közlegény, gazdasági kiképzést 1 altiszt, középiskolai oktatást 1 altiszt, egyéb kiképzést 4 altiszt, 1 köz-

legény, dohánytőzsdéje volt 5 tisztnek, 53 altisztnek, 15 közlegénynek, italmérése 3 altisztnek, 1 közlegénynek, rokkanttelepi ingatlana 3 altisztnek, 4 közlegénynek, rokkanttházi ellátásban volt 2 altiszt, 1 közlegény, egyéb kedvezménye volt 1 közlegénynek, összesen 152 embernek, vagyis több mint minden másodiknak az I. járadékosztályosok között. A 34 I. járadékosztályú látóidegsorvadásos hadivak közül ipari kiképzést kapott 1 tiszt, dohánytőzsdéje volt 1 tisztnek, 1 altisztnek, 3 közlegénynek, italmérése 1 altisztnek, 1 közlegénynek, rokkantotthoni ellátásban volt 1 közlegény; kedvezménye volt tehát összesen 10, vagyis, csaknem minden harmadik embernek. A két fogyatkozási kategóriát együtt tekintve, a 298 I. járadékosztályos közül 162 kapott létalapot biztosító előnyt.

A hasznothajtó jogosítványok osztogatása nemcsak a hadivakok, hanem az egyéb fogyatkozású hadirokkantak részére is hasonló szempontok szerint történt. A 604. lapon közölt táblázat adataiból láttuk, hogy a 65.161 hadirokkantnak 2,33%-a kapott trafikot, 1,37%-a italmérést és 0,05%-a moziengedélyt, ez összesen 3,75%. Azt várhatnók, hogy többnyire azok részesültek ilyen előnyökben, akiket az ezekkel járó tevékenységben a testi fogyatkozásuk kisebb mértékben gátolt, mint egyéb polgári kereseti foglalkozások üzésében, azok viszont, akik nem kényszerültek pályaváltoztatásra, nem kaptak jogosítványokat. Ha azonban fogyatkozási nemenként vizsgáljuk az eredményt, úgy találjuk, hogy trafikot, italmérést túlnyomóan azok kaptak — tekintet nélkül a járadékuk összegére — akik külső megjelenésükkel nagyobb szánalmat ébresztettek a pénzügyi hatóságok félfogadó előadóiban, a többiek ellenben, akiknek a rokkantsága a laikus előtt nem volt szembeötlő, sokkal rosszabbul jártak. Hogy csak a legnépesebb fogyatkozási kategóriákat vizsgáljuk:

- a rosszul gyógyult csonttöréses 4.085 hadirokkant közül csak 108 kapott jogosítványt (60 trafikot, 48 italmérést, 0 mozit), vagyis 2,64%
- a vállmerevségben szenvedő 1.403 ember közül csak 38 (24, 14, 0), vagyis 2,71 „
- az egyik szemére vak 2.513 ember közül 71 (39, 32, 0), vagyis 2,83 „

- az 5.166 tüdőgümőkóros hadirokkant közül 155 (98, 54, 3), vagyis 3,00%
- a 6.883 környéki ideghírdéses közül 257 (137, 113, 7), vagyis 3,73 „
- az 1.692 koponyasérült közül 48 (24, 21, 3), vagyis 2,84 „
- a 2.334 lábszárrövidüléssel 85 (44, 40, 1), vagyis 3,64 „
- az 1.805 traumás neurózisos közül 69 (49, 18, 2), vagyis 3,82 „

viszont:

- az 1.216 félkarú (egyik kar v. kéz hiánya) közül 141 (92, 48, 1), vagyis 11,59 „
- a 2.709 féllábú (egyik comb, v. alszár hiánya) közül 321 (238, 82, 1), vagyis 11,85 „
- a 175 lábatlan (mindkét láb hiánya, rendszerint I. jár. oszt.) közül 34 (28, 6, 0), vagyis 19,43 „
- és a hivatalokban vezetővel, fehér bottal megjelenő 305 hadivak közül 82 (77, 5, 0), vagyis 26,88 „

Aránylag sok jogosítványt kapott a térdmerevségben (1.117 ember közül 15 trafik, 15 italmérés, 1 mozi) és a bokamerevségben (1.329 közül 20 trafik, 15 italmérés), szenvedő (sántító!) hadirokkantak, a hátgerincsorvadásosok (206 közül 14 trafikos, 6 italmérő, közel 10%) és az olyan félszeműek csoportja, akiknek a másik szeme is csökkent látóképességű (596 közül 30 trafikos, 8 italmérő), stb.

Az itt közölt számadataink értékelése szempontjából érdemes tudnunk azt is, hogy a hadirokkantak 1931. évi országos összeírása idején a trianoni országterületen összesen 13.892 *dohányárudai engedély* volt kiadva s az 1.517 hadirokkant az összes engedélyeseknek 10,92%-a volt. A 13.892 áruda közül kizárólagos és különlegességi áruda volt Budapesten 1.263, vidéken 3.050, korlátlan kisáruda volt más üzletággal kapcsolatban az egész országban 9.277, nagyáruda Budapesten (átlag 2—4 engedélyessel) 10, vidéken (átlag 2—3 engedélyessel) 136. Italmérési, illetve italárusítási engedély 1931-ben összesen 31.881 volt kiadva, s a 897 hadirokkant az összes engedélyeseknek 2,81%-a volt. A 31.881 közül korlátlan italmérési engedély volt 17.889, korlátolt italmérési engedély 6.453 és kismértékben való italárusítási engedély 7.539.

VI.

Gyermekáldás a hadirokkantaknál.

Nemcsak biológiai, de nemzetpolitikai szempontból is izgatónan érdekes kérdés, mekkora hátrányt jelent a népszaporodásra az, hogy a háborúból a katonák egy része betegen bénán csonkítottan tér vissza a családi tűzhelyhez, vagy alapít családot.

Említettük már, hogy az 1931. évben összeírt 65.161 hadirokkantunk a harminctól hatvanéves korosztályokba tartozott, tehát olyan életkorban volt, amikor a családalapítás kérdése már mindenkre nézve eldőlt, nagy részükénél a gyermekek születésének sora is lezárult. Minthogy az összeírás csak a hadigondozási pénzellátás (nevelési pótlék) szempontjából figyelmet érdemlő „hadigyámoltakra“, vagyis a hadirokkantak 16 éven aluli gyermekeire terjedt ki, azt is számításba kell vennünk, hogy az összeírt gyermekek mind 1916 óta születtek, túlnyomó többségük tehát már születésétől érezhette az apa rokkantságának szociális hatásait. A tanulmányok továbbfolytatása, vagy betegség címén 16 éves koron túl ellátásban részesült hadigyámoltak száma oly csekély (például 1933 júl. 1-én mindössze 24-en, 1934 júl. 1-én 41-en), hogy itt figyelmen kívül hagyhatjuk őket.

Összeírásunkkor a 16 éven aluli gyermekek (hadigyámoltak) száma összesen 96.185 volt, vagyis minden két hadirokkantára — beleértve a nőtleneket és a gyermekteleneket is — majdnem három gyermek jutott. Elégé szép szám, ha meggondoljuk, hogy ezek már mind egészséges, életképes egyedek és a háború testileg megtört áldozataitól származtak!

65.161 hadirokkant közül az 1931. évi összeírás idején:

egyetlen 16 éven aluli gyermeke sem volt	24.928	rokkantnak (38·26 %)
1—1 16 éven aluli gyermeke volt	13.042	„ (20·02 „)
két 16 éven aluli gyermeke volt	11.550	„ (17·72 „)
három 16 éven aluli gyermeke volt	7.475	„ (11·47 „)
négy 16 éven aluli gyermeke volt	4.445	„ (6·83 „)
öt 16 éven aluli gyermeke volt	2.160	„ (3·31 „)
hat 16 éven aluli gyermeke volt	942	„ (1·14 „)

hét 16 éven aluli gyermeke volt	289	rokkantnak (0·44 %)
nyolc 16 éven aluli gyermeke volt	74	„ (0·11 „)
kilenc 16 éven aluli gyermeke volt	16	„ (0·02 „)
tíz 16 éven aluli gyermeke volt	6	„ (0·009 „)

E felsorolás legfeltűnőbb adatainak kiegészítéseként mindjárt megjegyezhetjük, hogy a tízgyermekes apák közül egyet-egy az arctorzító sérüléses, a vizértágulós, a szívbajos (1) és a csökkent látóképeségű félszeműek között, kettőt pedig az „egyéb“ fogyatkozásúak vegyes csoportjában találunk; kilencgyermekes apa három volt a környéki ideghűdésesek (61. sorsz.) csoportjában és egy-egy a féllábúak, a vállmerevségben, a bokamerevségben, bokatorzulásban, az arctorzító sérülésben, a láb- vagy kartörésben, a tüdőgümőkórban, a szívbajban és a traumás neurózisban szenvedők között. Nyolcgyermekes apákat ugyanezek a csoportokon kívül a félkarúak, a koponyasérültek, a rosszul gyógyult csonttörésesek (hat ember), a láb-szárrövidüléssesek, a csökkent hallóképeségűek és az egyik szemükre vakok között találunk.

Táblázatunk szerint a 65.161 hadirokkant 38·26% -ának nem volt tizenhat évesnél fiatalabb gyermeke. Ez a 24.928 ember lehetett nőtlen, lehetett nő, de gyermektelen és lehetett olyan idősebb — feltehetően legalább 38—40 éves — rokkant is, akinek már a legfiatalabb gyermeke is betöltötte a tizenhat évet. Ha ezekkel együtt vetjük egybe a hadirokkantak létszámát a gyermekek számával, akkor pontosan $31.019 = 47·60\%$ -kal találunk több gyermeket, mint hadirokkantot, ha pedig csak a családapákat, akkor ezeknek létszámához (40.237) képest 55.948-cal, vagyis 139·04%-kal több a gyermek. Ez azt jelenti, hogy minden két hadirokkant apára átlag öt gyermek esik.

A tizenhat éven aluli gyermek nélküli hadirokkantaknak (alábbiakban röviden, bár nem pontosan: „gyermekteleneknek“) a hasonló testi, vagy szellemi fogyatkozású összes hadirokkantakhoz viszonyított számaránya, továbbá a gyermekeknek a hadirokkantakhoz viszonyított számaránya tanulságos eltéréseket mutat az egyes fogyatkozási nemeknél. Ahol a gyermektelenek arányszáma az átlagosnál (38·26%) számottevően magasabb, ott arra kell követ-

keztetnünk, hogy a fogyatkozás nemcsak a termékenységet, hanem nyilván a nősülési kedvet is csökkentette, mert a csoportban a gyermektelen házások mellett olyanok is vannak, akik nőtlének (aggregények) maradtak. Különösen ez utóbbit (a nősülési kedv csökkenését) sejt-hetjük az olyan fogyatkozásúaknál, akiknél a gyermektelenek átlagfölötti arányszáma mellett az átlagost (47·60%) számottevően felülmúlja a gyermekeknek a rokkantak számát túlhaladó létszáma is. Azt várhatnók, hogy ilyen nagy arányszá-mával az aggregényeknek, illetve gyermek-teleneknek leginkább az *arctorzító sérülést* elszenvedett hadirokkantjainknál fogunk találkozni, hiszen a nők bizonyára nem igen fogadták szívesen a visszataszítóan torzult-arcúak házassági ajánlatát. Adat-aink alaposan rácáfolnak erre: 155 ilyen rokkant közül mindössze 47 (30·32%) volt gyermektelen, a többiek pedig dérekanan megfeleltek nemzetfenntartó kötelességük-nek, lévén összesen 274 gyermekük, amely szám 76·77%-kal haladja meg a 155-ös rokkantlétszámot.

Gyermektelenséget, illetve a nősüléstől való húzódozást az átlagosnál (38·26%) na-gyobb számban általában az úgynevezett *belbeteg* hadirokkantaknál találunk. Ezek-nél a gyermekek alacsony száma is tanúsítja, hogy népesedési szempontból kisebb értéket képviselnek. Kedvezőtlen számaival ezek között is kiemelkedik a *köszvényesek, izomcsúzosok és izületi csú-zosok csoportja*, melynek számadatait az 53. sorsz. alatt közöltük. 571 ember közül itt 303, vagyis 53·07% gyermektelen, gyer-mek pedig 588 van, vagyis csak 17-tel = 2·98%-kal több, mint hadirokkant. Bár a járadékosztályba-sorolás nem vall az ese-tek túlságos súlyossága mellett, mert az 571 ember közül 271 volt a 25%-osok, 212 az 50%-osok, 54 a 75%-osok és csak 34 a 100%-osok járadékosztályában, mégis azt gyanítjuk, hogy itt az esetek egy részénél téves orvosi kórismével állunk szemben. Különben nehezen lehetne megmagyarázni, hogy ezeknek a rokkantaknak miért szüle-tett ilyen kevés gyermeke s miért marad-tak ilyen sokan közülük nőtlének, illetve gyermektelenek? A kedvezőtlen számada-tokat mutató többi csoportnál már a beteg-ség természete adja a jelenség magyaráza-tát. Így nem feltűnő, hogy 170 látóidegsor-vadásos rokkant közül 88 (51·76%) volt

gyermektelen s az összes gyermekek száma (177) csak héttel (4·12%) haladta meg a rokkantakét. A 305 mindkét szemére vak közül 155 (50·82%) volt gyermektelen s a gyermekek száma (331) 8·52%-kal multa felül a rokkantakét. Itt kell rámutatnunk a teljes és a részleges vakság, valamint az egyéb szembajok szociális következmé-nyeinek egymástól való rendkívül nagy el-térésére, aminélfogva merőben téves e bajoknak a járadékosztályok megállapítá-sánál oly módon való értékelése, hogy ha a teljes vakság 100%-os, akkor az egyik szem vaksága az előbbinek a fele, vagyis 50%-os keresőképességcsökkenést jelent. A pol-gári életben való boldogulás ugyanis a látó-képességnek teljes megszűnése mellett aránytalanul nehezebb, mintha csak rész-ben is megmarad. 2.513 *egyik szemére vak* közül mindössze 873 (34·74%) maradt gyermektelen, a gyermekek száma (4.493) pedig 96·69%-kal, vagyis az átlagon jóval felüli mértékben haladja meg a rokkantakét. A két fogyatkozási nemhez képest közép-helyet foglalnak azoknak az *egyik szemükre vakoknak* az adatai, *akiknek a meglévő szemük is csökkent látóképességű*: 596 ilyen rokkant közül 253 volt gyermektelen (42·45%), a többinek pedig összesen 854 gyermeke volt, vagyis 43·29%-kal több, mint a rokkantlétszám. Az 1.574 egyéb szembajos közül 693 (44·3%) volt a gyermektelen, a többiek gyermekeinek száma (2.081) pedig 32·21%-kal volt nagyobb, mint a csoport létszáma. 256 *vesegyulladásos* közül 129 (50·39%) volt gyermektelen, gyermek pedig 282, ami mindössze 10·16%-os többlet. 1.319 *hallás-csökkenéses* közül 556 (42·16%) gyermek-telen, az 1.724 gyermek pedig 30·71%-os többletet jelent. 6.883 *környéki ideghüde-ses* közül 2.367 (34·39%) gyermektelen, a 10.982 gyermek 59·55%-os többlet. Ellen-ben 476 *központi ideghüdeses* közül 213 (44·75%) a gyermektelen és csak 29·41%-os többlet mutatkozik a gyermekeknél (616). 1.805 *traumás neurózisos* közül 834 (46·20%) a gyermektelen, a 2.215 gyermek csak 22·71%-os többlet. 459 *eskóros* közül 217 (47·27%) gyermektelen, az 582 gyer-mek 26·79% többletet mutat. 5.166 *tüdő-gümükóros* közül 2.162 gyermektelen (41·85%), gyermeklétszám: 7.145, 38·3% többlet. 1.183 *egyéb tüdőbeteg* közül 592 gyermektelen (50·04%), gyermeklétszám: 1.333 (12·68% többlet). 2.364 *szív-bajos* kö-zül 973 gyermektelen (41·16%), gyermek-

létszám: 3.075 (30·05% többlet). Mindezeknél tehát — a kedvezőbb helyzetet mutató félszeműektől és környéki ideghűdésesektől eltekintve — az átlagosnál *nagyobb* a gyermektelenek száma és az átlagosnál *kisebb* többletet mutat a gyermekek összlétszáma. Végül 2.709 *féllábú* (egyik láb hiányzik) hadirokkant közül 1.151 (42·49%) volt a gyermektelen, a gyermeklétszám pedig 3.700 volt (36·56% többlet).

Nagyobb lehetett a nősüléstől való idegenkedés, de a mégis megnősülteknél az átlagosnál nagyobb volt a gyermekáldás a következő fogyatkozású hadirokkantaknál: 797 olyan rokkant közül, akinek a kezén különféle ujjak hiányoztak (II. fejezet 3., 4., 5., 6. sorszám) gyermektelen volt 288 (36·14%), gyermeklétszám: 1.129 (41·65% többlet); 175 *mindkét lábára amputált* hadirokkant között 76 volt a gyermektelen (43·45%), gyermeklétszám: 244 (39·43% többlet). 1.216 *félkarú* (egyik karjára, vagy kezére amputált) hadirokkant közül 465 (38·24%) volt gyermektelen, ami megfelel az átlagnak, viszont a gyermeklétszám: 1.844 volt, ami az átlagosnál jóval magasabb: 51·64%-os többletet jelent.

Az előző fejezetekben kimutattuk, hogy magyar földművesnépünknek földtulajdon nélküli szegény rétege (mezőgazdasági munkások és mezőgazdasági cselédek) minden más társadalmi rétegnél, illetve foglalkozási ágánál nagyobb mértékben vette ki a részét az első tűzvonalban hozott valóságos véráldozatokból úgyannyira, hogy statisztikáinknak mindazokban a számadataiban, ahol a kifejezetten sebesülésből származó rokkantságról, illetve, a másfajta fogyatkozási nemekhez képest, az ilyen sérüléssel rokkantságok nagyobb arányszámáról van szó, a nincstelen földműveslakosságnak — más foglalkozási ágakhoz képest — nagyobb számbeli előfordulására lehet következtetnünk. Ha már most a kifejezetten harctéri sebesülésből származó rokkantsági eseteknek a gyermekáldás mértékére gyakorolt hatásait vizsgálva, azt tapasztaljuk, hogy az ilyen, egyébként gyakran nagyfokú keresőképeségcsökkenést mutató, rokkantaknál aránylag kevesebb volt a gyermektelen, a család-

dot alapítók pedig (a gyermeklétszámból következtethetően) nagyobbfokú termékenység jelét adták, akkor talán nem megyünk túlmesszire a következtetésünkben, ha ebben a jelenségbe e népréteg egészséges regenerálódó-képességének egyik örvendetes jelét sejtjük. Lássuk az erre vonatkozó adatokat: 257 rokkant közül, akinek *az egyik lábfeje hiányzott*, 89 volt gyermektelen (34·63%), a gyermeklétszám pedig: 429, 66·90%-os többletet mutatott; 1.403 *vállmerevségben* szenvedő közül 499 (35·56%) volt gyermektelen, gyermeklétszám: 2.300 (63·93% többlet); 1.329 *boka-, vagy térdizületi merevségben* szenvedő (működési zavarral, 19. sorsz.) közül gyermektelen 485 (36·49%), gyermeklétszám: 2.049 (54·18%); 1.692 *koponyasérült* közül gyermektelen 593 (35·05%), gyermeklétszám: 2.647 (56·44% többlet); 4.085 olyan rokkant közül, akinek *rosszul gyógyult csonttörése* (34. sorsz.) volt a fogyatkozása, gyermektelen volt 1331 (32·58%), gyermeklétszám volt: 6.085 (48·96% többlet); végül 2.334 *lábszárrövidüléssel* közül 815 volt gyermektelen (34·92%) és 3.745 volt a gyermeklétszám, ami a hadirokkantak létszámához képest 60·46%-os többlet.

Érdekes eredményeket kapunk, ha hadirokkantjaink 16 éven aluli gyermekeinek a számát a hadirokkantaknak járadékosztályokba és ellátási csoportokba tartozásával vetjük egybe. Mint tudjuk, a 25, 50, 75, vagy 100%-os keresőképeségcsökkenésnek megfelelő járadékosztályba-sorolás az összeírás idején érvényben volt (szerintünk hibás!) rendszer szerint pusztán az orvosilag észlelt fogyatkozáshoz igazodott s nem volt tekintettel a rokkant egyéni szociális körülményeire, illetve érdekeire. Ez a rendszerhiba a jelen esetben kivételesen hasznára van fejtegetéseinknek, amennyiben módot ad arra, hogy a fogyatkozás fizikai súlyosságának a gyermekáldás mértékére gyakorolt hatásait ellenőrizhessük. Emellett mód nyílik arra is, hogy ugyanezt külön vizsgáljuk a volt közlegényeknél, valamint az altiszti és a tisztii ellátási csoportba tartozóknál.

I. A legénységi (közlegényi) ellátási csoportban:

25 %-os hadirokkant	26.279 volt s ezeknek	39.549 gyermeke, vagyis	50·49 %-kal több,
50 %-os	23.542 " " "	37.481 " " "	59·21 %-kal "
75 %-os	6.050 " " "	9.192 " " "	51·92 %-kal "
100 %-os	1.414 " " "	1.652 " " "	16·83 %-kal "
			mint hadirokkant;

II. Az altiszti ellátási csoportban:

(a 25%-osok száma a legénységi 25%-osok számában bennfoglaltatik s ez okozza, hogy az utóbbiak gyermekeinek arányszáma alacsonyabb, mint várni lehetne)

50 %-os hadirokkant	5.349 volt s ezeknél	7.525 gyermeke, vagyis	40.68 %-kal több,
75 %-os	1.689 " " "	2.284 " " "	35.23 %-kal " "
100 %-os	589 " " "	681 " " "	15.62 %-kal " "

mint hadirokkant;

III. A tiszti ellátási csoportban:

25 %-os hadirokkant	1.075 volt s ezeknek	974 gyermeke, vagyis	9.4 %-kal kevesebb,
50 %-os	1.343 " " "	1.048 " " "	21.96 %-kal " "
75 %-os	419 " " "	277 " " "	33.89 %-kal " "
100 %-os	190 " " "	92 " " "	51.58 %-kal kevesebb,

mint hadirokkant.

Az összeállításból magyarázat nélkül is nyilvánvaló, hogy minél magasabb járadékosztályban vannak a hadirokkantak, annál kevesebb a gyermekük; a legénységi ellátási csoportba tartozó rokkantak gyermekeinek a száma azonban minden járadékosztályban jóval nagyobb, mint az altisztié, ezeknek meg jóval nagyobb, mint a tisztieké. Ezek a különbségek annyira kirívóak, hogy például még a 100%-os, vagyis a teljes kereső- és munkaképtelen közlegények is jóval nagyobb termékenységet, illetve regeneráló erőt mutatnak, mint akár a rokkantságnak legalacsonyabb fokán (25%-os) álló tisztiek.

VII.

A hadigondozottak lakóhelye, vándorlása, életkora és halálózása.

Tanulmányunk hátralevő részét helyszűke miatt rövidre kell fognunk. Jórészt csak az összegyűjtött adatok közlésére kell szorítkoznunk, amelyeknek részletesebb feldolgozása s különösen az egész ország népességének megfelelő adataival való egybevetése későbbi feladat marad.

Hogy hadigondozottaink az összlakossághoz képest milyen számarányban találhatók az ország különböző vidékein, ebből nemcsak az egyes országrészek lakosságának háborús vérveszteségére lehet következtetni, hanem arra is, hogy az életviszonyaik megváltozása folytán eredeti lakóhelyükről elvándorolt hadigondozottak hol lálták meg leginkább a boldogulásukat. Aból például, hogy a Budapest székesfőváros területén 1931-ben élt 7849 hadirokkant a főváros összlakosságának 0.78%-a, vagyis valamivel több, mint az ország összes hadirokkantjainak az ország összlakosságához viszonyított számaránya (0.76%), feltétlenül az utóbbira kell következtetni, t. i. arra, hogy sok vidéki hadirokkant telepedett meg

Budapesten. A hadiözvegyek 0.48%-os szám arányával szemben ugyanis a Budapesten élőké mindössze 0.26%, ami — a hadiözvegyek vándorlási hajlamának a hadirokkantakénál jóval kisebb mértékét ismerve (amiről alább szólunk) — biztosabb alapot nyújt egy bizonyos közigazgatási egységen belül a lakosság háborús vesztesége felől való tájékozódásra, mint a folytonos mozgásban lévő rokkantak számereje.

A következőkben *törvényhatóságokként* vetjük egybe a hadirokkantoknak és a hadiözvegyeknek a m. kir. központi illetményhivatal által 1932 márciusában nyilvántartott lélekszámát az összlakosságnak az 1930. évi december 31-i népszámláláskor összeírt lélekszámával. (L. köv. lapon.)

Mint látjuk, valamennyi törvényhatóság között magasan kiemelkedik *Kecskemét* városa mind a hadiözvegyek, mind a hadirokkantak arányszámával. Az okok kutatásában nem is kell nagyon messze mennünk. Egyrészt tudjuk, hogy e városnak és környékének színmagyar népe legendás hősiességgel harcolt s ennek megfelelően átlagon felüli véráldozatot hozott, másrészt ismerjük a város vezetőségének követésreméltó szociális tevékenységét a hadigondozottak érdekében, akiknek egy részét földhöz is juttatta. Az átlagot jóval meghaladó számban vannak még hadirokkantak és hadiözvegyek csonka Bács-Bodrog vármegyében, hadirokkantak Baja városában, hadiözvegyek különösen Heves vármegyében, továbbá Baranya, Békés, Borsod, Gömör és Kishont, Fejér, Hajdu, Tolna és Zala vármegyében. Budapesttől, amely, mint említettük, egészségtelenül nagy vonzóerőt gyakorolt vidéki hadigondozottainkra, továbbá Kecskeméttől eltekintve, városainkban általában az átlagosnál alacsonyabb a lélekszáma a hadigondozottaknak. Feltűnően csekély a lélekszáma mind a hadiözvegyeknek, mind a

Hadirokkantak és hadiözvegyek száma törvényhatóságok szerint.

Törvényhatóság	Lakosság lélekszáma 1930.	Hadirokkantak és hadiözvegyek együtt		Hadirokkantak száma külön	
		1932. III.			
		absz. sz.	%	absz. sz.	%
Abaúj-Torna vm.	91.428	933	1·02	611	0·67
Bács-Bodrog vm.	109.468	1.849	1·69	1.124	1·03
Baranya vm.	249.997	3.396	1·36	1.764	0·71
Békés vm.	330.656	4.710	1·42	3.014	0·91
Bihar vm.	176.002	2.236	1·27	1.444	0·82
Borsod, Gömör és Kishont vm.	296.721	4.040	1·36	2.224	0·75
Csanád, Arad és Torontál k.e.e.	174.318	2.548	1·46	1.650	0·95
Csongrád vm.	148.529	2.088	1·46	1.248	0·84
Fejér vm.	230.469	3.095	1·34	1.745	0·76
Győr-Moson és Pozsony vm.	154.587	1.683	1·09	1.084	0·70
Hajdu vm.	178.523	2.349	1·32	1.448	0·81
Heves vm.	316.929	5.428	1·71	2.875	0·90
Jász-Nagykun-Szolnok vm.	412.509	5.235	1·27	3.411	0·83
Komárom és Esztergom vm.	179.121	1.803	1·01	1.056	0·59
Nógrád és Hont vm.	222.921	2.919	1·31	1.458	0·65
Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.	1.366.089	16.157	1·18	9.991	0·73
Somogy vm.	385.635	5.402	1·40	2.760	0·72
Sopron vm.	143.366	2.075	1·45	1.249	0·87
Szabolcs és Ung vm.	394.924	3.848	0·97	2.482	0·63
Szatmár, Bereg és Ugocsa vm.	149.642	1.492	1·00	940	0·63
Tolna vm.	269.194	3.693	1·37	1.743	0·65
Vas vm.	275.021	3.258	1·18	2.010	0·73
Veszprém vm.	243.700	3.068	1·26	1.798	0·74
Zala vm.	365.266	4.762	1·30	2.805	0·77
Zemplén vm.	146.318	1.473	0·97	976	0·67
Baja tj. város	27.935	347	1·24	334	1·20
Pécs tj. város	61.663	694	1·13	437	0·71
Miskolc tj. város	61.559	623	1·01	347	0·56
Hódmezővásárhely tj. város	60.342	705	1·17	418	0·69
Szeged tj. város	135.071	1.596	1·18	1.040	0·77
Székesfehérvár tj. város	40.714	411	1·01	251	0·62
Győr tj. város	50.881	534	1·05	396	0·78
Debrecen tj. város	117.275	1.527	0·88	732	0·62
Budapest székesfőváros	1.006.184	10.503	1·04	7.849	0·78
Kecskemét tj. város	79.467	1.376	1·73	1.073	1·35
Sopron tj. város	35.895	356	0·99	229	0·64
Összesen:	8.688.319	107.662	1·24	66.016	0·76

hadirokkantaknak Debrecenben, Sopronban és Szabolcs vármegyében, a hadirokkantaké pedig Komárom és Esztergom vármegyében, Miskolcon, Székesfehérvárt, továbbá Tolna, Szabolcs, Ung és Szatmár vármegyékben. Tolna vármegyénél ez annál feltűnőbb, mivel a hadiözvegyek számaránya az átlagosnál jóval magasabb, sőt abszolút számban meg is haladja a rokkantakét. Itt arra kell visszagondolnunk, amit az I. fejezetben említettünk, hogy az ország egyes vidékein a hatóságok túlzásba vitték a hadiözvegyeknek a huszas évek második felében történt felsőbb rendelkezés alapján végkielégítés felvételére való biztatását, máshol ellenben — mint valószínűleg Tolnában is — az özvegyek többsége józanul visszahúzódtott ettől a pillanatnyilag tetszetős, de végeredményben a hadiözvegyi ellátásból és nyilvántartásból végleg örökre kiesésüket maga után vonó pénzszerzési alkalomtól. Hiszen, ha ez az eléggé nem kárhóztató kényszer-végkielégítés nincs, majdnem kétszerannyi

hadiözvegyről gondoskodhatnánk (s ennek örvidenünk kellene: azok a végkielégített hadiözvegyek tovább is éltek és támogatásra szorultak), mint ahányról a valóságban tudunk és gondoskodunk.

A hadirokkantaknak a budapesti, budapestkörnyéki (Újpest, Rákospalota, Pestújhely, Pestszentlőrinc, Kispest, Pestszenterzsébet, Csepel, Albertfalva, Budafok és Budatétény) és vidéki lakóhelyük szerinti megoszlásáról a központi illetményhivatalnak 1933 július 1-ről adott kimutatása érdekesen szemlélteti, hogy minél magasabb pénzellátási osztályba van sorolva, vagy — orvosi szempontból nézve — minél súlyosabb fogyatkozású a hadirokkant, annál inkább vonzódik Budapest felé:

1933. június hó 1-én, az akkor nyilvántartott hadirokkantak közül:

	Budapesten		Budapest környékén		Vidéken		Összesen	
	l a k o t t							
	sz.	sz.	%	sz.	sz.	%	sz.	sz.
az I. j. osztályúak közül	372	17·87	113	5·44	1.596	76·69	2.081	
a II. j. osztályúak közül	1.188	14·49	308	3·76	6.700	81·75	8.196	
a III. j. osztályúak közül	3.249	10·86	1.139	3·81	25.515	85·33	29.903	
a IV. j. osztályúak közül	2.218	8·83	805	3·14	22.215	88·03	25.238	
Együtt . . .	7.027	10·74	2.365	3·60	56.026	85·66	65.418	

A súlyosabb fogyatkozásúaknak, illetőleg a magasabb járadékot élvezőknek ezt a többnyire megokolatlan húzódozást a vidéken lakástól érdemes volna nemzeti politikai érdekből ellensúlyozni oly módon, hogy az elhanyagoltabb határmenti területen élni hajlandó hadirokkantak részére bizonyos kulcs szerint *magasabb* összegű járadékot adnának. A több pénz forgalombakerülése ezeken a vidékeken egészségesen frissítené a gazdasági vérkeringést.

Többször említettük már hadigondozottaink fokozott hajlamát a gyakori lakásváltoztatásra. *Ez a vándorlási hajlam* különösen a hadirokkantaknál, ezek között is leginkább a súlyos fogyatkozásúaknál jelentkezik, amint az alábbi adatokból kitűnik. Nyilvánvalóan olyan belső lelki nyugtalanságról van szó, amelyet leginkább a rokkantsággal járó testi szenvedések, vagy legalább is kényelmetlenségi érzések váltanak ki. De az okok között nagy szerepe van az életviszonyokban beállott nagy változásoknak is, főként a pályaváltoztatásnak. Van olyan hadirokkant, aki évenként többször is költözködik. Ezt mindannyiszor kénytelen bejelenteni a M.

kir. Központi Illetményhivatalnak, hogy járadékát új címére folyósítsák. E hivatal szívésségéből, így van módunkban a következő adatokat közölni:

1931. évi július hó 1-től, 1932. június hó 30-áig az akkor nyilvántartott és járadékellátásban részesült:

43.391 hadiözvegy közül lakását változtatta 2.517, vagyis	5·80%
4.380 hadigondozott családtag (a háború következtében meghalt katona által eltartott szülő, v. testvér) közül lakását változtatta 794, vagyis	18·13 „
3.715 hadiárva közül lakását változtatta 750, vagyis	20·19 „
26.719 IV. j. o. (25 %-os) hadirokkant közül lakását változtatta 2.071, vagyis	7·77 „
28.227 III. j. o. (50 %-os) hadirokkant közül lakását változtatta 2.919, vagyis	10·34 „
8.150 II. j. o. (75 %-os) hadirokkant közül lakását változtatta 1.263, vagyis	15·37 „
2.065 I. j. o. (100 %-os) hadirokkant közül lakását változtatta 839, vagyis	40·63 „
a 65.161 I—IV. járadékosztályú (25—100 %-os) hadirokkant közül tehát összesen 7.092 változtatta a lakását, vagyis	10·82 „

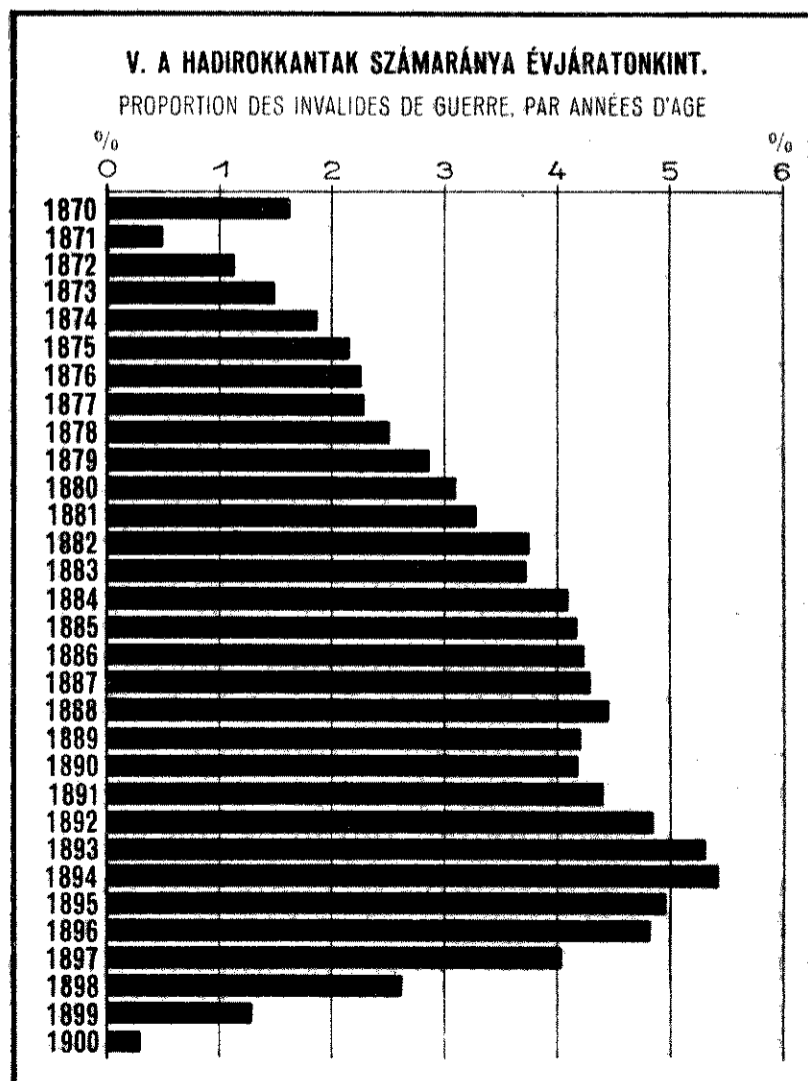
A hadigondozott családtagok és a hadiárva feltűnően gyakori lakásváltoztatásának nyilvánvalóan az az oka, hogy eltartójuk sem élt rendezett viszonyok között.

A hadirokkantak életkorából érdekes következtetéseket vonhatunk le arra, hogy a világháborúban a férfilakosságnak mely korosztályai milyen mértékben vettek részt a küzdelemben. A m. kir. központi illetményhivatal által az 1932. évben nyilvántartott és ellátásban részesített 65.466 *hadirokkant* közül:

1870-ben született	1.059 = 1·62 %
1871-ben „	323 = 0·49 „
1872-ben „	743 = 1·13 „
1873-ban „	981 = 1·49 „
1874-ben „	1.224 = 1·87 „
1875-ben „	1.413 = 2·16 „
1876-ban „	1.460 = 2·25 „
1877-ben „	1.494 = 2·28 „
1878-ban „	1.640 = 2·51 „
1879-ben „	1.876 = 2·87 „
1880-ban „	2.024 = 3·09 „
1881-ben „	2.139 = 3·27 „
1882-ben „	2.440 = 3·73 „
1883-ban „	2.429 = 3·71 „
1884-ben „	2.677 = 4·09 „
1885-ben „	2.729 = 4·17 „
1886-ban „	2.763 = 4·22 „
1887-ben „	2.801 = 4·28 „
1888-ban „	2.908 = 4·44 „
1889-ben „	2.751 = 4·20 „
1890-ben „	2.735 = 4·18 „
1891-ben „	2.877 = 4·39 „
1892-ben „	3.168 = 4·84 „
1893-ban „	3.472 = 5·30 „
1894-ben „	3.550 = 5·42 „
1895-ben „	3.265 = 4·97 „
1896-ban „	3.156 = 4·82 „
1897-ben „	2.629 = 4·02 „

1898-ban született	1.713 = 2·62%
1899-ben „	840 = 1·28 „
1900-ban „	187 = 0·29 „

Táblázatunk első érdekes adata az 1870-ben született, vagyis a legöregebb hadirokkantak feltűnő nagy száma a közvetlenül utánuk következő évfolyamokhoz képest. A volt kettős monarchia hadvezetésének történetét kellene tanulmányozni, hogy kideríthessük, mi okozhatta ennek az idős korosztálynak aránytalanul nagy vérvesztését? Tudvalevő ugyanis, hogy a rokkantak számával mindig bizonyos arányban áll az elesettek, eltűntek stb. száma is. Alighanem gondolnunk kell az első szerbiai kudarcra, vagy 1914/15 telén az oroszok kárpáti betörésére, amikor az emberanyagban hirtelen beállott nagy veszteségek okozta hézagokat öreg népfelkelők előretolásával töltötte be a hadvezetés, akik azután, mint tudjuk, derekasan meg is állották a helyüket. Az idősebb korosztályokat ettől kezdve nagyobb kíméllettel vetették a tűzvonalba s a létszám egyenletes emelkedését egészen az 1889-es születésükig az emberi életkorokra vonatkozó általános statisztikai törvényszerűségek is igazolják. Az 1889 és 1890-es korosztályok létszáma némi törést mutat az emelkedés vonalában, mely azután egészen az 1894-esekig újból egyenletesen folytatódik. Az 1895-ösöktől a létszám évről-évre

egyenletesen csökken. Ezeket oly fiatalon érte a háború, hogy nagyobb részük csak a két utolsó évben, sőt az 1899-esek és az 1900-asok egy része már egyáltalán nem is került ki a harctérre.

A hadigondozottak elhalálozásával kapcsolatban szerzett tapasztalatainkat a következő összeállításban szemléltetjük:

Egy év alatt a M. kir. Közp. Letményhivatal által 1932-ben nyilvántartott: Meghalt

43.391 hadiözvegy közül	691 = 1.59%
25.688 IV. j.o. (25%-os) hadirokkant közül	507 = 1.96%
30.070 III. j.o. (50%-os) „	1.083 = 3.60%
8.094 II. j.o. (75%-os) „	432 = 5.34%
2.055 I. j.o. (100%-os) „	325 = 15.82%

Az általában egészségesnek számító hadi-özvegyekhez képest tehát a hadirokkantak

sorait — érthetően — gyorsabban ritkítja a halál, a hadirokkantak közül pedig a súlyosabb fogyatkozásúak életbenmaradására kevésbé lehet számítani. Pedig, amint az alábbi adatok mutatják, a halál igen gyakran nincs közvetlen okozati összefüggésben a rokkantsággal. Legalább is a többnyire orvosi ellenőrzés nélkül történő halottvizsgálat alkalmával bejelentett halálozási okról ritkán lehet utólag megállapítani, hogy az a rokkantságnak okszerű következménye lett volna.

A m. kir. központi illetményhivatalnál a hadirokkantak elhalálozásáról (a temetési segély folyósítása céljából) az 1932/33. és az 1933/34. költségvetési években történt bejelentések szerint elhalt:

Halálok	1932. júl. 1-től 1933. jún. 30-ig.					1933. júl. 1-től 1934. jún. 30-ig.					Együtt a két év alatt
	I.	II.	III.	IV.	I-IV j.o. együtt	I.	II.	III.	IV.	I-IV. j.o. együtt	
	h a d i r o k k a n t					h a d i r o k k a n t					
tüdögümőkór következtében	14	63	123	101	301	10	24	129	133	296	597
egyéb tüdőbántalm „	2	8	32	6	48	1	3	12	7	23	71
gyomor v. bélbaj „	3	10	46	14	73	1	9	48	15	73	146
art. sclerosis . . . „	2	12	69	9	92	3	17	71	2	93	185
szívszélhűdés . . . „	1	2	14	15	32	1	3	15	2	21	53
szívbj „	12	19	15	11	57	14	19	16	14	63	120
fertőző betegségek „	2	3	16	1	22	—	4	7	3	14	36
rák „	3	5	5	1	14	1	2	3	1	7	21
egyéb betegség . . . „	19	21	37	39	116	8	33	59	86	186	302
baleset „	3	3	4	1	11	1	1	3	2	7	18
öngyilkosság . . . „	1	3	11	10	25	—	2	8	3	13	38
ismeretlen okból . . .	8	10	56	75	149	19	6	33	48	106	255
összesen	70	159	428	283	940	59	123	404	316	902	1842

Mint hogy a bejelentések jórészt orvosi ellenőrzés nélkül történtek, a megjelölt kórismék előfordulási számaiból nem mérünk messzemenő következtetéseket levonni. Mindössze annak a megállapítására szorítkozunk, hogy a halálokok között a tüdőgümőkór magas előfordulási számaránya (kb. egyharmada az összes eseteknek), ismerve e baj súlyosságát és a hadirokkantak körében tapasztalt nagy elterjedését, megfelel a várakozásunknak. Közvetve tulajdonképpen okozati összefüggésben állónak lehet venni a hadirokkantsággal a balesetek és az öngyilkosságok jórésztét is. Előbbieket azért, mert a fizikai törődöttség többnyire nemcsak a mozgásképeséget, de az elővigyázatosságot is korlátozza s emiatt a közlekedési baleseteknek gyakran éppen hadirokkantak az áldozatai, utóbbiakat azért, mert a testi fogyatkozás hátrányainak folytonos észlelése gyakran a lelki meghasonlás, az idegösszeroppanás útját egyengeti, ettől pedig

már csak egy lépés a megúnt, terhessé vált élet önhatalmú kioltása.

VIII.

Összefoglalás.

Az 1914/18-as világháború magyar hadigondozottairól megbízhatóan pontos számadatok csak 1929 óta állanak rendelkezésre. A korábbi adatokból legfeljebb következtetés útján állapíthatjuk meg, hogy 1918 végén, a háború befejezésekor a hadirokkantak, hadiözvegyek, hadiárva és hadigyámoltak száma mintegy félmillió lehetett. Ettől kezdve évenként átlag húsz-ezerrel apadt a szám, úgy, hogy 1932-ben, amely évet vizsgálataink középpontjába helyeztünk, 222.453 hadigondozott részesült rendszeres pénzellátásban. Ezek között 65.807 hadirokkant, 96.185 hadigyámolt, 43.391 hadiözvegy, 10.843 hadiárva és 6.227 egyéb hadigondozott volt. Az apadásnak nemcsak a végkielégítések, halálozások stb. nagy száma volt az oka,

hanem népünk idegenkedése is a rövid jelentkezési határidőktől, amelyeknek elmulasztása következtében sokan kiestek a nyilvántartásból. A létszámapasztásnak a huszas évek második felében túlzásba vitt mesterséges módja: a tömeges végkielégítés, a hadigondozás problémájának lelkiismeret-elaltató megkerülése volt, amelyet el kell ítélnünk.

Dolgozatunk gerincéhez az anyagot a *hadirokkantak 1931. év őszén történt részletes összeírása* szolgáltatta. 65.161 hadirokkant adatairól van itt szó, akiknek kerek számban 41%-a — a fogyatkozásuk súlyossága szerint — 25%-os, 43%-a 50%-os, 13%-a 75%-os és 3%-a 100%-os, továbbá az összes hadirokkantaknak 4%-a tiszti, 13%-a az altiszti és több, mint 83%-a a közlegényi (legénységi) ellátási csoportba tartozott. A rokkantság eredetét tekintve, sebesülésből származott 63%-nak, belső betegségből 37%-nak a fogyatkozása. A sebesülésből kifolyólag rokkanttá váltak 14%-ának a sebesülése a fejen, 28%-ának a végtagokon történt, míg a törzsön, illetve az altesten sérültek számarányát hozzávetőleg sem tudjuk megállapítani, mert az e testrészeken keletkezett fogyatkozások eredetéről (sebesülés, műtét, vagy belső megbetegedés?) adataink nincsenek. A legfontosabb fogyatkozásokat tekintve, egyik keze vagy karja hiányzott a hadirokkantak másfél %-ának, egyik lába 4%-ának, koponyasérülése volt 2 és fél %-nak, rosszul gyógyult csonttörése 6%-nak, kiterjedt lágyrészsérülése 2 és fél %-nak, láb-szárrövidülése 3 és fél %-nak, tüdő- vagy gégegümőkórja 8%-nak, szívbaja 3 és fél %-nak, traumás neurózis 2 és fél %-nak, környéki ideghüvése 10 és fél %-nak, mindkét szemére vak volt 0.47%, egyik szemére vak volt 3.86% stb. — A hadirokkantak közül, a foglalkozásukat tekintve, 0—12 holdas földbirtokos, illetőleg földbérlő volt 31.15%, 12—50 holdas 3.70%, gazdasági cseléd 3.74%, gazdasági munkás 16.03, önálló iparos, kereskedő stb. 13.09%, nap-számos 3.37%, polgári és egyházi közszolgálatban volt 2.66%, ugyanott segédszemélyzet 2.68%, foglalkozás nélküli 3.91%. Az 1920—21. évi általános földbirtokrendezéskor a hadirokkantak nagy számban jutottak törpebirtokhoz s ezzel nagyban ellensúlyozódott a korábban földnélküli földművesrétegünk egészségtelen városba-özönlése. A hadirokkantak többi csoportjai részéről annál inkább érezhető volt ez a

folyamat. Különösen sokan tódultak a Trianon után amúgy is túltömött tisztviselői pályák felé. Az egyes rokkantsági nemeknek a foglalkozással való egybevetésénél azt tapasztaltuk, hogy falusi földművesnépünk arányszáma a sebesülésből származó fogyatkozásúak között nagyobb, mint a belső betegség következtében megrokkantak között, akiknek tömegeiben az értelmiségi és a városi foglalkozásúak szerepelnek nagyobb hányaddal. A jövő háború rokkantjait általában nagyobb óvatossággal és az egyes szakmák felszívóképességének körültekintőbb tanulmányozásával kell kézműipari pályákra átképezni, mert a háború után, a 20-as évek gazdasági pangása idején is az ilyenek egy része csak a városba özönlő munkanélküliek számát szaporította. Feleslegesen sok rokkant helyezkedett el a hivatalos, teremőri, parkőri stb. állásokban, olyanok is, akiket a fogyatkozásuk nem gátolt volna valamely termelő munkakör betöltésében. A dohánytőzsdei, italmérési és más hasznot-hajtó jogosítványoknak a hadigondozottak részére való juttatása eléggé bőkezűen, de teljes tervszerűtlenséggel történt a 20-as években. A legsúlyosabb fogyatkozású (100%-os) rokkantaknak például nagyösszegű járadékellátásuk mellett semmi szükségük nem lett volna erre. Általában a hadigondozást nem a szánalomérzés, hanem a szociális helyzetfelismerés szempontja kellene, hogy irányítsa.

A hadirokkantaknál, súlyos testi törődöttségükhöz képest, eléggé számottevő gyermekáldást is találtunk. Minden két rokkantra három 16 éven aluli gyermek jutott. 8—9, sőt 10 gyermekes apák is voltak közöttük, főleg a sérüléssel eredetű fogyatkozásúaknál. Végül meg kell említenünk a hadirokkantak, főleg a súlyos fogyatkozásúak erős költözködési hajlamát. 1931-ben például a 100%-os rokkantak közül egy év alatt több, mint 40% változtatta a lakását.

Ezek voltak a legfontosabb adatok, amelyeket statisztikai vizsgálódásunk eredményeként tanulsággal könyvelhetünk el egy esetleges háború alatt reánk váró hadigondozási feladatok megoldásánál való felhasználásra. Ez is hozzátartozik ahhoz a felkészüléshez és erő kifejtéshez, amelytől nemcsak életbenmaradásunk biztosítását várhatjuk, de — remélhetőleg — nemzetünk szebb, boldogabb holnapját is.

Parádi Jenő dr.

I P A R

Az ipartestületi jegyzők statisztikája.

Statistique des secrétaires des corps de métiers de Hongrie.

A kézművesiparosság volt hazánkban az első társadalmi osztály, amely felismerve az összetartásban rejlő nagy erőt, érdekképviseltekbe tömörült. Hazánkban az első céheknél a vallásos elem dominált (Fraternitas corpus Christi), azonban a reformáció után számos céhszabályból törölték a vallásos részt s így előtérbe került a céhek ipari közgazgatást végző főszerepe, érdekképviselési tevékenysége. A céhek nemcsak azokat a teendőket látták el, amelyeket ma az ipartestületek ellátnak, hanem végeztek azokat a feladatokat is, melyeket ma az államhatalom úgyszólván magának tart fenn: a tanonc- és segédüggyel kapcsolatos összes teendőknél kívül az ipari képesítésnek elbírálása, az iparúzásra vonatkozó jogosítvány megadása szintén a céhek hatáskörébe tartozott, miután a céhekbe való felvétel jelentette az ipar megkezdésére való jogot. Ezeket, valamint az egyéb feladatokat is a céhek önkormányzati alapon intézték.

A céheket királyaink különféle privilégiumokkal (statutum alkotási jog, bíraskodási jog) ruházták fel, amelyek elősegítették a céhek tekintélyének és hatalmának emelkedését, mely utóbbival, sajnos, nem egyszer vissza is éltek. Részben erre a körülményre, másrészt a liberális kor szellemére, mely minden gazdasági megkötöttségtől szabadulni igyekezett, vezethető vissza az 1872. évi VIII. t.-c. létrejötte. Ez a törvény megszüntette a céheket, életre hívta az ipartársulati intézményt, úgyszólván minden hatáskör nélkül.

Az iparszabadság nem a kézművesipar fejlődéséhez, hanem az ipari nivó süllyedéséhez vezetett. A kézművestársadalom lába alól már majdnem kicsúszott a talaj, amikor a közvélemény hangos követelése és a magasabb nemzetgazdasági érdekek felismerése arra készítette a kormányzatot, hogy az 1872. évi VIII. t.-c. módosítása végett javaslatot terjesszen a törvényhozás elé, melyben egyrészt a korlátlan iparúzást kívánta megszorítani, másrészt azt az ürt, mely a céhszervezet megbontásával támadt, az ipartestületi intézmény létesítésével akarta betölteni. Az 1884. évi XVII. t.-c. biztosította a kézművesiparosságnak újbóli szervezkedését, ezáltal fennmaradását és fejlődési lehetőségét.

Az 1884. évi XVII. t.-c. alapján az 1932. évig 391 ipartestület alakult, melyből Budapesten 44, vidéken pedig 347 ipartestület működött. Az ipartestületek nem rendelkeznek oly nagy hatalommal, mint a céhek rendelkeztek, azonban a nemzet gazdasági, társadalmi és kulturális életében legalábbis olyan jelentőségük van, mint jogelődjüknek volt.

Az 1884. évi XVII. t.-c.-nél is nagyobb hatáskört biztosít az ipartestületeknek az 1932. évi VIII. t.-c., mely szerint az ipartestületeknek széleskörű hatósági és legkülönbélebb érdekképviselési feladatai vannak. Ezeket az érdekképviselési és hatósági teendőket az ipartestületek csak akkor tudják komolyan ellátni, ha az ehhez szükséges anyagi fedezettel rendelkeznek.

Számos ipartestület, alacsony taglétszáma és igen csekély összegű bevétele folytán, az 1932. évi VIII. t.-c. követelményeinek nem felelhetett meg. Így az olaszliszkai ipartestületnek 69, a bodrogkeresztúri és a tószegi ipartestületeknek 70, a szalkszentmártoni ipartestületnek 79 főnyi létszáma volt: míg az egész évi bevétel, melyből az adminisztrációval, a hatósági és érdekképviselési munkával járó összes kiadásokat is fedezni kellett, a bodrogkeresztúri ipartestületnél mindössze 8430 P, az olaszliszkai ipartestületnél 138 P, a tállyai ipartestületnél 17730 P-t tett ki. Így kétségtelenül indokolt volt az 1932. évi VIII. t.-c. ama rendelkezése, mely az ipartestületi hálózat újjáalakítását rendelte el. A cél új, életerős és nagyobb taglétszámú ipartestületek alakítása volt. Az átépítés során 391 ipartestület közül megszűnt, illetve más ipartestületbe olvasztott 93 testület, viszont 11 új ipartestület létesült. Budapesten a férfi- és nőifodrászok, valamint a mészárosok és hentesek ipartestülete egyesült, így Budapesten 44 ipartestület helyett 42, illetőleg a közelmúltban megalakult gyógyáranyagkereskedők ipartestületével együtt 43 lett a számuk, a vidéken pedig 347 testület közül 266 maradt meg.

Az Ipartestületek Országos Központja által végzett statisztikai adatgyűjtés szerint a jelenleg is működő 308¹⁾ ipartestület taglétszám szempontjából a következőképpen oszlik meg:

200-nál kisebb taglétszámú ipartestület van . . .	24	7.79 %
200—500-ig " " " . . .	149	48.38 "
500—1000-ig " " " . . .	96	31.11 "
1000-en felül " " " . . .	39	12.66 "

¹⁾ A közelmúltban megalakult Budapesti Gyógyáranyagkereskedők Ipartestületének adatai a jelen feldolgozásban még nem szerepelnek. Hasonlóképpen a feldolgozás nem terjed ki a felvidéki és kárpátaljai ipartestületi adatokra sem, azért, mert ezen adatok egyrészt még nem pontosak, másrészt az ipartestületi hálózat kiépítése a Felvidék visszacsatolt részén és Kárpátalján még csak a jövőben fog megtörténni.

Megállapítható, hogy az ipartestületeknek több mint fele még mindig az 500-nál kisebb taglétszámú ipartestületek kategóriájába tartozik; ezzel magyarázható az, hogy számtalan ipartestületnél még mindig olyan csekélyek a bevételek, hogy főhivatású ipartestületi jegyző alkalmazása és komoly érdekképviseleti munka alig lehetséges.

Az ipartestületi jegyző, aki a változó tisztikarral szemben az ipartestületben az állandóságot képviseli, hivatva van az ipartestület adminisztrációját ellátni, ami a háború okozta nyersanyagkorlátozó rendelkezések következtében tetemesen megnövekedett; továbbá ő hivatott a tagok gazdasági, társadalmi és kulturális természetű ügyeiben, illetőleg érdekeikben eljárni, a legkülönbébb iparjogi, adózási, társadalombiztosítási kérdésekben szaktanácsokat adni. Ezt a széleskörű munkát százszázalékig csak egy főhivatású, vagy hivatása magaslatán álló, megfelelő szakképzettséggel rendelkező mellékhivatású jegyző tudja ellátni.

A 308 ipartestület közül főhivatású jegyzőt mindössze 127 ipartestület alkalmaz, ebből 29 a budapesti és 98 a vidéki főhivatású jegyző. A budapesti jegyzők 64·28%-a főhivatású és 35·72%-a mellékhivatású, míg a vidéki jegyzőknek csak 36·84%-a főhivatású s 63·16%-a mellékhivatású. Azt a megállapítást, hogy a kisebb ipartestületek a főhivatású jegyzői állás terheit viselni nem tudják s ezért kívánatos lett volna az ipartestületi hálózat kiépítése során az 500-nál alacsonyabb taglétszámú ipartestületek közül még többet megfelelően átépíteni, megerősíti az, hogy az 500-nál alacsonyabb taglétszámú 173 ipartestület közül mindössze 21 alkalmaz főhivatású jegyzőt. A 200-nál alacsonyabb taglétszámú vidéki ipartestület közül pedig mindössze 1 ipartestületnek van főhivatású jegyzője. Ezzel szemben az 1000-nél magasabb taglétszámú vidéki ipartestületek 1 kivételével mind főhivatású jegyzőt foglalkoztatnak. Az 500—1000 taglétszámig terjedő 87 vidéki ipartestületnél főhivatású jegyzőként dolgozik 48 jegyző (55·17%), míg, mint mellékhivatású jegyző 39 (44·83%) működik.

Az ipartestületi jegyzők évek óta sürgetik az ipartestületi alkalmazottak szolgálati és fegyelmi szabályzatát, valamint javadalmazásuknak rendezését, azonban számtalan ígéret dacára, e rendelkezés még várat magára. Bár az Iparügyi Minisztérium 45.201/1938. XIII. Ip. M. sz. rendelkezése értelmében az ipartestületi tisztviselők javadalmazása tekintetében az iparban alkalmazott tisztviselők minimális javadalmazását megállapító bizottság 7/1938. számú határozatai az irányadók, mégis a statisztika azt mutatja, hogy alig van még egy olyan felelősségteljes állás, ahol a fizetés olyan csekély összegű lenne, mint az ipartestületi jegyzői javadalmazás.

Havi fizetés összege	Ezt az összeget kapja	
	szám szerint	%-ban
25 P-ig	30 jegyző	9·74
25—50 "	105 "	34·09
50—80 "	53 "	17·21
80—120 "	36 "	11·69
120—200 "	38 "	12·34
200—300 "	22 "	7·14
300—400 "	12 "	3·89
400—500 "	8 "	2·60
500-on felül	4 "	1·30

A kimutatásokból megállapítható, hogy az ipartestületi jegyzők 43·83%-a havi 50 P-s, 61·04%-a havi 80 P-s, illetőleg 72·73%-a a havi 120 P-s javadalmazást sem élvez. Ha figyelembe vesszük még azt is, hogy a budapesti jegyzők 1—2 kivétellel mind havi 120 P-nél magasabb javadalmazást élveznek, úgy nyilvánvaló, hogy nagyon kevés olyan vidéki jegyző van, akinek javadalmazása a havi 120 P-t meghaladja.

Az 1932. évi VIII. t.-c. 28. §-a szerint ipartestületi jegyzőül, amennyiben ezt az állást önálló megélhetést nyújtó állásként szervezték meg, vagy szervezik meg, csak olyan egyén alkalmazható, akinek a megkívánt előképzettsége megvan. A megkívánt előképzettség azoknál az ipartestületeknél, amelyeknek taglétszáma az 1000-et meghaladja, főiskolai oklevél, azoknál, melyeknek taglétszáma az 500-at haladja meg, középiskolai érettségi bizonyítvány vagy ezzel egyenlő értékű bizonyítvány, azoknál pedig, amelyeknek taglétszáma 500 vagy ennél kevesebb, a középiskola IV. osztályának sikeres elvégzése a feltétel. (Természetesen a törvény e rendelkezése a szerzett jogokat nem érinti.)

Érdekes az alábbi kimutatás, mely az ipartestületi jegyzők iskolai végzettségét tünteti fel:

Iskolai végzettség	szám-szerint	%-ban
IV. elemi végzett	2	0·65
VI. elemi végzett	33	10·71
I—II. polgári végzett	9	2·92
III—IV. polgári végzett	65	21·10
V—VI. középiskolát végzett	18	5·84
felsőipariskolát végzett	8	2·60
tanítóképzőt végzett	28	9·10
érettségizett	79	25·65
főiskolát, egyetemet végzett	51	16·56
egyéb iskolát végzett	15	4·87
összesen	308	100·00

A kimutatásból megállapítható, hogy az ipartestületi jegyzők iskolai végzettség szempontjából csak a főiskolát végzettek, valamint az érettségi bizonyítvánnyal és ezzel egyenlő értékű iskolai végzettséggel (tanítóképző, felsőipariskola) rendelkezők kategóriáiban közelítik meg az ipartestületek taglétszámára való tekintettel kívánatos színvonalat. Hogy az átlagos végzettség a fent jelzett szint alatt

van, ez a mellékhivatású jegyzők alacsony iskolai végzettségére vezethető vissza, mely a százalékot így lényegesen rontja. A főhivatású jegyzők iskolai végzettség szempontjából jobban megközelítik a törvény által megkívánt előképzettségi szintet. Olyan 1.000-nél magasabb taglétszámú ipartestület, ahol a jegyzői állás főhivatásúként szerveztetett meg, van 37; míg főiskolát végzett főhivatású jegyző 36 van. 500—1.000 taglétszámig ilyen ipartestület 55 van s érettségivel, felsőipariskolával, tanítóképzővel s egyéb végzettséggel rendelkezik 57 főhivatású jegyző. S végül olyan ipartestület, amelynek taglétszáma az 500-at nem éri el, de 200-nál magasabb, s a jegyzői állást főhivatásúnak szervezte meg, 25 van. A 4 középiskolát végzett főhivatású jegyzők száma 29.

Tekintettel arra, hogy az ipartestületek teljesítőképesége a jegyzői javadalmazások tekintetében, amint láttuk, igen korlátozott, érthető, hogy az érettségizettek és főiskolát végzettek csak nehezen bírhatók arra, hogy vidéki ipartestületi jegyzői tisztséget vállaljanak.

A 308 ipartestületi jegyző közül ipari foglalkozással is bír, illetőleg iparos volt 70 (22·73%). A budapesti jegyzők közül kétfőnek van ipari szak-képzettsége s az egyik iparát ténylegesen gyakorolja is.

A zsidótörvényre való tekintettel érdekes vizsgálat tárgyává tenni az ipartestületi jegyzők vallási megoszlását is. A jegyzők vallási megoszlása csaknem azonos az ország népességének vallási megoszlás arányával, amit az alábbi kimutatás is igazol:

V a l l á s	Az ipartestületi jegyzők közül		Az ország népességének vallási megoszlása %-ban
	szám-szerint	%-ban	
Róm. kat.	197	63·96	64·9
Ref.	76	24·68	20·9
Ág. ev.	24	7·79	6·1
Izr.	4	1·30	5·1
Gör. kat.	5	1·62	2·3
Gör. kel.	2	0·65	0·5

Amint a kimutatásból megállapítható, az izraelita ipartestületi jegyzők arányszáma az izraeliták országos arányszámának csak negyede, ezzel szemben a református jegyzők arányszáma valamivel több, mint a református vallásúak országos arányszáma. A 4 izraelita ipartestületi jegyző közül 3 Budapesten s 1 vidéken dolgozik.

Az ipartestületi jegyzők életkoradatait feltüntető alábbi kimutatás — ha tekintettel vagyunk az országos halálozási arányszámokra — kb. megmutatja azt, hogy milyen időn belül várható kihalás alapján a mellékhivatású ipartestületi jegyzőségeknek főhivatású jegyzőségekkel való átszervezése, amennyiben a megüresedett jegyzői tisztségeket a jövőben főhivatású jegyzőkkel töltенék be.

S z ü l e t e t t	Főfoglalkozású jegyző		Mellékfoglalkozású jegyző	
	szám-szerint	%-ban	szám-szerint	%-ban
1861—1870 között . .	6	1·95	4	1·30
1871—1880 „ . .	11	3·57	14	4·55
1881—1890 „ . .	34	11·04	41	13·31
1891—1900 „ . .	26	8·44	59	19·16
1901—1910 „ . .	32	10·39	45	14·61
1911—1920 „ . .	18	5·84	18	5·84
Összesen	127	41·23	181	58·77

A mellékhivatású jegyzők többsége (67·49%) a fiatalabb, az 50 év alatti korosztályhoz tartozik, csak 9·41%-uk 60 évnél, s 32·51%-uk 50 évnél idősebb. Megállapítható, hogy rövid időn belül csak kormányintézkedéssel lehetne a mellékhivatású ipartestületi jegyzőségeket főhivatású jegyzőségekkel átszervezni, azonban ez is csak akkor lehetséges, ha a kisebb ipartestületek bevételei kormánytámogatás, tagdíjfelemelés, vagy nagyobb taglétszámú ipartestületekké való átalakítás révén fokozódnak.

Lippay István dr.

IRODALMI SZEMLE

Könyvismertetések. — Chronique de livres.

(C'est le Journal de la Société Hongroise de Statistique qui rend compte en français, dans sa „revue des publications hongroises“, des ouvrages statistiques publiés en Hongrie.)

Hacker Ervin dr.: Budapest hatása a kriminalitásra.

Dr Ervin Hacker: L'influence de Budapest sur criminalité.

Statisztikai Közlemények. (Szerkeszti: Illyefalvi I. Lajos dr.) 62. kötet, 2. szám. Kiadja: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala.

Publications Statistiques (rédigées sous la direction du Dr Louis I. Illyefalvi). 62e volume, no 2. Edition du Bureau de Statistique de la Ville de Budapest.

Budapest, 1930. 70 l. — p.

A város és vidék elütő gazdasági, kulturális és erkölcsi viszonyainak megfelelően a bűnözésben is eltérő képet mutat. A bűnügyi statisztikai adatok szerint a városoknak — néhány esettől eltekintve — nagyobb a kriminalitásuk, mint a vidéké. A különbség azonban nemcsak számbelileg, hanem minőségben is kifejezésre jut. A városban számos tényező behatása következtében inkább a társadalom s az ingó vagyon elleni, ú. n. intellektuális bűncselekmények fordulnak elő nagyobb számban, míg a vidéken főleg a testi épség elleni, ú. n. individuális bűncselekmények jellemzői a kriminalitásnak. A szerző Budapest kriminalitását beható kutatás tárgyává tette, s azt minden oldalról megvizsgálta és a gazdagon összeválogatott statisztikai adatokat módszertanilag is alaposan használta fel. Hacker vizsgálódása igazolta a kriminaetiológiának azt a megállapítását, mely szerint nem kizárólag az erkölcsi felfogáson múlik a város nagyobb, illetőleg a vidék kisebb bűnözési aránya. A szerző művében külön-külön tárgyalja a kriminalitást hátrányosan és kedvezően befolyásoló tényezőket. Budapest kriminalitását hátrányosan befolyásolja a sűrűbb lakosság és a rosszabb lakásviszonyok, mely körülmények több összeütközésre adnak alkalmat, mint vidéken. A fővárosban való nehezebb megélhetés, a munkanélküliek nagyobb aránya, továbbá a Budapesten élő „kriminálisabb“ elemek (a nem házasok, 20—40 évesek, férfiak, iparosok, gyári alkalmazottak stb.) nagyobb százaléka; a bevándorolt lakosság nem ismert volta, nagyobb ingóvagyon felhalmozása, szórakozási lehetőségek, az igények fokozása, az utánzás mind a bűnözés különleges nagyvárosi irányzatát határozzák meg. Kedvezően hatnak Budapesten a jobb műveltségi viszonyok, az előnyösebb kriminalitású nőknek nagyobb aránya, a megfelelőbb szociális gondozás stb. Hacker hézagpótló munkájának értékét, szerkezete, gördülékeny stílusa és a statisztikai szempontokat is jól érvényesítő tudományos vizsgálati módszere egyaránt emeli.

Ifj. M. L. dr.

Az 1930. évi népszámlálás eredményei Budapesten. Első rész: Épületviszonyok. Második rész: Lakásviszonyok.

Les résultats relatifs à Budapest du recensement de la population exécuté en 1930. Première partie: La situation des bâtiments. Deuxième partie: Les conditions de logement.

Statisztikai Közlemények. (Szerkeszti Illyefalvi I. Lajos dr.) 68. kötet 1. és 2. szám. Kiadja: Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala.

Publications Statistiques (rédigées sous la direction du Dr Louis I. Illyefalvi). 68e volume, numéros 1 et 2. Edition du Bureau de Statistique de la Ville de Budapest.

Budapest, 1932. 126* + 147 — p. és — et IX + 391 l. — p.

A székesfőváros 1920. és 1925. évi épület- és lakásviszonyairól kiadott kétkötetes műhöz¹⁾ hasonló szerkezetben, de tartalom és terjedelem tekintetében egyaránt jelentős mértékben kibővítve hagyta el a sajtót Illyefalvi I. Lajos dr. szerkesztésében az 1930. évi népszámlálás Budapestre vonatkozó épület- és lakásstatisztikai anyagát közreadó két testes közlemény.

A mű első kötete az *épületviszonyokat* ismereti igen sokrétű táblasorozatban, két — az épületekre és a háztulajdonosokra vonatkozó — részletben. Az épületstatisztikai táblázatok közlik többek közt az épületek, ill. a lakóházak magasságára, rendeltetésére, falazatára és tetőzetére, alapincézésére, felszerelésére, továbbá az építkezés évére, a bérlemények, a lakások, a szobák és a lakók száma s az évi bérjövedelem összege szerint való tagolódására vonatkozó adatokat, a lakosság megoszlását az épületek magassága szerint, valamint a különböző lakottságú épületek között, majd felsorolják a legnépesebb épületeket is. A háztulajdonosokra vonatkozó táblák a háztulajdont a következő főbb szempontokból világítják meg: a tulajdonos neme, foglalkozása, birtokostársa, lakóhelye, anyanyelve, honossága, hitfelekezete, a bérjövedelem nagysága, a háztulajdon terjedelme. A lapszámra is lényegesen terjedelmesebb második — *lakásstatisztikai* — kötet külön foglalkozik a rendes lakásokkal, az intézeti háztartásokkal és az egyéb bérleményekkel. A rendes lakásokról szóló (a könyv zömét alkotó) rész táblái a lakások nagyságára és összetételére, fekvésére és minőségére, lakottságára és laksűrűségére, a főbérlo családfoék demografiai viszonyaira, a háztartások összetételére, az albérlo, ill. ágybérlo lakásokra s a lakbérviszonyokra vonatkozó adatokat tárják elő a szempontoknak itt nem részletezhető bőségében.

¹⁾ L. ismertetését: M. Stat. Szemle 1933. évf. 105—106. l.

A közölt anyag területi tagolása és kombinációkban való gazdagsága egyaránt mintaszerű. Az épület- és kivált a lakásstatisztika a főváros statisztikai szolgálatának nagymultú, talán legjobban kiépített munkaterülete. Az előttünk fekvő két kötet egyszerű átlapozása annak bizonyítéka, hogy *Illyefalvi* I. Lajos dr. a szempontok tágítására s új nézőpontok beillesztésére ennek ellenére most is módot talált. A hatalmas adatkincs a városigazgatás és a tudomány számára szükséges épület- és lakásstatisztikai anyagot ritka gazdagságban tartalmazza. Az adatok teljes kiaknázása köteteket tölthene meg; az anyag bőségét egyes tábla-, ill. fejezetcímek felsorolása tehát még csak nem is sejtetheti. Részletesebb ismertetésre nem lévén terünk, a multtal is jól összehasonlítható anyagból ehelyütt csak a laksűrűségre vonatkozó gazdag számanyagot emeljük ki, továbbá a családfő demográfiai viszonyainak alapos megvilágítását, az 1921 után épült házakban lévő lakásokra vonatkozó főadatok (lakbér, a lakások berendezése stb.) külön kimutatását, a lakás fekvése és bére közötti összefüggés feltárását, a lakásváltoztatások gyakoriságára utaló egészen újszerű adatokat (a jelenlegi lakásban való tartózkodás tartamát), a tényleges bérjövedelem nagyságának részletezését a háztulajdonos vallása és foglalkozása szerint, végül a lakástípusonként és városrészenként részletezett lakásstatisztika 11 társadalmi réteg — munkások, közszerződési altisztek, iparosok, kereskedők, piaci és utcai árusok, kereskedelmi alkalmazottak, magántisztviselők, köztisztviselők, szabadfoglalkozásúak, nyugdíjasok és vagyonukból élők, egyéb és ismeretlen foglalkozásúak — szerint való tagolását.

A két közlemény nagy táblaanyagához szöveges adatelemzés ezúttal nem csatlakozik. Az épületstatisztikai kötet azonban *Illyefalvi* előszaván kívüli közli beszámolóját a népszámlálás és az 1930-ban azzal együtt végrehajtott képviselőválasztói összeírás technikai lebonyolításáról. A munkálat egyes szakaszainak az adatgyűjtési nyomtatványokkal s az országos és helyi utasítások és rendelkezések kivonatával tarkított leírása hivatalos statisztikus számára is igen tanulságosan — itt-ott kritikai észrevételekkel — örökíti meg a népszámlálási művellet történetét s szervezeti alapkérdéseit; ezzel módszertani szempontokból is öregbíti a kiadvány amúgy is jelentős forrásértékét. Mindent egybevetve: Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatala *Illyefalvi* igazgató irányítása alatt az 1930. évi népszámlálás épület- és lakásstatisztikai anyagának gondos, mélyreható, az évtizedekkel ezelőtt megkezdett úton egyre messzebbhaladó feldolgozásával és a nyert eredményeknek két pompás kötetben való közrebocsátásával kiemelkedő értékű munkát végzett.

Budapest Székesfőváros Statisztikai Lexikonja.

Répertoire statistique de la ville de Budapest.

Szerkesztette: *Molnár* Olga dr. — Rédigé par la Dr *Olga Molnár.*

Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának kiadása. 1940. II. kiadás. 6*+572 l.

Publié par le Bureau de Statistique de la Ville de Budapest. 1940. IIe édition. 6*+572 p.

A tudnivalókat a lexikon rendszerező és könnyen kezelhető formájába önteni: kívánkozó módszer a statisztikában is. Magyarországon hasonló munkáról nem tudunk s így úttörésszámba megy Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának *Illyefalvi* I. Lajos igazgató egy régi elgondolását megvalósító, most megjelent zsebkönyvszerű kötete, a *Molnár* Olga dr. által szerkesztett „Budapest székesfőváros statisztikai lexikonja“.

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal sokoldalú kiadványainak sorozatában ez a kötet különösen alkalmas, hogy növelje az érdeklődést a Székesfővárosra vonatkozó statisztikai adatok iránt, széles körben népszerűsítve ezzel a statisztikai tudományt is. Szerkesztője nagy szakértelemmel és rátermettséggel oldotta meg a magyar szakirodalomban újszerű feladatot. A kötet kb. 1.700 címszót tartalmaz s feloleli megfelelő tömör szövegezésben a Fővárosi Statisztikai Hivatal Évkönyvének fontosabb adatait.

A könyv értékét növeli, hogy ahol szükségesnek mutatkozik, nemcsak az illető fogalommal kapcsolatos statisztikai adatokat tárja elő, hanem a fogalmat is meghatározza, vagy legalább kategorizálja.

E vonatkozásban természetesen tovább is lehetne menni, hiszen, amint tudjuk, vannak nemcsak alkalmazott statisztikai vonatkozású lexikonok (a német irodalomban pl. Bruno *Gleitze* „Statistisches Lexikon“-ja), hanem általános emléleti lexikonok is (pl. Paul *Flaskämper*: „Statistik, Teil. I. Allgemeine Statistik“ a Meyer's Wörterbücher sorozatban). S a fővárosi ugartöréssel kapcsolatban felvetődik a gondolat és felmerül a kívánság a magyar statisztikai tudományban hiányzó elméleti statisztikai lexikon iránt is.

Molnár Olga munkája ettől függetlenül kerek egész és pedig kitűnően megszerkesztett hézagpótló munka.

Elekes Dezső dr.: Hazánk, népünk, szomszédaink. Az ezeréves, a trianoni és a megnagyobbodott Magyarország ismertetője.

Dr Désiré d'Elekes: Notre patrie, notre peuple, nos voisins. Ouvrage faisant connaître la Hongrie millénaire et celle de Trianon, ainsi que la Hongrie récemment agrandie.

A Magyar Statisztikai Társaság kiadványai 13. sz. A Magyar Statisztikai Társaság és a Kir. magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Kisebbségjogi Intézete kiadása.

Publication no 13 de la Société Hongroise de Statistique. Publiée par cette Société et par l'Institut pour les droits des minorités, fondé par l'Université royale hongroise Pierre Pázmány.

Budapest. 1940. 127. l. — p.

Két hosszú évtized pergett le azóta, hogy Magyarország szétarabolgatott. Ez alatt az idő alatt

A közölt anyag területi tagolása és kombinációkban való gazdagsága egyaránt mintaszerű. Az épület- és kivált a lakásstatisztika a főváros statisztikai szolgálatának nagymultú, talán legjobban kiépített munkaterülete. Az előttünk fekvő két kötet egyszerű átlapozása annak bizonyítéka, hogy *Illyefalvi* I. Lajos dr. a szempontok tágítására s új nézőpontok beillesztésére ennek ellenére most is módot talált. A hatalmas adatkincs a városigazgatás és a tudomány számára szükséges épület- és lakásstatisztikai anyagot ritka gazdagságban tartalmazza. Az adatok teljes kiaknázása köteteket tölthene meg; az anyag bőségét egyes tábla-, ill. fejezetcímek felsorolása tehát még csak nem is sejtetheti. Részletesebb ismertetésre nem lévén terünk, a multtal is jól összehasonlítható anyagból ehelyütt csak a laksűrűségre vonatkozó gazdag számanyagot emeljük ki, továbbá a családfő demográfiai viszonyainak alapos megvilágítását, az 1921 után épült házakban lévő lakásokra vonatkozó főadatok (lakbér, a lakások berendezése stb.) külön kimutatását, a lakás fekvése és bére közötti összefüggés feltárását, a lakásváltoztatások gyakoriságára utaló egészen újszerű adatokat (a jelenlegi lakásban való tartózkodás tartamát), a tényleges bérjövedelem nagyságának részletezését a háztulajdonos vallása és foglalkozása szerint, végül a lakástípusonként és városrészenként részletezett lakásstatisztika 11 társadalmi réteg — munkások, közszerződési altisztek, iparosok, kereskedők, piaci és utcai árusok, kereskedelmi alkalmazottak, magántisztviselők, köztisztviselők, szabadfoglalkozásúak, nyugdíjasok és vagyonukból élők, egyéb és ismeretlen foglalkozásúak — szerint való tagolását.

A két közlemény nagy táblaanyagához szöveges adatelemzés ezúttal nem csatlakozik. Az épületstatisztikai kötet azonban *Illyefalvi* előszaván kívüli közli beszámolóját a népszámlálás és az 1930-ban azzal együtt végrehajtott képviselőválasztói összeírás technikai lebonyolításáról. A munkálat egyes szakaszainak az adatgyűjtési nyomtatványokkal s az országos és helyi utasítások és rendelkezések kivonatával tarkított leírása hivatalos statisztikus számára is igen tanulságosan — itt-ott kritikai észrevételekkel — örökíti meg a népszámlálási művellet történetét s szervezeti alapkérdéseit; ezzel módszertani szempontokból is öregbíti a kiadvány amúgy is jelentős forrásértékét. Mindent egybevetve: Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatala *Illyefalvi* igazgató irányítása alatt az 1930. évi népszámlálás épület- és lakásstatisztikai anyagának gondos, mélyreható, az évtizedekkel ezelőtt megkezdett úton egyre messzebbhaladó feldolgozásával és a nyert eredményeknek két pompás kötetben való közrebocsátásával kiemelkedő értékű munkát végzett.

Budapest Székesfőváros Statisztikai Lexikonja.

Répertoire statistique de la ville de Budapest.

Szerkesztette: *Molnár* Olga dr. — Rédigé par la Dr *Olga Molnár.*

Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának kiadása. 1940. II. kiadás. 6*+572 l.

Publié par le Bureau de Statistique de la Ville de Budapest. 1940. IIe édition. 6*+572 p.

A tudnivalókat a lexikon rendszerező és könnyen kezelhető formájába önteni: kívánkozó módszer a statisztikában is. Magyarországon hasonló munkáról nem tudunk s így úttörésszámba megy Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának *Illyefalvi* I. Lajos igazgató egy régi elgondolását megvalósító, most megjelent zsebkönyvszerű kötete, a *Molnár* Olga dr. által szerkesztett „Budapest székesfőváros statisztikai lexikonja“.

A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal sokoldalú kiadványainak sorozatában ez a kötet különösen alkalmas, hogy növelje az érdeklődést a Székesfővárosra vonatkozó statisztikai adatok iránt, széles körben népszerűsítve ezzel a statisztikai tudományt is. Szerkesztője nagy szakértelemmel és rátermettséggel oldotta meg a magyar szakirodalomban újszerű feladatot. A kötet kb. 1.700 címszót tartalmaz s feloleli megfelelő tömör szövegezésben a Fővárosi Statisztikai Hivatal Évkönyvének fontosabb adatait.

A könyv értékét növeli, hogy ahol szükségesnek mutatkozik, nemcsak az illető fogalommal kapcsolatos statisztikai adatokat tárja elő, hanem a fogalmat is meghatározza, vagy legalább kategorizálja.

E vonatkozásban természetesen tovább is lehetne menni, hiszen, amint tudjuk, vannak nemcsak alkalmazott statisztikai vonatkozású lexikonok (a német irodalomban pl. Bruno *Gleitze* „Statistisches Lexikon“-ja), hanem általános emléleti lexikonok is (pl. Paul *Flaskämper*: „Statistik, Teil. I. Allgemeine Statistik“ a Meyer's Wörterbücher sorozatban). S a fővárosi ugartöréssel kapcsolatban felvetődik a gondolat és felmerül a kívánság a magyar statisztikai tudományban hiányzó elméleti statisztikai lexikon iránt is.

Molnár Olga munkája ettől függetlenül kerek egész és pedig kitűnően megszerkesztett hézagpótló munka.

Elekes Dezső dr.: Hazánk, népünk, szomszédaink. Az ezeréves, a trianoni és a megnagyobbodott Magyarország ismertetője.

Dr Désiré d'Elekes: Notre patrie, notre peuple, nos voisins. Ouvrage faisant connaître la Hongrie millénaire et celle de Trianon, ainsi que la Hongrie récemment agrandie.

A Magyar Statisztikai Társaság kiadványai 13. sz. A Magyar Statisztikai Társaság és a Kir. magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Kisebbségjogi Intézete kiadása.

Publication no 13 de la Société Hongroise de Statistique. Publiée par cette Société et par l'Institut pour les droits des minorités, fondé par l'Université royale hongroise Pierre Pázmány.

Budapest. 1940. 127. l. — p.

Két hosszú évtized pergett le azóta, hogy Magyarország szétarabolgatott. Ez alatt az idő alatt

nagy magyar néptömegek nemzedékeinek sora nőtt fel idegen uralom alatt, anélkül, hogy a magyar történelemről, népi erőnk súlyáról, kulturális, gazdasági és szociális viszonyainkról magának helyes képet alkothatt volna. Sőt az utódállamok oktatásügyi politikája különös gondot fordított arra, hogy az elszakított területeken újonnan felnövő, népileg vagy érzelmileg magyar ifjúság előtt a magyar multat és jelent minél kedvezőtlenebb színben tüntesse fel. Ennek a törekvésnek az eredményességét kétségtelenül csökkentették a szülők felvilágosításai, mégis a szemfényvesztő módszerek a magyarságnak súlyos veszteségeket okoztak. Az idegen uralom alá került területek eddigi végleges és várható további felszabadulásával kapcsolatban fontos és sürgős feladattá vált tehát, hogy visszatért népességünk téves ismereteit helyesbítsük. Éppen ezért örömmel kell üdvözölni minden olyan tanulmányt, amely a magyar nemzetéről és a magyar életről rövid összefoglalásban tárgyilagos felvilágosítást ad.

Azok a nagy politikai változások pedig, amelyek most zajlanak Európában, bennünket és közvetlen szomszédainkat érintően is, egyébként is aktualitást adnak *Elekes Dezső* tanulmányának. Ma fokozottabb mértékben van szükség olyan összefoglalásra, amely gyors áttekintést nyújt a történelmi, a megcsonkított és a megnagyobbodott Magyarország helyzetéről, főbb problémáiról és szomszédaihoz való viszonyáról. Ma szaktudósainknak kötelességszerű feladata, hogy az idevonatkozó fokozottabb érdeklődést célravezető módon ki is elégítsék.

Természetes, hogy gyors áttekintést csak olyan mű adhat, amely csupán a kiemelkedő eseményeket, a nemzet életének legfontosabb viszonyait foglalja össze, földrajzi példával élve, csupán a hegycsúcsokat vetíti elé. Ilyen ismertetést találunk szerző tanulmányában is. A könyv a címnek megfelelően három fejezetre tagolódik. Az elsőben hazánk történelmét, területét, földrajzát, közjogi rendszerét, valamint kulturális, gazdasági és szociális viszonyait tárja tömör összefoglalásban az olvasó elé.

A második rész Magyarország népességének számát és néhány fontosabb demográfiai vonatkozását (nemek szerinti megoszlás, családi állapot, vallás, foglalkozás), valamint a népesség szaporodását ismerteti. Igen értékesek e fejezetnek a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó részei. A „nemzetiség” fogalmának szabatos meghatározása után vázolja a hazai nemzeti kisebbségek kialakulásának rendjét s megállapítja, hogy hazánkban legfeljebb a tótság nyugati része (morvák) tekinthető őstelepesnek. Jó tájékoztatást ad a magyarság számának a történelem folyamán való változásáról, majd végigvezeti az olvasót az elszakított magyarság sorsának kálváriáján.

A harmadik fejezet az utódállamok fejlődés-történetével, Magyarország és a környező államok kapcsolataival, népi erejük súlyával és a jövőbeli fejlődés bekövetkezhető irányával foglalkozik. Részletesen kitér a Dunamedence háború utáni felosztásának gazdasági következményeire, amelyek — az utódállamok nemzetiségi megoszlásán kívül is — szükségszerűen e mesterséges államalakulatok összeomlását kellett hogy előidézzék.

A tanulmány előnyéül említhetjük még meg, hogy fejtegetéseinél jól kiválasztott statisztikai anyagot közöl.

J. Gy. dr.

Fall Endre dr.: Jogunk Erdélyhez.

Dr André Fall: Nos droits sur la Transylvanie.

Budapest, 1940. Kiadja a Magyar Reviziós Liga. 68 lap, 5 térképmelléklet.

Budapest, 1940. Publié par la Ligue Hongroise pour la Revision du Traité de Paix. 68 pages et 5 cartes.

Az égetően időszerű könyvben a témakörébe alaposan bedolgozott szerző rendszerbefoglalja mindazokat az érveket, amelyek Magyarországnak Erdélyhez való jogát bizonyítják és alátámasztják.

Történelmi jogon elvitathatatlanul Magyarországot illeti Erdély, mert a honfoglaló magyarok Erdélyt nem a románoktól vették el, hiszen a románoknak a XIII. század eleje előtt nyomuk sincs Erdélyben, ahol a nyomor, üldözés s saját uraik kizsákmányolása elől menekülve találnak menedéket. A dákó-román folytonosság elméletét 1800-ban Major Péter találta ki, de a régészet és összehasonlító nyelvtudomány megcáfolta.

Magyarország földrajzi jogcíme Erdélyre éppoly erős, mint történelmi jogcíme. Erdélyt a szárazföldi s vízi utak és az éles hegykeret Magyarországhoz kapcsolják s nem Romániával, hanem Magyarországgal alkot iskolapéldaszerű földrajzi egységet. A néprajzi összefüggést különösen a városok magyar fölénye mutatja.

Nyugateurópa védelme is megköveteli Erdély visszacsatolását, mert amint a multban a magyarság a Kárpátok gerincén őrtállva védte Nyugatot a barbár Kelet ellen, a jövőben is az erdélyi bástya csak magyar kézben biztosíthatja az európai civilizációt a vörös-pánszláv veszedelemmel szemben.

Mint gazdasági egység is szétszakíthatatlan Erdély és Magyarország, mert az agrárjellegű Magyarországot a fában és bányatermékekben gazdag, de termőföldben szegényebb Erdély ideálisan egészíti ki. Nagy-Románia 20 éves uralma megbénította Erdély gazdasági fejlődését s lakosait nyomorba döntötte, amit a könyv a kisebbségek elnyomását bemutató adatok felsorakoztatásával igazol.

A kulturális érveket is csoportosító munka szemelvényeket mutat be arról, hogyan jellemzik a külföldiek a románokat. Ez a jellemzés a francia kultúrájával hivalkodó románságra éppen nem hi-

nagy magyar néptömegek nemzedékeinek sora nőtt fel idegen uralom alatt, anélkül, hogy a magyar történelemről, népi erőnk súlyáról, kulturális, gazdasági és szociális viszonyainkról magának helyes képet alkothatt volna. Sőt az utódállamok oktatásügyi politikája különös gondot fordított arra, hogy az elszakított területeken újonnan felnövő, népileg vagy érzelmileg magyar ifjúság előtt a magyar multat és jelent minél kedvezőtlenebb színben tüntesse fel. Ennek a törekvésnek az eredményességét kétségtelenül csökkentették a szülők felvilágosításai, mégis a szemfényvesztő módszerek a magyarságnak súlyos veszteségeket okoztak. Az idegen uralom alá került területek eddigi végleges és várható további felszabadulásával kapcsolatban fontos és sürgős feladattá vált tehát, hogy visszatért népességünk téves ismereteit helyesbítsük. Éppen ezért örömmel kell üdvözölni minden olyan tanulmányt, amely a magyar nemzetéről és a magyar életről rövid összefoglalásban tárgyilagos felvilágosítást ad.

Azok a nagy politikai változások pedig, amelyek most zajlanak Európában, bennünket és közvetlen szomszédainkat érintően is, egyébként is aktualitást adnak *Elekes Dezső* tanulmányának. Ma fokozottabb mértékben van szükség olyan összefoglalásra, amely gyors áttekintést nyújt a történelmi, a megcsonkított és a megnagyobbodott Magyarország helyzetéről, főbb problémáiról és szomszédaihoz való viszonyáról. Ma szaktudósainknak kötelességszerű feladata, hogy az idevonatkozó fokozottabb érdeklődést célravezető módon ki is elégítsék.

Természetes, hogy gyors áttekintést csak olyan mű adhat, amely csupán a kiemelkedő eseményeket, a nemzet életének legfontosabb viszonyait foglalja össze, földrajzi példával élve, csupán a hegycsúcsokat vetíti elé. Ilyen ismertetést találunk szerző tanulmányában is. A könyv a címnek megfelelően három fejezetre tagolódik. Az elsőben hazánk történelmét, területét, földrajzát, közjogi rendszerét, valamint kulturális, gazdasági és szociális viszonyait tárja tömör összefoglalásban az olvasó elé.

A második rész Magyarország népességének számát és néhány fontosabb demográfiai vonatkozását (nemek szerinti megoszlás, családi állapot, vallás, foglalkozás), valamint a népesség szaporodását ismerteti. Igen értékesek e fejezetnek a nemzetiségi kérdéssel foglalkozó részei. A „nemzetiség” fogalmának szabatos meghatározása után vázolja a hazai nemzeti kisebbségek kialakulásának rendjét s megállapítja, hogy hazánkban legfeljebb a tótság nyugati része (morvák) tekinthető őstelepesnek. Jó tájékoztatást ad a magyarság számának a történelem folyamán való változásáról, majd végigvezeti az olvasót az elszakított magyarság sorsának kálváriáján.

A harmadik fejezet az utódállamok fejlődés-történetével, Magyarország és a környező államok kapcsolataival, népi erejük súlyával és a jövőbeli fejlődés bekövetkezhető irányával foglalkozik. Részletesen kitér a Dunamedence háború utáni felosztásának gazdasági következményeire, amelyek — az utódállamok nemzetiségi megoszlásán kívül is — szükségszerűen e mesterséges államalakulatok összeomlását kellett előidézze.

A tanulmány előnyéül említhetjük még meg, hogy fejtegetéseinél jól kiválasztott statisztikai anyagot közöl.

J. Gy. dr.

Fall Endre dr.: Jogunk Erdélyhez.

Dr André Fall: Nos droits sur la Transylvanie.

Budapest, 1940. Kiadja a Magyar Reviziós Liga. 68 lap, 5 térképmelléklet.

Budapest, 1940. Publié par la Ligue Hongroise pour la Revision du Traité de Paix. 68 pages et 5 cartes.

Az égetően időszerű könyvben a témakörébe alaposan bedolgozott szerző rendszerbefoglalja mindazokat az érveket, amelyek Magyarországnak Erdélyhez való jogát bizonyítják és alátámasztják.

Történelmi jogon elvitathatatlanul Magyarországot illeti Erdély, mert a honfoglaló magyarok Erdélyt nem a románoktól vették el, hiszen a románoknak a XIII. század eleje előtt nyomuk sincs Erdélyben, ahol a nyomor, üldözés s saját uraik kizsákmányolása elől menekülve találnak menedéket. A dákó-román folytonosság elméletét 1800-ban Major Péter találta ki, de a régészet és összehasonlító nyelvtudomány megcáfolta.

Magyarország földrajzi jogcíme Erdélyre éppoly erős, mint történelmi jogcíme. Erdélyt a szárazföldi s vízi utak és az éles hegykeret Magyarországhoz kapcsolják s nem Romániával, hanem Magyarországgal alkot iskolapéldaszerű földrajzi egységet. A néprajzi összefüggést különösen a városok magyar fölénye mutatja.

Nyugateurópa védelme is megköveteli Erdély visszacsatolását, mert amint a multban a magyarság a Kárpátok gerincén őrtállva védte Nyugatot a barbár Kelet ellen, a jövőben is az erdélyi bástya csak magyar kézben biztosíthatja az európai civilizációt a vörös-pánszláv veszedelemmel szemben.

Mint gazdasági egység is szétszakíthatatlan Erdély és Magyarország, mert az agrárjellegű Magyarországot a fában és bányatermékekben gazdag, de termőföldben szegényebb Erdély ideálisan egészíti ki. Nagy-Románia 20 éves uralma megbénította Erdély gazdasági fejlődését s lakosait nyomorba döntötte, amit a könyv a kisebbségek elnyomását bemutató adatok felsorakoztatásával igazol.

A kulturális érveket is csoportosító munka szemelvényeket mutat be arról, hogyan jellemzik a külföldiek a románokat. Ez a jellemzés a francia kultúrájával hivalkodó románságra éppen nem hi-

zalgó. Sem az a két fejezet, amely szembeállítja, hogy mit adtak és mit kaptak a románok a magyarságtól. A románság a magyar kultúrán nevelkedett, még a bibliát is magyarok fordították először románra, míg a magyarság a román uralom alatt csak szenvedésben s a mérhetetlen korrupció áldásaiban részesült.

Nagyon kívánatos, hogy ez a könyvecske mielőbb az összes világnyelveken megjelenjék. A magyar igazság elbukásának egyik oka volt, hogy nem értettünk eléggé a propagandához s nem fordítottunk elég gondot a rendszeresen és nagy felkészültséggel folyó ellenséges hírverés ellensúlyozására. Ha az igazság napja végre felderül, az ilyen felvilágosító írásokat nagy rész illeti meg a győzelemből.

E. D. dr.

Hézszer László dr.: *Harc a magyar jövőért.*

Dr Ladislas Hézszer: Lutte pour l'avenir des Hongrois.

Budapest, 1940. 144 l. — p.

E könyv szerzője az élettudományok útmutatása alapján ad feleletet arra a kérdésre, miképpen kell a magyarság életenergiáját a jövő számára megmenteni, illetve felfokozni, másszóval az embergazdálkodásnak milyen útjait kell járni, ha azt akarjuk, hogy a fajok elkövetkezendő harcában a magyar nemzet léte, fennmaradása biztosítottnak lássék.

Fajvédelmi célkitűzéseit társadalombiológiai alapon rajzolja meg, azért könyvének elején a nemzetvédelem biológiai irányelveit fekteti le. Az idevonatkozó irodalom kellő ismerete alapján fejti ki a nemzet biológiai értékállományát érintő változásoknak: a népszaporodásnak, a bevándorlásnak, a vérkeveredésnek, a társadalmi osztályok születési számarányában előállott eltolódásoknak történelemalakító szerepét és megmutatja azt, hogy a kultúrák aláhanyatlását a kultúrákat alkotó fajok biológiai összetételében bekövetkező kóros elváltozások idézik elő. A nemzetnek feladata önmagát és kultúráját fenntartani, tehát az állományát fenyegető kórokozókat a végzetes következmények elkerülése érdekében kötelessége megsemmisíteni. Fejtegetései itt már a fajegészségügy terén mozognak, mert ez a tudomány van hivatva arra, hogy a faj létét veszélyeztető életkörtani jelenségeket feltárja, a faj elkorcsosulását előidéző okokat kiküszöbölje és célirányos minőségi és mennyiségi népszaporítási politikával a faj sértetlenségét, testi és lelki épségét biztosítsa. Előbb általánosságban ismerteti a fajegészségügynek tárgyát, tehát mindazt, ami a faj egészségét akár közvetlenül, akár közvetve befolyásolja (átöröklés, vérkeveredés, asszimiláció, kontraszelekció stb.), majd a magyar faj védelmének szempontjából foglalkozik a fajegészségügy útmutatásával: a célszerű minőségi és mennyiségi népszaporodási politikával.

A népszaporodás történelmet formáló erejének kifejtése után visszatekintést nyújt a magyarság népszaporodási multjáról, a magyar anyák hősiességéről a magyar jövő érdekében, majd vázolja a jelen helyzetet — pesszimiztikusan ítélve meg a környező népek vitalindexének egybevetése alapján a magyarság jövőjét — és határozott állást foglal az ellen a neomalthuzianista felfogás ellen, mely a nemzet biológiai érdekeit az alacsonyabbrendű materiális érdekeknek áldozza fel és végeredményben népszugorodáshoz vezet. A népszugorodás az életakarát csökkenését jelenti, továbbá a nemzet demoralizálódását és a létért való küzdelem elől való dezertálást. Ezt az utat pedig nem választhatja nemzetünk, mert a magyarság létérdeke az, hogy minél nagyobb lélekszámmal vegye fel a harcot a fajok dunavölgyi küzdelmében. E megállapításából következik népesedéspolitikai célkitűzése, melynek lényege az, hogy nekünk túlnépesedésre kell törekednünk, mert ez a létért való küzdelem leghatásosabb fegyvere. E cél érdekében pedig nemzetgazdaságunkat is alá kell rendelnünk a nemzet biológiai érdekeknek, még akkor is, ha ez mélyreható átalakulást kívánna is meg. Elítéli azt a kényelmes álláspontot, mely szerint a népszaporodást az emberi értelemnek el nem érhető tényezők irányítják, azért befolyásolását is eredménytelennek tartja. E felfogással, mely népszaporodásunk ijesztő visszaesését idézte elő, szakítani kell. Bőséges statisztikai adatokkal igazolja azt a vérvesztéséget, melyet ez a közönyösség a magyarságnak már eddig is okozott. A nemzet létérdeke megköveteli a népszaporodás kedvező befolyásolását, a tudomány útmutatása pedig megadja rá a lehetőséget. Tág teret szentel ezeknek a lehetőségeknek ismertetésére. Hathatós családvédelmi intézkedéseket sürget, útmutatást ad a népegészségügy helyes megszervezésére, tájékoztat a fajrontó betegségek legyűréséről és számos más eszközt is ismertet, mely alkalmasnak látszik a magyarság biológiai reneszánszának megteremtésére.

Könyve utolsó, „A minőségi népszaporodás” című fejezetében a pozitív eugenika lehetőségeivel foglalkozik. Figyelemreméltó itt a Vitézi rendnek — ennek a külföldi szakirodalom részéről is elismert magyar intézménynek — a fajnemesítés szolgálatába állított szerepéről való fejtegetése, mely egyúttal bizonyítéka annak is, hogy a nemzet biológiai értékének emelése egy értékekben az átlagnál gazdagabb réteg teremtése révén is lehetséges. Részletesen ismerteti a társadalmi és a biológiai kiválasztás párhuzamosságának felbomlását és ennek a nemzetre háramló súlyos következményeit (középosztály zsugorodása, öngyilkossága).

Aki a magyar faj jövőjét munkálja, jó áttekintést kaphat e könyvben a magyarság jelen és jövő népi problémájáról és megtanulhatja belőle azt is,

zalgó. Sem az a két fejezet, amely szembeállítja, hogy mit adtak és mit kaptak a románok a magyarságtól. A románság a magyar kultúrán nevelkedett, még a bibliát is magyarok fordították először románra, míg a magyarság a román uralom alatt csak szenvedésben s a mérhetetlen korrupció áldásaiban részesült.

Nagyon kívánatos, hogy ez a könyvecske mielőbb az összes világnyelveken megjelenjék. A magyar igazság elbukásának egyik oka volt, hogy nem értettünk eléggé a propagandához s nem fordítottunk elég gondot a rendszeresen és nagy felkészültséggel folyó ellenséges hírverés ellensúlyozására. Ha az igazság napja végre felderül, az ilyen felvilágosító írásokat nagy rész illeti meg a győzelemből.

E. D. dr.

Hézszer László dr.: *Harc a magyar jövőért.*

Dr Ladislas Hézszer: Lutte pour l'avenir des Hongrois.

Budapest, 1940. 144 l. — p.

E könyv szerzője az élettudományok útmutatása alapján ad feleletet arra a kérdésre, miképpen kell a magyarság életenergiáját a jövő számára megmenteni, illetve felfokozni, másszóval az embergazdálkodásnak milyen útjait kell járni, ha azt akarjuk, hogy a fajok elkövetkezendő harcában a magyar nemzet léte, fennmaradása biztosítottnak lássék.

Fajvédelmi célkitűzéseit társadalombiológiai alapon rajzolja meg, azért könyvének elején a nemzetvédelem biológiai irányelveit fekteti le. Az idevonatkozó irodalom kellő ismerete alapján fejti ki a nemzet biológiai értékállományát érintő változásoknak: a népszaporodásnak, a bevándorlásnak, a vérkeveredésnek, a társadalmi osztályok születési számarányában előállott eltolódásoknak történelemalakító szerepét és megmutatja azt, hogy a kultúrák aláhanyatlását a kultúrákat alkotó fajok biológiai összetételében bekövetkező kóros elváltozások idézik elő. A nemzetnek feladata önmagát és kultúráját fenntartani, tehát az állományát fenyegető kórokozókat a végzetes következmények elkerülése érdekében kötelessége megsemmisíteni. Fejtegetései itt már a fajegészségügy terén mozognak, mert ez a tudomány van hivatva arra, hogy a faj létét veszélyeztető életkörtani jelenségeket feltárja, a faj elkorcsosulását előidéző okokat kiküszöbölje és célirányos minőségi és mennyiségi népszaporítási politikával a faj sértetlenségét, testi és lelki épségét biztosítsa. Előbb általánosságban ismerteti a fajegészségügynek tárgyát, tehát mindazt, ami a faj egészségét akár közvetlenül, akár közvetve befolyásolja (átöröklés, vérkeveredés, asszimiláció, kontraszelekció stb.), majd a magyar faj védelmének szempontjából foglalkozik a fajegészségügy útmutatásával: a célszerű minőségi és mennyiségi népszaporodási politikával.

A népszaporodás történelmet formáló erejének kifejtése után visszatekintést nyújt a magyarság népszaporodási multjáról, a magyar anyák hősi harcáról a magyar jövő érdekében, majd vázolja a jelen helyzetet — pesszimiztikusan ítélve meg a környező népek vitalindexének egybevetése alapján a magyarság jövőjét — és határozott állást foglal az ellen a neomalthuzianista felfogás ellen, mely a nemzet biológiai érdekeit az alacsonyabbrendű materiális érdekeknek áldozza fel és végeredményben népszugorodáshoz vezet. A népszugorodás az életakarát csökkenését jelenti, továbbá a nemzet demoralizálódását és a létért való küzdelem elől való dezertálást. Ezt az utat pedig nem választhatja nemzetünk, mert a magyarság létérdeke az, hogy minél nagyobb lélekszámmal vegye fel a harcot a fajok dunavölgyi küzdelmében. E megállapításából következik népesedéspolitikai célkitűzése, melynek lényege az, hogy nekünk túlnépesedésre kell törekednünk, mert ez a létért való küzdelem leghatásosabb fegyvere. E cél érdekében pedig nemzetgazdaságunkat is alá kell rendelnünk a nemzet biológiai érdekeknek, még akkor is, ha ez mélyreható átalakulást kívánna is meg. Elítéli azt a kényelmes álláspontot, mely szerint a népszaporodást az emberi értelemnek el nem érhető tényezők irányítják, azért befolyásolását is eredménytelennek tartja. E felfogással, mely népszaporodásunk ijesztő visszaesését idézte elő, szakítani kell. Bőséges statisztikai adatokkal igazolja azt a vérvesztéséget, melyet ez a közönyösség a magyarságnak már eddig is okozott. A nemzet létérdeke megköveteli a népszaporodás kedvező befolyásolását, a tudomány útmutatása pedig megadja rá a lehetőséget. Tág teret szentel ezeknek a lehetőségeknek ismertetésére. Hathatós családvédelmi intézkedéseket sürget, útmutatást ad a népegészségügy helyes megszervezésére, tájékoztat a fajrontó betegségek legyűréséről és számos más eszközt is ismertet, mely alkalmasnak látszik a magyarság biológiai reneszánszának megteremtésére.

Könyve utolsó, „A minőségi népszaporodás” című fejezetében a pozitív eugenika lehetőségeivel foglalkozik. Figyelemreméltó itt a Vitézi rendnek — ennek a külföldi szakirodalom részéről is elismert magyar intézménynek — a fajnemesítés szolgálatába állított szerepéről való fejtegetése, mely egyúttal bizonyítéka annak is, hogy a nemzet biológiai értékének emelése egy értékekben az átlagnál gazdagabb réteg teremtése révén is lehetséges. Részletesen ismerteti a társadalmi és a biológiai kiválasztás párhuzamosságának felbomlását és ennek a nemzetre háramló súlyos következményeit (középosztály zsugorodása, öngyilkossága).

Aki a magyar faj jövőjét munkálja, jó áttekintést kaphat e könyvben a magyarság jelen és jövő népi problémájáról és megtanulhatja belőle azt is,

hogy mint a multban minden tragédiánk legfőbb oka a magyar vérrel való pazarlás volt, úgy a jövő egyedüli záloga az észszerű embergazdálkodás.

G. G. dr.

Magyarország ivóvízellátása.

L'approvisionnement en eau potable en Hongrie.

Szerkesztette: Lászlóffy Woldemár dr.

Ouvrage rédigé par le Dr Voldemar Lászlóffy.

Budapest, 1940. 294 lap — pages, 29 táblázat — tableaux, 65 ábra — figures, 8 kép — images.

A könyv a „Magyar Mérnök- és Építészegylet” által rendezett Országos Ivóvízellátási Nagygyűlés gazdag anyagát tartalmazza némi kibővítéssel.

Az első rész a nagygyűlés előzményeit, lefolyását, az előadások resuméjét tartalmazza.

A második rész Nagymagyarország ivóvízellátását ismerteti; innen megtudjuk, hogy 11 millió lakosunk évi vízszükséglete kb. 400 millió köbméter, melynek egynegyedrészt, 108 millió köbmétert vízvezetékek, 7 millió köbmétert az Alföld artézi kútveiből táplált körzeti vízvezetékek szállítanak, míg 285 millió köbméter nagyobb részben kifogásolható vizű ásott kutakból kerül ki. Városaink közül csak 32-nek van vízműve, de még ezek között is több olyan akad, amelyikben csak a lakosság felének jut vízvezetési víz. A vízműnélküli városok közül 4-nek 50.000-nél, 7-nek 30.000-nél és 19-nek 10.000-nél több lakosa van. A községek között alig 30-ban van vízvezeték. Az artézi kutak száma meghaladja a 11.000-ret, s közöttük több 1.000 m-nél mélyebb, szakszerűtlen telepítésük azonban vízkincsünk esztelen pazarlására vezetett. A mű e részében ismertetik az egyes előadók az ivóvízellátás megjavítására irányuló tevékenységét is.

A harmadik rész a vízművek hidrológiai, műszaki és igazgatási kérdéseivel, a negyedik pedig, mely általános érdeklődésre tarthat számot, ivóvízellátásunk fejlesztésével foglalkozik és erre vonatkozó országos munkatervet is mutat be.

Végül egyes előadók ismertetik azokat az erőfeszítéseket, melyeket az európai országok és főleg Itália tettek ivóvízellátásuk fejlesztése érdekében.

A rendkívül ügyesen összeállított könyv, mely az ivóvízellátás problémájának egész terjedelmét felöleli nem csak szakembereknek, de főleg politikusoknak és községi, városi vezető férfiaknak szól, hogy az adott viszonyok és lehetőségek ismeretében előmozdíthassák az ivóvízellátás életbevágóan fontos ügyét.

M. S. dr.

Hacker Ervin dr.: — *Dr Ervin Hacker: Kriminalstatistische und kriminalaetiologische Berichte I—II—III.*

Miskolc, 1939, 1940. 36 + 42 + 44 l. — p.

A szerző külföldi és a nemzetközi statisztikai kiadványok adatai alapján igen érdekes és tanulságos ismertetést ad tizenkét állam kriminalitásáról.

A tárgyalt államokra vonatkozó statisztikai anyag méltatása során is foglalkozik módszertani kérdésekkel; vizsgálja a különböző viszonyításokat, az indexszámítás szerepét és adatai alapján különösen a nagy számok törvényének a jelentőségét hangsúlyozza ki. Megállapításai szerint a férfiak és nők bűnözési aránya — kisebb érthető ingadozásoktól eltekintve (Japán, Sziám, Holland-India) — hasonló a megfigyelt államokban; Danzigban (1932-ben) a külföldi állampolgárok bűnözési aránya nagyobb, mint a belföldi állampolgároké; Lengyelországban főleg az ingó vagyon ellen elkövetett bűncselekmények gyakoriak; Japánban a 20—29 évesek képviselik a bűnözési maximumot; Kanadában a vagyon ellen elkövetett bűncselekmények fordulnak elő legtöbbször; Sziámban viszont a testi épség ellen elkövetett bűncselekmények magas aránya (az összes bűncselekmények 37,7%-a) emelkedik ki; Angliában igen magas a lopások aránya (78,6%); Németországban a legtöbb elítélt a 20—25 évesek sorából kerül ki, a visszaesők maximumát a 25—30 évesek képviselik; Hollandiában a kedvező szociális helyzet magyarázza a bűnözések és lopások alacsony számát; Svájcban az intellektuális, Holland-Indiában a testi épség ellen elkövetett bűncselekmények szerepelnek nagyobb aránnyal. *Ifj. M. L. dr.*

Hacker Ervin dr.: — *Dr Ervin Hacker: Die Kriminalität des Kantons Zürich.*

Miskolc, 1939. 311 l. — p.

A magyar és egyben a nemzetközi büntetőjogi, közelebbről kriminalstatisztikai irodalom értékes gyarapodása ez a könyv. A tudós szerző jelen munkájával, mely 1937. évi svájci tanulmányútjának a terméke, kriminalstatisztikai tárgyú írásainak mind terjedeleme, mind pedig tudományos érték tekintetében a legjelesebbikét alkotta meg. A büntetőjogtudományok kitűzött céljainak lehető tökéletes gyakorlati megvalósítása érdekében nélkülözhetetlenek a statisztikai kutatások. A bűnözés okait kereső kriminalaetiológia feltétlenül kriminalstatisztikai megalapozásra szorul. A szerző munkájának célja az volt, hogy adott területre, Zürich kantonra vonatkozólag a bűnügyi statisztikai módszer segítségével a kriminalaetiológiailag felderített bűnözés ellen folytatandó küzdelemnek az útjait megjelölje.

A mű bevezetésében foglalkozik általában a kriminalstatisztikai kutatásnál felmerülő akadályokkal és módszertani kérdésekkel. Zürich kantonnal kapcsolatban ismerteti egész Svájc, Franciaország, Németország és Olaszország 1871—1936. évi kriminalitásának alakulását bűncselekménycsoportok szerint. Zürich kantonban a többi megfigyelt területekhez viszonyítva igen nagy számban fordulnak elő a vagyon elleni bűncselekmények; különösen a csalások és az okirathamisítások öltének magasabb arányt. Igen alapos és oknyomozó vizsgálat

hogy mint a multban minden tragédiánk legfőbb oka a magyar vérrel való pazarlás volt, úgy a jövő egyedüli záloga az észszerű embergazdálkodás.

G. G. dr.

Magyarország ivóvízellátása.

L'approvisionnement en eau potable en Hongrie.

Szerkesztette: Lászlóffy Woldemár dr.

Ouvrage rédigé par le Dr Voldemar Lászlóffy.

Budapest, 1940. 294 lap — pages, 29 táblázat — tableaux, 65 ábra — figures, 8 kép — images.

A könyv a „Magyar Mérnök- és Építészegylet” által rendezett Országos Ivóvízellátási Nagygyűlés gazdag anyagát tartalmazza némi kibővítéssel.

Az első rész a nagygyűlés előzményeit, lefolyását, az előadások resuméjét tartalmazza.

A második rész Nagymagyarország ivóvízellátását ismerteti; innen megtudjuk, hogy 11 millió lakosunk évi vízszükséglete kb. 400 millió köbméter, melynek egynegyedrészt, 108 millió köbmétert vízvezetékek, 7 millió köbmétert az Alföld artézi kútveiből táplált körzeti vízvezetékek szállítanak, míg 285 millió köbméter nagyobb részben kifogásolható vizű ásott kutakból kerül ki. Városaink közül csak 32-nek van vízműve, de még ezek között is több olyan akad, amelyikben csak a lakosság felének jut vízvezeteki víz. A vízműnélküli városok közül 4-nek 50.000-nél, 7-nek 30.000-nél és 19-nek 10.000-nél több lakosa van. A községek között alig 30-ban van vízvezeték. Az artézi kutak száma meghaladja a 11.000-ret, s közöttük több 1.000 m-nél mélyebb, szakszerűtlen telepítésük azonban vízkincsünk esztelen pazarlására vezetett. A mű e részében ismertetik az egyes előadók az ivóvízellátás megjavítására irányuló tevékenységet is.

A harmadik rész a vízművek hidrológiai, műszaki és igazgatási kérdéseivel, a negyedik pedig, mely általános érdeklődésre tarthat számot, ivóvízellátásunk fejlesztésével foglalkozik és erre vonatkozó országos munkatervet is mutat be.

Végül egyes előadók ismertetik azokat az erőfeszítéseket, melyeket az európai országok és főleg Itália tettek ivóvízellátásuk fejlesztése érdekében.

A rendkívül ügyesen összeállított könyv, mely az ivóvízellátás problémájának egész terjedelmét felöleli nem csak szakembereknek, de főleg politikusoknak és községi, városi vezető férfiaknak szól, hogy az adott viszonyok és lehetőségek ismeretében előmozdíthassák az ivóvízellátás életbevágóan fontos ügyét.

M. S. dr.

Hacker Ervin dr.: — *Dr Ervin Hacker: Kriminalstatistische und kriminalaetiologische Berichte I—II—III.*

Miskolc, 1939, 1940. 36 + 42 + 44 l. — p.

A szerző külföldi és a nemzetközi statisztikai kiadványok adatai alapján igen érdekes és tanulságos ismertetést ad tizenkét állam kriminalitásáról.

A tárgyalt államokra vonatkozó statisztikai anyag méltatása során is foglalkozik módszertani kérdésekkel; vizsgálja a különböző viszonyításokat, az indexszámítás szerepét és adatai alapján különösen a nagy számok törvényének a jelentőségét hangsúlyozza ki. Megállapításai szerint a férfiak és nők bűnözési aránya — kisebb érthető ingadozásoktól eltekintve (Japán, Sziám, Holland-India) — hasonló a megfigyelt államokban; Danzigban (1932-ben) a külföldi állampolgárok bűnözési aránya nagyobb, mint a belföldi állampolgároké; Lengyelországban főleg az ingó vagyon ellen elkövetett bűncselekmények gyakoriak; Japánban a 20—29 évesek képviselik a bűnözési maximumot; Kanadában a vagyon ellen elkövetett bűncselekmények fordulnak elő legtöbbször; Sziámban viszont a testi épség ellen elkövetett bűncselekmények magas aránya (az összes bűncselekmények 37·7%-a) emelkedik ki; Angliában igen magas a lopások aránya (78·6%); Németországban a legtöbb elítélt a 20—25 évesek sorából kerül ki, a visszaesők maximumát a 25—30 évesek képviselik; Hollandiában a kedvező szociális helyzet magyarázza a bűnözések és lopások alacsony számát; Svájcban az intellektuális, Holland-Indiában a testi épség ellen elkövetett bűncselekmények szerepelnek nagyobb aránnyal. *Ifj. M. L. dr.*

Hacker Ervin dr.: — *Dr Ervin Hacker: Die Kriminalität des Kantons Zürich.*

Miskolc, 1939. 311 l. — p.

A magyar és egyben a nemzetközi büntetőjogi, közelebbről kriminalstatisztikai irodalom értékes gyarapodása ez a könyv. A tudós szerző jelen munkájával, mely 1937. évi svájci tanulmányútjának a terméke, kriminalstatisztikai tárgyú írásainak mind terjedeleme, mind pedig tudományos érték tekintetében a legjelesebbikét alkotta meg. A büntetőjogtudományok kitűzött céljainak lehető tökéletes gyakorlati megvalósítása érdekében nélkülözhetetlenek a statisztikai kutatások. A bűnözés okait kereső kriminalaetiológia feltétlenül kriminalstatisztikai megalapozásra szorul. A szerző munkájának célja az volt, hogy adott területre, Zürich kantonra vonatkozólag a bűnügyi statisztikai módszer segítségével a kriminalaetiológiailag felderített bűnözés ellen folytatandó küzdelemnek az útjait megjelölje.

A mű bevezetésében foglalkozik általában a kriminalstatisztikai kutatásnál felmerülő akadályokkal és módszertani kérdésekkel. Zürich kantonnal kapcsolatban ismerteti egész Svájc, Franciaország, Németország és Olaszország 1871—1936. évi kriminalitásának alakulását bűncselekménycsoportok szerint. Zürich kantonban a többi megfigyelt területekhez viszonyítva igen nagy számban fordulnak elő a vagyon elleni bűncselekmények; különösen a csalások és az okirathamisítások öltenek magasabb arányt. Igen alapos és oknyomozó vizsgálat

alá veszi a környezet tényezőit, melyek befolyással vannak a bűnözésre; nevezetesen a klíma, a gazdasági helyzet, a foglalkozás, a város és vidék, szociális viszonyok és a vándormozgalom, családi állapot stb. hatásával foglalkozik. Ilyen kriminogén tényezők még: a nem, vallás, az alkoholizmus, a prostitúció és a háború. A bűnözésnek vannak egyéb tényezői is, mint a testi és szellemi tulajdonságok, az átöröklés, a visszaesők aránya.

A szerző nagy statisztikai anyagot fogláló könyve befejezésében behatóan foglalkozik a kriminalpolitikai kérdésekkel; különösen a feltételes elítélés problémáját fejtegeti a részletekig menően.

ifj. M. L. dr.

Die Statistik in Deutschland nach ihrem heutigen Stand.

Ehrengabe für Friedrich Zahn.

Szerkesztette: *Burgdörfer* Frigyes. — *Rédigé par Frédéric Burgdörfer*. Berlin (Verlag für Sozialpolitik, Wirtschaft und Statistik), 1940. XXVIII + 1307 l. — p. (Két kötetben. — *Deux volumes*.)

Néhány évvel a világháború előtt — 1911-ben — a német statisztikusok „Die Statistik in Deutschland nach ihrem heutigen Stand“ című kétkötetes gyűjteményes művel tisztelték meg 70. születési fordulójára alkalmából akkori nagymesterüket, v. *Mayr* Györgyöt; a békebeli német szakirodalom e reprezentatív termékének szerkesztője *Zahn* Frigyes volt.

Most maga *Zahn* Frigyes — a mai német statisztika vezetőegyenisége — részesült hasonló ajándékban 70. születésnapja alkalmából barátai, karatársai és tanítványai részéről. Az a nagy mű, melynek tervét még az ünnepi alkalomkor nyújtotta át a jubilánsnak *Burgdörfer* Frigyes, az új könyv szerkesztő-kiadója, egy évvel a jubileum után, a közelmúltban hagyta el a sajtót. Címe azonos a három évtizeddel ezelőtt megjelent kiadvány címével; a régi könyvnek azonban nem megismétlése vagy helyettesítése, hanem tudatosan, tervszerűen és az egész vonalon annak kiegészítése s időszerűsítése céljából jött létre. Nyilvánvaló tehát, hogy a békebeli és az új könyv szerkesztésének és megírásának szelleme is hasonló, bár szerkezetében már mutatkoznak természetszerű eltérések. A világháború előtti kiadvány a tulajdonképeni ősforrás: hosszabb tanulmányok foglalata, amelyek egy-egy nagyobb témakört történeti fejtegetésben is bővelkedően világítanak meg. Az új munka a nagy témákat kisebb részekre tagolva méltatja s így a cikkek és a szerzők száma a harminc év előttiéknél kb. háromszorosára — mintegy 150-re — nőtt; a külön tanulmányban tárgyalt kérdések száma a statisztika mukaterületének és feladatkörének jelentős bővülése következtében is észrevehetően megnagyobbodott. Minthogy azonban az előttünk fekvő műből a békebeli kiadványban igen részletesen kidolgozott történeti részek csaknem teljesen kimaradtak s az egyes cikkek megírása is tömörebb, a két

kötet terjedelme csak mintegy kétharmada a harminc évvel ezelőtti alapvető munka lapszámának. A *Zahn* Frigyesnek felajánlott nagy mű e szerint túlnyomórészt valóban a német statisztika *jelenlegi* állapotát ábrázoló fénykép, míg az egykor *Mayr*nak átnyújtott könyv a statisztika akkori állásán kívül a történeti háttérrel is jóval részletesebben festette meg.

A könyv célját és tartalmát a szerkesztő: *Burgdörfer* ismerteti a mű lendületes és tartalmas előszavában. Elsősorban arra mutat rá, hogy a statisztika jelentősége a kormányzat, közigazgatás, gazdasági élet és tudomány szempontjából egyaránt igen nagy mértékben nőtt meg a világháború, Németországban pedig kiváltképpen a nemzeti szocializmus uralomra jutása óta. Majd néhány határozott vonással jellemzi a mindmáig tevékenyen dolgozó *Zahn* Frigyesnek nemzetközileg is a legnagyobbra értékelt munkásságát és érdemeit. Azután átfogó képből foglalja össze a mű szerkesztési irányelveit és tartalmi rendszerét.

Burgdörferen kívül kb. 150 német statisztikus vett részt e közös munka létrehozásában. A munkatársak sorában az idősebb generáció mellett különösen a fiatalabb gárda jelentkezik szép számmal és tesz tanubizonyosságot hagyományosan jó felkészültségéről s tudományozásunk korszerű problémáinak ismeretéről. A harminc évvel ezelőtt jóval rövidebb névsornak kibővülése és felfrissítése nemcsak egészséges váltógazdaságra mutat, hanem természetes következménye annak, hogy az önállóan tárgyalt kérdések száma megháromszorozódott; a cikkírók közül egyébként néhányan már a békebeli opusnak is munkatársai voltak.

A két kötet tartalmának kimerítő méltatásához külön tanulmányra volna szükség. Ismertetésünk kereteit a másfélszáz önálló cikk címének teljes felsorolása is nagyon meghaladná; még kevésbé van tér ehelyütt az egyes dolgozatok tartalmának akárcsak szemelvényyszerű megbeszélésére. Ezért csupán a könyv beosztását mutatjuk be, egyes témákat pedig csak a tartalmi bőség és teljesség jellemzésére említünk meg.

A mű *első kötete a statisztika történetére, elméletére, szervezetére és technikájára* vonatkozó tanulmányokat foglalja össze három fejezetben: először a történeti és elméleti kérdésekről és a statisztikát a tudományok között megillető helyről frott dolgozatokat, azután a német statisztika szervezetét méltató tanulmányokat, végül a statisztika és a statisztikai ábrázolás technikájával foglalkozó cikkeket. A teljességre való törekvés nélkül is megemlíthetjük, hogy a három fejezetben beható megvilágításban részesültek a következő kérdések: a statisztika története és a történeti statisztika; a statisztika mint tudomány; a matematikai és a nem-matematikai statisztika; a mennyiségtani módszerek

alá veszi a környezet tényezőit, melyek befolyással vannak a bűnözésre; nevezetesen a klíma, a gazdasági helyzet, a foglalkozás, a város és vidék, szociális viszonyok és a vándormozgalom, családi állapot stb. hatásával foglalkozik. Ilyen kriminogén tényezők még: a nem, vallás, az alkoholizmus, a prostitúció és a háború. A bűnözésnek vannak egyéb tényezői is, mint a testi és szellemi tulajdonosságok, az átöröklés, a visszaesők aránya.

A szerző nagy statisztikai anyagot foglaló könyve befejezésében behatóan foglalkozik a kriminalpolitikai kérdésekkel; különösen a feltételes elítélés problémáját fejtegeti a részletekig menően.

ifj. M. L. dr.

Die Statistik in Deutschland nach ihrem heutigen Stand.

Ehrengabe für Friedrich Zahn.

Szerkesztette: *Burzdörfer* Frigyes. — *Rédigé par Frédéric Burzdörfer*. Berlin (Verlag für Sozialpolitik, Wirtschaft und Statistik), 1940. XXVIII + 1307 l. — p. (Két kötetben. — *Deux volumes*.)

Néhány évvel a világháború előtt — 1911-ben — a német statisztikusok „Die Statistik in Deutschland nach ihrem heutigen Stand“ című kétkötetes gyűjteményes művel tisztelték meg 70. születési fordulójára alkalmából akkori nagymesterüket, v. *Mayr* Györgyöt; a békebeli német szakirodalom e reprezentatív termékének szerkesztője *Zahn* Frigyes volt.

Most maga *Zahn* Frigyes — a mai német statisztika vezetője — részesült hasonló ajándékban 70. születésnapja alkalmából barátai, kártyársai és tanítványai részéről. Az a nagy mű, melynek tervét még az ünnepi alkalomkor nyújtotta át a jubiléumnak *Burzdörfer* Frigyes, az új könyv szerkesztő-kiadója, egy évvel a jubileum után, a közelmúltban hagyta el a sajtót. Címe azonos a három évtizeddel ezelőtt megjelent kiadvány címével; a régi könyvnek azonban nem megismétlése vagy helyettesítése, hanem tudatosan, tervszerűen és az egész vonalon annak kiegészítése s időszerűsítése céljából jött létre. Nyilvánvaló tehát, hogy a békebeli és az új könyv szerkesztésének és megírásának szelleme is hasonló, bár szerkezetében már mutatkoznak természetszerű eltérések. A világháború előtti kiadvány a tulajdonképeni ősforrás: hosszabb tanulmányok foglalata, amelyek egy-egy nagyobb témakört történelmi fejtegetésben is bővelkedően világítanak meg. Az új munka a nagy témákat kisebb részekre tagolva méltatja s így a cikkek és a szerzők száma a harminc év előttinek kb. háromszorosára — mintegy 150-re — nőtt; a külön tanulmányban tárgyalt kérdések száma a statisztika mukaterületének és feladatkörének jelentős bővülése következtében is észrevehetően megnagyobbodott. Minthogy azonban az előttünk fekvő műből a békebeli kiadványban igen részletesen kidolgozott történelmi részek csaknem teljesen kimaradtak s az egyes cikkek megírása is tömörebb, a két

kötet terjedelme csak mintegy kétharmada a harminc évvel ezelőtti alapvető munka lapszámának. A *Zahn* Frigyesnek felajánlott nagy mű e szerint túlnyomórészt valóban a német statisztika *jelenlegi* állapotát ábrázoló fénykép, míg az egykor *Mayr*nak átnyújtott könyv a statisztika akkori állásán kívül a történelmi háttérrel is jóval részletesebben festette meg.

A könyv célját és tartalmát a szerkesztő: *Burzdörfer* ismerteti a mű lendületes és tartalmas előszavában. Elsősorban arra mutat rá, hogy a statisztika jelentősége a kormányzat, közigazgatás, gazdasági élet és tudomány szempontjából egyaránt igen nagy mértékben nőtt meg a világháború, Németországban pedig kiváltképpen a nemzeti szocializmus uralomra jutása óta. Majd néhány határozott vonással jellemzi a mindmáig tevékenyen dolgozó *Zahn* Frigyesnek nemzetközileg is a legnagyobb értékelt munkásságát és érdemeit. Azután átfogó képen foglalja össze a mű szerkesztési irányelveit és tartalmi rendszerét.

Burzdörferen kívül kb. 150 német statisztikus vett részt e közös munka létrehozásában. A munkatársak sorában az idősebb generáció mellett különösen a fiatalabb gárda jelentkezik szép számmal és tesz tanubizonyosságot hagyományosan jó felkészültségéről s tudományunk korszerű problémáinak ismeretéről. A harminc évvel ezelőtt jóval rövidebb névsornak kibővülése és felfrissítése nemcsak egészséges váltógazdaságra mutat, hanem természetes következménye annak, hogy az önállóan tárgyalt kérdések száma megháromszorozódott; a cikkírók közül egyébként néhányan már a békebeli opusnak is munkatársai voltak.

A két kötet tartalmának kimerítő méltatásához külön tanulmányra volna szükség. Ismertetésünk kereteit a másfélszáz önálló cikk címének teljes felsorolása is nagyon meghaladná; még kevésbé van tér ehelyütt az egyes dolgozatok tartalmának akárcsak szemelvényeszerű megbeszélésére. Ezért csupán a könyv beosztását mutatjuk be, egyes témákat pedig csak a tartalmi bőség és teljesség jellemzésére említünk meg.

A mű *első kötete a statisztika történetére, elméletére, szervezetére és technikájára* vonatkozó tanulmányokat foglalja össze három fejezetben: először a történelmi és elméleti kérdésekről és a statisztikát a tudományok között megillető helyről frott dolgozatokat, azután a német statisztika szervezetét méltató tanulmányokat, végül a statisztika és a statisztikai ábrázolás technikájával foglalkozó cikkeket. A teljességre való törekvés nélkül is megemlíthetjük, hogy a három fejezetben beható megvilágításban részesültek a következő kérdések: a statisztika története és a történelmi statisztika; a statisztika mint tudomány; a matematikai és a nem-matematikai statisztika; a mennyiségtani módszerek

statisztikai alkalmazása; a statisztikai oknyomozás; a statisztika oktatása a német egyetemeken; a birodalmi, az országos, a községi és tartományi statisztika németországi szervezete, továbbá mint újszerű adalék: a különböző szervezetek, szövetségek stb. újabban erősen kiépült statisztikája; a gépek alkalmazása a statisztikában s a grafikai és térképi ábrázolási módszerek. Az első kötet következő, egyben legterjedelmesebb része a *népességstatisztika* kérdéseinek vezet végig; a bevezető tanulmány a népességstatisztika és népesedéspolitikai problémáiról és kapcsolatairól szól, majd külön fejezetekben sorakoznak a népesség állapotára és vándorlására, továbbá a népmozgalomra, azután pedig az egészségügyi statisztikára vonatkozó cikkek és végül a statisztika és biológia közös problémáira rávilágító dolgozatok. Külön tanulmányok foglalkoznak többek között ebben a részben a népszámlálásüggyel, a fajkutató és a statisztika kapcsolataival, a nagyvárosi néptömrűlésekkel, az ingavándorlásokkal, a természetes népmozgalommal különös tekintettel a népgyarapodási statisztikára, a halandóság mérésének módszereivel, a jövőbe pillantó — egyre fontosabb — népességi számításokkal, a halálokok, a betegségek, a fogyatkozások és a kórházak statisztikájával, a vetélések, a csecsemőhalandóság, a rák és az öngyilkosságok statisztikájával; sok jó útmutatót találunk a sorozási és a sportstatisztikát, a statisztikának az örökléstani, élettani és orvosi, továbbá az ikerkutatásban elfoglalt helyét s a statisztika és a lélektan kapcsolatait tárgyaló szakaszokban. Ugyancsak az első kötet közli még *kultúr-, közigazgatási és pénzügyi statisztika* címen három főfejezetben a művelődési és morálstatisztikai, a közigazgatási és politikai és a pénzügy- s adóstatisztikai tárgyakról készült összefoglalásokat. Így megismerkedhetünk itt az oktatásügyi, a könyvtermelési, könyvtári, sajtó-, múzeum-, színház-, film-, zene- és rádióstatisztika több szempontból új utakon haladó németországi művelésével, a német hűnyügi és erkölcsstatisztika problémáival, továbbá a közigazgatási, választási, honvédelmi, gyarmatügyi statisztikával, a birodalmi és országos stb. pénzügyi statisztika, a háztartási költségvetések, az adósságok és a közületi vagyon statisztikájával, azután fontosabb adónemenként az adóstatisztikával, a nemzetközi adóstatisztika és adóteherösszehasonlítások kérdéseivel és végül a pénzügyi és adóstatisztikával, mint fontos gazdaságpolitikai ismeretek forrásával.

A hasonlóan bő tartalmú *második kötetet* csaknem teljes egészében a *gazdasági és szociális statisztikai* fejezetek töltik meg. E kötet első tanulmánya a gazdaságstatisztika és gazdaságpolitika összefüggéseit világítja meg. Majd az általános gazdaságstatisztika, a mezőgazdasági statisztika, az iparstatisztika, a kereskedelem- és közlekedésügyi

és a szociális statisztika nagy fejezeteire tagolva rendre következnek az egyes dolgozatok, köztük a következő kérdésekről: a foglalkozási statisztika; a munkahelyek statisztikája; a villany-, gáz- és vízellátás statisztikája; a vállalatok statisztikája; az üzemgazdasági, a konjunktúra-, a pénz- és hitelügyi és a bankstatisztika; a takarékoság statisztikája; nemzeti jövedelem és nemzeti vagyon; a fizetési, deviza- és közgazdasági mérlegek; a statisztika jelentősége a gazdaságvezetés és a világgazdasági piacutató szempontjából; a mezőgazdasági üzemi statisztika; a földbirtok-, aratósi, gabonakészlet, kertgazdasági statisztika; a kiskertek és városi kistelepülések Németországban sajátos jelentőségű statisztikája; a főzelékfélék és a gyümölcstermelés statisztikája; az erdőgazdasági statisztika; az állatszámolások; a tej- és húsellátás statisztikája; az ipari statisztika; az ipari termelés (főágak szerint is); a kis- és középipari üzemszatisztika; a külkereskedelmi statisztika; a be- és kivitel statisztikája vidékek szerint; általában a forgalom, valamint külön az automobil-, a tengeri stb. forgalom és a motorizálás statisztikája; a forgalmi balesetek és az idegenforgalom statisztikája; az árak, a megélhetési költségek, a munkabérek, a társadalombiztosítás és a biztosításügy, továbbá a lakásügy és építkezési tevékenység statisztikája. Újításként idecsatlakozik még a kötet záró része, mely a *statisztika szerepét a természettudományokban* megvilágító érdekes tanulmányok sorozata; e dolgozatok például a biometrika, a geofizika, a meteorológia, a csillagászatban s a modern fizika szemszögéből vetnek fényt a német statisztika idevágó tevékenységére.

A mű e hatalmas keretében igen nagy és sok szempontból újszerű anyag halmozódik fel. A 150 cikkre tagozódó fejezetek elsősorban a tárgyalt kérdések jelentőségére s a német statisztika mai állásával kapcsolatos elméleti és módszerkérdésekre terjeszkednek ki. Adatokat a két kötet alig közöl, mert az adatismertetést a könyv gondos megtervezésével és szerkesztésével nagy érdemeket szerzett *Burdorfer* a mű szellemének megfelelően már eleve kizárta a kiadvány anyagából. Általános elméleti és módszertani megjegyzésekben a legtöbb tanulmány annál inkább bővelkedik; sőt a cikkek egy-egy kérdést itt-ott tankönyvszerű részletességgel (a számítási módszerek leírásával, képletek közlésével stb.) is megvilágítanak. Irodalmi idézetekben a kötetek nem bővelkednek túlságosan; a német szakirodalom kimerítő felsorolása ugyanis felettébb nagy mértékben megterhelte volna az anyagot. A mű egyébként szerkezetileg nagyban egészben azonos, vagy legalább is hasonló tanulmányok gyűjteménye; a két kötet átlapozása folyamán itt-ott ugyan ismétlésekre és ellentétes állásfoglalásokra is bukkanunk, ezt azonban másfélszáz munkatárs mellett igazán nem lehet csodálni. A németbiro-

dalmi statisztika jelenéről: sokoldalúságáról, magas színvonaláról a könyv így is töretlen képet ad; a maga egészében olyan forrásmunka, mely nemcsak a német statisztikának szinte egyedülállóan sikerült keresztmetszete, de világszerte hasznos kézikönyv a tudományunk egész munkaterülete, illetőleg az

egy részletkérdések iránt érdeklődő statisztikusok és statisztikai fogyasztók számára. Ezzel a munkával, mely hatalmas határkő a német statisztika történetében, a harmadik birodalom statisztikusai nemcsak Zahn Frigyest ajándékozták meg, hanem az egyetemés statisztikai tudományt is. *Th. L. dr.*

A M. kir. Központi Statisztikai Hivatal könyvtárába érkezett munkák.

Ouvrages arrivés à la bibliothèque de l'Office Central Royal Hongrois de Statistique.

Nemzetközi vonatkozású művek és elméleti munkák. (*Publications d'intérêt international ou de théorie générale.*) — Centre d'information en matière de protection de l'enfance. Résumé de la Série législative et administrative des documents du Centre d'information parus pendant l'année 1939. Société des nations. Genève.

Commission des mesures à prendre en cas de circonstances exceptionnelles. Procès-verbaux de la troisième session. (Privée) Genève, 20—21 septembre 1939. Bureau international du travail Genève.

Liste révisée des drogues, préparations et spécialités tombant sous le coup des conventions internationales sur les stupéfiants. Société des nations. Commission consultative du trafic de l'opium et autres drogues nuisibles. Genève. 1940.

Méthodes de collaboration entre les pouvoirs publics, les organisations professionnelles ouvrières et les organisations professionnelles patronales. Conférence internationale du travail. 26. session. Genève, 1940. Bureau international du travail. Genève.

Résumé des transactions illicites et des saisies. Communiquées au Secrétariat de la Société des nations du 1er janvier au 31 mars 1940. Société des nations. Commission consultative du trafic de l'opium et autres drogues nuisibles. Genève.

Statistique générale du service postal, 1938. Bureau international de l'Union postale universelle. Berne.

Aba Sándor: Hova és hogyan lehet kivándorolni. 40 l. Budapest. 1939.

Kürthy Sándor dr.: Nyersanyagháború, önellátás, önblokád. 15 l. Pécs. 1939. (Klly. a Külügyi szemle 1939. évi októberi számából.)

Magyarország. (*Hongrie.*) — *Földvály László dr.: Kincstári erdők Kárpátalján.* I. rész. *Területi statisztika.* 23 l. II. rész. *Faállományviszonyok.* 42 l. Budapest. 1939., 1940. (Klly. a Magyar statisztikai szemle 1939. évi 7. és 1940. évi 3., 5. számából.)

Halász Árpád dr.: Budapest húsz éve. 1920—1939. Fejlődéstörténeti tanulmány. 427 l. Budapest. 1939.

Lengyel, Thomas: Die Ungarn und der Krimkrieg. 111 l. Budapest. 1938.

Mórotz Károly: Mezőgazdasági termelésünk ármeghatározó tényezői. 39 l. Budapest. 1939. (Klly. a Közgazdasági szemle 1939. évi 1—4. számából.)

Papp Antal dr.: Adórendszerünk agrárpolitikai bírálata. 49 l. Budapest. (Klly. a Magyar gazdák szemléje 1939. évi 2., 3. számából.)

Wildner Ödön dr.: A főváros közigazgatásának története a kiegyezéstől a Milleniumig. Kiadja Budapest székesfőváros statisztikai hivatala. 130 l. Budapest. 1939. (Statisztikai közlemények. 91/IV.)

Amerikai Egyesült Államok. (*États-Unis.*) — *Annual report of the Board of regents of the*

Smithsonian institution showing the operations, expenditures, and condition of the institution, 1937/8. Washington.

Annual report of the Secretary of the treasury on the state of the finances, 1938/9. Washington.

Cotton production and distribution, 1938/9. Bureau of the census. Washington.

Bulgária. (*Bulgarie.*) — *Compte rendu de la Banque nationale de Bulgarie, 1939.* Sofia.

Statistique du mouvement de la population, 1938. Mariages, divorces, naissances et décès. (Avec les causes de décès.) Direction générale de la statistique. Sofia.

Egyiptom. (*Egypte.*) — *Annual statement of foreign trade, 1938.* I. köt. Statistical department. Cairo.

Egypt trade statistics, 1939. A new classification for international use. Statistical department. Cairo.

Rapport annuel, 1939. Bureau central d'informations des narcotiques. Le Caire.

Statistique des sociétés anonymes par actions travaillant principalement en Egypte, 1939. Département de la statistique générale. Le Caire.

Vital statistics, 1938. Statistical department. Cairo.

Jugoszlávia. (*Yougoslavie.*) — *Résultats définitifs du recensement de la population, 1931.* IV. köt. *Population de fait suivant la profession principale.* Statistique générale d'État. Beograd.

Kína. (*Chine.*) — *The Trade of China, 1939.* III. köt. *Foreign trade: Analysis of exports.* Statistical department of the Inspectorate general of customs. Shanghai.

Németalföld. (*Pays-Bas.*) — *Enquête sur le coût de la vie de ménages d'ouvriers et de fonctionnaires à La Haye pendant l'année avril 1937 — mars 1938 y compris.* Bureau de statistique de la ville. La Haye.

Statistiek van de samenstelling der Nederlandsche koopvaardijvloot en van de scheepsrampen, 1939. Bureau van den Inspecteur-generaal voor de scheepvaart. 's-Gravenhage.

Statistique du personnel communal, 1938. Bureau de statistique de la ville. La Haye.

Németbirodalom. (*Allemagne.*) — *Der Umbruch in der Bevölkerungsentwicklung im Gebiete der Ostmark.* Statistische Ergebnisse der natürlichen Bevölkerungsbewegung vor und nach der Wiedervereinigung. Statistisches Amt für die Reichsgaue der Ostmark. Wien. 1939.

Norvégia. (*Norvège.*) — *Mouvement de la population, 1938.* Bureau central de statistique. Oslo. (Norges officielle statistikk. IX. 192.)

Rapport sur l'état sanitaire et médical, 1938. Bureau central de statistique. Oslo. (Norges officielle statistikk. IX. 194.)

Recensement du 20 juin 1939. I. köt. *La superficie, animaux domestiques, etc.* Bureau central de statistique. Oslo. (Norges offisielle statistikk. IX. 191.)

Statistique des hospices d'aliénés, 1938. Bureau central de statistique. Oslo. (Norges offisielle statistikk. IX. 193.)

Statistique des télégraphes et des téléphones de l'État de Norvège, 1938/9. Telegraphstyret. Oslo. (Norges offisielle statistikk. IX. 120.)

Olaszország. (Italie.) — *Centro di preparazione politica per i giovani.* Partito nazionale fascista. Roma.

Industrie alimentari, 1937. Censimento industriale e commerciale, 1937/1940.) I. rész. *Materie prime e materie ausiliarie. Prodotti e sottoprodotti. Giacenze. Impianti e macchinari.* Istituto centrale di statistica. Roma.

Relazioni del Consiglio di amministrazione e del Collegio dei sindaci, 1939. Istituto nazionale delle assicurazioni. Roma.

Giudice, Riccardo del: *Le assicurazioni sociali sino alla riforma de ventennale.* 68 l. Roma. 1940. (Quaderni de l'Assistenza sociale. 6.)

Mezzasoma, Fernando: *Preparazione politica.* Istituto poligrafico dello stato. 8. l. Roma. 1939.

Románia. (Roumanie.) — *Conflictele colective muncă,* 1939. Ministerul muncii. București.

Contractele colective de muncă, 1930. Ministerul muncii. Bukurești.

Enciclopedia României. I. köt. *Statul.* II. köt. *Tara românească.* III. köt. *Economia națională. Cadre și productie.* București. 1938.

Recensământul general al populației, 1930. I. köt. *Sex, stare civilă, grupe de vârstă, gospodării,*

informități, populația flotantă. II. köt. *Neam, limbă maternă, religie.* III. köt. *Stiința de carte.* X. köt. *Intreprinderi industriale și comerciale.* Institutul central de statistica. București.

Fall Endre dr.: Jogunk Erdélyhez. 68 l. + 5 térkép. Budapest. 1940.

Svájc. (Suisse.) — *Die privaten Versicherungs-Unternehmungen in den Schweiz,* 1938. Eidgenössisches Versicherungsamt. Bern.

Jahresbericht der schweizerischen Handelsstatistik, 1939. I. rész. Eidgenössische Oberzoll-direktion. Bern.

Staats-Rechnung des Kantons Basel-Stadt, 1939. Basel.

Untersuchungen über die Rentabilität der schweiz. Landwirtschaft, 1937/38, II. rész. Schweizerisches Bauernsecretariat. Bern.

Svédország. (Suède.) — *Enquête sur les coupes de bois,* 1937. Bureau central de statistique. Stockholm. (Communications statistiques. A. V. 6.)

Hygiène et service sanitaire en Suède, 1938. Conseil supérieur de l'administration médicale de l'État. Stockholm. (Statistique officielle de la Suède.)

Justice criminelle, 1938. Bureau central de statistique. Stockholm. (Statistique officielle de la Suède.)

Lärarutbildningen, 1928/9—1938/9. Kungl. sköläverstyrelse. Stockholm (Sveriges Offizielle statistik.)

Pêche, 1938. Bureau central de statistique. Stockholm. (Statistique officielle de la Suède.)

Riksstat for budgetåret, 1940/1. Stockholm.

Venezuela. — *Censos agricola y pecuario,* 1937. *Estado Anzoategui.* Dirección general de estadística. Caracas.

Folyóiratszemle. — Revues.

Der deutsche Volkswirt (14. évf. 1. sz., Berlin 1940, ném.). — Croon H.: A textilgazdálkodás lehetőségei Németországban és a szomszédos államokban. — Fischer W. A.: Új célkitűzések Dániában. — (3. sz.). — Wiel P.: Kontinentális zárlat 1940-ben. — (40. sz.). — Reichert J. W.: Franciaország vaspolitikája.

Die Volkswirtschaft (13. évf. 6. sz., Bern 1940, ném.). — Pályaválasztási tanácsadó és állásközvetítések Svájcban az 1939. év folyamán. — A svájci munkaügyi bíróságok (iparhatóságok) tevékenysége 1939-ben.

Journal de la Société Hongroise de Statistique (18. évf. 1. sz., Budapest 1940, fr., ném., ang.). — Meyer M.: Mire tanít bennünket a rák leküzdésére alakult német birodalmi bizottság rákstatistikája? — Kovács A.: Az erdélyi magyarság és a román statisztika. — Balás K.: Nyersanyagok és népesedés. — Surányi-Unger T.: A város szerepe a nemzetgazdaságban.

Közgazdasági Szemle (64. évf. 6. sz., Budapest 1940, m.). — Neubauer Gy.: A magyar nemzeti jövedelem megoszlása. — Jirkovszky S.: Pénzintézeteink a huszas évek fellendülése idején. — Sorbi W.: A korporativizmus és az önellátás a mai történelmi időkben. — Éber E.: Új állattenyésztési törvény.

Láthatár (8. évf. 7. sz., Budapest 1940, m.). Molnár E.: A bretonok szabadságmozgalma. — Joó

T.: Magyar nemzet — szlovák nép. — Baumgartner S.: Az 1939 júl. 25-i szlovák közigazgatási törvény.

Magyar Kisebbség (19. évf. 11—12. sz., Lugos 1940, m.). — Duka Zólyomi N.: A szlovákiai magyarság helyzete. — Cseresnyés I.: A nemzetiségi kérdés Belgiumban. — Magyar kisebbségi nyilatkozatok a Vajdaság kettéosztása ellen. — A kérdés módja a nemzetiséget a nyelv alapján tudakoló államokban.

Magyar Szemle (39. köt. 1. [155.] sz., Budapest 1940, m.). — Szekfű Gy.: A legújabb nemzetiségi törvényjavaslat. — A finn szabadságharc mérlege.

Munkaügyi Szemle (14. évf. 7. sz., Budapest 1940, m.). — Gortvay Gy.: Az iparfelügyelet reformja. — Csury J.: A magán betegbiztosítás. — Girardelli V.: Mezőgazdasági munkavállalók betegségi biztosítása Olaszországban. — Elekes Gy.: Munkásbiztosító és betegsegélyező intézmény Selmecbányán 150 évvel ezelőtt.

Népegészségügy (21. évf. 13. sz., Budapest 1940, m.). — Geday J.: A pétervásárai járás lakosságának vérbajjal való fertőzöttsége a végzett vérvizsgálat alapján. — Kelemen I.: A bábakérdés reformja.

Notiziario demografico (12. évf. 10—12. sz., Roma 1939, ol.). — A kereskedelemmel foglalkozó népesség társadalmi szerkezete az olasz

nagyvárosokban 1936 április 21-én — Termékenységi együttthatók kor szerint, 1935—37. években. — Az olasz királyság területén a géperejű közlekedési eszközök által előidézett balesetek az 1938. évben. — Statisztikai jelenségek grafikai ábrázolása. — A nagy német városok népességének növekedése. — (13. évf. 1. sz.). — A termékeny életkorban levő nők Olaszországban. — Az olasz családoknak a családfő foglalkozása, átlagos lélekszáma és eltartott családtagjaik szerinti megoszlása — Az európai népesség szaporodása a Délafrikai Unióban. — A halvaszületések száma a megelőző szülés óta eltelt idő szerint Olaszországban. — Családvédelmi törvény Franciaországban.

Petermanns Geographische Mitteilungen (86. évf. 6. sz., Gotha 1940, ném.). — *Sapper K.*: Guatemala köztársaság területi igénye Belicére (Brit-Honduras). — *Plaetschke B.*: A multi-évi szovjetország népszámlálás eredményei földrajzi tekintetben. — *Jusatz J. H.*: A járványos betegségek földrajz-gyógyászati vizsgálata.

Reichsarbeitsblatt (20. évf. 17. sz., Berlin 1940, ném.). — *Schäpfgen*: Testületi ellátás az ipari üzemekben a háború alatt. — *Rilke A.*: A női munkaerő kérdése. — *Vollweiler*: Az állami hadigazdálkodás irányításának kiépítése. — (18. sz.). — A háború utáni időszak építési tervezetének előkészítése. — *Knolle*: Női munkabérek a háborúban. *Bellinger*: A kistelepülések statisztikája.

Schmollers Jahrbuch (64. évf. 3. sz., Berlin 1940, ném.). — *Schorer E.*: Mennyiségi né-

pességproblémák. — *Scherzer G.*: Mezőgazdasági kis- és nagyüzemek. — *von Ungern-Sternberg R.*: A születéscsökkenések okainak vizsgálata. — *Meimberg R.*: A kiskereskedelem biztosítása a hadigazdálkodásban. — *Hashagen J.*: Történeti és gazdasági filozófia.

Soziale Praxis (49. évf. 13. sz., Berlin 1940, ném.). — *Dräger W.*: Testületi ellátás a háborúban. — *Donau W.*: Újjárendezés Spanyolországban.

Városi Szemle (26. évf. 2. sz., Budapest 1940, m.). — *Rihmer P.*: Róma város fejlesztése és városrendezése. — *Hergár V.*: Módszer a magyar vidéki városok övezeti tervének elkészítésére. — *Áfra Nagy J.*: Mennyit ér Budapest földje. — Budapest mezőgazdaságának fejlődése. — Nagy-London közlekedési és települési viszonyai.

Városok Lapja (35. évf. 13. sz., Budapest 1940, m.). — *Medriczky A.*: Szigetvár, a történelmi nevezetességű városias nagyközség. — A trianoni magyar városok tervezett költségvetései 1940. évre.

Voix des Peuples (7. évf. 5. sz., Genf 1940, fr.). — *Danko M.*: A nemzeti kisebbségek és a háború. — *Ebrey A.*: Kárpátalja és Magyarország.

Wirtschaftsdienst (25. évf. 24. sz., Hamburg 1940, ném.). — *Lösch A.*: Az új kontinentális zárlat. — Skandinávia ásványolajjellátása. — Egyiptom gyapotgazdasága. — (25. sz.). — Norvégia gazdasági újjáépítése. — (26. sz.). — Az ásványi kincsek korszerű kihasználása Észtországban.

K Ü L Ö N F É L E

Magyar Kereskedelmi Statisztikai Értékmegállapító Bizottság.

Commission Hongroise pour la Fixation des Valeurs de Statistique Commerciale.

Szaksztályülések. — *Séances de sections.*
(Harmadik közlemény. — *Communication n° 3.*)

A XVIII. szaksztály folyó évi május hó 16-án megtartott ülésén *vitéz Markotay-Velsz Jenő* m. kir. kormányfőtanácsos, a Mávag vezérigazgatója elnökölt. Jelen voltak: *Dunckel Károly* m. kir. kormányfőtanácsos, *Chatel Ottó*, *Heinrich Antal*, *Zorkóczy Béla*, *Artnér Dezső dr.*, *Dérczy Ferenc* és *Tóthvárady-Asbóth Miklós* bizottsági tagok.

Dunckel Károly a vas- és acélipar 1939. évi termelési-, forgalmi- és árviszonyait ismertette:

A munkásviszonyok az 1939. évben általában nyugodtak voltak. A munkáslétszám az év folyamán kb. 31%-kal, a munkás átlagos órakeresete kb. 1%-kal és az átlagos munkaidő 5—6%-kal emelkedett.

A kormány a német-lengyel háború kitörése után véderőink kiépítésére szükséges fokozott termelés biztosítása érdekében felfüggesztette, illetve módosította a munkaidő korlátozására és az alkalmazottak fizetéses szabadságára vonatkozó rendelkezéseket.

A vas- és acélipar által gyártott félkész- és kész gyártmányok árai az év folyamán változást nem mutatnak fel. Külföldön a vas- és acélipar vas- és fémötvözeteiben azonban a háború kitörése

erős hosszmozgalmat indított el, amelynek eredményeként a nyersanyagárak átlagos világpiaci árszínvonala az év végén átlagban kb. 15—20%-kal volt magasabb, mint a háború kitörése előtt.

A hivatalos bankkamatláb az év végén változatlanul 4%. A magánhitel után fizetett kamat 7½—8¼% volt.

A hitel biztonsága általában kielégítő volt. Úgy az óvatolt váltók száma, mint értéke, valamint a magán- és kényszerregyességek száma az 1938. évihez képest csökkent. A fizetésképtelenségek által érintett passzívák összege két nagymérvű fizetésképtelenség következtében ugyan jelentősen emelkedett, ezeket azonban az általános gazdasági helyzettől független okok idézték elő.

A betétképződést a nyugtalan nemzetközi helyzet ugyan zavarta s bár két ízben: március és augusztus—szeptemberben jelentősebb betételvonások voltak, a betétállomány az év folyamán, ha mérsékelt keretekben is, de végeredményben emelkedett.

Az 1939. év folyamán vámpolitikai tekintetben a cseh-szlovák állam megszűnésével és Lengyelország felosztásával kapcsolatban lényeges

nagyvárosokban 1936 április 21-én — Termékenységi együttthatók kor szerint, 1935—37. években. — Az olasz királyság területén a géperező közlekedési eszközök által előidézett balesetek az 1938. évben. — Statisztikai jelenségek grafikai ábrázolása. — A nagy német városok népességének növekedése. — (13. évf. 1. sz.). — A termékeny életkorban levő nők Olaszországban. — Az olasz családoknak a családfő foglalkozása, átlagos lélekszáma és eltartott családtagjaik szerinti megoszlása — Az európai népesség szaporodása a Délafrikai Unióban. — A halvaszületések száma a megelőző szülés óta eltelt idő szerint Olaszországban. — Családvédelmi törvény Franciaországban.

Petermanns Geographische Mitteilungen (86. évf. 6. sz., Gotha 1940, ném.). — *Sapper K.*: Guatemala köztársaság területi igénye Belicére (Brit-Honduras). — *Plaetschke B.*: A multi-évi szovjetország népszámlálás eredményei földrajzi tekintetben. — *Jusatz J. H.*: A járványos betegségek földrajz-gyógyászati vizsgálata.

Reichsarbeitsblatt (20. évf. 17. sz., Berlin 1940, ném.). — *Schäpfgen*: Testületi ellátás az ipari üzemekben a háború alatt. — *Rilke A.*: A női munkaerő kérdése. — *Vollweiler*: Az állami hadigazdálkodás irányításának kiépítése. — (18. sz.). — A háború utáni időszak építési tervezetének előkészítése. — *Knolle*: Női munkabérek a háborúban. *Bellinger*: A kistelepülések statisztikája.

Schmollers Jahrbuch (64. évf. 3. sz., Berlin 1940, ném.). — *Schorer E.*: Mennyiségi né-

pességproblémák. — *Scherzer G.*: Mezőgazdasági kis- és nagyüzemek. — *von Ungern-Sternberg R.*: A születéscsökkenések okainak vizsgálata. — *Meimberg R.*: A kiskereskedelem biztosítása a hadigazdálkodásban. — *Hashagen J.*: Történeti és gazdasági filozófia.

Soziale Praxis (49. évf. 13. sz., Berlin 1940, ném.). — *Dräger W.*: Testületi ellátás a háborúban. — *Donau W.*: Újjárendezés Spanyolországban.

Városi Szemle (26. évf. 2. sz., Budapest 1940, m.). — *Rihmer P.*: Róma város fejlesztése és városrendezése. — *Hergár V.*: Módszer a magyar vidéki városok övezeti tervének elkészítésére. — *Áfra Nagy J.*: Mennyit ér Budapest földje. — Budapest mezőgazdaságának fejlődése. — Nagy-London közlekedési és települési viszonyai.

Városok Lapja (35. évf. 13. sz., Budapest 1940, m.). — *Medriczky A.*: Szigetvár, a történelmi nevezetességű városias nagyközség. — A trianoni magyar városok tervezett költségvetései 1940. évre.

Voix des Peuples (7. évf. 5. sz., Genf 1940, fr.). — *Danko M.*: A nemzeti kisebbségek és a háború. — *Ebrey A.*: Kárpátalja és Magyarország.

Wirtschaftsdienst (25. évf. 24. sz., Hamburg 1940, ném.). — *Lösch A.*: Az új kontinentális zárlat. — Skandinávia ásványolajjellátása. — Egyiptom gyapotgazdasága. — (25. sz.). — Norvégia gazdasági újjáépítése. — (26. sz.). — Az ásványi kincsek korszerű kihasználása Észtországban.

K Ü L Ö N F É L E

Magyar Kereskedelmi Statisztikai Értékmegállapító Bizottság.

Commission Hongroise pour la Fixation des Valeurs de Statistique Commerciale.

Szaksztályülések. — *Séances de sections.*

(Harmadik közlemény. — *Communication n° 3.*)

A XVIII. szaksztály folyó évi május hó 16-án megtartott ülésén *vitéz Markotay-Velsz Jenő* m. kir. kormányfőtanácsos, a Mávag vezérigazgatója elnökölt. Jelen voltak: *Dunckel Károly* m. kir. kormányfőtanácsos, *Chatel Ottó*, *Heinrich Antal*, *Zorkóczy Béla*, *Artnér Dezső dr.*, *Dérczy Ferenc* és *Tóthváradny-Asbóth Miklós* bizottsági tagok.

Dunckel Károly a vas- és acélipar 1939. évi termelési-, forgalmi- és árviszonyait ismertette:

A munkásviszonyok az 1939. évben általában nyugodtak voltak. A munkáslétszám az év folyamán kb. 31%-kal, a munkás átlagos órakeresete kb. 1%-kal és az átlagos munkaidő 5—6%-kal emelkedett.

A kormány a német-lengyel háború kitörése után véderőink kiépítésére szükséges fokozott termelés biztosítása érdekében felfüggesztette, illetve módosította a munkaidő korlátozására és az alkalmazottak fizetéses szabadságára vonatkozó rendelkezéseket.

A vas- és acélipar által gyártott félkész- és kész gyártmányok árai az év folyamán változást nem mutatnak fel. Külföldön a vas- és acélipar vas- és fémötvözeteiben azonban a háború kitörése

erős hosszmozgalmat indított el, amelynek eredményeként a nyersanyagárak átlagos világpiaci árszínvonala az év végén átlagban kb. 15—20%-kal volt magasabb, mint a háború kitörése előtt.

A hivatalos bankkamatláb az év végén változatlanul 4%. A magánhitel után fizetett kamat 7½—8¼% volt.

A hitel biztonsága általában kielégítő volt. Úgy az óvatolt váltók száma, mint értéke, valamint a magán- és kényszeregyességek száma az 1938. évihez képest csökkent. A fizetésképtelenségek által érintett passzívák összege két nagymérvű fizetésképtelenség következtében ugyan jelentősen emelkedett, ezeket azonban az általános gazdasági helyzettől független okok idézték elő.

A betétképződést a nyugtalan nemzetközi helyzet ugyan zavarta s bár két ízben: március és augusztus—szeptemberben jelentősebb betételvonások voltak, a betétállomány az év folyamán, ha mérsékelt keretekben is, de végeredményben emelkedett.

Az 1939. év folyamán vámpolitikai tekintetben a cseh-szlovák állam megszűnésével és Lengyelország felosztásával kapcsolatban lényeges

változásoknak voltunk tanui. A megváltozott viszonyoknak megfelelően ideiglenes árucserelogalmi megállapodást kötöttünk Szlovákiával s az év folyamán az árucserére és fizetési egyezményekre vonatkozólag sok tárgyalás, megállapodás, illetve megállapodásmódosítás történt.

Német viszonylatban a Felvidék visszacsatolása miatt az alapkongingenseket 10%-kal emelték, Kárpátalja visszacsatolása pedig egyes alapkongingenseket számszerűleg megváltoztatott. Az 1938-ban érvényben volt külön kongingenseket 1939-re is érvényesítették.

Befejeződtek az árucserre és fizetési forgalomra vonatkozó tárgyalások Franciaországgal, Olaszországgal, Jugoszláviával, Görögországgal és Romániával is. Ezek a megállapodások a fogyasztás szempontjából azonban vámkedvezményeket nem hoztak.

A háború kitöréséig a gazdasági tényezők közül az ország területének megnövekedése volt a legfontosabb. Hozájárult a gazdasági tevékenység megélénküléséhez a mezőgazdaság vásárlóerejének kedvező alakulása és a lakosság széles rétegeinek különféle szociálpolitikai intézkedésekkel növelt fogyasztóképesége is.

Nagy vállalatok ezért termelőképességük teljes kihasználásával, sőt bővítésével dolgoztak, úgyhogy több helyen munkáshiány mutatkozott.

A gazdasági helyzet szilárdságát mutatja az is, hogy a széntermelés 14, a vasérctermelés kb. 40%-os emelkedést mutat.

Az ipari termelés emelkedésének növekedésével azonban nem javult arányosan a vállalatok jövedelmezősége.

A beruházási hozzájárulás, az államkölcsonjegyzés, a szociális terhek, többféle nyersanyag megdrágulása, a gyártmányoknak hatóságilag ellenőrzött változatlan eladási árszínvonala és az állami rendelkezésekre engedélyezett alacsony haszonkulcs nem engedik meg az üzleti eredmények arányos javítását.

A jövőt illetően a közmunkák folyamatossága mindenképp biztosítandó volna. Ha azok terjedelme csökkenne, a kivitel fokozása volna minden eszközzel elősegítendő.

Ezek után a szakosztály áttért a vasérc és a vasipari termékek 1939. évi végleges egységértékeinek megállapítására.

Az **I. szakosztály** f. é. május hó 20-iki ülésén *Mutschenbacher* Emil dr. szakosztályelnök elnökölt: Jelen voltak: *Fabinyi* István dr. miniszteri tanácsos, a földművelésügyi minisztérium képviselőjében, *Manninger* G. Adolf, *Kertész* Ferenc, *Konkoly-Thege* György, *Csáky* Ferenc, *vitész Vágvölgyi* Ferenc, *Hilberth* Béla dr., ifj. *Zimmer* Ferenc, *Brauch* Károly Ferenc, *Baranyay* Rezső, *Hegyesi* József, *Kienast* Ferenc, *Brauch* Ferenc, *Cseh* Ödön, *Csécsi Nagy* Miklós dr., *Düsing* Miksa, *Erdőhegyi* Lajos dr., *Löcherer* Béla és *Bokor* Adorján bizottsági tagok.

Csécsi Nagy Miklós a sertés piac 1939. évi termelési, forgalmi és árviszonyairól szóló jelentését az alábbiakban tette meg:

A sertés piac alakulását három szempontból kell vizsgálni és pedig: először a sertés tenyésztés és ezzel kapcsolatban a süldőértékesítés, másodsor a hizlalás rentabilitása, harmadszor a sertésfeldolgozás és sertés termékek értékesítése szempontjából.

Az 1939. évben az előző évek kedvező takarmánytermése és az előző év kielégítő sertésértékesítési viszonyai folytán a sertésállomány megnövekedett. Már a gazdasági év elején látható

volt, hogy a megnövekedett sertésállomány következtében a belföldi piacon túlkínálat fog mutatkozni, tehát a sertés felesleg levezetése érdekében szükség lesz a sertés kivitel további fokozására.

A tenyésztők szempontjából a nagy kínálat miatt a piaci helyzet az egész év folyamán kedvezőtlen volt. Az árak 50—60 kg-os süldőknél a gazdaság számolva 75—102 fillér között mozogtak; a legnagyobb süldőkereslet augusztus—október hónapokban mutatkozott. Az év utolsó három hónapjában a magas takarmányárak miatt a szedett sertésben mutatkozó rendkívüli kínálat a süldőárakat mélyen az előállítási ár alá szorította vissza, úgyhogy a tenyésztő gazdáknak egy része a további tenyésztést megszüntette vagy legalábbis csökkentette.

A sertés hizlalás rentabilitását főként a takarmányárak és a kiviteli lehetőségek befolyásolják. A legfontosabb sertés takarmánynak, a tengerinek az ára az elmúlt üzletév elején 13 P körül alakult, áprilisban már elérte a 17 P-s árszínvonalat, később július hó végével 19 P-re emelkedett. A takarmányárak rohamos emelkedése kormányintézkedéseket tett szükségessé. Az Árelenőrzés Országos Kormánybiztosa 1939 szeptember 2-án kiadott rendeletével a takarmányárakat az augusztus 26. napján fennállott árakban rögzítette. Az új tengeri legmagasabb ára hatóságilag nem állapított meg, ennek következményeképpen az ó-tengeri a piacról eltűnt és a magas víztartalmú újtermésű tengeri elérte az ó-tengerire nézve megállapított árat.

Év végére a hizlalás helyzetét még súlyosbította az, hogy a takarmányárak emelkedése miatt a kisebb gazdaságok sertésállományukat piacra dobták, a szedett sertések alacsony ára lanyhítólag hatott a zsírsertések áraira is. Az elmúlt évben a Budapest-Ferencvárosi sertésközvetítőhídra és vásárra érkezett sertések száma 734.872 drb volt. A vásári felhajtás havonként az év októberéig 50.000 drb körül mozgott, október havában azonban 65.000 fölé emelkedett, novemberben és decemberben meghaladta a 75.000 darabot.

Ha összehasonlítást teszünk az 1938. és 1939. évek utolsó három havi sertés vásári forgalmi adatai között, úgy megállapíthatjuk, hogy 1939. évben a ferencvárosi sertés vásári forgalom az előző év azonos hónapjai forgalmát havonként 25.000 darabbal haladta meg, ennek folytán az értékesítésben nehézségek jelentkeztek. Ezeket a nehézségeket — tekintve a szedett sertésben mutatkozó túlkínálatot — csakis a kivitel és pedig a hasított sertés kivitel idején történő megszervezésével lehetett volna megszüntetni. Ezzel szemben hasított sertés kivitel csak az év legvégén kezdődött meg, addig intervenciós hús vásárlásokkal igyekeztek az illetékes tényezők a túlkínálatot levezetni.

A sertés piac érdekében foganatosított intézkedések, mint utólag megállapítható, nem is annyira a hizlalás rentabilitását, mint inkább a vágóipar helyzetét javították. A nagyvágóipar abban a kedvező helyzetben volt, hogy a szedett sertésben mutatkozó túlkínálatot megfelelően kihasználva, az intervenciós hús vásárlásoktól támogatva, 1—2 hónap kivételével kellő haszonnal tudott dolgozni. Ugyanakkor a hizlalóipar a kész hizott sertéseket kénytelen volt a napi áralakulás szerint, akár veszteséggel is áruba bocsátani.

Áttekintve az elmúlt évet, megállapíthatjuk, hogy az év első felében, ha nem is volt kedvező konjunktúra a sertés hizlalásra, a befektetett saját tőke visszatérült. Augusztus második felében a külpolitikai helyzet folytán bekövetkezett hirtelen

áremelkedés kedvezett a hizlalóknak. A további áremelkedést kormányintézkedések akadályozták meg, a későbbi hónapokban pedig a fokozódó takarmánydrágaság a sertéstartás és hizlalás rentabilitását rontotta. Ennekfolytán a sertés piacon túlkínálat jelentkezett és a későn meginduló hasított sertés kivitel már nem tudta megakadályozni, hogy a hizlalókat és az állattenyésztést veszteségek ne ériék.

Baranyai Rezső az 1939. évi baromfikivitelről a következő jelentésben számolt be:

Magyarország külkereskedelmi forgalmában a kiviteli áruk érték szerinti sorrendjében a harmadik helyet foglalja el a baromfi. Agrárországunk legfőbb kiviteli cikkei a búza, a vágó- és igásállatok. Ha figyelembe vesszük, hogy közvetlenül ezek után következik az igénytelen, sokak által közgazdasági jelentőségében alig becsült baromfi és termékeinek több mint 50 millió pengős kiviteli értéke, — s ha figyelembe vesszük, hogy ezt a tömeget az ország legszélesebb néprétege, a magyar kisgazda termeli, — úgy e kiviteli cikk fontosságát, nem kell különösképpen hangsúlyozni. Figyelmet érdemel tehát, miként alakult kivitele az elmúlt évben.

Általánosságban legfőbb piacaink Németország és Anglia. Németország baromfikivitelünknek 52%-át, Anglia pedig 42%-át vette fel. A fennmaradó 6% Olasz-, Svéd-, Franciaország, Svájc és Palesztina között oszlott meg, egy-egy országra jelentéktelen mennyiségben.

A két nagy piac erősen különbözik egymástól. A német piac főként hizott árut, libát, kacsát vesz fel, továbbá tyúkot és kevés csirkét. Ezzel szemben Anglia főként csirkét, pulykát, gyöngyöst és tyúkot, hizott árut alig valamit.

Külön figyelmet érdemel a pulykakivitel alakulása. Emlékeztet, hogy 1937-ben igen magas pulykaárak alakultak ki. Ennek természetes következményként 1938-ban is nagy mennyiségben, sőt az előzőnél még valamivel nagyobb mennyiségben tenyésztették és hozták piacra a gazdák. A londoni piac, — az egyetlen felvevő — 1938-ban bőségesen el volt látva pulykával, — nagy mennyiséget küldött Jugoszlávia is — az árak ott lemorzsolódtak, úgy hogy az itthoni piacokon 40—50 fillérrel kevesebbet kapott a gazda, mint 1938-ban. Ez a körülmény nagyban hozzájárult ahhoz, hogy 1939-ben már lényegesen kevesebbet tenyésztett a tanya-világ. Ezt a kevesebbet is csökkentette a hideg, szeles, esős tavasz, sok kárt okozva az egész fiatal, igen kényes pulyka-állományban. E két tényező befolyása következtében az 1938. évi 451 vagón pulyka helyett 1939-ben csak 249 vagón került kivitelre, 202 vagónnal, 45%-kal kevesebb.

Végül megemlítem még a gyöngyös kivitelét, amelyet ugyancsak a londoni piacon lehet értékesíteni. 1938-ban 127 vagón volt a gyöngyös kivitele, 1939-ben csak 63 vagón. A visszaesés 64 vagón, több mint 50%. Ennek oka ugyancsak abban keresendő, hogy az 1938. évi termelői árak alacsonyak voltak, a gazda nem találta meg számítását, visszafejlesztette a gyöngyös tenyésztését. Ezt a körülményt viszont illetékes szerveink felismerték, s remélhető, hogy a hivatalos ár felemelése folytán, a tenyésztés ismét növekedni fog.

Tojás kivitelünk 1939-ben még nagyobb mértékben esett vissza, mint baromfi-kivitelünk. Az egész mennyiség 54%-át Németországba, 36%-át Angliába, 10%-át pedig Svájcba és Olaszországba szállítottuk.

A tojás-kivitel nagymérvű visszaesését szak-

körök egyrészt a belföldi fogyasztás nagymérvű emelkedésével, másrészt a baromfiállomány csökkenésével, főként azonban — ami az utóbbi megállapítással is összefügg — a takarmányárak drágulásával magyarázzák. A tojó tyúk tojás-termelését elsősorban a takarmányozás befolyásolja s ha a gazda a tyúk rovasára túlzottan takarékoskodik a takarmánnyal, a tojás-hozam erősen megcsappan. Arra kell tehát törekednünk, hogy a gazda a tojástermeléssel is megtalálja számítását.

Irányított gazdálkodás korában élünk, számtalan — a kívülállók által nem ismert — nehézség közepette hisszük és reméljük, hogy azok, akik a tenyésztést irányítani hivatottak, a statisztika útmutatása alapján megtalálják a módját a segítségnek s baromfitenyésztésünk újból virágzásnak indul.

Bokor Adorján a magyar szalámiipar helyzetéről olvasta fel jelentését:

Az 1938/39. gyártási idény a szokottnál jóval későbbben és nehézkesen indult meg 1938 október utolsó napjaiban.

Áruhiány és az ezzel járó magas sertéshús-beszerzési árak tették az ipart tartozkodóvá. Az elsőrendű sertéshús ára budapesti paritásban 1 pengő 45 fillér volt, 15—20 fillérrel magasabb az elmúlt esztendő árainál. Az az aggodalom, hogy ily magas húсарak mellett a készgyártmány elhelyezése körül nehézségek lesznek, annál jogosultabbnak mutatkozott, mert már a gyártás megindításakor tisztázottnak látszott az a tény, hogy az ipar legnagyobb fogyasztópiacát, a volt Ausztriát elveszítette, ami évi 40—50 vagónos fogyasztási kiesést jelentett.

A gyártás menete ennek megfelelően lassú, vontatott volt. Az ipar kisebb igényei változatlan árak mellett voltak november—december havában fedezhetőek. December végén — január elején a sertés piacon erősebb kínálat jelentkezett. A fokozott kínálat a húсарak lemorzsolódását eredményezte. Lassú, de állandó olcsóbbodási folyamat állott be, amelynek során a sertéshús ára 1 pengő 45 fillérről fokozatosan 1 pengő 10 fillérre esett vissza. Az olcsóbbodó nyersanyag a gyártási kedvet erősen növelte. Bár a kiviteli kilátások mindjobban leromlottak, a gyárak az olcsóbban felkínált sertéshúst felvették és a gyártási idény második felében nemcsak behozták az első félidény kiesését, hanem végeredményben többet is gyártottak, mint az előző évben.

Pedig kiviteli viszonylatban a helyzet mind rosszabb lett: amily gyorsasággal peregtek le a külpolitika eseményei, ugyancoly mértékben veszett el az ipar egy-egy fogyasztó piaca.

Csak 1939. év őszén, tehát már a Németbirodalom és a nyugati hatalmak közötti háború kitörése után sikerült kormányunknak olyan kereskedelmi szerződéseket kötni, amelyek lehetővé tették, hogy kisebb-nagyobb kontingensekkel ismét bejuthattunk az átmenetileg elveszített piacokra.

Így volt lehetséges, hogy Németországba 1939. év folyamán 712 q szalámit vihettünk ki, az 1938. évi 3.526 q szalámiival szemben.

Ezzel szemben csehországi exportunk valamelyest emelkedett, mert míg 1939-ben

az év elején még egy területet alkotó Cseh-Szlovákiába	189 q szalámit,
a cseh-morva protektorátusi területre	519 „ „
Szlovákiába	129 „ „
összesen tehát	837 q szalámit

vittünk ki, addig 1938. évi kivitelünk a megszünt cseh-szlovák területre csak 784 q szalámi volt.

Anglia felé irányuló kivitelünk a háború kitörése óta szünetel. Az angol kormány a magyar szalámit luxuscikknek minősíti, amelynek bevitelét a háború tartamára betiltotta.

Hosszabb ideig szünetelt kivitelünk az Amerikai Egyesült Államok felé, amelynek állategészségügyi hatóságai egész önkényesen mesterséges bevonatnak minősítették a magyar szalámi azon jellegzetességét, hogy külső felületét szép természetes nemes penész vonja be. Csak midőn hosszú kísérletek győzték meg az amerikai hatóságokat, hogy tényleg természetes nemes penész adja a magyar szalámi külső bevonatát, lett újra szabaddá téve a bevitel.

Egyéb kiviteli viszonylatokban lényeges eltolódás nem volt. Örvendetes jelenség, hogy a magyar szalámi iránt a legexotikusabb piacok is érdeklődnek ma már. Hivatalos adatok szerint 39 különböző államba vitt ki az ipar szalámit és ha ez a kivitel az elmúlt évben mennyiségileg nem is volt kielégítő, a fejlődésre minden remény meg van.

Annak ellenére, hogy a kivitel mennyiségileg nem volt kielégítő, a gyártott szalámi a belföldi fogyasztás lényeges emelkedése következtében a szokott időnél jóval hamarabb fogyott el.

Hazánk területének megnagyobbodása folytán a belföldi fogyasztók száma növekedett. De lényegesen emelkedett a fogyasztás a közönség vásárlóképességének nagyobbodásával. Növelte a fogyasztást a gyárak helyes árpolitikája. Az eladási ár kilogrammonként 4 pengő 30 fillér, a vevő raktárába szállítva, az egész év folyamán változatlanul maradt még akkor is, midőn a kereslet a kínálatot sokszorososan felülmúlta.

Az őszi új gyártási idény már kivitel szempontjából is jobb kilátásokkal indult meg, mert Németország a háborús szükségletek hatása alatt feladta a szalámival szemben eddig elfoglalt merev álláspontját és nagymennyiségű szalámi bevitelét engedélyezte. Az új gyártás részére nagy mennyiségben állott sertéshús rendelkezésre, ezzel szemben már a gyártás megindításakor hiány mutatkozott egyes segédanyagokban, mint bélben és borsban, s üzemanyagok — szén, fa — beszerzése is mindnagyobb nehézségbe ütközött. Az őszi hónapokban szakmunkásokban is hiány volt. A munkabérek újabb megállapítása a termelést megdrágította, viszont nyugalmi állapotot teremtett a munkavállalók között.

A háború folyamánként a gyárak egész teljesítőképességük kihasználásával dolgoztak és az 1939. év végével olyan készletek tároltak a gyárakban, mint az 1914. év óta — amikor a magyar gyárak a 40 milliós Monarchia részére dolgoztak — soha. Így felkészülve megy az ipar az 1940-es háborús év felé abban a reményben, hogy ez az év előrelátható élelmezési nehézségeinek megoldásában részt fog vehetni.

Paluzsa László Magyarország 1939. évi édesvizi halkivitelét ismertette beküldött jelentésében:

Magyarország 1939-ben — az ideiglenes adatok szerint — 14.697 q édesvizi halat vitt ki. 1.615.870 pengő értékben. Ezeket az adatokat összehasonlítva az 1938-as év adataival, megállapíthatjuk, hogy 1939-ben 5.048 q-val, vagyis 52%-kal több halat szállítottunk ki, mint 1938-ban. Az 1939. évben kiszállított halak értéke pedig — az 1938-as év adataihoz viszonyítva — 707.351 pengővel volt több, ami majdnem 78%-os emelkedésnek felel meg.

A kivitelre került halak átlagértéke 1939-ben 100 kg-onként 110 pengőt tett ki, az 1938. évi 94 pengővel szemben, tehát körülbelül 17%-kal volt magasabb.

Mint ahogy 1939 szeptember hó 1-e óta édesvizi halkivitelünk helyzete — a háborús viszonyok következtében — teljesen megváltozott, szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy 1939 szeptember 1-től december hó 31-ig kiszállítottunk összesen 10.924 q-t 1.288.177 pengő értékben, amelyből Németországba való kivitelünk 10.149 q 1.205.339 pengő értékű volt. Németországi kivitelünk tehát az 1939. év utolsó harmadában — az évi átlaghoz viszonyítva — mennyiségben 83,6%-ról kerekén 93%-ra, értékben pedig 89,45%-ról 93,6%-ra emelkedett.

A nyugateurópai háború édesvizi halkivitelünk piacok szerinti összetételét teljesen megváltoztatta. Mult évi szeptember hó 1-e óta angliai és palesztinai kivitelünk teljesen megszűnt. Míg 1938-ban ez a két ország a kivitt halmennyiségnek kerekén 17%-át vette át, addig az 1939. évi részesedésük mindössze 7%-ot tett.

Megállapíthatjuk, hogy 1939 szeptember óta tulajdonképpen csak két piac állt és áll halkivitelünk rendelkezésére és pedig a Németbirodalom és Szlovákia. Míg az előbbi felvevőképessége — a jelenlegi viszonyok közt — szinte korlátlan, addig Szlovákiával kapcsolatban csak évi 1.000—1.500 q kivitelére számíthatunk.

Megjegyzendő végül, hogy az 1940-es év édesvizi halkivitelének mikénti alakulását nagymértékben fogja befolyásolni az árkérdés.

A jelentések elhangzása után a szakosztály az élő állatok, állati nyerstermékek, kolbászárúk és húskonzervek 1939. évi végleges egységértékeinek megállapítására tért át.

A VIII. szakosztály f. é. május hó 22-i ülésén Ferentzy József dr. szakosztályelnök elnökölt. Jelen voltak: *vitész Bolgár Miklós, Szenteleky Géza, Nyul Gyula dr., Wettstein Miklós dr., ifj. Farkass Kálmán, Ernuszt Lajos dr., Lovass János, Halászy Pál, Vilim Zoltán dr., Noseda Kálmán dr., Köhler Ernő bizottsági tagok, Hegedűs Izsó és Szirmai Olivér szakértők.*

Köhler Ernő a *napraforgóolaj, tökmagolaj, lenolaj, repceolaj és kókuszolaj* 1939. évi piaci helyzetéről és anyaggazdálkodási körülményeiről adott ismertetést:

A háborús változások a növényolaj forgalmának szabályozásával kapcsolatban több kormányintézkedés megjelenését tették szükségessé. Az általános érvényű árrögzítő rendelet egyoldalúan az ipari olajárakat szabályozza, míg a mezőgazdaság termékeire, tehát a magvak áraira nem vonatkozik. Így az olajosmagvak ára, amennyiben ezeket régebbi rendeletek nem szabályozzák (napraforgómag és lenmag) szeptembertől kezdve állandó emelkedést mutat; különösen érezhető ez a repcemag és tökmag piacán.

Fokozottabb ellenőrzés céljából már egy augusztus 29-i keletű rendelet a készleteknek havonkénti bejelentését teszi kötelezővé, majd október 27-én a bejelentendő cikkek jegyzéke nyer kibővítést. A szeptember 2-i rendelet nyersanyagaink közül a lenolaj, napraforgóolaj, ricinusolaj és halzsír készleteket zárolja, míg szeptember 11-én egy újabb rendelet a záralávételel feloldja, csupán a halzsír feldolgozása marad egy ideig még ellenőrzés alatt. A szeptember 24-én megjelent rendelet a koprakészletek bejelentését is kötelezővé teszi. A november 17-i és december 24-i kormányrendeletek megalakítják az „Anyaggaz-

dálkodás Olaj- és Zsíripari Bizottságát". A december 6-án megjelent rendelet az olajosmagvak és növényi olajok bejelentési és felajánlási kötelezettségét írja elő, azoknak forgalmát szabályozza és helyezi a „Futura“ kezébe. Ugyanekkor egy rendelet a napraforgómag, szójabab és tökmag árát szabályozza. A növényi olajok ármegállapító rendelete csak 1940 január 31-én jelent meg. E rendeletek intézkedései a teljesen irányított gazdálkodás szempontjából még hiányosak, sőt még az 1940 április 12-i növényi olajokat ismét zárolt árucikkékké nyilvánító rendelet megjelenése után is hiányosak maradnak, mert egyrészt a repcemag felajánlási kötelezettségére és ármegállapítására nem terjednek ki, másrészt pedig a napraforgómag kötelező bejelentése és felajánlása terén is nyitott réseket hagynak. Az olajosmagvak és növényolajok forgalmát és feldolgozását teljesen szabályozó „anyag-gazdálkodási rendelkezések“ megjelenése előreláthatólag csak az 1940. évi termés betakarítása előtt várható.

Napraforgómag és -olaj. Az 1938. évi gyenge termés a felvidéki és kárpátaljai területek visszacsatolása következtében beállott többszükséglettel és azzal a ténnyel párosulva, hogy az évad elején bőkezűen került napraforgóolaj olyan fogyasztókhoz kiutalásra, akik halzsír behozatalának korlátozása miatt tértek át a napraforgóolaj használatára, az év nyári hónapjaitól kezdve erősen érezhető olajhiányt eredményezett.

A napraforgómag ára változatlanul átlagosan 21 P-ben volt megállapítva, az olaj pedig a Futura útján — kopra utalványok kiadásával egybekötve — 83 P budapesti paritás árral került a fogyasztóhoz, míg a szabad piacon vásárolva a kiinduló ár 72 P volt. Az 1939/40. évi termés mennyisége egyelőre pontosan nem állapítható meg, annyi azonban bizonyos, hogy a megnövekedett szükséglet kielégítésére elégtelen. A mag ára változatlanul 21 P, vasúti szállítása a Futura engedélyéhez van kötve, ezáltal az elosztás fokozottabb mértékben az Iparügyi Minisztérium kezébe van letéve, ami azonban a hézagos rendeleti előírások miatt még nagy készleteknek ellenőrzés nélküli felhasználását tette lehetővé. Az olaj ára az új évadban is — most már koprajunktim nélkül — 83 P, míg a szabad piacon ezúttal ennél magasabb árakat kérnek.

Tökmag és tökmagolaj. Az 1939. évi kivitel kb. 7.000 t, azonban a háborús intézkedések e mágnál is korlátozták a polirozott mag kivitelét. A Futura ezáltal az 1939. évi termésből még kb. 3.500 tonnát tudott 31 P-ös vételáron a szappanipar részére összegyűjteni.

Lenmag és lenolaj. A lenmag termeltetése 1939-ben is legnagyobb részét szerződéses alapon történt; az előző évekkkel szemben azonban azzal a változással, hogy a vetőmagot a Futura bocsátja a termelők rendelkezésére. A mag ára változatlanul 40—41.20 P, az olaj ára pedig 127.21 P-ről 131.21 P-re emelkedik. A bevetett terület 14.000 kat. hold, a termés holdanként átlag 4 q, összesen 5.600 t lenmag. Ez a mennyiség 86 t olajimporttal és 1.550 t magbehozattal kiegészítve, fedezi a hazai vetőmag- és olajszükségletet. A háborús hangulatból keletkező vásárlási kedvet természetesen korlátozni kellett.

A viaszosvászoniipar részére behozott lenolaj mennyisége 75 tonnára csökkent.

Az 1940. évi termelési szerződések most már az előző év őszén kötöttek, annak reményében, hogy ezáltal sikerül őszi vetéssel e termést fokozni. A hosszú és kemény tél miatt ez a várakozás nem teljesült.

Repcemag és repceolaj. A termelés, valamint a mag és olaj árának kialakulása az év folyamán a szabad kereskedelemre volt bízva, illetve csupán az olaj ára szabályozódott az augusztus 26-i ár-rögzítő rendelettel. Ezzel szemben a repcemag ára szeptember elejétől kezdve 25 P-ről 45-re emelkedett. Ezáltal a mag beszerzési ára és az olaj értékesítési ára között nagy különbség állt elő a gyár-
ipar terhére. A termés mennyisége kb. 9.000 t, magkivitelünk 2.700 t volt.

Kopra és kókuszolaj. A kopra behozatalát a nyár folyamán a Nemzeti Bank devizatakarékoskodási intézkedései, majd szeptembertől kezdve a háborús nehézségek korlátozták.

A kopra jegyzése az év első 8 hónapjában meglehetősen szilárd és az előző év árai körül mozog. A háborús beérkezéseket a hajózási, tárolási és biztosítási többletköltségek megdrágítják és szeptember elejétől kezdve a kopra külföldi jegyzése szabálytalan ingadozásokkal emelkedik. Ennek megfelelően a kókuszolaj belföldi értékesítési ára is emelkedőben van.

Ezek után a szakosztály az ásványolajok, zsírok, viaszok és egyéb olajok 1939. évi végleges egységértékeinek a megállapítására tért át.

Az V. szakosztály folyó évi május hó 24-én tartotta ülését, amelyen — *Chorin* Ferenc m. kir. titkos tanácsos megérkezéséig, aki másnemű elfoglaltsága miatt csak késve érkezett — *Vuk* Gyula m. kir. kereskedelmi főtanácsos elnökölt, aki az újonnan alakult szakosztály tagjait és szakértőit üdvözölte. Jelen voltak: *Balássy* Ferenc, *Bezerédj* András dr., *Biró* Zoltán, *Bruckner* Herman, *Fazekas* Ferenc dr., *Gyürk* István, *Heckenast* József, *Hoffmann* Ferenc, *Jakab* Gyula, *Jancsics* Gusztáv, *Jordán* János dr., *Koós* László, *Kun* Attila, *Lopós* Gyula, *Márkus* György dr., *Mihalovits* László dr., *Nagy* Sándor, *Nótel* Gyula, *Ráth-Végh* Károly, *Reimann* Ernő dr., *Rényi* Oszkár m. kir. kereskedelmi főtanácsos, *Schwimmer* Imre, vitéz *Szell* Miklós, *Váangel* Gyula dr. m. kir. kormányfőtanácsos és *Vuk* Gyula m. kir. kereskedelmi főtanácsos bizottsági tagok és *Steiner* Sándor szakértő.

A szakosztályelnök üdvözlő szavai után *Reimann* Ernő dr. ismertette a szénpiac 1939. évi helyzetét:

A hazai szénbányák termelése az 1939. évben 10,625.450 tonnát tett ki az 1938. évi 9,359.700 tonnával szemben, ami 13,52%-os emelkedésnek felel meg. Az utolsó békeév (1913) termelése 10,274.005 tonnát tett, úgy hogy az 1939. évben a hazai bányák termelése 3,42%-kal múlta felül az utolsó békeév termelését.

A magyar bányák az 1939. évben 10,242.570 tonna szenet hoztak forgalomba az 1938. évi 8,930.377 tonnával szemben. Az elszállított mennyiség a tárgyalt évben 14,69%-kal emelkedett az 1938. évi-vel szemben.

A szénszállítás fogyasztócsoportok szerint az 1939., illetve 1938. évben a következőképpen alakult:

	1939 tonna	1938 tonna	%
Közlekedés	2,090.089	1,681.332	+ 24,31
Ipar	3,962.929	3,453.121	+ 14,76
Mezőgazdaság	261.108	233.699	+ 11,73
Közművek	1,699.864	1,463.803	+ 16,13
Háztartás, fűtés	1,923.828	1,751.736	+ 9,82
Kivitel	304.751	346.684	— 13,76
	10.242.569	8,930.375	+ 14,70

A vasutak (közlekedési csoport) szénfogyasztásának emelkedése annak tulajdonítható, hogy a fel-

vidéki területsáv visszacsatolása, valamint Kárpátalja visszatérése következtében a forgalom lényegesen megnövekedett. Az ipar szénfogyasztása az 1939. évben az 1938. évvel szemben 14·76%-kal emelkedett. Valamennyi iparág az 1939. évben nagyobb mennyiséget fogyasztott, mint az 1938. évben. A mezőgazdasági szénfogyasztás az 1938. évvel szemben 11·73%-kal emelkedett, ami az 1939. évi jobb termelésnek tudható be. A közművek szénfogyasztása 16·13%-kal emelkedett. A háztartás és fűtési szükséglet 9·82%-kal emelkedett, ami részben hazánk területének megnagyobbodása, részben pedig a december végén beállott abnormis hidegnek tulajdonítható.

Az 1939. évi brikettszállítás 513.648 tonnát tett ki az előző évi 450.405 tonnával szemben, ami 14·48%-os emelkedésnek felel meg. Hazai brikettgyáraink évi termelési kapacitása 100.000 vagonra tehető, úgy hogy — amint ez fenti számadatokból is kitűnik — brikettgyáraink az 1939. évben is csupán 50% mérvéig voltak kihasználva. A fogyasztóközönség a brikettek gazdaságos használatáról már meggyőződött, szívesen vette a hazai brikettgyárak termékeit, azonban az iparüzemek fokozottmértvű porszénfogyasztása lehetetlenné tette, hogy a hazai brikettgyárak kapacitása teljes mértékben kihasználható legyen.

A szénbányaiparban az elmúlt év folyamán munkásmozgalmak csak átmenetileg és csak kisebb mértékben jelentkeztek. Minimális munkabérek egyre szélesebb körű kiépítésével a bányamunkások munkabére számottevően emelkedett és ennek, valamint a fokozott foglalkoztatottságnak eredményeképpen a kereseti viszonyok javultak.

A munkáslétszám (összes földalatti és vājár munkások) 1938-ban 37.416, 1939-ben pedig 42.357 volt.

A bányafa és egyéb segédanyagok jelentős drágulása, a szociális terhek további emelkedése, a magasabb munkabérek megállapítása, a bányák termelési költségét emelték, ami azonban az év folyamán a szénárakban nem jutott kifejezésre. A szénbányaipar szempontjából is nagyjelentőségű volt az Árelenőrzés Országos Kormánybiztosának 8300/1939. M. E. számú rendelete, amelyben a múlt év augusztus 26-i árat rögzítette.

Összefoglalva az előadottakat, figyelembevéve a behozott és kivitt szén- és kokszmennyiségeket, Magyarország összes szén- és kokszforgalma 1939. évben 10.695.209 tonnát tett ki az 1938. évi 9.100.698 tonna össz szén- és kokszforgalommal szemben.

Sajnos, bizonyos fogyasztási csoportoknál a szükségletek kielégítése éppen a múlt év november és december havában nem történt meg zökkenés nélkül.

A szénellátás zavarai a háztartási és fűtési ellátásnál jelentkeztek az 1939. év végén, majd a folyó év január és február havában.

Köztudomású, hogy a hazai bányák durvaszéntermelése nem fokozható és durvaszénben a polgári lakosság háztartási és fűtési szükséglete nem elégíthető ki, éppen ezért már 1931-ben a bányák meglévő brikettgyáraikat bővítették, illetve új brikettgyárakat létesítettek. A december havában fellépett rendkívül hideg időjárás a polgári lakosság szénfogyasztását előre nem látott mértékben megnövelte és ennek volt tulajdonítható, hogy ebben a vonatkozásban a szénellátásban átmenetileg zökkenők álltak elő.

Nem hagyható figyelmen kívül az a körülmény sem, hogy a nagy hideg a vasúti forgalom zavartalan lebonyolítására is kihatással volt. A hazai bányák, hogy a január, február havában beállott súlyos helyzetet megjavítsák, vasárnapi

munka- és pótműszakok beiktatásával igyekeztek széntermelésüket a maximumig fokozni.

A szénhelyzet, mely múlt év december havában teljes komolyságában kibontakozott, a m. kir. kormány illetékes tényezőit behatóan foglalkoztatta és elhatározta a kormány, hogy széngazdálkodási bizottságot állít fel, mely intézmény 4300/1940. számú rendeletével életre is hívta.

A folyó évben a szénbányák termelése további emelkedést mutat. Ezekre vonatkozó számszerű adatok nem állnak rendelkezésre. Hasonlóképpen erős emelkedést mutat a szén- és kokszbehozatal is. E két körülmény egybevetése feljogosít annak a reménynek kifejezésére, hogy a normális időjárási viszonyokat feltételezve, az idei télen a háztartási szénellátásban sem fognak zavarok mutatkozni.

Vuk Gyula m. kir. kereskedelmi főtanácsos a következőkben tette meg jelentését:

A múlt évi fapiac alakulására és a fa külkereskedelmi forgalmára három, jelentőségében nagy horderejű esemény volt döntő befolyással. Első sorban Kárpátalja örvendetes visszacsatolása, majd időrendben másodszor a világháborút követő 20 éves, ú. n. békeállapot után, három nagyhatalom között kirobbant európai háború és végül az Árelenőrzés Országos Kormánybiztoságának az augusztusi árat rögzítő rendelete.

Kárpátaljával Csonka-Magyarországnak kerek 2 millió kat. holdnyi erdőterülete 3·5 millió kat. holdra emelkedett, ami 75%-os növekedésnek felelt meg. Bizonyára ennek a körülménynek tudható be elsősorban, hogy a vámtarifa 193—206. számú alá tartozó különböző faárúknak behozatala az előző évi 97.200 vagonról 60.370 vagonra esett vissza, ami 38%-os mennyiségi csökkenésnek felelt meg. Az előző évi 53 millió pengő értékű fa-behozatal a tárgyalt évben 32 millió pengőre csökkent, ami kerek 39%-os apadást jelent.

A mennyiségben és értékben beállott csökkenés tehát még aránylagos, ami annak tulajdonítható, hogy a háború okozta külföldi áremelkedések, jelentésünk évében, még nem érvényesülhettek. Az utolsó évnegyedben a szomszéd államokban a faárak egyfelől még csak mérsékelten emelkedtek, másfelől a behozatal még korábban, alacsonyabb árakon létesített kötések alapján történt. Jövő évet illetően értékben bizonyára már aránytalan és erősen kilengő emelkedésekkel kell számolnunk.

Az egyes árucikkekben az import csökkenése az előző évvel összehasonlítva a következő volt: alig volt változás a fűrészárubehozatalban, amennyiben az 1938. évi 21.300 vagonos behozattal szemben 1939-ben is csaknem 21.000 vagonot importáltunk. Sőt a fenyőfűrészárubehozatal az elmúlt évben 214 vagonnal nagyobb volt, mint a megelőző évben, ellenben vasúti talpfa 1.220 vagonról 396 vagonra, vagyis egyharmadára, faszén 3.560 vagonról 1.560 vagonra, tehát 2.000 vagonnal, tűzifa 30.300 vagonról 15.500 vagonra, vagyis csaknem a felére, gömbölyegfa 33.600 vagonról 17.600 vagonra, szintén mintegy felére, bárdolt fa 6.780 vagonról 4.190 vagonra, több mint egyharmaddal esett vissza.

Ezek a behozatalnál beállott csökkenések korántsem feleltek meg, sőt lényegesen alatta maradtak a kárpátaljai erdőségek fatömegéhez fűzött vérmes reményeknek és várakozásoknak, ami egyrészt abban leli magyarázatát, hogy az 1938/39. termelési évadban, tehát a márciusi visszacsatolást megelőző téli hónapokban a termelés Kárpátalján még nem magyar uralom alatt folyt, ugyanakkor pedig a megszálló Cseh-Szlovák állam alattvalói — tehát az erdei munkásoknak is legnagyobb része —

katonai szolgálatot teljesített és ennek következtében a rendszeres termelési munka az erdőkben szünetelt.

A belföldi termelés kívánatos fokozása viszont csak akkor lesz keresztülvihető, ha megfelelő árak engedélyezése a termelést rentabilissá teszi. Az általános árszínvonal tartása és a drágulás megakadályozása mellett szóló országos érdekű érvek szem előtt tartásával is feltétlenül kívánatos az áraknak — legalább a termelési költségek emelkedésével arányos — szabályozása.

A szakosztályunkba tartozó árucikkek *kiviteli* oldalán szembetűnő és örvendetes jelenség az, hogy a megmunkálatlan gömbölyegfakivitel az előző évi 1.062 vagónról 678 vagónra csökkent, ellenben fűrészáru, tehát itthon megmunkált fakivitelünk 735 vagónról 3.750 vagónra emelkedett. Itt természetesen a Felvidékkel és Kárpátaljával visszatért fűrészelt lombosfa eredményezte a kedvező fordulatot. A gömbölyegfakivitelnél a csökkenés 36%-ot, a fűrészeltfakivitelnél az emelkedés ugyan 410%-ot jelent, de még messze alatta maradt a Kárpátaljával nyert exportlehetőségek kellő kihasználásának.

Végül külön rá kell mutatnunk itt arra, hogy a behozatali vámmal helyesen védett boroshordók behozatala, tehát készgyártmányok behozatala, az elmúlt esztendőben is szünet idejére a védővám felfüggesztésével, vagyis vámentesen történt. Hazánk megcsonkítása óta ez az évenként megisméltendő rendelkezés elkerülhetetlen, szükség parancsolta rossznak volt minősíthető, mert (külföldről csak drágán beszerezhető dongafák híján) a szükségelt hordók megfelelő árakon belföldön nem voltak előállíthatók. Az elmúlt esztendőben azonban lényegesen megváltozott a helyzet, mert a Kárpátaljával 78.000 kat. hold tölgyest is visszakaptunk, ott, a szünet lebonyolításához szükséges hordók nyersanyaga bőségesen rendelkezésre áll. Ezentúl tehát nem engedhető meg, vagy legalább is elhibázott gazdaságpolitikára vallana, ha a magyar bor a jövőben is külföldön készült hordókban, tehát külföldről importált készgyártmányokban kerülne forgalomba.

Majd *Fazekas Ferenc* dr. ker. tanácsos számolt be a fa 1939. évi termelési, forgalmi és árviszonyairól.

A belföldi fatermelés az 1939. év folyamán Kárpátalja visszacsatolásával jelentékenyen emelkedett. Az 1939. évben visszatért erdőterület nagysága kb. 1,150.000 kat. hold, ha ehhez hozzászámítjuk az 1938. év őszén a Felvidék magyarlakta területének visszacsatolása által nyert kb. 350.000 kat. hold erdőt, úgy a gyarapodás 1,500.000 kat. hold volt. Mennyiségileg ez a területi gyarapodás kb. 1,200.000 m³ lombosfa- és 700.000 m³ fenyőfa-többletet jelent.

Az 1939. évi belső forgalomban a Felvidék és Kárpátalja visszacsatolása, ha még nem is teljes egészében, de máris jelentős mértékben éreztette hatását.

Külkereskedelmi szempontból a tűzifa behozatala az előző évinek kb. a felére csökkent. Ugyancsak elkerülhetővé vált a keménylombfa, rönkök egy részének, elsősorban a bükk-rönköknek az importja. Egyes gömbölyűkeményfa fajtáknak belföldi termelése már azelőtt is fedezte csaknem a teljes hazai szükségletet, — ilyenek voltak a tölgy-, szil-, kőris-, gyertyán-rönkök, — melyek közül csupán csak a furnérrönkök importjára volt a közelmultban szükség. Ezen utóbbi igényes minőség behozatala, ha ezentúl kisebb mértékben is, de szük-

ségesek lesznek. Gömbfa-, lombosfabehozatalunk az 1938. évben 569.906 q volt, szemben az 1939. évi 261.836 q-nál, tehát az előző évi behozatalunknak mintegy fele a tárgyalt évben is nélkülözhetetlen importot képezett.

Az egzotikus rönkfa 1939. évi forgalmánál csupán behozatalról lehet szó, az 1938. évben importunk 14.258 q volt, míg 1939-ben csak 7.204 q-t tett. Az import visszaesésének magyarázata az, hogy a szóbanlévő áruk Hamburgból — tranzit-raktárakból — kerültek hozzánk, a németországi átmenő tengerentúli származású áruk forgalma pedig a nyugateurópai háború következtében az 1939. év utolsó négy hónapjában megszűnt.

A fűrészelt fenyőfa behozatala az 1939. évben szintén csökkent, a megnövekedett hazai fatermelés következtében.

A furnér és enyvezett falemezek behozatala jelentéktelen volt. A jófelszerelt és minden tekintetben kiváló hazai fafeldolgozó ipar saját maga állítja elő a belföld összes szükségletét, előreláthatóan a jövőben sem lesz szükség ezeknek a cikkeknek importjára.

A gömbölyűfa ára az 1939. évben belföldi viszonylatban a munkabéremelések, a termelési, szállítási, szociális és egyéb terhek növekedése folytán emelkedő irányzatot mutat s hogy az árak jelentékenymérvű emelkedése még sem következett be, annak oka egyrészt a megnagyobbodott erdőterület többtermelésére, másrészt az árkormánybiztosság árrögzítő tevékenységére vezethető vissza.

Ugyanezek mondhatók a fűrészelt keményfák, furnérok és enyvezett falemezek belföldi és külföldi árképződésére is. Bizonyos magasabb árak — különösen a több munkabért magában foglaló kész faipari cikkeknel — aligha lesznek elkerülhetők.

Az egzotikus rönkfáknál az év első felében az emelkedő irányzatot mutat s hogy az árak felében azonban a tengerzárak következtében a hosszabb és költségesebb útirányokon jött áru beszerzési árai olyan magasságba szöktek, amelyet a hazai ipar nem tudott megfizetni, ennek következtében a behozatal csaknem teljes egészében megszűnt.

Az európai rönk áralakulása már az év első felében is bizonyos emelkedő irányzatot mutatott, mert a szomszédos országok faexportőrjei az áru ellenértékéhez csak hosszú hónapok után jutottak hozzá, ami azt eredményezte, hogy vagy egyáltalában nem szállítottak, vagy pedig — a kamatvesztések miatt is — csak felemelt árak mellett. Az év második felében ezekben a viszonylatokban az import lehetőségei teljesen megromlottak. A háborús nagyhatalmak versenye ugyanis az árakat igen magasra emelte. Ilyen körülmények mellett hazánk ezekben az országokban vásárlóként már nem léphetett fel, annál is kevésbé, mert az említett versengés azt eredményezte, hogy legnagyobb beszerzési piacunkon Romániában legújabbán már mi is csak nemes deviza ellenében vásárolhatnánk. Jugoszláv viszonylatban a helyzet már valamivel kedvezőbb és itt inkább van remény arra, hogy az árak némileg stabilizálódnának, s ha mérsékelten felemelt árak mellett is, de már a közel jövőben folytathatjuk ezzel az országgal kereskedelmünket. Egyelőre azonban a keményfaipari cikkek importja a vázolt okoknál fogva csaknem teljes egészében szünetel s ebből a szempontból az árak emelkedései részünkre csak elméleti jelentőségűek.

Ezek után a szakosztály áttért a szén, koks, fa, faár, parafa és parafaár 1939. évi egységértékének végleges megállapítására.

Magyar Statisztikai Társaság.

Société Hongroise de Statistique.

Előadóülések. — Séances d'études.

Résumé. La séance d'études du 16 avril 1940 fut présidée par M. Norbert Kovács.

M. Théodore Szél, membre ordinaire, y a fait une conférence portant pour titre *Une comparaison internationale des causes de décès*. A ce sujet, M. Charles Solth, non-membre, et M. Norbert Kovács ont présenté leurs observations.

Ensuite, M. Zoltan Fogarasi, non-membre a donné lecture d'une étude faite par M. Jules Rochlitz, non-membre, et intitulée *La représentation numérique et graphique des données en statistique*. — Sur les idées y développées, MM. Jules Barsy et Etienne Kiss, non-membres, et le Président de la séance ont exposé leurs remarques.

*

A Társaság folyó évi április 16-án Kovács Norbert elnöke alatt lefolyt előadóülésén Szél Tivadar r. tag „A halálokok nemzetközi összehasonlítása“ címen tartott előadást, melyre visszatérünk.

Solth Károly vendég reflektált előadónak fel szólaló egyik statisztikai tanulmányával kapcsolatos észrevételeire.

Kovács Norbert elnök köszönetet mondott a tartalmas, szakszerű és tanulságos előadásért. Örömmel vettük tudomásul az előadásból Magyarország kedvező adatait. Az ország orvosokkal való jó ellátottsága egyik főoka, hogy a betegségek, járványok elleni küzdelmünk oly sikeres. Fontos volna, hogy betegségi statisztikánk is annyira kiépüljön, mint a halálozási statisztika. A betegségben töltött napok kimutatása nagyjelentőségű szociális kérdés. A népszámlálás alkalmával kérdeznünk kellene a betegnapokat s a betegség- és balesetbiztosító intézmények adatait ily vizsgálatokra jobban ki kellene használni, amit előadó figyelmébe ajánl. A rákbetegséget a kormegoszlásra való tekintettel kell megfigyelni. A periodicitás problémája sincs tisztázva; a halálteki nomenklatúra, hosszabb idejű használat után remélhetőleg a periodicitás felderítését is szolgálni fogja.

Kovács Norbert elnök felkérésére Rochlitz Gyula vendég „A statisztika adatainak számszerű és grafikus kimutatása“ című tanulmányát Fogarasi Zoltán vendég olvassa fel.

Előadásában arra hivatkozott, hogy a táblázatos kimutatások és a grafikus ábrázolások adatait rendszerint csak a hozzáértők tudják kellő-

képen értékelni. Olyan közléseknél, ahol az adatmagyarázatok természetszerűen elmaradnak, helyénvalónak tartja a táblázatok és a grafikonok értékelő fokmérővel ellátni. A táblázatok valóságos számsora és a jelzőrajzok görbéje ugyanis különböző helyzeteket takar, például: stagnáló, normális, kedvező, kedvezőtlen állapotokat. Ha azonban összehasonlítással a „tüneti fokmérőket“ is feltüntetjük és kiegészítjük ezeket a maximális és a minimális adatú évek értékével, az adatsor (vagy a grafikon vonalának hullámzása) áttekinthetőbb és mozgalmassabb lesz. Utalt még arra, hogy a megfelelő elnevezésű tüneti fokmérők alkalmazása gyakorlati haszonnal kecsegtet egyebek közt amikor arról van szó, hogy: a mezőgazdaság, a gyárpar és a bányászat termelése mily mértékben fedezi az ország tényleges szükségletét; a külkereskedelem aktív vagy passzív mérlege mikor és mennyire kedvező vagy kedvezőtlen; a munkanélküliség mikor mutat fel enyhén vagy súlyosabban aggályos helyzeteket; a bankjegyforgalom nagysága mikor természetes vagy rendkívüli (inflációs, deflációs) jellegű? Nyomatékosan hangsúlyozva, hogy a jellegzetes tüneti fokozatok határvonalainak pontos meghúása az erre illetékes szakemberek feladata, az előadó a maga részéről szemléltetésképpen a természetes népszaporodás egyes fokozataival érvelt és kísérleti példáit táblázatban s grafikonokkal illusztrálta.

Barsy Gyula vendég: A bemutatott módszer azt a célt szolgálja, hogy a statisztikai adatok szöveg nélkül is minél beszédesebben illusztráltassanak. Lényegében azonban egy rendkívül súlyos problémát érint: a statisztikai adatok objektív értékelésének kérdését. Ez azonban a statisztikának — amely ezideig kizárólag a valóság (sein) síkján mozgott — a kellőség (sollen) szempontjaival való kibővítését jelenti. A módszer bemutatására választott példát nem tartja a legszerencsésebbnek.

Kiss István vendég: Arra hívja fel a figyelmet, hogy a grafikai ábrázolásnak számos eddig nem használt módja van, melyek külön megvitatását is javasolja.

Kovács Norbert elnök: A statisztikai adatok értékelése elsősorban a szöveg dolga. Előadó gondolata: megrajzolt jelenségvonalakra hálót dobni, gyümölcsöző lehet más irányban is. Hangoztatja, hogy a statisztikának több ábrát kellene alkalmaznia a jelenségek élesebb megvilágítására, mint az általában történik.

A Magyar Statisztikai Társaság és a Nemzetközi Népeségtudományi Unió Magyarországi Csoportja együttes szakértekezlete a nemzetiségek számbavételének kérdéséről.

Une conférence tenue, au sujet de l'enregistrement de la nationalité ethnique, par la Société Hongroise de Statistique et le Comité hongrois de l'Union internationale pour l'étude scientifique des problèmes de la population.

Résumé. Comme il y aura bientôt des recensements, la Société Hongroise de Statistique et le Comité hongrois de l'Union internationale pour l'étude scientifique des problèmes de la population ont tenu ensemble, naguère, au sujet de l'enregistrement relatif à la statistique des nationalités, une conférence, qui a été présidée par M. Jules de Konkoly Thege. — A la discussion ont pris part, en personne ou en exposant leur avis par écrit, MM. Gustave Thirring, Béla Földes et Béla Kenéz, membres honoraires; Désiré d'Elekes, Alojs Kovács, Arthur Benisch, Ivan Nagy, Norbert Kovács, Etienne Csekey, Charles Schneller, membres ordinaires; Jules Barsy, François Kászonyi, Etienne Egyed, Coloman Móricz et Rodolphe Rudai, non-membres. — Sur la question principale, discutée à fond, celle de savoir si la nationalité ethnique devrait être enregistrée lors du recensement d'après la langue maternelle ou au moyen d'une question spéciale à poser à côté de celle concernant la langue maternelle, les membres de la Conférence n'ont pu se mettre d'accord.

*

A Magyar Statisztikai Társaság és a Nemzetközi Népeségtudományi Unió Magyarországi Csoportja a közeledő népszámlálásokra való tekintettel együttes szakértekezletet rendezett a következő kérdésekről:

1. Megmaradjon-e a régi rendszer, amely szerint csak az anyanyelv kérdezendő (természetesen

a nyelvismerettel párhuzamosan). 2. Van-e szükség az anyanyelvi kérdés módosítására. 3. Az anyanyelv helyett, vagy emellett a nemzetiség közvetlenül kérdeztessék-e. 4. A nemzetiség közvetlen kérdezése esetén kiterjesztessék-e a kérdés az egész népességre. 5. A nemzetiség közvetlen kérdezése esetén a nemzetiség fogalma hogyan határozható meg. 6. A kérdéssel összefüggő egyéb problémák.

Az ankét alapjául Elekes Dezsőnek, a Nemzetközi Népeségtudományi Unió Magyarországi Csoportjában folyó évi február 6-án tartott előadása szolgált. Az ankétet március 12-én és április 5-én folytatták le. A kérdéshez való hozzászólásra a legilletékesebb szakembereket kérték fel.

A szakértekezlet első napján Konkoly Thege Gyulának, a szakértekezlet elnökének megnyitó beszéde után Barsy Gyula vendég, a második vitanapon Kovács Alajos r. tag, Kászonyi Ferenc vendég, Egyed István vendég, Benisch Artur r. tag, vitéz Nagy Iván r. tag, Móricz Kálmán vendég, Rudai Rezső vendég, Kovács Norbert r. tag szólt hozzá a kérdéshez s Thirring Gusztáv t. tag, Földes Béla t. tag, Kenéz Béla t. tag, Csekey István r. tag, Schneller Károly r. tag küldték be írásban véleményüket; ankéten kívüli hozzászólásként érkezett be Révay István gróf véleménye.

A szakértekezlet úgy tudományos, mint gyakorlati szempontból sok oldalról s behatóan megvitatta a problémát, a lényeget illetően azonban egyöntetű állásfoglalás nem alakult ki.

Személyi hírek. — Nouvelles.

Hajdrik Sándor dr. †

Dr Alexandre Hajdrik. †

Váratlanul, megdöbbentő hirtelenséggel dőlt ki a sorból 1940 július 22-én Hajdrik Sándor dr. pénzügyminiszteri titkár, az Árelenőrzés Országos Kormánybiztosának helyettese, a magyar köztisztviselői gárda egyik kiváló tudású, igen értékes képességekkel bíró, nagy feladatok megoldására hivatott s közszeretben álló tagja.

Derékban kettétört tartalmas életének, befejezetlenül maradt, de csonkaságában is kiemelkedő becsű hivatali és tudományos munkásságának csak vázát örökíti meg az életrajzi adatok száraz fel-

sorolása. Hajdrik Sándor dr. 1894 május 5-én született Törökszentmiklóson. Hivatali pályafutását igen alapos középiskolai és egyetemi tanulmányok után kezdte meg. Képességeivel már a Beregszászot végzett gimnáziumi tanulmányok idején kitűnt; ugyancsak kivált itt szép gyorsírási eredményeivel. Magasabb tanulmányai folytatásában a világháború és az Oroszországban elszenvedett hosszú hadifogság évekre megakadályozta; tanulási vágya azonban még életének e talán legnehezebb szakaszában is érvényesült: átlagon felüli nyelvtudásának alapjait ezekben az években rakta le. Egyetemi stúdiumait természetesen már csak hazaérkezése után, évekkel a nagy világegést követően, az 1922/23. tanévben

A Magyar Statisztikai Társaság és a Nemzetközi Népeségtudományi Unió Magyarországi Csoportja együttes szakértekezlete a nemzetiségek számbavételének kérdéséről.

Une conférence tenue, au sujet de l'enregistrement de la nationalité ethnique, par la Société Hongroise de Statistique et le Comité hongrois de l'Union internationale pour l'étude scientifique des problèmes de la population.

Résumé. Comme il y aura bientôt des recensements, la Société Hongroise de Statistique et le Comité hongrois de l'Union internationale pour l'étude scientifique des problèmes de la population ont tenu ensemble, naguère, au sujet de l'enregistrement relatif à la statistique des nationalités, une conférence, qui a été présidée par M. Jules de Konkoly Thege. — A la discussion ont pris part, en personne ou en exposant leur avis par écrit, MM. Gustave Thirring, Béla Földes et Béla Kenéz, membres honoraires; Désiré d'Elekes, Alojs Kovács, Arthur Benisch, Ivan Nagy, Norbert Kovács, Etienne Csekey, Charles Schneller, membres ordinaires; Jules Barsy, François Kászonyi, Etienne Egyed, Coloman Móricz et Rodolphe Rudai, non-membres. — Sur la question principale, discutée à fond, celle de savoir si la nationalité ethnique devrait être enregistrée lors du recensement d'après la langue maternelle ou au moyen d'une question spéciale à poser à côté de celle concernant la langue maternelle, les membres de la Conférence n'ont pu se mettre d'accord.

*

A Magyar Statisztikai Társaság és a Nemzetközi Népeségtudományi Unió Magyarországi Csoportja a közeledő népszámlálásokra való tekintettel együttes szakértekezletet rendezett a következő kérdésekről:

1. Megmaradjon-e a régi rendszer, amely szerint csak az anyanyelv kérdezendő (természetesen

a nyelvismerettel párhuzamosan). 2. Van-e szükség az anyanyelvi kérdés módosítására. 3. Az anyanyelv helyett, vagy emellett a nemzetiség közvetlenül kérdeztessék-e. 4. A nemzetiség közvetlen kérdezése esetén kiterjesztessék-e a kérdés az egész népességre. 5. A nemzetiség közvetlen kérdezése esetén a nemzetiség fogalma hogyan határozható meg. 6. A kérdéssel összefüggő egyéb problémák.

Az ankét alapjául Elekes Dezsőnek, a Nemzetközi Népeségtudományi Unió Magyarországi Csoportjában folyó évi február 6-án tartott előadása szolgált. Az ankétet március 12-én és április 5-én folytatták le. A kérdéshez való hozzászólásra a legilletékesebb szakembereket kérték fel.

A szakértekezlet első napján Konkoly Thege Gyulának, a szakértekezlet elnökének megnyitó beszéde után Barsy Gyula vendég, a második vitanapon Kovács Alajos r. tag, Kászonyi Ferenc vendég, Egyed István vendég, Benisch Artur r. tag, vitéz Nagy Iván r. tag, Móricz Kálmán vendég, Rudai Rezső vendég, Kovács Norbert r. tag szolt hozzá a kérdéshez s Thirring Gusztáv t. tag, Földes Béla t. tag, Kenéz Béla t. tag, Csekey István r. tag, Schneller Károly r. tag küldték be írásban véleményüket; ankéten kívüli hozzászólásként érkezett be Révay István gróf véleménye.

A szakértekezlet úgy tudományos, mint gyakorlati szempontból sok oldalról s behatóan megvitatta a problémát, a lényeget illetően azonban egyöntetű állásfoglalás nem alakult ki.

Személyi hírek. — Nouvelles.

Hajdrik Sándor dr. †

Dr Alexandre Hajdrik. †

Váratlanul, megdöbbentő hirtelenséggel dőlt ki a sorból 1940 július 22-én Hajdrik Sándor dr. pénzügyminiszteri titkár, az Árelenőrzés Országos Kormánybiztosának helyettese, a magyar köztisztviselői gárda egyik kiváló tudású, igen értékes képességekkel bíró, nagy feladatok megoldására hivatott s közszeretben álló tagja.

Derékban kettétört tartalmas életének, befejezetlenül maradt, de csonkaságában is kiemelkedő becsű hivatali és tudományos munkásságának csak vázát örökíti meg az életrajzi adatok száraz fel-

sorolása. Hajdrik Sándor dr. 1894 május 5-én született Törökszentmiklóson. Hivatali pályafutását igen alapos középiskolai és egyetemi tanulmányok után kezdte meg. Képességeivel már a Beregszászot végzett gimnáziumi tanulmányok idején kitűnt; ugyancsak kivált itt szép gyorsírási eredményeivel. Magasabb tanulmányai folytatásában a világháború és az Oroszországban elszenvedett hosszú hadifogság évekre megakadályozta; tanulási vágya azonban még életének e talán legnehezebb szakaszában is érvényesült: átlagon felüli nyelvtudásának alapjait ezekben az években rakta le. Egyetemi stúdiumait természetesen már csak hazaérkezése után, évekkel a nagy világegést követően, az 1922/23. tanévben

fejezhette be; ekkor szerzett a szegedi tudományegyetemen államtudományi doktori oklevelet. A M. kir. Központi Statisztikai Hivatal figyelmét statisztika professzora, *Laky Dezső* dr. hívta fel a nemcsak vizsgáival, de komoly tudásával és képességeivel s nem utolsó sorban statisztikai készségével is kiváló *Hajdrikrá*. 1922 december 15-én lépett a Hivatal szolgálatába, majd két évvel utóbb fizetéstelen segédfogalmazóvá neveztetett ki. Közel 15 éven át tartozott a Hivatal kötelékébe; 1934 augusztusa óta azonban már a M. kir. Pénzügyminisztériumba berendelve teljesített szolgálatot. A Hivataltól mint miniszteri segédtitkár vált meg 1937 június 22-én, amikor is pénzügyi titkárrá neveztetett ki, a miniszteri titkári cím és jelleggel; egy évvel utóbb miniszteri titkár, majd az 1940. év elején az Árelenőrzés Országos Kormánybiztosának helyettese lett. A Központi Statisztikai Hivatalban először az elnöki osztályon dolgozott, azután — 1925 őszétől — a pénz-, hitel- és biztosítástatisztikai adatgyűjtésekkel foglalkozó osztálynak lett tagja; a Pénzügyminisztériumban ismereteit előbb a közgazdasági, később pedig a költségvetési osztály munkásságában gyümölcsoztette; az Árkormánybiztoságon elsősorban igazgatási teendőkkel foglalkozott. A hivatalos statisztikai szolgálatban eltöltött esztendőik alatt két hosszabb külföldi tanulmányutat is tett: az 1927/28. évben ösztöndíjjal Párizsban volt tanulmányi szabadságon és innen Londonba is ellátogatott, 1931-ben pedig a IV. finn-ugor kultúrkongresszus alkalmából Helsinkiben járt s a kongresszuson „Magyarország gazdasági és pénzügyi viszonyai” címmel előadással is szerepelt. Ritka munkabíráásával, tehetségével és felkészültségével nemcsak élete utolsó éveiben, a Statisztikai Hivatalból való megválása után szerzett magának nevet, közmegebecsülést és egyre magasabb pozíciót, hanem már statisztikai tevékenységének szinte kezdetétől fogva számos hivatalos statisztikai adatgyűjtési reformban vett iránymutatónak részt és az elméleti és módszertani kérdések s a matematikai statisztikai vonatkozások teljes ismeretével dolgozta fel a témák egész sorát. Szakirodalmi munkásságának elismeréséül 1934-ben a Magyar Statisztikai Társaság tagja lett. Tanulmányai elsősorban a Magyar Statisztikai Szemle hasábjain láttak napvilágot — a Hivatal elnöki osztályában töltött évek alatt a Szemle szerkesztőségének volt értékes, munkás tagja — valamint más hazai folyóiratok hasábjain. Tudományos munkásságának szép értékelését kell látnunk abban, hogy a „Revue Économique Internationale” c. előkelő francia folyóirat az előtte ismeretlen magyar statisztikus franciaországi tartózkodása alatt írott alapos munkáját azonnal közölte. Nagyobb tanulmányai mellett kisebb cikkekkel, könyvismertetésekkel is gazdagította a hazai szakirodalmat s napilapok számára is több cikket

írt. A Központi Statisztikai Hivatalból való kiválása óta irodalmi munkássága természetszerűen korlátozódott, azonban újabban is több téma tudományos feldolgozását tervezte. A statisztikától és a statisztikusoktól egyébként sem szakadt el. Kartársait és barátait mélyen lesújtó, tragikus halála is akkor következett be, amikor a nagy hivatali elfoglaltsága közti néhány órás időben rövid tenniszezés után a statisztikusok városmajori sporttelepén tartózkodott; a túlhajtott munka által túlságosan igénybevett szíve itt dobbant utóljára.

Hajdrik Sándor dr.-t kívánságához képest szülőhelyén, Törökszentmiklóson temették el 1940 július 27-én; temetésén a Központi Statisztikai Hivatal nevében *Szigeti Gyula* dr. miniszteri tanácsos a következő szavakkal méltatta munkáját és szeretetreméltó, színmagyar egyéniségét:

Kedves jó Barátunk, a Központi Statisztikai Hivatal és személyzete nevében búcsúzóul Tőled. Majdnem húsz esztendővel ezelőtt az elméleti képzettség kitűnő bizonyítványával fölszerelve, egyik kiváló Tanárod tanácsára és támogatásával körünkben kezdted meg és folytatólag évek hosszú során át végezted közhivatali munkásságodat. Az ifjú kor legszebb szakába eső hétéves szibériai hadifogságnak nyomait sejtető szerény visszahúzódás nyilvánult meg fellépésedben, amikor közénk jöttél, de már rövid együttműködés után bőséges kisugárzását mutattad a Nagy-Kúnság gazdag magyar talajából kisarjadt, sok irányban a zsenialitás vonalán mozgó szellemi erőnek, a tüzes lendületnek, a szívósságnak, a nemes és emelkedett gondolkozásnak is. Ilyen adottságok mellett nem kerülhetted el, hogy mindenkor a nehéz feladatok végrehajtásában való közreműködés legyen osztályrészed. Ezeknek az adottságaidnak a felismerése folytán szólítottak el később a Központi Statisztikai Hivataltól többféle olyan közhivatali tevékenységhez, ahol az átlagon jóval felülálló eredményt kell felmutatni. Derűs készséggel vállaltad a sok munkát és gondot, messzemenően megfeleltél azoknak a várakozásoknak, amelyeket feljebbvalóid és pályatársaid Veled szemben tápláltak és soha sem jelentkeztél azokért az előnyökért, melyeket hasonló, vagy gyakran kisebb teljesítmények ellenében sokan hangos szóval szoktak a maguk részére kérni. A sok munka után nagyon szűken kimért szabad időd alatt pedig abban a baráti körben, amelyet hűséges természetedtől vezetve felkerestél, friss erővel árasztottad szét kiegyensúlyozott, békés lelkiületen átszűrte nagyon színes és meleg hangulatod kitöréseit.

Közeledni látszott mostanában az az idő, amikor a Benned rejlő értékek teljes érvényesüléshez jutnak. A fölöttünk álló Végzet azonban

tragikusan közbelépett; váratlanul és gyorsan elragadott Téged a földi életből. A köz és környezeted kénytelen tehetetlenül elviselni a távozásoddal bekövetkezett nagy veszteséget. Nem tehetünk egyebet, csak azt, hogy a kegyelet mély érzésével igyekszünk erősen megtartani annak a sok szépnek és jónak az emlékét, amelyet Te adtál nekünk. A megdöbbenéstől révedező tekintettel mormoljuk koporsód felé a búcsúzó szavakat: Isten veled!

★

Hajdrik Sándor dr. nagyobb irodalmi dolgozatainak jegyzéke:

1. A Magyar Statisztikai Szemlében jelentek meg következő cikkei: A réalmunkabérek nemzetközi összehasonlítása. (1924. évf.) A búza világpiacon áralakulása 1924. VI.—1925. III. hónapban. (1925. évf.) A hitelválság statisztikája 1926 április havában. (1926. évf.) Az összehasonlító munkabérstatisztika jelentősége és módszerei. (1927. évf.) Az államkölcsonök és a háborús pénzügyek. (1928. évf.) A szekuláris- és szezonváltozások kiküszöbölése a gazdasági idősoroknál. (1928. évf.) Az állampénzügyek alakulása a háború előtt és után a kü-

lönböző országokban. (1929. évf.) Biztosításügyünk fejlődése és jelen állapota. (1929. évf.) Biztosításügyünk 1928-ban. (1930. évf.) A részvényvagyon változása az 1928—1929. évben. (1930. évf.) A hitelválság 1927—1929. évi mérlege. (1930. évf.) A részvényvagyon változása 1930-ban. (1931. évf.) A IV. finn-ugor kultúrkongresszus. (1931. évf.) A tűzkárstatisztika reformja. (1932. évf.) A hitelválság alakulása 1927—1931-ben. (1932. évf.) Magyarország 1932. évi fizetési mérlege. (1933. évf.) Az 1933. évi tűzkárok. (1934. évf.)

2. Más magyar folyóiratokban publikált hosszabb tanulmányai: A pénzügyintézetek valuta- és értékpapírtárcája az infláció idején (Közgazdasági Szemle 1926. évf.). Államháztartásnak alakulása a szanalás óta (Közgazdasági Szemle 1933. évf.). A törvényhatósági jogú városok háztartása (Városi Szemle 1932. évf.).

3. Francia nyelven került közlésre a következő két dolgozata: Les effets de l'assainissement sur les conditions financières en Hongrie (Revue Economique Internationale 1928. évf.). Les budgets et les finances de l'État hongrois depuis l'assainissement financier (Journal de la Société Hongroise de Statistique 1933. évf.).

A balti államok népességi és gazdasági adatai.

Données démographiques et économiques sur les États Baltiques.

A XIII. században a német Teuton lovagrend alapította a balti szövetséges köztársaságot, mely Észtország, Latgalia, Livland és Kurland tartományokból állt. Litvánia független nagyhercegség volt. *Jogaila*, Litvánia nagyhercege, 1386-ban megkeresztelkedett és *Hedvig* lengyel királynőt vette feleségül, miáltal Lengyelország királya lett. Nagy *Vitold* (Vytautas) uralkodása alatt (1392—1430) Litvánia hatalmának tetőfokát érte el, mert területe a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedt. Az 1569. évi lublini szerződés értelmében Litvánia Lengyelországgal dualisztikus monarchia formájában egységre lépett. Ennek értelmében a király személye és az országgyűlés (Szejm) közös volt, de Litvániának külön pénzügye, törvénykezése, közigazgatása és hadserege maradt. A lovagrend szövetséges köztársasága 1560-ig állt fenn, amikor Észtország svéd uralom alá került, Latgaliát és Livlandot a litván-lengyel monarchiába kebelezték be, Piltenet és Öselt Dániához csatolták. Egyedül Kurland tartotta meg függetlenségét, mint a litván-lengyel királyság hűbérese. Livlandot 1621-ben a svédek és 1710-ben az oroszok foglalták el, Észtországot a svédek 1721-ben átadták Oroszországnak. Latgalia 1772-ben, Kurland 1795-ben került Oroszországhoz. Így a XVIII. század végén már mindhárom balti ország az Oroszbirodalom része volt és

abból 1917-ben vált ki. Litvánia 1918 február 16-án, Észtország 1918 febr. 24-én és Lettország 1918 november 18-án proklamálta függetlenségét. A Szovjet-Unió, miután 1939 szeptemberében mindhárom országban katonai és tengerészeti támpontokat létesített, 1940 június 15-e és 17-e között a három balti államot megszállta. Egy hónappal később a három állam csatlakozott a Szovjet-Unióhoz.

A balti államok nemzetiségi statisztikája az utolsó népszámlálás időpontjában így alakult:

Nemzetiség	Lettorsz. (1935)		Litvánia (1923)		Észtorsz. (1934)	
	szám sz.	%	szám sz.	%	szám sz.	%
Lett	1,472.612	75.5	14.883	0.7	5.435	0.5
Litván . . .	22.913	1.2	1,701.863	84.2	—	—
Észt	7.014	0.3	—	—	992.520	88.1
Orosz . . .	206.499	10.6	50.460	2.5	92.656	8.2
Zsidó . . .	93.479	4.8	153.743	7.6	4.434	0.4
Német . . .	62.144	3.2	29.231	1.4	16.346	1.5
Lengyel . .	48.949	2.5	65.599	3.3	1.608	0.1
Fehérorosz	26.867	1.4	4.421	0.2	—	—
Svéd	—	—	—	—	7.641	0.7
Egyéb . . .	19.025	0.5	1.592	0.1	5.773	0.5
Összesen .	1,950.502	100.0	2,021.792	100.0	1,126.413	100.0

¹⁾ 7179 külföldi nélkül.

A *lettek* túlnyomólag finn eredetű elszlávosodott néptörzs, amely az újabb orosz kutatók szerint

tragikusan közbelépett; váratlanul és gyorsan elragadott Téged a földi életből. A köz és környezeted kénytelen tehetetlenül elviselni a távozásoddal bekövetkezett nagy veszteséget. Nem tehetünk egyebet, csak azt, hogy a kegyelet mély érzésével igyekszünk erősen megtartani annak a sok szépnek és jónak az emlékét, amelyet Te adtál nekünk. A megdöbbenéstől révedező tekintettel mormoljuk koporsód felé a búcsúzó szavakat: Isten veled!

★

Hajdrik Sándor dr. nagyobb irodalmi dolgozatainak jegyzéke:

1. A Magyar Statisztikai Szemlében jelentek meg következő cikkei: A réalmunkabérek nemzetközi összehasonlítása. (1924. évf.) A búza világpiacon áralakulása 1924. VI.—1925. III. hónapban. (1925. évf.) A hitelválság statisztikája 1926 április havában. (1926. évf.) Az összehasonlító munkabérestatisztika jelentősége és módszerei. (1927. évf.) Az államkölcsonök és a háborús pénzügyek. (1928. évf.) A szekuláris- és szezonváltozások kiküszöbölése a gazdasági idősoroknál. (1928. évf.) Az állampénzügyek alakulása a háború előtt és után a kü-

lönböző országokban. (1929. évf.) Biztosításügyünk fejlődése és jelen állapota. (1929. évf.) Biztosításügyünk 1928-ban. (1930. évf.) A részvényvagyon változása az 1928—1929. évben. (1930. évf.) A hitelválság 1927—1929. évi mérlege. (1930. évf.) A részvényvagyon változása 1930-ban. (1931. évf.) A IV. finn-ugor kultúrkongresszus. (1931. évf.) A tűzkárstatisztika reformja. (1932. évf.) A hitelválság alakulása 1927—1931-ben. (1932. évf.) Magyarország 1932. évi fizetési mérlege. (1933. évf.) Az 1933. évi tűzkárok. (1934. évf.)

2. Más magyar folyóiratokban publikált hosszabb tanulmányai: A pénzügyintézetek valuta- és értékpapírtárcája az infláció idején (Közgazdasági Szemle 1926. évf.). Államháztartásnak alakulása a szanalás óta (Közgazdasági Szemle 1933. évf.). A törvényhatósági jogú városok háztartása (Városi Szemle 1932. évf.).

3. Francia nyelven került közlésre a következő két dolgozata: Les effets de l'assainissement sur les conditions financières en Hongrie (Revue Economique Internationale 1928. évf.). Les budgets et les finances de l'État hongrois depuis l'assainissement financier (Journal de la Société Hongroise de Statistique 1933. évf.).

A balti államok népességi és gazdasági adatai.

Données démographiques et économiques sur les États Baltiques.

A XIII. században a német Teuton lovagrend alapította a balti szövetséges köztársaságot, mely Észtország, Latgalia, Livland és Kurland tartományokból állt. Litvánia független nagyhercegség volt. *Jogaila*, Litvánia nagyhercege, 1386-ban megkeresztelkedett és *Hedvig* lengyel királynőt vette feleségül, miáltal Lengyelország királya lett. Nagy *Vitold* (Vytautas) uralkodása alatt (1392—1430) Litvánia hatalmának tetőfokát érte el, mert területe a Balti-tengertől a Fekete-tengerig terjedt. Az 1569. évi lublini szerződés értelmében Litvánia Lengyelországgal dualisztikus monarchia formájában egységre lépett. Ennek értelmében a király személye és az országgyűlés (Szejm) közös volt, de Litvániának külön pénzügye, törvénykezése, közigazgatása és hadserege maradt. A lovagrend szövetséges köztársasága 1560-ig állt fenn, amikor Észtország svéd uralom alá került, Latgaliát és Livlandot a litván-lengyel monarchiába kebelezték be, Piltenet és Öselt Dániához csatolták. Egyedül Kurland tartotta meg függetlenségét, mint a litván-lengyel királyság hűbérese. Livlandot 1621-ben a svédek és 1710-ben az oroszok foglalták el, Észtországot a svédek 1721-ben átadták Oroszországnak. Latgalia 1772-ben, Kurland 1795-ben került Oroszországhoz. Így a XVIII. század végén már mindhárom balti ország az Oroszbirodalom része volt és

abból 1917-ben vált ki. Litvánia 1918 február 16-án, Észtország 1918 febr. 24-én és Lettország 1918 november 18-án proklamálta függetlenségét. A Szovjet-Unió, miután 1939 szeptemberében mindhárom országban katonai és tengerészeti támpontokat létesített, 1940 június 15-e és 17-e között a három balti államot megszállta. Egy hónappal később a három állam csatlakozott a Szovjet-Unióhoz.

A balti államok nemzetiségi statisztikája az utolsó népszámlálás időpontjában így alakult:

Nemzetiség	Lettorsz. (1935)		Litvánia (1923)		Észtorsz. (1934)	
	szám sz.	%	szám sz.	%	szám sz.	%
Lett	1,472.612	75.5	14.883	0.7	5.435	0.5
Litván . . .	22.913	1.2	1,701.863	84.2	—	—
Észt	7.014	0.3	—	—	992.520	88.1
Orosz . . .	206.499	10.6	50.460	2.5	92.656	8.2
Zsidó . . .	93.479	4.8	153.743	7.6	4.434	0.4
Német . . .	62.144	3.2	29.231	1.4	16.346	1.5
Lengyel . .	48.949	2.5	65.599	3.3	1.608	0.1
Fehérorosz	26.867	1.4	4.421	0.2	—	—
Svéd	—	—	—	—	7.641	0.7
Egyéb . . .	19.025	0.5	1.592	0.1	5.773	0.5
Összesen .	1,950.502	100.0	2,021.792	100.0	1,126.413	100.0

¹⁾ 7179 külföldi nélkül.

A *lettek* túlnyomólag finn eredetű elszlávosodott néptörzs, amely az újabb orosz kutatók szerint

a kurokkal azonos. A *livánok* a lettekkel rokon balti szláv nép. Az *észt* az ural-altáji nyelvcsalád finn-ugor ágának nyugati finn alcsoportjához tartozó, a magyarral rokon nép; legközelebbi rokonai a finnek.

A német nemzetiségűek áttelepítése a Németbirodalomba folyamatban van. Eddig Lettországból mintegy 15.000 és Észtországból 11.763 német telepes költözött Németországba. Lett- és Észtországban a nemzeti kisebbségeknek külön iskoláik vannak.

Lettország népességének 1935-ben 56·13%-a volt protestáns, 24·45%-a római katolikus, 14·4%-a görög katolikus és görög keleti, 4·79%-a zsidó. Litvániában az 1923. évi összeírás szerint a lakosság 80·5%-a volt római katolikus, 9·5%-a protestáns, 2·5%-a görög katolikus és 7·3%-a zsidó. A Memelvidék népességének 91·7%-a protestáns és csak 5·3%-a római katolikus. Észtországban felekezeti statisztikát nem közölnek; a népesség $\frac{5}{6}$ -a evangélikus, a többi túlnyomórészt görög keleti.

Az analfabéták száma a balti államokban a következő volt: Lettorszában 18·8% (1930), Litvániában 32·7% (1923) és Észtországban 10·8% (1922).

Foglalkozás szerint e három ország kereső népessége így oszlik meg:

Foglalkozási ág	Lettország (1930)	Litvánia (1935)	Észtország (1934)
	%		
Őstermelés	65·9	76·7	67·0
Ipar	13·5	6·5	15·5
Kereskedelem	5·3	2·5	4·5
Közlekedés	3·5	1·1	2·5
Egyéb	11·8	13·2	10·5

A balti országok erősen agrár jellegűek. Lettország és Észtország az iparosodás útján vannak. Mindhárom országban különösen a mezőgazdasági iparágak virágzanak. A kiváló minőségű legelők következtében Lettország és Észtország tejipara kimagasló: 1937-ben Lettországnak 16,179.000 hl és Észtországnak 8,134.000 hl volt a tejtermelése.

1938-ban a három állam földterülete művelési ágak szerint a következő megoszlást mutatta:

	Szántó- föld	Kert és szőlő	Rét és legelő	Erdő	Egyéb és ter- mékelt- len ter.	Összes terület
	e z e r h e k t á r					
Lettorsz. %	2.187 32·7	—	1.657 25·2	1.747 26·5	989 15·6	6.580 100·0
Litvánia %	2.743 49·2	38 0·6	1.140 20·5	1.043 18·7	603 11·0	5.567 100·0
Észtorsz. %	1.101 25·0	—	1.747 39·7	928 21·1	592 14·2	4.368 100·0 ¹⁾

¹⁾ Tavak és beépített területek nélkül.

A balti államok sóból, dohányból, nyerspamutból, gyapjából, szénből, petróleumból és kénből behozatalra szorulnak. Fontosabb kiviteli cikkek mennyisége 1936-ban a következőképpen alakult:

Kiviteli cikkek	Let- ország	Litvánia	Észt- ország	Együtt
	t o n n a			
Vaj	17.291	14.629	10.955	42.875
Szalonna (bacon)	1.910	10.268	2.254	14.432
Tojás	562	3.793	2.603	6.958
Len	15.988	19.673	6.535	42.196
Faanyag	682.848	232.583	190.618	1,106.049
Cellulóze	3.953	57.206	60.706	121.865
Papiros	10.681	41	8.789	19.511
Furnir	47.567	5.743	18.979	72.289

Lettország összes behozatalának (1936-ban) 38·3%-a Németországból, 21·4%-a Nagy-Britanniából, 7·0%-a az Egyesült Államokból, 2·9%-a Szovjetországból és 2·8%-a Belgiumból származott. Kivitelének 34·9%-a Nagy-Britanniába, 30·8%-a Németországba, 5·7%-a Belgiumba és 2·9%-a Szovjetorszába irányult. Litvánia behozatalának (1936-ban) 37·8%-a Nagy-Britanniából, 9·7%-a Szovjetországból, 8·0%-a Németországból és 7·8%-a Belgiumból származott. A kivitelnek 49·7%-át Nagy-Britannia, 10·1%-át Németország és 5·1%-át a Szovjet-Unió vásárolta meg. Észtország behozatalából (1937-ben) Németország 26·6%-kal, Nagy-Britannia 16·6%-kal, az Egyesült Államok 8·1%-kal, Szovjetországból 5·6%-kal és Franciaország 2·1%-kal részesedett. Észtországból a kivitel 33·9%-a Nagy-Britanniába, 30·5%-a Németországba, 3·2%-a Franciaországba és 1·1%-a Lettorszába irányult.

*

Litvánia területe 1939-ben két változáson ment át.

A Németországtól a versaillesi békében elszakított *Memelvidéket*, melyet a nagykövetek tanácsa 1923 február 16-án litván közigazgatás alá helyezett, a német nép vezére és kancellárja 1939 áprilisában a Litvániával kötött megegyezés alapján, békes úton visszacsatolta a Németbirodalomhoz. A Memelvidék területe 2.848 km², lakosainak száma 1937-ben 152.660 volt.

Litvánia régi fővárosát, *Vilnát* (litvánul Vilnius, lengyelül Vilno), illetőleg a volt lengyelországi vilnai vajdaság litván-lakta területeit 1939 októberében a Szovjet-Unió az orosz megszállás alá került lengyelországi területekből Litvániának engedte át. A vilnai vajdaság Litvániához csatolt területe 6.656 km², lakossága 1937-ben 457.500 lelket számlált. Ebből Vilna város népessége 208.478.

*

Megnevezés — Spécification	Egység Unités	Lettország — Lettonie			Litvánia — Lithuanie			Észtország — Estonie		
		1937	1938	1939	1937 ¹⁾	1938 ¹⁾	1939 ²⁾	1937	1938	1939
Kereskedelem és közlekedés <i>Commerce et transports</i>										
Behozatal — Importations	millió lat, lita, ill. észt korona — million de lats, litas, resp. de couronnes esto- niennes	231·2	227·3	224·6	212·6	228·7	169·4	111·1	107·2	101·4
Kivitel — Exportations	"	260·7	227·2	228·1	208·3	233·2	203·3	105·5	104·0	118·2
Behozatali (—) v. kiviteli (+) több- let — Excéd. des imp. sur les exp. (—) ou des exp. sur les imp. (+)	"	+29·5	—0·1	+3·5	—4·2	+9·6	+33·9	—5·6	—3·2	+16·8
Vasútvonalhossz — Longueur des chemins de fer	km	3·139	.	.	1.634	.	1.901 ³⁾	1.434	1.443	.
Kereskedelmi flotta tonnatartalma Tonnage des navires marchands	1000 t	.	194	.	.	.	.	172	177	.
Gépjárműállomány — Véhicules à moteur	drb. — unité	5.742	6.715	.	2.708	3.423	.	5.159	5.913	.
Arstatisztika és pénzügy <i>Statistique des prix et finances</i>										
Nagykereskedelmi index — Indice des prix de gros	1913 = 100	113	113	118	64	64	.	101	100	102
Megélhetési index — Indice du coût de la vie	" ⁴⁾	87	92	95	70	70	72	104	110	112
Aranytartálék — Réserve-or	millió lat, lita, ill. ent korona — million de lats, litas, resp. de couronnes esto- niennes	77·5	82·6	71·1	79·0	64·7	53·0	34·2	34·3	40·9
Bankjegyforgalom — Billets de ban- que en circulation	"	64·7	83·1	109·6	116·6	141·7	165·9	49·1	51·7	64·4
Takarékbetétek — Dépôts d'épargne	"	79·0	83·4	61·9	38·4	41·9	.	10·4	11·5	.
Allamadósság — Dette publique	"	142·1	.	.	117·1	186·6	.	119·1	116·9	.
Allami bevétel — Recettes de l'Etat	"	163·6	180·1	199·0	303·4	340·7	368·0	90·2	98·4	106·0
Allami kiadás — Dépenses de l'Etat	"	163·5	180·1	199·0	303·4	340·7	368·0	90·1	98·4	106·0
Bankkamatláb — Taux en banque	%	5·0	5·0	4·5	5·0	5·0	7·0	4·5	4·5	4·5
A pénzegység árfolyama ⁵⁾ — Va- leur des monnaies ⁵⁾	1929. évi arany- paritás = 100 Parité-or de 1929 = 100	60·0	59·3	55·9	99·4	99·4	98·9	60·4	59·8	56·9

⁴⁾ Lettországnál 1930 = 100. — Pour la Lettonie, 1930 = 100.

⁵⁾ 1 arany lat = 1·103 arany pengő. 1 arany lita = 0·572 arany pengő és 1 észt arany korona = 1·532 arany pengő. — 1 lat-or = 1·103 pengő-or, 1 lita-or = 0·572 pengő-or et 1 couronne-or estonienne = 1·532 pengő-or.

Szovjetorszország területe azáltal, hogy a három balti állam legutóbb csatlakozott a Szovjet Köztársaságok Uniójához, 172.819 km²-rel, népessége pedig 5,996.879 lélekkel növekedett.

A cári Oroszország 22,155.971 km² területén 1910-ben 166,107.700 ember élt. A világháborút követő forradalmak alatt ebből a területkolosszusból több állam kivált és függetlenítette magát. Az 1917—1918. évek folyamán elveszett területek nagyjából a következő régi orosz kormányzóságoknak felelnek meg (1910. évi adatok):

Orosz kormányzóságok	Terület km ²	Lélekszám (1910)
Lengyelország:		
Lengyel kormányzóság	127.319	12,129.200
Grodnoi "	38.669	1,951.700
Volhinia	71.853	3,846.500
	(237.841)	(17,926.700)

Orosz kormányzóságok	Terület km ²	Lélekszám (1910)
Finnország	382.801	3,059.300
Besszarábia	45.632	2,441.200
Balti államok:		
Észtország	20.248	467.400
Livland	47.030	1,455.400
Kurland	27.286	741.200
Kownói kormányzóság	40.641	1,775.900
Vilnai "	42.530	1,926.900
	(177.735)	(6,366.800)
Összesen	844.009	29.794.000

1939 szeptemberétől 1940 júliusáig Szovjetorszország az elvesztett területeknek több mint felét ismét bekebelezte. Az elfoglalt területek adatai a következők:

	Terület km ²	Lélekszám (1939)
Lengyel érdektérület(1939. IX.) Finnországtól elcsatolt rész (1940. III.) kb.	191.146	¹⁾ 12,340.000
Besszarábia (1940. VI.) . . .	22.000	²⁾ 80.000
Észak-Bukovina (1940. VI.) . . .	44.422	²⁾ 3,173.209
Lettország (1940. VII.) . . .	6.785	¹⁾ 695.000
Litvánia (1940. VII.)	65.792	²⁾ 1,983.892
Észtország (1940. VII.)	59.478	²⁾ 2,879.070
	47.549	²⁾ 1,133.917
Összesen	437.172	22.285.088

¹⁾ Becslés a term. szaporodás figyelembevételével.

²⁾ Kiszámított népesség.

³⁾ Az elfoglalt területen megmaradt népesség (becslés).

A Szovjet-Unió jelenlegi — az újabb felmérések által is helyesbített — területe és 1939 körüli népessége tehát így alakult:

	Terület km ²	Lélekszám (1939)
Szovjetország	21,321.163	¹⁾ 170,467.186
Elfoglalt területek	437.172	22,285.088
Összesen	21,758.335	192,752.274

¹⁾ Az 1939 január 17-i szovjet népszámlálás adata.

Az oroszok e hatalmas ország népességének nem egészen a felét teszik ki. Mintegy 190 nemzetiiség, népcsoport vagy törzs él jelenleg Szovjetországban. Ezek közül legnagyobb az ukrán (mintegy 44 millió), mely egyedül az össznépesség 22·8%-a.

Ruh György.

Összefoglaló helyzetjelentés.

Résumé de la situation en Hongrie.

1940. június havi adatok. — Chiffres de juin 1940.

Népmozgalom. — Munkapiac. — Termelés. — Kereskedelem és közlekedés. — Áralakulás. — Pénz és hitel.

Gazdasági jelzőtábla.

Rajzok a gazdasági jelzőtáblához.

Mouvement de la population. — Marché du travail. — Production. — Commerce et transports. — Mouvement des prix. — Monnaie et crédit.

Tableau économique.

Graphiques au tableau économique.

Résumé. Nous présentons les renseignements relatifs à juin 1940:

Dans la Hongrie agrandie du fait de la Sentence de Vienne, la nuptialité (6·8‰) a légèrement dépassé celle de juin de l'année précédente. En Subcarpathie, elle a été plus grande (8·1‰), de sorte que pour notre territoire d'aujourd'hui, la nuptialité a représenté 6·9‰. — Quant à la proportion des naissances vivantes, elle accusait également une légère augmentation, montant à 18·5‰ sur le territoire agrandi par la Sentence de Vienne, à 29·5‰ en Subcarpathie et à 19·2‰ sur notre territoire actuel. — En ne tenant pas compte de la Subcarpathie, la mortalité (13·1‰), ainsi que l'accroissement naturel (5·4‰), ont été un peu moins favorables qu'en juin 1939. Mais en Subcarpathie les proportions furent meilleures (12·3‰ et 17·2‰), ce qui a, pour notre territoire d'aujourd'hui, abaissé la mortalité à 13·0‰, et élevé l'accroissement naturel à 6·5‰.

Le nombre des chômeurs a été de 9.019, baissant de 2.778 par rapport au mois précédent et de 8.747 par rapport au mois de juin de l'année dernière (—23·5% et —49·0%). Cette forte régression a été due surtout au fait que de nombreux hommes furent appelés sous les drapeaux. 69% des sans-travail étaient à Budapest; 31·0%, en province. Le chômage a diminué dans toutes les professions,

sauf l'industrie du fer (+ 1·8%) et celle de l'habillement (+ 3·0%).

La production de houille a été de 947 mille q, dépassant de plus de 10% celle du même mois de l'année dernière. Quant à la production de lignite, elle a, pour des causes saisonnières, baissé de 1·6% par rapport à mai dernier, et grandi de 29% par rapport à juin de l'année d'avant. Pendant le premier semestre, il a été produit 6·1 millions de q de houille et 52·6 millions de q de lignite (+ 16·9% et + 18·4%). — La production du minerai de fer, ainsi que celle de la fonte à affiner, ont, comparativement à mai dernier, baissé (—6·2% et —15·4%), accusant une progression (10·0% et 7·1%) sur juin précédent. Pendant le premier semestre, la première a diminué de 3·6%, et la seconde augmenté de plus de 2%.

A Budapest, la production de l'énergie électrique a été de 32·6 millions de kWh, baissant, pour des causes saisonnières, de 2 millions par rapport au mois précédent (—5·8%). Comparativement à juin de l'année dernière, on y voit une augmentation de 3·1 millions (+ 10·4%). Le nombre des usagers de l'énergie électrique, augmentant de 635 par rapport à mai, s'est élevé à 285.027 (+ 12.025 comparativement à juin de l'année d'avant).

Le trafic ferroviaire a, pour la quantité des marchandises — 2.384 mille tonnes — dépassé un

	Terület km ²	Lélekszám (1939)
Lengyel érdektérület(1939. IX.) Finnországtól elcsatolt rész (1940. III.) kb.	191.146	¹⁾ 12,340.000
Besszarábia (1940. VI.)	22.000	²⁾ 80.000
Észak-Bukovina (1940. VI.)	44.422	²⁾ 3,173.209
Lettország (1940. VII.)	6.785	¹⁾ 695.000
Litvánia (1940. VII.)	65.792	²⁾ 1,983.892
Észtország (1940. VII.)	59.478	²⁾ 2,879.070
Összesen	47.549	²⁾ 1,133.917
Összesen	437.172	22.285.088

¹⁾ Becslés a term. szaporodás figyelembevételével.

²⁾ Kiszámított népesség.

³⁾ Az elfoglalt területen megmaradt népesség (becslés).

A Szovjet-Unió jelenlegi — az újabb felmérések által is helyesbített — területe és 1939 körüli népessége tehát így alakult:

	Terület km ²	Lélekszám (1939)
Szovjetország	21,321.163	¹⁾ 170,467.186
Elfoglalt területek	437.172	22,285.088
Összesen	21,758.335	192,752.274

¹⁾ Az 1939 január 17-i szovjet népszámlálás adata.

Az oroszok e hatalmas ország népességének nem egészen a felét teszik ki. Mintegy 190 nemzetiiség, népcsoport vagy törzs él jelenleg Szovjetországban. Ezek közül legnagyobb az ukrán (mintegy 44 millió), mely egyedül az össznépesség 22·8%-a.

Ruh György.

Összefoglaló helyzetjelentés.

Résumé de la situation en Hongrie.

1940. június havi adatok. — Chiffres de juin 1940.

Népmozgalom. — Munkapiac. — Termelés. — Kereskedelem és közlekedés. — Áralakulás. — Pénz és hitel.

Gazdasági jelzőtábla.

Rajzok a gazdasági jelzőtáblához.

Mouvement de la population. — Marché du travail. — Production. — Commerce et transports. — Mouvement des prix. — Monnaie et crédit.

Tableau économique.

Graphiques au tableau économique.

Résumé. Nous présentons les renseignements relatifs à juin 1940:

Dans la Hongrie agrandie du fait de la Sentence de Vienne, la nuptialité (6·8‰) a légèrement dépassé celle de juin de l'année précédente. En Subcarpathie, elle a été plus grande (8·1‰), de sorte que pour notre territoire d'aujourd'hui, la nuptialité a représenté 6·9‰. — Quant à la proportion des naissances vivantes, elle accusait également une légère augmentation, montant à 18·5‰ sur le territoire agrandi par la Sentence de Vienne, à 29·5‰ en Subcarpathie et à 19·2‰ sur notre territoire actuel. — En ne tenant pas compte de la Subcarpathie, la mortalité (13·1‰), ainsi que l'accroissement naturel (5·4‰), ont été un peu moins favorables qu'en juin 1939. Mais en Subcarpathie les proportions furent meilleures (12·3‰ et 17·2‰), ce qui a, pour notre territoire d'aujourd'hui, abaissé la mortalité à 13·0‰, et élevé l'accroissement naturel à 6·5‰.

Le nombre des chômeurs a été de 9.019, baissant de 2.778 par rapport au mois précédent et de 8.747 par rapport au mois de juin de l'année dernière (—23·5% et —49·0%). Cette forte régression a été due surtout au fait que de nombreux hommes furent appelés sous les drapeaux. 69% des sans-travail étaient à Budapest; 31·0%, en province. Le chômage a diminué dans toutes les professions,

sauf l'industrie du fer (+ 1·8%) et celle de l'habillement (+ 3·0%).

La production de houille a été de 947 mille q, dépassant de plus de 10% celle du même mois de l'année dernière. Quant à la production de lignite, elle a, pour des causes saisonnières, baissé de 1·6% par rapport à mai dernier, et grandi de 29% par rapport à juin de l'année d'avant. Pendant le premier semestre, il a été produit 6·1 millions de q de houille et 52·6 millions de q de lignite (+ 16·9% et + 18·4%). — La production du minerai de fer, ainsi que celle de la fonte à affiner, ont, comparativement à mai dernier, baissé (—6·2% et —15·4%), accusant une progression (10·0% et 7·1%) sur juin précédent. Pendant le premier semestre, la première a diminué de 3·6%, et la seconde augmenté de plus de 2%.

A Budapest, la production de l'énergie électrique a été de 32·6 millions de kWh, baissant, pour des causes saisonnières, de 2 millions par rapport au mois précédent (—5·8%). Comparativement à juin de l'année dernière, on y voit une augmentation de 3·1 millions (+ 10·4%). Le nombre des usagers de l'énergie électrique, augmentant de 635 par rapport à mai, s'est élevé à 285.027 (+ 12.025 comparativement à juin de l'année d'avant).

Le trafic ferroviaire a, pour la quantité des marchandises — 2.384 mille tonnes — dépassé un

peu celui de mai; comparativement à juin de l'année dernière, on y constate une augmentation de 38%. Le nombre des wagons chargés a été de 159.153, soit 42% de moins qu'en mai dernier et 31.342 de plus qu'en juin précédent (— 0·2% et + 24·6%). Il a été transporté 9·6 millions de voyageurs, contre 9·1 millions en mai dernier et 8·2 millions en juin de l'année d'avant (+ 5·5% et + 16·6%). Pendant le premier semestre, le trafic ferroviaire accusait une progression, augmentant de 21·5% pour les marchandises transportées, de 22·3% pour le nombre des wagons chargés, de 13·1% pour celui des voyageurs.

En ce qui concerne le trafic postal, il a, par rapport au même mois précédent, monté de 5·8 millions pour le nombre des correspondances, qui s'est élevé à 51·4 millions (+ 12·8%). Celui des colis postaux — 1.058 mille — a grandi de 7·0%; celui des télégrammes, de 18·6%; celui des communications téléphoniques locales, de 15·0%. Le nombre des postes téléphoniques principaux s'est élevé à 141.443, contre 139.927 en mai dernier et 127.985 en juin précédent. Celui des usagers de la Radio, continuant à grandir, a monté à 537.620, accusant en un an un accroissement de 67.286, dû surtout à l'augmentation de notre territoire.

L'indice officiel des prix de gros, qui augmentait depuis un an à un rythme assez vif, s'est élevé en juin dernier à 98·7, montant de 1·2 point par rapport à mai et accusant en un an une progression de 13·8 points (+ 16·2%). Le nombre indice de la catégorie „agriculture et élevage“ revint à 92·2 dépassant de 1·9 point celui de mai dernier et de 18·9 points (+ 25·8%) celui de juin précédent. Pour le nombre indice de la catégorie „autres industries“, on constate une progression moindre; il s'est élevé à 103·1, dépassant de 1·1 point celui de mai dernier et de 10·9 points celui de juin précédent. — Le nombre indice des prix des produits d'origine animale a baissé à 93·1 (— près d'un point); mais celui des produits d'origine végétale a monté à 96·4, progressant de 3·2 points. Cependant, par rapport à juin de l'année dernière, tous les deux ont fort monté (+ 30·0% et + 24·1%). — Le nombre indice des matières premières nécessaires à l'industrie s'est élevé de 0·9 point, montant à 110·8 (+ 11·1 points comparativement à juin de l'année d'avant). Celui des objets fabriqués, qui revint à 100·8, augmentait moins; à la fin de mai dernier, il était à 100·2 et à la fin de juin précédent, à 91·6. — Les prix industriels montant moins que les prix agricoles, la disparité indiquée par les „ciseaux agricoles“ a baissé à 8·5%, contre 9·9% en mai dernier et 19·5% en juin de l'année précédente.

L'indice du coût de la vie, augmentant de 0·9 point par rapport à mai, s'est élevé à 115; il a progressé de 8·8 points en un an. La hausse eut

pour cause principale celle des articles d'habillement. Le prix des vivres et du chauffage a moins monté.

A la Caisse d'épargne postale et dans les établissements budapestois faisant partie de P. C. S. F., les dépôts d'épargne, augmentant de 4·4 millions de pengős, s'élevèrent à 716·8 millions. Là, les dépôts sur comptes courants ont grandi de 11 millions, montant à 878 millions. En un an, les premiers ont baissé de 9·4 millions et les derniers ont augmenté de 136·7 millions. Le total des dépôts en banque a été de 1.594·8 millions de pengős, contre 1.580·1 millions en mai dernier et 1.467·5 millions en juin précédent.

A la Bourse de Budapest, la baisse continuait. L'indice des actions, baissant de deux points, revint à 102; ainsi donc, il a dépassé de 23·5 points celui de juin de l'année dernière. On y a vendu un peu plus de 69 mille actions, contre bien plus en mai dernier (141 mille) et en juin précédent (87 mille). Le montant des livraisons et des réceptions, baissant de 5·6 millions par rapport à mai dernier, a été de 6 millions; on y voit une augmentation de 1·7 million sur le chiffre de juin précédent. — Pendant le premier semestre, le nombre des actions vendues a été de 617 mille (contre 608 mille à la même époque de 1939), et le montant des livraisons et des acceptations, 55·1 millions (+ 23·5 millions de pengős par rapport à l'époque correspondante de l'année dernière).

Il y a eu 18 nouvelles insolvabilités, 9 de plus qu'en mai dernier et 38 de moins (— 68%) qu'en juin de l'année d'avant. Dans la première moitié de cette année, il y en eut 121, soit 347 de moins que pendant la même période de l'année précédente (— 74·1%).

*

Népmozgalom.

Az 1940. évi június havi népmozgalom főeredményei az előző év június havi népmozgalmi főadataival egybevetve a következőképen alakultak:

	A bécsi döntéssel megnagyob- bított Magyar- ország		Kárpát- alja	Magyar- ország össze- sen
	1939 június	1940 június		
Házasságkötés	5.476	5.703	446	6.149
„ ezer lélekre	6·6	6·8	8·1	6·9
Élveszületés	15.243	15.473	1.619	17.092
„ ezer lélekre	18·4	18·5	29·5	19·2
Egy éven aluli elhalt .	1.917	1.881	234	2.115
Egy éven aluli elhalt száz élveszülöttre .	12·6	12·2	14·5	12·4
1—6 éves elhalt	535	440	58	498
7 évnél idősebb elhalt	7.930	8.595	383	8.978
Elhalt összesen	10.382	10.916	675	11.591
„ „ ezer lélekre	12·5	13·1	12·3	13·0
Természetes szaporodás	4.861	4.557	944	5.501
Természetes szaporo- dás ezer lélekre	5·9	5·4	17·2	6·2

A bécsi döntés alapján visszacsatolt területtel megnagyobbodott Magyarországon a házasságkötések száma és idényszerűen elég gyenge aránya (6·8‰) valamivel magasabb volt, mint egy évvel előbb. Az elveszületések száma és aránya egy árnyalatnyi javulást mutat 1939 júniusához képest, a nyers natalitási arány azonban ennek ellenére ezúttal is csak 18·5‰-et ért el. E javulás szerény mértékét meghaladó módon romlott meg a halálozási mozgalom, bár a haláleseteknek ezer lélekre számított aránya (13·1‰) így sem mondható túlzottan magasnak. A csecsemő- és gyermekkorban elhaltak számának apadásával szemben a 7 évnél idősebb korban elhunytaké szembeötlően megnagyobbodott. Elveszületési számunk szerényebb javulása és a halálozási szám valamivel fokozottabb romlása következtében népmozgalmi mérlegünk kedvezőtlenül módosult: a természetes szaporulat aránya a múlt évi júniusi 5·9‰-ről 5·4‰-re forgácsolódott le.

A visszatért Kárpátalja 1940. évi június havi népmozgalmát az egész vonalon kedvezőbb arányszámok: magasabb házasságkötési, elveszületési és kivált természetes szaporodási ezrelék és alacsonyabb halálozási arány jellemezte.

A megnagyobbodott Magyarország 1940 júniusi népmozgalmi arányszámait a következők: házasságkötések 6·9, elveszületések 19·2, halálozások 13·0, természetes szaporodás 6·2‰.

Azok közül a halálokok közül, amelyek a leggyakrabban lépnek fel, a gümőkór, a rák, továbbá a szervi szívbaj s az agyvérzés és agyguta következtében az idén júniusban lényegesen többen haltak meg, mint az előző esztendő ugyanezen hónapjában.

A halálokok megnevezése	A bécsi döntéssel megnagyobbodott Magyarország		Kárpátalja	Magyarország összesen
	Elhaltak száma			
	1939 június	1940 június		
Gümőkór	1.101	1.272	69	1.341
Kanyaró	8	8	4	12
Vörheny	9	5	—	5
Influenza	14	31	—	31
Szamárhurut	20	26	1	27
Roncsoló toroklob	11	13	1	14
Hasi hagymáz	32	15	1	16
Vérhas	20	22	—	22
Agyvérzés-agyguta	541	643	9	652
Szervi szívbaj	502	596	17	613
Tüdőlob	928	860	142	1.002
Hörghurut	30	44	7	51
Rák és rosszindulatú daganat	808	860	26	886
Gyermekágyi betegség	45	42	2	44
Bélhurut	427	326	32	358

Ezer lélekre a csupán a felvidéki résszel megnagyobbodott országterületen 1939 júniusában 1·33,

1940 júniusában pedig 1·52 gümőkóros halott jutott; az ezévi júniusi arányszám a Kárpátalján 1·26 s a mai Magyarországon 1·51‰ volt.

1940 júniusi népmozgalmunk országrészenkénti keresztmetszetét a következő összeállítás mutatja be:

Ország rész	Házasságkötés	Élveszületés	Halálozás	Természetes szaporodás
a) szám szerint				
I. Kisalföld	525	1.945	1.134	811
II. Dunántúli dombosvidék	945	3.133	3.292	741
III. Duna-Tisza köze				
a) Budapest nélkül	1.021	2.328	1.597	731
b) Budapesttel együtt	2.310	3.852	2.944	908
IV. Tiszántúl	1.109	3.919	2.776	1.143
V. Északi dombosvidék	814	2.624	1.670	954
VI. Kárpátalja	446	1.619	675	944
Magyarország összesen:	6.149	17.092	11.591	5.501
b) ezer lélekre				
I. Kisalföld	5·7	21·2	12·4	8·8
II. Dunántúli dombosvidék	5·4	17·8	13·6	4·2
III. Duna-Tisza köze				
a) Budapest nélkül	7·1	16·2	11·1	5·1
b) Budapesttel együtt	10·0	16·6	12·7	3·9
IV. Tiszántúl	5·3	18·9	13·4	5·5
V. Északi dombosvidék	6·4	20·6	13·1	7·5
VI. Kárpátalja	8·1	29·5	12·3	17·2
Magyarország összesen:	6·9	19·2	13·0	6·2

Munkapiac.

A szociáldemokrata és a keresztényszociálista szakszervezetek által kimutatott munkanélküliek számában észlelhető nagyarányú hanyatlás messze meghaladta a normális idényszerű kereteket. A munkapiac így még kedvezőbb helyzetbe került az előző havinál is. A munkanélküliek számában az éveleji idényszerű tetőpont óta bekövetkezett hanyatlás azonban nem kizárólag a gazdasági konjunktúra további javulásának volt az eredménye. Így a munkanélküliek egyébként olyannyira érzékeny számsora a jelen körülmények között csak bizonyos mérlegelés mellett fogadható el a gazdasági helyzet változásainak szemléltetésére. Június hó végén a szakszervezetek által kimutatott összes munkanélküliek száma csak 9.019 volt. Az előző havihoz képest 2.778-cal, tehát 23·5%-kal csökkent, a múlt év azonos időpontjához képest azonban, amikor is még 17.766 munkanélkülit mutattak ki — főleg a katonai kötelezettségek kiterjesztése folytán — 8.747 volt a hanyatlás, ami több, mint 49%-nak felel meg. Ilyen arányú visszaesés természetesen nem is lehet egyedül a gazdasági helyzet javulásának az eredménye.

A munkanélküliek június hó végi állását több évre visszatekintően a csatolt összeállítás tünteti fel:

Időszak	Munkanélküliek száma	Változás %-ban
1931 VI. hó végén	24.411	—
1932 " "	29.332	+ 20·2
1933 " "	27.270	— 7·0
1934 " "	23.349	— 14·4
1935 " "	19.346	— 17·1
1936 " "	16.426	— 15·1
1937 " "	14.242	— 13·3
1938 " "	20.405	+ 43·3
1939 " "	17.766	— 12·9
1940 " "	9.019	— 49·2

A június hó végén kimutatott 9.019 munkanélküliből 7.581 (84·1%) férfi, 1.438 (15·9%) pedig nő volt. Az előző hónappal szemben a férfi munkanélküliek száma 2.697-tel (26·3%), a nőieké pedig mindössze csak 81-gyel (5·3%) csökkent. A munkanélküliek 69·0%-a (6.218) Budapestre, 31·0%-a

(2.801) pedig vidékre esett. A budapesti munkanélküliek száma az előző havihoz képest 1.003-mal (13·9%), a vidékieké pedig 1.766-tal (38·7%) hanyatlott.

Foglalkozás szerint csökkent a munkanélküliek száma az egy hó előttihez képest az építőiparban 62·7%-kal, az élelmezési iparban 7·8%-kal. A faiparban 5·1%-os, a sokszorosító iparban 7·7%-os hanyatlás következett be. A szállodai alkalmazottaknál, legalább átmenetileg, teljesen megszűnt a munkanélküliség. A bőripari munkanélküliek száma 53·6%-kal esett, a szellemi kategóriában 4·3%-os, az egyéb foglalkozási ágazatban pedig 14·1%-os visszaesés volt észlelhető. Emelkedés csupán a vasiparban és a ruházati iparban következett be és pedig 1·8, illetve 3·0%-os.

I d ő s z a k	Építőipar	Vasipar	Bőripar	M u n k a n é l k ü l i e k s z á m a				
				Ruházati ipar	Élelmezési ipar	Faipar	Szállodai és éttermi alk.	Sokszorosítóipar
1931 VI. hó végén	5.814	6.368	1.186	282	1.418	2.785	393	2.342
1932 " "	4.963	8.817	1.126	380	1.422	4.043	375	2.939
1933 " "	4.071	9.037	840	273	1.237	3.109	656	2.989
1934 " "	3.729	8.012	890	343	949	2.701	300	2.660
1935 " "	3.588	6.895	511	281	1.022	1.501	207	2.376
1936 " "	3.573	4.744	596	252	1.237	1.291	75	2.045
1937 " "	2.079	3.288	943	468	1.625	1.294	90	1.719
1938 " "	4.945	3.829	1.109	505	2.119	2.322	103	1.746
1939 " "	4.337	3.179	755	316	1.845	3.595	26	1.579
1940 " "	1.276	1.219	154	375	803	2.213	—	1.658

V á l t o z á s s z á z a l é k b a n

1931 VI. hó végén	—	—	—	—	—	—	—	—
1932 " "	— 14·6	+ 38·5	— 5·1	+ 34·8	0·0	+ 45·2	— 4·6	+ 25·5
1933 " "	— 18·0	+ 2·5	— 25·4	— 28·2	— 13·0	— 23·1	+ 74·9	+ 1·7
1934 " "	— 8·4	— 11·3	+ 6·0	+ 25·6	— 23·3	— 13·1	— 54·3	— 11·1
1935 " "	— 3·8	— 13·9	— 42·6	— 18·1	+ 7·7	— 44·4	— 31·0	— 10·7
1936 " "	— 0·4	— 31·2	+ 16·6	— 10·3	+ 21·0	— 14·0	— 63·8	— 13·9
1937 " "	— 41·8	— 30·7	+ 58·2	+ 85·7	+ 31·4	+ 0·2	+ 20·0	— 15·9
1938 " "	+ 137·8	+ 16·5	+ 17·6	+ 7·9	+ 30·4	+ 79·4	+ 14·4	+ 1·6
1939 " "	— 12·3	— 17·0	— 31·9	— 37·4	— 12·9	+ 54·8	— 74·8	— 9·6
1940 " "	— 70·6	— 61·7	— 80·0	+ 18·8	— 56·5	— 38·4	—	+ 5·0

Termelés.

A termelési adatsorok közül a kőszén termelése árnyalatilag haladta meg az előző havit. A termelt kőszén mennyisége 997·3 ezer q-t tett szemben a májusi 968·7 és a múltévi június havi 884·1 ezer q-val (+0·0%, +10·5%). A barnaszén termelése évszaki behatásokra hanyatlott. A visszaesés azonban nem érte el a szokásos idényszerű kereteket. A termelés ugyanis kerekén csak 129 ezer q-val 7.990·2 ezer q-ra esett, ami 1·6%-os hanyatlásnak felel meg, a tavalyihoz képest azonban még így is jelentős mennyiségű 1.782 ezer q-s növekedés mutatkozik, ami közel 29%-nak felel meg.

Az első félévi széntermelési eredményeket, 1931-ig visszatekintően, a csatolt táblázat tünteti fel:

Időszak	Kőszén-termelés 1.000 q-ban	Változás %-ban	Barnaszén-termelés 1.000 q-ban	Változás %-ban
1931. I—VI.	3.771·8	—	27.290·4	—
1932. I—VI.	4.366·7	+ 15·8	27.327·0	+ 0·1
1933. I—VI.	4.032·8	— 7·6	25.509·5	— 6·7
1934. I—VI.	3.860·5	— 4·3	28.721·8	+ 12·6
1935. I—VI.	4.023·6	+ 4·2	29.856·7	+ 4·0
1936. I—VI.	3.997·7	— 0·6	31.239·7	+ 4·6
1937. I—VI.	4.106·7	+ 2·7	36.308·1	+ 16·2
1938. I—VI.	5.076·5	+ 23·6	38.219·6	+ 5·3
1939. I—VI.	5.213·1	+ 2·7	44.715·3	+ 17·0
1940. I—VI.	6.096·2	+ 16·9	52.957·8	+ 18·4

A január—júniusi havi széntermelési eredményeket tekintve azt látjuk, hogy míg a lényegesen kisebb mennyiségű, 6·1 millió q-t kitevő kőszén közel 883 ezer q-s (+16·9%) növekedést mutatott,

addig a barnaszén termelése 52·9 millió q-t tett s 8·2 millió q-val (+18·4%) haladta meg a múlt év ugyanazon időszakának termelését. A barnaszéntermelés első félévi eredményeiben ilyen nagyarányú százalékos növekedés az elmúlt tíz esztendőben nem fordult elő.

Az ipari termelés két fontos alapanyagának, a *vasércnek* és a *finomításra való nyers vasnak* termelési adatai hanyatlást mutatnak az előző havihoz képest. Ez a hanyatlás az előbbi adatsornál 6·2%-ot, az utóbbinál pedig 15·0%-ot tett. A múlt év azonos hónapjához képest azonban mindkét számsornál emelkedés volt észlelhető (+10·0%, +7·2%). Az év első hat hónapjának eredményei sem mutatnak különösebb fejlődést az előző év ugyanazon időszakához képest. A vasérctermelésnél pedig egyenesen visszaesés jött létre, mely 3·6%-ot tett. A finomításra való nyers vasnál azonban árnyalati, valamivel kevesebb, mint két százalékos emelkedés következett be. E két fontos számsornak első félévi eredményeit, 1931-ig visszatekintően, az alábbi összeállítás tünteti fel:

Időszak	Vasérc- és vassalak-termelés 1.000 q-ban	Változás %-ban	Finomításra való nyers- vastermelés 1.000 q-ban	Változás %-ban
1931. I—VI.	442·7	—	838·6	—
1932. I—VI.	305·8	— 30·9	409·2	— 51·2
1933. I—VI.	244·2	— 20·1	408·9	— 0·1
1934. I—VI.	248·8	+ 1·9	656·4	+ 60·5
1935. I—VI.	748·7	+200·9	813·0	+ 23·9
1936. I—VI.	1.465·6	+ 95·8	1.555·8	+ 91·4
1937. I—VI.	1.336·2	— 8·8	1.727·2	+ 11·0
1938. I—VI.	1.448·3	+ 8·4	1.718·1	— 0·5
1939. I—VI.	3.170·5	+119·0	2.119·5	+ 23·4
1940. I—VI.	3.057·6	— 3·6	2.147·9	+ 1·3

Budapest székesfőváros *elektromos áramtermelése* évszaki behatásokra tovább hanyatlott s 32·6 millió kwó-t tett szemben az előző havi 34·6 és a múlt évi június havi 29·5 millió kwó-val. (—5·8%, +10·4%). A *mótorikus célokra elosztott áram* mennyisége 1·4 millió kwó-val 19·4 millióra esett (—6·9%), a múlt évvel szemben ellenben 2·8 millió kwó. növekedés mutatkozik (+17·2%). A *magánvilágítási célokra elosztott áram* mennyisége is visszaesett s a hanyatlás 12·2%-ot tett, a tavalyival szemben azonban még így is 19·8%-os emelkedés mutatkozik. Az *elektromosáramfogyasztók* száma a tárgyalt hó végén 285.027 volt, az előző hóvégi 284.392 és az egy év előtti 273.002-vel szemben. Egy év leforgása alatt tehát jelentékeny arányban emelkedett az áramfogyasztók száma.

Kereskedelem és közlekedés.

Vasúti forgalom. A június hóban rendszeren felépő csekély mérvű kedvezőtlen évszaki erők az idén a szokásosnál is kevésbé éreztették hatásukat. A vasúton *szállított áruk* mennyisége összesen

2.384 ezer tonnát tett, az előző havi 2.381 és a tavalyi 1.731 ezer tonnával szemben (+0·1%, +37·7%). Az *árutonnakilométer* számsora lényegesen kedvezőbben alakult, amennyiben az előző havihoz képest közel félszázalék volt a javulás, a tavalyihoz képest pedig a gyarapodás megközelítette az 54%-ot. Június hó folyamán a *megrakott teherkocsik* száma 159.153 lett, szemben az előző havi 159.577-tel és a tavalyi 127.811-gyel (—0·3%, +24·5%). A *szállított utasok* számánál növekedés volt észlelhető, mely 5·6%-ot tett, a múlt évihez képest pedig igen jelentős arányú gyarapodás jött létre, mert az utasok száma 1·4 millióval 9·6 millióra emelkedett (+16·6%). Az *utaskilométer* számsora még kedvezőbb alakulást mutatott, a június havi 306·5 millió km. ugyanis 16·2 millió km-rel haladta meg a május havit és 51·6 millió km-rel a tavalyit (+5·6%, +20·2%).

A január—júniusi időszakban összesen 12·5 millió tonna áru került szállításra 2·5 millió tonnával több, mint a múlt év ugyanazon időszakában (+19·8%), az árutonnakilométer számsoránál pedig 32·7% volt a növekedés. A megrakott teherkocsik száma 843 ezret tett, szemben 1939. ugyanazon időszakának 689 ezer megrakott teherkocsijával (+18·2%). Az év első hat hónapjában összesen 50·6 millió utas került szállításra 3·1 millióval több, mint a múlt év ugyanazon időszakában (+6·5%). Az első félévi eredményeket, a százalékos változásokkal együtt a csatolt összeállítás tünteti fel:

Időszak	Szállított áru 1.000 tonna	Árutonna- kilométer millió km.	Megrakott teherkocsik száma e z r e k b e n	Szállított utasok száma
1931. I—VI.	7.996	964	547·3	36.606
1932. I—VI.	6.117	809	428·8	27.036
1933. I—VI.	5.533	740	422·7	26.133
1934. I—VI.	6.634	930	468·6	28.648
1935. I—VI.	6.564	890	466·7	29.823
1936. I—VI.	7.137	946	497·1	32.642
1937. I—VI.	8.706	1.191	575·4	35.824
1938. I—VI.	8.619	1.114	580·7	37.501
1939. I—VI.	10.029	1.436	688·9	47.513
1940. I—VI. ¹⁾	12.501	¹⁾ 1.906	¹⁾ 842·6	¹⁾ 50.601

V á l t o z á s s z á z a l é k b a n

1931. I—VI.	—	—	—	—
1932. I—VI.	—23·5	—16·1	—21·7	—26·2
1933. I—VI.	—9·5	—8·5	—1·4	—3·3
1934. I—VI.	+19·9	+25·7	+10·9	+9·6
1935. I—VI.	—1·1	—4·3	—0·4	+4·1
1936. I—VI.	+8·7	+6·3	+6·5	+9·5
1937. I—VI.	+22·0	+25·9	+15·8	+9·8
1938. I—VI.	—1·0	—6·4	+1·0	+4·7
1939. I—VI.	+16·4	+28·9	+18·6	+26·7
1940. I—VI. ¹⁾	+19·8	¹⁾ +32·7	¹⁾ +18·2	¹⁾ +6·5

¹⁾ Ideiglenes adatok.

Postaforgalom. A június havi eredményekből a postaforgalom stagnációjára lehet következtetni. Egy-két számsornál jelentékeny mérvű hanyatlás is volt észlelhető. A *levélküldemények* darabszáma 1·4

millióval 51·4 millióra csökkent, ami 2·6%-os esésnek felel meg. A tavalyival szemben azonban még így is 12·8% volt az emelkedés. A *csomagküldemények* száma 46 ezerrel 1.058 ezer darabra nőtt (+4·2%), a múlt évit pedig 7·0%-kal szárnyalta túl. A *postautalványok száma* és azok *összege* csekély mérvű visszaesést szenvedett. A tavalyihoz képest az előbbi számsornál 9·2%-os csökkenés, az utóbbinál ellenben 9·9%-os növekedés jött létre. A *táviratok számánál* 5·5% volt a hanyatlás, a múlt évvel szemben ellenben még így is 18·6%-os emelkedés mutatkozik. A *budapesti helyi beszélgetések* száma 13·8 millióra rúgott, az előző havi 13·4 és a tavalyi 12·0 millióval szemben (+3·0%, +15·0%).

A fontosabb postaforgalmi számsoroknál az első félévi eredményeket, több évre visszatekintően, a százalékos változásokkal együtt, a csatolt összeállítás tünteti fel:

Időszak	Közönséges és ajánlott levelek sz. 1.000 db.	Postautalványok száma 1.000 db.	Postautalványok összege ezer P	Táviratok száma 1.000 db.
1931. I—VI.	188.091	5.067·0	802.541	1.593·3
1932. I—VI.	162.942	4.581·0	379.252	1.315·5
1933. I—VI.	175.183	4.278·1	362.595	1.211·2
1934. I—VI.	173.342	4.422·3	372.451	1.221·3
1935. I—VI.	191.765	4·605·3	384.517	1.218·8
1936. I—VI.	211.874	4·882·2	404.351	1.200·7
1937. I—VI.	225.019	4·919·7	331.530	1.310·0
1938. I—VI.	237.293	5·128·5	353.806	1.375·7
1939. I—VI.	293.178	6.613·0	421.660	1.777·5
1940. I—VI.	316.498	6.386·1	484.067	2.171·7

V á l t o z á s s z á z a l é k b a n

1931. I—VI.	—	—	—	—
1932. I—VI.	— 13·4	— 9·6	— 52·7	— 17·4
1933. I—VI.	+ 7·5	— 6·6	— 4·4	— 7·9
1934. I—VI.	— 1·6	+ 3·4	+ 2·7	+ 0·8
1935. I—VI.	+ 11·3	+ 4·1	+ 3·8	— 0·2
1936. I—VI.	+ 10·5	+ 6·0	+ 5·2	— 1·5
1937. I—VI.	+ 6·2	+ 0·8	— 18·0	+ 9·1
1938. I—VI.	+ 5·5	+ 4·2	+ 6·7	+ 5·0
1939. I—VI.	+ 23·5	+ 29·0	+ 19·2	+ 29·2
1940. I—VI.	+ 7·9	— 3·4	+ 14·8	+ 22·2

Az első félévi eredmények sem mutatnak egyöntetű képet. A 316·5 millió darabot kitevő levélküldeményeknél a gyarapodás ugyan megközelítette a 8%-ot, a postautalványok száma ellenben 3·4%-kal hanyatlott, a táviratok számánál 22·2%-os emelkedés jött létre. A félév végén a *távbeszélő főállomások* száma 141.443-at tett, szemben az előző hóvégi 139.927-tel és az egy év előtti 127.985-tel. A *rádióvevőengedélyesek* száma a tárgyalt hó folyamán a kedvezőtlen évszaki erők ellenére is emelkedett s a hó végén 537.620-al tett szemben az előző hóvégi 534.873-mal és az egy év előtti 470.334-gyel. A vonatkozó adatokból egyébként megállapítható, hogy június hó folyamán a vidéki rádióvevőengedélyesek száma nagyobb arányban emelkedett, mint a budapestieké.

Áralakulás.

A magyarországi nagykereskedelmi árnívónak a múlt év júniusa óta minden megszakítás nélkül tartó emelkedése a tárgyalt hóban tovább folytatódott. Az átlagos árszínvonal megfigyelésére szolgáló hivatalos nagykereskedelmi árindex egy hó leforgása alatt 1·2 ponttal 98·7-re emelkedett, az egy év előtti állását pedig 13·8 ponttal szárnyalta túl (+16·2%). Az index két fő komponense közül a „mezőgazdaság és állattenyésztés” csoportindexe 1·9 ponttal 92·2-re emelkedett, míg az „egyéb ipar” indexe 1·1 ponttal, tehát mérsékelten 103·1-re nőtt. Egy év leforgása alatt azonban az előbbi csoportindexnél 18·9, az utóbbinál pedig 10·9 pontos emelkedés következett be (+25·8%, +11·8%). Az áremelkedések tehát elég jelentékenyek voltak, jóllehet az iparcikkek ára mérsékeltebb arányban nőtt, mint a mezőgazdasági termékeké. A mezőgazdasági árnívón belül a tárgyalt hóban az *áralakulás* nem volt egyöntetű, mert amíg az *állati eredetű termékek* indexe 0·8 ponttal 83·1-re hanyatlott, addig a *növényi eredetűeké* 3·2 ponttal 96·4-re nőtt. A két alcsoport indexe egy év leforgása alatt sem emelkedett egyenlő arányban. Az állati eredetű termékek indexe ugyanis 19·3 ponttal szökött magasabbra, a növényi eredetűeké pedig 18·7 ponttal nőtt (+30·2%, +24·1%). Az ipari árszínvonal két legfontosabb komponense közül a *nyers anyagok indexe* a hó végén 110·8-on állott szemben a május hó végi 109·9 és az egy év előtti 99·7-tel. Egy év leforgása alatt tehát az index 11·1 ponttal, 11·1%-kal szökött magasabbra. A *gyártmányok* árszínvonalánál kisebb mérvű emelkedés jött létre. A hó végéig az index 0·6 ponttal 100·8-ra nőtt, a múlt évit azonban 9·7 ponttal szárnyalta túl, ami 10·6%-os emelkedésnek felel meg. A mezőgazdasági termékek gyorsabb arányú emelkedése folytán az agrárolló összébzáródott s a két árszínvonal közötti diszparitás már csak 8·5-öt tett. Egy évvel azelőtt még 19·5%-os diszparitás mutatkozott.

A csatolt összeállítás a hivatalos nagykereskedelmi árindex és komponensei évközépi állását tünteti fel több évre visszatekintően, a százalékos változásokkal együtt.

Megélhetési költségek indexe. A tárgyalt hóban a kiskereskedelmi árak emelkedése is tovább folytatódott s így a létfenntartási költségek is mérsékelten emelkedtek. A megélhetési költségek indexe a hó végén 115·2-ön állott, az egy hó előtti 114·3 és az egy év előtti 106·4-gyel szemben. Így az index egy év leforgása alatt 8·3%-kal szökött magasabbra. Az indexkomponensei közül az élelmezés csoportindexe 102·6-on állott s 0·4 ponttal haladta meg az előző havit s 9·9 ponttal a tavalyit. A ruházati cikkeknel bekövetkezett drágulás folytán a vonatkozó csoportindex 2·1 ponttal 144·5-re emel-

Időszak	Főátlag	Mezőgazdaság és állattenyésztés			Ipari anyagok és termékek			Összesen	Agrárrolló
		Állati eredetű	Növényi termékek	Összesen	Nyers- anyagok	Gyárt- mányok	Tüzelő- anyagok		
1931 VI. hó végén	80·9	69·3	75·8	73·8	76·0	86·1	95·7	85·0	14·3
1932 " "	82·9	60·3	80·7	74·3	69·2	85·8	97·1	83·8	13·4
1933 " "	74·7	51·5	57·2	55·4	73·2	82·4	95·9	82·1	32·3
1934 " "	71·7	47·5	59·3	55·6	78·2	80·5	96·9	81·3	30·9
1935 " "	75·1	49·3	67·6	61·8	83·1	81·9	99·9	82·8	24·5
1936 " "	77·7	60·8	62·5	62·0	89·0	87·4	99·6	88·1	29·1
1937 " "	85·8	64·4	67·4	66·4	99·0	95·5	105·3	96·1	30·5
1938 " "	87·7	59·8	80·9	74·3	99·2	92·1	103·6	93·0	19·3
1939 " "	84·9	63·8	77·7	73·3	99·7	91·1	102·0	92·2	19·5
1940 " "	98·7	83·1	96·4	92·2	110·8	100·8	116·9	103·1	8·5

V á l t o z á s s z á z a l é k b a n

1931 VI. hó végén	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1932 " "	+ 2·5	— 13·0	+ 6·5	+ 0·1	— 8·9	— 0·0	— 1·5	— 1·4	— 6·3
1933 " "	— 9·9	— 14·6	— 29·1	— 25·4	+ 5·8	— 4·0	+ 1·2	— 2·0	+ 144·8
1934 " "	— 4·0	— 7·8	+ 3·7	0·0	+ 6·8	— 2·3	— 1·0	— 1·0	— 5·8
1935 " "	+ 4·7	+ 3·8	+ 14·0	+ 11·2	+ 6·3	+ 1·7	+ 3·1	+ 1·8	— 20·7
1936 " "	+ 3·5	+ 23·3	— 7·5	0·0	+ 7·1	+ 6·7	+ 0·3	+ 6·4	+ 18·8
1937 " "	+ 10·4	+ 5·9	+ 7·8	+ 7·1	+ 11·2	+ 9·3	+ 5·7	+ 9·1	+ 4·8
1938 " "	+ 2·2	— 7·1	+ 20·0	+ 11·9	0·0	— 3·6	+ 1·6	— 3·2	— 36·7
1939 " "	— 3·2	+ 6·7	— 4·0	— 1·3	+ 0·1	— 1·1	+ 1·5	— 0·9	+ 1·0
1940 " "	+ 16·2	+ 30·2	+ 24·1	+ 25·8	+ 11·1	+ 10·6	— 14·6	+ 11·8	— 56·4

Pénz és hitel.

kedett s a múlt évi június havi állását is 10·2 ponttal szárnyalta túl (7·6%). Drágulás következett be a fűtési és világítási cikkek árában is. A fűtési cikkek indexe így a hó végéig 2 ponttal 140·5-re emelkedett s ekkor a tavalyit is 2·8 ponttal haladta túl.

A csatolt összeállítás a megélhetési költségek indexének változásai tünteti fel a százalékos változásokkal együtt.

	Élel- mezés	Fűtés, világítás	Ruházat	Össz. lakbér nélkül
1931 VI. hó végén	96·5	128·6	114·8	104·4
1932 " "	93·3	136·6	111·2	102·8
1933 " "	84·4	128·8	101·3	93·9
1934 " "	79·6	135·2	101·7	91·7
1935 " "	79·8	132·7	101·7	91·4
1936 " "	86·4	133·3	115·0	98·2
1937 " "	92·3	139·3	136·9	106·8
1938 " "	94·8	138·1	134·1	107·9
1939 " "	92·7	137·7	134·3	106·4
1940 " "	102·6	140·5	144·5	115·2

V á l t o z á s s z á z a l é k b a n

1931 VI. hó végén	—	—	—	—
1932 " "	— 3·3	+ 6·2	— 3·1	— 1·5
1933 " "	— 9·5	— 5·7	— 8·9	— 8·7
1934 " "	— 5·7	+ 5·0	+ 0·3	— 2·3
1935 " "	+ 0·3	— 1·8	0·0	— 0·3
1936 " "	+ 8·3	+ 0·4	+ 13·1	+ 7·4
1937 " "	+ 6·8	+ 4·5	+ 19·0	+ 8·8
1938 " "	+ 2·7	— 0·9	— 2·0	+ 1·0
1939 " "	— 2·2	— 0·3	+ 0·1	— 1·4
1940 " "	+ 10·7	+ 2·0	+ 7·6	+ 8·3

A hó végéig a jegyforgalom 37·8 millió pengővel 1.077·5 millióra emelkedett, az egy év előttinél pedig 192·6 millióval állott magasabban. A váltótárca állománya nem szenvedett lényegesebb változást. A leszámított váltók és előlegek összege 670·2 millió pengőt tett, az egy hó előtti 646·5 és a múlt évi 438·4 millióval szemben. Az aranytartalék változatlanul 124·1 millió pengő volt, az összes érckészlet pedig 183·2 millióra rúgott s csak árnyalatilag állott magasabban az előző havinál. Egy év leforgása alatt azonban az összes érckészlet 34·4 millió pengővel csökkent.

Betétállomány. A postatakarékpénztárnál és a PK budapesti pénztárcájánál elhelyezett betétállomány a tárgyalt hó folyamán nem szenvedett lényegesebb változást. A takarékbetétek állaga mindössze csak 4·4 millióval emelkedett s a hó végén 716·8 millió pengőt tett. A folyószámlabetétek összege 10 millióval 878 millióra nőtt. A takarékbetétek állománya egy év leforgása alatt 9·4 millióval csökkent, a folyószámla betéteké ellenben 136·7 millióval szökött magasabbra. Az összes betétek összege a félév végén 1.594·8 millióra rúgott, szemben az egy hó előtti 1.580·1 és az egy év előtti 1.467·5 millióval.

Tőzsde. A budapesti értéktőzsdén az árfolyamhanyatlások júniusban is folytatódtak. Az esések azonban nem öltöttek nagyobb arányokat. A hivatalos részvényindex a hó végén 100·2-ön állott 4 ponttal alacsonyabban, mint az előző hó végén, de 23·5 ponttal magasabb, mint egy évvel azelőtt. Az árfolyamnívó tehát a január óta tartó

Tableau économique.*)

				1940						Unités	Désignation	
szept. Sept.	október Octobre	nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février	márc. Mars	április Avril	május Mai	junius Juin			
Mouvement de la population.³⁾												
6.557	7.563	11.326	7.639	8.922	7.519	7.126	5.940	9.676	6.149	nombre	Mariages	1
7·9	8·8	13·6	8·9	9·7	8·8	7·7	6·7	10·5	6·9	"	Mariages pour 1000 habitants	2
17.966	16.290	15.035	14.555	19.397	18.741	20.628	18.731	18.464	17.092	"	Nés vivants	3
21·6	18·9	18·1	16·9	21·1	21·9	22·4	21·1	20·0	19·2	"	Nés vivants pour 1000 habitants	4
9.879	10.855	9.900	10.998	15.312	14.894	17.509	16.228	13.617	11.591	"	Décès	5
11·9	12·6	11·9	12·8	16·6	17·4	19·0	18·3	14·8	13·0	"	Décès pour 1000 habitants	6
2.190	2.003	1.601	1.740	2.471	2.917	3.851	3.844	2.499	2.115	"	Décédés au-dessous d'un an	7
12·2	12·3	10·6	12·0	12·7	15·6	18·7	20·5	13·5	12·4	"	Décédés au-dessous d'un an, pour 100 enf. nés viv.	8
791	864	837	897	1.359	1.288	1.509	1.578	1.655	1.341	"	Décès par tuberculose	9
0·95	1·00	1·01	1·04	1·48	1·50	1·64	1·78	1·80	1·51	"	Décès par tuberculose pour 1000 habitants	10
8.087	5.435	5.135	3.557	4.085	3.847	3.119	2.503	4.847	5.501	"	Accroissement naturel	11
9·7	6·3	6·2	4·1	4·5	4·5	3·4	2·8	5·2	6·2	"	Accroissement naturel pour 1000 habitants	12
22	212	207	212	231	174	243	226	157	1	"	Émigrés	13
9	19	8	14	25	15	5	13	15	19	"	Émigrés rentrés	14
Marché du travail.												
1.265·0	1.302·2	1.325·2	1.224·6	1.240·8	1.261·3	1.246·2	1.331·4	1.363·4	.	1.000	Nombre des membr. des caiss. d'assur. soc.	15
Dont:												
857·2	882·8	894·9	810·0	817·5	834·0	816·6	881·0	901·3	.	"	Sexe masc.	16
407·8	419·4	430·3	414·6	423·3	427·3	429·6	450·4	462·1	.	"	Sexe fémin.	17
Chômeurs:												
10.904	10.736	11.054	12.359	13.091	15.367	15.365	13.089	11.232	8.527	nombre	Aux syndicats soc.-démocrates de Hongrie	18
6.225	5.894	5.763	6.220	6.746	7.773	8.678	6.783	6.656	5.726	"	Aux syndicats soc.-démocrates de Budapest	19
732	722	769	774	788	729	636	569	565	492	"	Aux syndicats soc. chr. de Budapest	20
11.636	11.458	11.823	13.133	13.879	16.096	16.001	13.658	11.797	9.019	"	Chômeurs syndiqués au total	21
Bureaux de placem., offic. et privés grat.:												
19.040	20.531	17.283	13.534	15.074	17.010	17.278	23.025	.	—	nombre	Offres d'emploi	22
41.712	44.834	43.799	41.811	46.767	48.239	47.028	48.955	.	—	"	Demandes d'emploi	23
219	218	253	308	310	233	272	213	.	—	"	Demandes pour 100 offres d'emploi	24
13.026	15.488	13.537	11.160	12.220	13.168	12.993	17.393	.	—	"	Placements	25
68·4	75·4	78·3	82·4	81·1	77·4	75·2	75·5	.	—	"	Placem. pour 100 offres d'emploi	26
Salaires horaires offerts:												
0·74	0·74	0·75	0·71	0·70	0·72	0·77	0·77	0·83	0·85	pengős	Ferblantiers	27
0·61	0·68	0·60	0·62	0·57	0·61	0·63	0·66	0·70	0·69	"	Menuisiers	28
0·68	0·69	0·71	0·75	0·80	0·75	0·71	0·61	0·75	0·71	"	Tailleurs	29
0·86	0·90	.	.	0·82	0·86	0·92	0·81	0·97	0·93	"	Maçons	30
0·47	0·48	0·50	0·46	0·55	0·57	0·54	0·47	0·53	0·53	"	Journaliers	31
0·29	0·33	0·30	0·28	0·30	0·30	0·30	0·36	0·36	0·38	"	Ouvrières de fabrique	32
0·36	0·40	0·41	0·39	0·41	0·35	0·44	0·40	0·41	—	"	Journalières	33
Production.												
1.028·1	1.037·2	1.023·4	967·3	1.050·8	977·9	982·8	1.138·7	968·7	977·3	1.000 q	Houille	34
8.588·2	9.270·3	9.436·0	8.981·6	9.601·5	8.932·4	9.197·0	9.117·9	8.118·8	7.990·2	"	Lignite ³⁾	35
495·3	532·2	617·8	489·3	535·8	407·9	465·7	543·8	569·8	534·6	"	Minerai de fer et scorie de fer ³⁾	36
286·4	288·5	358·3	344·7	403·1	279·4	323·5	354·8	425·5	361·6	"	Fonte à affiner	37
2·2	15·3	49·2	73·1	59·8	53·2	41·9	43·4	43·0	48·6	1.000 hl	Alcool	38
54·5	799·0	447·3	1·9	0·0	0·0	0·0	0·0	—	—	1.000 q	Sucre ³⁾	39
Usines Electr. de la V. de Budapest:												
34.128	37.213	38.485	38.856	40.767	36.731	36.780	37.156	34.617	32.600	1.000 kWh	Energie électrique ⁴⁾	40
18.290	19.008	18.958	18.456	17.569	19.391	17.918	19.009	20.821	19.375	"	Energie él. distr. comme force motrice ⁵⁾	41
5.638	5.261	6.550	8.359	8.710	9.620	8.691	7.369	6.769	5.946	"	Energie él. distr. pour l'éclairage privé ⁵⁾	42
3.833	4.154	4.585	4.696	4.691	5.039	4.414	4.263	4.316	3.998	"	Energie él. distribuée à d'autres fins ⁶⁾	43
273.874	275.705	276.389	278.117	279.856	282.592	283.638	283.582	284.392	285.027	nombre	Consommateurs d'énergie électrique	44

*) Pour l'explication détaillée des séries de données ci-dessous, voir le supplément du no d'oct. 1932 de cette Revue (Données de statistique économique de Hongrie, 1926—1932). — 1) Pour 1939, moyennes provisoires. — 2) Y compris à partir de janv. 1939, la zone nord recouvrée, et à partir de janv. 1940, la Subcarpathie. — 3) A partir de janv. 1939, y compr. le territoire septentr. rétrocedé. — 4) Y compr. le courant acheté. — 5) Sans les villes situées aux environs de Budapest. — 6) Y compris les villes situées aux environs de Budapest.

				1940						Unités	Désignation	
szept. Sept.	október Octobre	nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février	március Mars	április Avril	május Mai	Junius Juin			
Commerce et transports.												
Commerce extérieur :												
30·0	37·8	44·6	50·6	46·3	41·2	.	.	.	.	1,000.000 p	Importations totales	45
Dont :												
129 0	208·2	315·5	507·1	313·3	293·9	.	.	.	.	1.000 q	Bois bruts et ouvrés	46
784	1.219	2.011	3.383	2.171	2.174	.	.	.	.	1.000 p	Charbon	47
464·9	549·6	554·5	702·5	758·5	537·8	.	.	.	.	1.000 q	Papier et articles en papier	48
1.393	1.644	1.724	2.068	2.344	1.548	.	.	.	.	1.000 p	Coton brut	49
49.344	104.068	118.889	120.071	64.558	34.697	.	.	.	.	q	Machines et appareils	50
1.698	3.288	3.615	4.065	2.174	1.322	.	.	.	.	1.000 p	Peaux brutes	51
12.696	11.443	17.129	28.107	34.635	21.729	.	.	.	.	q	Tabacs bruts	52
1.121	1.103	1.645	2.680	3.531	2.208	.	.	.	.	1.000 p	Soie et fils de soie	53
5.979	3.848	6.853	8.360	11.210	6.110	.	.	.	.	q	Huile minérale	54
1.866	1.512	2.857	2.998	2.922	2.287	.	.	.	.	1.000 p	Tissus de coton	55
10.162	4.846	8.472	8.003	6.644	7.502	.	.	.	.	q	Exportations totales	56
1.128	704	1.226	1.169	931	1.163	.	.	.	.	1.000 p	Dont :	57
1.640	5.404	366	464	369	142	.	.	.	.	q	Bêtes à cornes	58
603	2.030	182	268	170	65	.	.	.	.	1.000 p	Volaille	59
3.871	4.391	5.398	4.639	5.513	4.120	.	.	.	.	q	Froment	60
1.236	1.512	1.849	1.556	1.988	1.568	.	.	.	.	1.000 p	Farine	61
104·7	39·5	80·0	90·5	14·7	6·4	.	.	.	.	1.000 q	Machines et appareils électriques	62
997	422	919	1.133	231	237	.	.	.	.	1.000 p	Porcs	63
523	842	1.200	1.210	1.685	1.812	.	.	.	.	q	Pelleteries apprêtées	64
429	544	715	710	1.140	1.036	.	.	.	.	1.000 p	Oeufs	65
37·8	52·5	59·5	64·7	46·0	39·3	.	.	.	.	1,000.000 p	Fruits frais	66
Dont :												
6.848	6.497	7.268	7.008	10.556	7.587	.	.	.	.	tête	Excédent des imp. (—) ou des exp. (+)	67
2.827	2.553	2.966	2.742	4.211	3.130	.	.	.	.	1.000 p	Marchandises transportées ²⁾ , ³⁾	68
8.047	23.520	43.362	42.493	13.834	15.762	.	.	.	.	q	Tonnes kilom. ²⁾ , ³⁾	69
1.235	3.230	5.051	5.041	1.693	1.829	.	.	.	.	1.000 p	Wagons chargés ²⁾	70
1.255·8	1.252·0	1.150·1	971·8	436·6	225·0	.	.	.	.	1.000 q	Voyageurs transportés ²⁾	71
11.497	13.452	13.452	11.838	5.802	2.224	.	.	.	.	1.000 p	Voyageurs kilomètres ²⁾ , ³⁾	72
32·2	87·9	106·2	222·7	87·8	23·2	.	.	.	.	1.000 q		73
350	1.311	2.336	5.291	2.367	514	.	.	.	.	1.000 p		74
1.539	1.963	1.845	1.797	1.432	984	.	.	.	.	q		75
1.876	2.462	2.341	2.304	2.250	1.470	.	.	.	.	1.000 p		76
21.821	27.534	30.580	30.984	42.491	29.290	.	.	.	.	tête		77
3.688	5.094	5.552	5.556	7.619	5.111	.	.	.	.	1.000 p		78
149	172	148	132	49	48	.	.	.	.	q		79
152	310	295	279	95	94	.	.	.	.	1.000 p		80
997	440	795	6.730	77	—	.	.	.	.	q		81
122	60	90	669	10	—	.	.	.	.	1.000 p		82
2.076	2.063	2.673	2.849	2.116	1.748	.	.	.	.	q		83
1.180	1.248	1.604	1.827	1.232	978	.	.	.	.	1.000 p		84
78·8	45·0	33·6	15·1	13·5	0·6	.	.	.	.	1.000 q		85
1.288	653	1.039	526	68	38	.	.	.	.	1.000 p		86
+ 7·8	+ 14·7	+ 14·9	+ 14·1	— 0·3	— 1·9	.	.	.	.	1,000.000 p		87
Trafic des chemins de fer¹⁾ ⁴⁾												
2.478	2.817	2.485	2.053	1.729	1.456	2.174	2.377	2.381	2.384	1.000 t.		88
334·4	375·6	373·4	315·7	267·9	231·3	339·7	360·3	352·7	354·5	1,000.000 km		89
179.233	190.547	168.865	138.493	118.911	98.993	143.309	162.620	159.577	159.153	nombre		90
8.740·2	9.248·3	8.707·9	9.103·8	8.065·7	6.945·1	8.618·4	8.322·0	9.071·7	9.578·1	1.000		91
288·0	263·1	247·7	273·7	226·7	195·2	242·3	289·0	290·3	306·5	1,000.000 km		92

¹⁾ Pour 1939, moyennes provisoires. — ²⁾ Les chiffres ne se rapportent qu'au trafic payant. — ³⁾ Pour les 13 derniers mois, chiffres provisoires. — ⁴⁾ A partir de nov. 1938, y compr. le territoire septentr. rétrocedé; à partir d'avril 1939, y compris la Subcarpathve.

hanyatlás ellenére is 31·9%-kal állott magasabban, mint egy évvel azelőtt.

A hivatalos részvényindex évközépi állását több évre visszatekintően, a százalékos változásokkal együtt, az alábbi összeállítás tünteti fel:

	Részvényindex 1929=100	Változás %-ban
1931 VI. hó végén	92·9	—
1932 " " "	—	—
1933 " " "	80·4	— 13·5
1934 " " "	68·0	— 15·4
1935 " " "	99·6	+ 46·5
1936 " " "	121·7	+ 22·2
1937 " " "	159·8	+ 31·3
1938 " " "	113·3	— 29·1
1939 " " "	76·7	— 32·3
1940 " " "	100·2	+ 31·9

A június havi árfolyamhanyatlások szűk forgalmi keretek között következtek be. Az eladott részvények darabszáma mindössze csak 69.181 volt, szemben az előző havi 141.332-vel és a tavalyi június havi 87.198-al. A szállítások és átvételek összege így 5·6 millió pengővel 6 millió pengőre esett, a mult évit azonban 1·7 millióval multa felül. Az év első hat hónapjában összesen 617 ezer darab részvény cserélt kezét a mult év ugyanazon időszakának 608 ezer darabjával szemben, a szállítások és átvételek összege pedig 55·5 millió pengőt tett 21·6 millióval haladta meg 1939 január—június időszakának eredményét.

Az alábbi összeállítás a félévi tőzsdforgalmi eredményeket tünteti fel a százalékos változásokkal együtt:

Időszak	Az eladott részvények darabszáma ezrekben	Változás %-ban	Szállítások és átvételek összege millió P	Változás %-ban
1931. I—VI.	1.555	—	72·5	—
1932. I—VI.	¹⁾ —	¹⁾ —	¹⁾ —	¹⁾ —
1933. I—VI.	275	— 82·3	17·9	— 75·3
1934. I—VI.	528	+ 92·0	18·2	+ 1·6
1935. I—VI.	1.413	+ 167·7	71·4	+ 291·3
1936. I—VI.	1.514	+ 7·1	115·6	+ 61·9
1937. I—VI.	2.997	+ 98·0	209·7	+ 81·4
1938. I—VI.	1.324	— 61·2	81·4	— 55·8
1939. I—VI.	608	— 54·1	33·5	— 58·9
1940. I—VI.	617	+ 1·5	55·1	+ 64·4

¹⁾ A budapesti tőzsde zárva volt.

Hitelbiztonság. Az év eleje óta tartó javulás a hitelbiztonsági viszonyokban május végével megállott és júniusban átmeneti rosszabbodás következett be. Az új fizetésképtelenségek száma pontosan a duplájára emelkedett az előző havinak, azonban még így is lényegesen kisebb volt a tavalyinál. A június havi fizetésképtelenségek száma összesen 18-ra rúgott, a mult év azonos hónapjában még 56 új fizetésképtelenségi eset fordult elő (—68%). A kimutatott új fizetésképtelenségekből 2 csődökre, 16 pedig magán- és kényszeregyezségekre esett. Az ese-

tek számának megduzzadása folytán a magán- és kényszeregyezségek passzívái is 3·6 millió pengővel emelkedtek az előző havi fölé, ami 2044·8-os növekedésnek felel meg, mult évihez képest azonban csak árnyalati, nem egészen egy százalék volt a növekedés. Az év első hat hónapjában összesen csak 121 új fizetésképtelenségi eset fordult elő, 347-tel kevesebb, mint a mult év ugyanazon időszakában (—74·1%). A magán- és kényszeregyezségek passzíváinál, melyek 7·9 millió pengőre rúgtak, szintén igen jelentős, valamivel több, mint 57%-os hanyatlás mutatkozik. A fizetésképtelenségekre vonatkozó első félévi eredményeket a csatolt összeállítás tünteti fel:

Időszak	Fizetés-képtelenségek száma	Magán- és kényszeregyezségek aktívája millió pengőben	passzívája millió pengőben
1931. I—VI.	1.329	42·2	65·6
1932. I—VI.	1.045	42·9	62·2
1933. I—VI.	298	19·9	24·8
1934. I—VI.	331	9·6	11·3
1935. I—VI.	415	6·7	10·8
1936. I—VI.	398	5·2	9·0
1937. I—VI.	398	7·8	12·3
1938. I—VI.	485	10·7	17·1
1939. I—VI.	468	12·9	18·4
1940. I—VI.	121	6·5	7·9

V á l t o z á s s z á z a l é k b a n

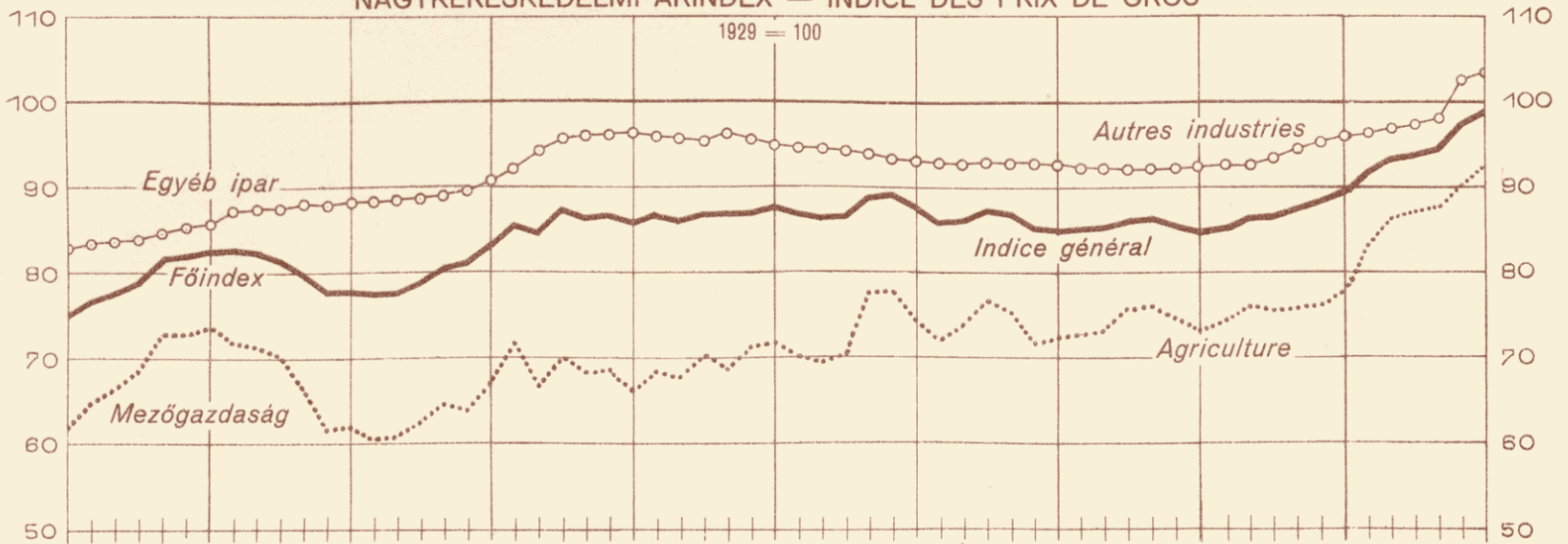
Időszak	Fizetés-képtelenségek száma	Magán- és kényszeregyezségek aktívája millió pengőben	passzívája millió pengőben
1931. I—VI.	—	—	—
1932. I—VI.	— 21·4	+ 1·7	— 5·2
1933. I—VI.	— 71·5	— 53·6	— 60·1
1934. I—VI.	+ 11·1	— 51·8	— 54·5
1935. I—VI.	+ 25·4	— 30·2	— 4·4
1936. I—VI.	— 4·1	— 22·4	— 16·7
1937. I—VI.	0·0	+ 50·0	+ 36·7
1938. I—VI.	+ 21·9	+ 37·2	+ 39·0
1939. I—VI.	— 3·5	+ 20·6	+ 7·6
1940. I—VI.	— 74·1	— 50·4	— 57·1

A hitelbiztonsági viszonyokra olyannyira jellemző másik két adatsor; az óvatolt váltók száma és azok összege a május havi átmeneti emelkedés után júniusban ismét hanyatlásnak indult. Az óvatolt váltók száma 2.223-ra rúgott, szemben az előző havi 2.24-gyel és a tavalyi 2.772-vel. Az év első felében összesen 13.693 váltó került óvatolásra, a mult év január—június időszakának 18.374 óvatolt váltójával szemben. Az első félévi eredményeket a csatolt összeállítás tünteti fel:

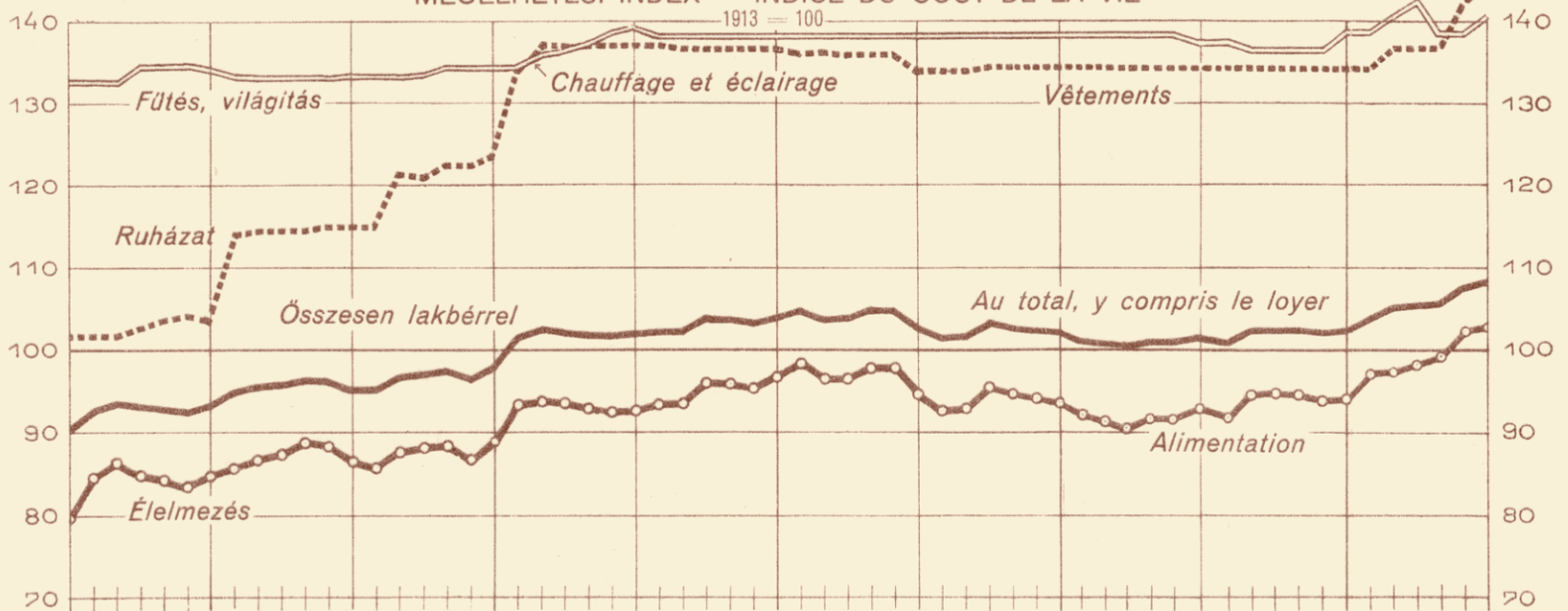
Időszak	Váltóvások száma	Változás %-ban	Váltóvások összege 1.000 P-ben	Változás %-ban
1931. I—VI.	73.315	—	52.774	—
1932. I—VI.	60.540	— 17·4	41.798	— 20·8
1933. I—VI.	30.182	— 50·1	20.280	— 51·5
1934. I—VI.	20.870	— 30·9	12.159	— 40·0
1935. I—VI.	20.286	— 2·8	10.669	— 12·3
1936. I—VI.	16.721	— 17·6	8.898	— 16·6
1937. I—VI.	16.509	— 1·3	8.219	— 7·6
1938. I—VI.	17.555	+ 6·3	8.014	— 2·5
1939. I—VI.	18.374	+ 4·6	8.825	+ 10·1
1940. I—VI.	13.693	— 25·8	8.118	— 8·0

RAJZOK A GAZDASÁGI JELZŐTÁBLÁHOZ — GRAPHIQUES AU TABLEAU ÉCONOMIQUE

NAGYKERESKEDELMI ÁRINDEX — INDICE DES PRIX DE GROS

MEGÉLHETÉSI INDEX — INDICE DU COÛT DE LA VIE

MAGYAR NEMZETI BANK — BANQUE NATIONALE DE HONGRIE

